

T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
ŞEHİRCİLİK DOKTORA TEZİ

131294

KENTSEL YENİLEŞMEDE BİR ARAÇ OLARAK
DÖNÜŞÜM PROJELERİ

Y. Dilek ERDEN (Yüksek Şehir Plancısı)

DANIŞMAN: Prof. Dr. Aykut KARAMAN

İSTANBUL – TEMMUZ 2003

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanması süreci içinde yönlendirici yorumları ile bana yol gösteren, destek ve en zorlu anlarda bile bana güç veren Sayın danışmanım Prof. Dr. Aykut Karaman'a teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca tezin her aşamasında sağladıkları destekten dolayı Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'ndeki tüm hocalarıma, iş arkadaşlarıma ve çalışmalarımı uzun bir zamandır izleyen ve beni yönlendiren Sayın Prof. Dr. Mehmet Çubuk, Sayın Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy ve Sayın Doç. Dr. Akın Eryoldaş'a da teşekkür borçluyum.

Tezin alan çalışması kapsamında, Lizbon'da yaptığım çalışma için benden hem zengin bilgi birikimi ve deneyimlerini esirgemeyen hem de dostluğunu veren Prof. Manuel da Costa Lobo'ya çok şey borçluyum. Lizbon Teknik Üniversitesi'nde birlikte çalıştığım dostlarıma ve kendisine Obrigada.

Doktora öncesi Roma'da yaptığım araştırmalarımda akademik yönelişimi belirlememe yardımcı olan Prof.ssa Paola Falini'ye de Grazie.

Zorlu geçen tez sürecinde bütün zorlukları benimle paylaşan, anlayış gösteren ve bana güvenen ailem ve isimleri dost ve sevgi kavramlarının içini dolduran bütün arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Bu çalışmanın bundan sonraki benzer çalışmalara olumlu bir katkısının olması beni çok mutlu edecektir.

Haziran 2003, Beşiktaş

Y. Dilek Erden

bölgesel ekonominin gelişimini destekleyen motor güçler olarak çöküntü alanlarında mekansal ve sosyal iyileşme sağlayan etkili araçlardır. Ancak dönüşüm projeleri, bütüncül planlama yaklaşımı içinde ele alınmamaları durumunda ortaya çıkan parçacı yaklaşımın sonucu parçalanmış yeni sorunlu alanlar yaratma tehlikesi taşımaktadırlar.

Bugün Batıda uygulanan kentsel dönüşüm örneklerine bakıldığında, modellerini oluştururken temelde üç noktayı sorguladıkları görülmektedir. Birincisi; projenin bütünsellik, ikincisi; sürdürülebilirlik kavramları açısından yeterliliği ve üçüncüsü; kentte yaratacakları mekansal, sosyal ve ekonomik etkilerin saptanmasıdır.

Türkiye’de planlamanın içerdği kavramsal eksikliğin giderilmesi ve kentsel dönüşüm projelerinin kentlerin yenileşmesinde etkin araçlar olarak geliştirilmeleri için yeni bir kurumsal örgütlenmeye gidilmelidir. Bu örgütlenme modeli dikeyde ve yatayda kurumlararası eşgüdümü sağlayacak ve tabandan katılımı etkin hale getirecek bir yeni kurumsal yapı içermelidir. Kentsel yenileşme koordinasyon birimi olarak adlandırılabilen bu kurum, çok aktörlü yapısı ile dönüşüm projelerinin üst ölçek politikalarını ve yerel verileri demokratik bir platformda buluşturacaktır. Yönetim birimlerinden ve projenin etki alanındaki her kesimden temsilcinin birlikte oluşturduğu bu yapı, bütüncül bir planlama yaklaşımının, Türkiye’de kavramsal olarak ve uygulamalarda etkinliğini artıracaktır. Bu yeni yapılanma, kentlerin yenileşmesinde yenilikçi ve dinamik bir etki yaratacaktır.

SUMMARY

The changing accumulation, investment and production patterns parallel to the deindustrialization process created important spatial and social changes in cities after the 1980s. In this new world system, planning has to change as well. This process introduced new concepts to the planning area while making some others useless. Besides the conceptual changes in planning, operation areas and tools have been changing too.

These process has many effects on planning area in Turkey, but it is difficult to say that planning system has changed dramatically. Physical planning approach is still dominant and sustainable and holistic planning is not settled as a planning approach in the system.

On the other hand, the cities in Turkey are under the influence of global processes. Local authorities are trying to adapt their cities to this processes and willing to take place in the global cities. They introduced regeneration projects with different aims and context, usually passing through the static structure of the planning system. Regeneration projects in Turkey are implemented usually as copies of urban projects in the West, while their counterparts are developed as a part of conceptual evolution and as tools of sustainable and holistic planning. Thus, these urban projects in Turkey have a risk to create spatial and social problems on both the areas they are implemented and on the city as a whole.

Urban regeneration is an approach which aims to gain degraded areas to the city, to conserve historical areas and provide their sustainability and to increase economical, social and spatial values of the city.

Urban regeneration is a new approach which has a potential to fill the conceptual gap in planning system in Turkey.

Regeneration projects are the tools for regeneration of degraded areas, they also support local, national and regional economic development. But regeneration projects have potential risks to create new problem areas if they are not handled within a holistic approach.

Western cases emphasize three main aspects in the urban transformation models; holistic approach, sustainability and the spatial, social and economic effects on the city.

In Turkey, planning system is in need of an institutional reorganization for development of transformation projects as tools for urban regeneration. In this proposed organization model, there should be an institutional structure which provides vertical and horizontal coordination and participation.

This institution; "Urban Regeneration Coordination Unit", will contain different actors. It will create a democratic platform to coordinate macro level policies and local inputs and increase the effectiveness of a holistic planning approach. This institution will introduce a dynamism to regeneration of the cities.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	III
ŞEMA LİSTESİ	V
HARİTA LİSTESİ	V
FOTOĞRAF LİSTESİ	V
TABLO LİSTESİ	VI

GİRİŞ	1
Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	1
Çalışmanın İçeriği	4
Çalışmanın Yöntemi	10
Çalışmanın İçerdiği Temel Düşünceler	14

BÖLÜM 1. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KENTSEL PLANLAMA VE KORUMANIN DEĞİŞİMİ – KENTSEL YENİLEŞMENİN GELİŞİMİ	19
--	-----------

1.1. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE KENTSEL PLANLAMA ve KENTSEL KORUMA YAKLAŞIMLARININ DEĞİŞİMİ	19
1.1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Bina ve Semt Ölçeğinde Koruma Yaklaşımları ve Geleneksel Planlama	21
1.1.2. Yenileme Yaklaşımı ve Buldozer Operasyonları - 1950'ler	25
1.1.3. Katılımcı ve Savunucu Planlama Anlayışları - Konut Alanlarında Rehabilitasyon – 1960-1970'ler	28
1.1.4. Kent Merkezlerinin Canlandırılması – 1970-1980'ler	34
1.1.5. Kentsel Yenileşme Yaklaşımları	37
1.2. TÜRKİYE'DE KENTSEL PLANLAMA ve KENTSEL KORUMA YAKLAŞIMLARININ DEĞİŞİMİ	42

1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası 1980'lere Kadar Türkiye'de Kent Planlama	43
1.2.2. 1980'lerden Günümüze Türkiye'de İmar Planlaması	48
1.2.3. Türkiye'de Kentsel Korumanın Evrimi	50
1.3. BÖLÜM SONUCU	55

BÖLÜM 2 KENTSEL YENİLEŞME 60

2.1. KENTSEL YENİLEŞME KAVRAMI	61
2.2. KENTSEL YENİLEŞME ALANLARININ SEÇİM KRİTERLERİ	66
2.3. KENT MERKEZLERİNDEKİ ÇÖKÜŞ, YENİLEŞME VE GENTRIFICATION	68
2.4. SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL YENİLEŞME YAKLAŞIMI	79
2.5. KENTSEL YENİLEŞMENİN MEKANSAL POLİTİKALARI	80
2.5.1. Dönüşüm Alanlarında Yenileşme	81
2.5.2. Mahalle Ölçeğinde Kentsel Yenileşme	83
2.5.3. Bölgesel Ölçekte Yenileşme	84
2.6. ULUSLARARASI ÖLÇEKTE YENİLEŞME POLİTİKALARI	85
2.6.1. Avrupa Birliği Kentsel Yenileşme Programları Çerçevesinde Uygulanan Örnekler	88
2.7. BÖLÜM SONUCU	93

BÖLÜM 3. KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ 97

3.1. KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ VE STRATEJİK PLANLAMA	101
3.2. ÖRNEK KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ VE KENTSEL YENİLEŞME BAKIŞ AÇISI İLE DEĞERLENDİRİLMELERİ	105
3.2.1. İspanya – Barselona Poblenou Dönüşüm Projesi	105
3.2.2. Portekiz- Lizbon Expo '98 Dönüşüm Projesi	115
3.2.3. Expo '98 ve Poblenou Dönüşüm Projesi Modellerinin Karşılaştırılması	123
3.4. BÖLÜM SONUCU	125

BÖLÜM 4. HALIÇ DÖNÜŞÜM PROJELERİ ÖRNEKLERİNİN YENİLEŞME BAKIŞ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	127
4.1. HALIÇ TARİHİ VE HALIÇ MEKANSAL KULLANIMINDAKİ DEĞİŞİMLER	127
4.1.1. Haliç'in Konumu ve Fiziksel Veriler	128
4.1.2. Haliç'in Tarih Süreci İçinde Gelişimi	129
4.1.2.1. İlk Çağ Mitolojisi	129
4.1.2.2. Bizans Dönemi	132
4.1.2.3. Fetih ve Türk Dönemi	136
4.2. İSTANBUL'UN PLANLI DÖNEMİ İÇİNDE HALIÇ'IN DEĞİŞİMİ; PLANLAR VE OPERASYONLAR	139
4.2.1. Haliç'te Sanayileşme Süreci ve Mekansal Etkileri	140
4.2.2. Prost Planı	143
4.2.3. Menderes Operasyonu	145
4.2.4. Piccinato Planı	146
4.2.5. Planlı Kalkınma Dönemi	147
4.2.6. Dalan Operasyonu	147
4.2.7. Haliç'te Temizleme ve Rehabilitasyon Çalışmaları	148
4.2.8. Tarihi Yarımada Koruma Nazım İmar Planı	150
4.2.9. İstanbul Metropoliten Alan Alt bölge Nazım Planı	151
4.3. HALIÇ DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN KENTSEL YENİLEŞME BAKIŞ AÇISI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ	152
4.3.1. Haliç'in Seçim Kriterleri	152
4.3.2. Haliç Dönüşüm Projeleri	153
4.3.3. Haliç'te Uygulanan Dönüşüm Projelerinin Kentsel Yenileşme Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi	158
4.3.3.1. Fener – Balat Rehabilitasyon Projesi	159
4.3.3.2. Eyüp Koruma Planı (Eyüp Rehabilitasyon Projeleri)	170
4.3.3.3. Sütlüce Mezbahası – Kongre ve Kültür Merkezi	182

4.3.3.4. Sadabad Koruma ve Gelistirme Projesi	189
4.3.3.5. Miniatürk Projesi	197
4.3.4. Haliç'te Uygulanması Tasarlanan Dönüşüm Projeleri	203
4.3.4.1. Silahtarağa ve Çevresi Rehabilitasyon Projesi	204
4.3.4.2. Ayvansaray Rehabilitasyon Projesi	205
4.3.4.3 Haliç Tersaneleri Dönüşüm Projesi	206
4.5. BÖLÜM SONUCU	207
BÖLÜM 5. İSTANBUL - HALIÇ DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN HİPOTETİK MODELLERİ	215
5.1. TARİHSEL KONUT ALANLARINDAKİ DÖNÜŞÜM MODELİ	216
5.2. TARİHİ YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ DÖNÜŞÜM MODELİ	222
5.3. KAMUSAL ALANLARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ DÖNÜŞÜM MODELİ	225
5.4. TEMATİK HEDEFLİ DÖNÜŞÜM MODELİ	227
5.5. BÖLÜM SONUCU	229
BÖLÜM 6. SONUÇ VE ÖNERİLER	232
KAYNAKLAR	244
EKLER : HALIÇ PROJELERİ İLE İLGİLİ BASIN HABERLERİ	

ÖZET

Özellikle 1980'lerden sonra değişen birikim, yatırım ve üretim biçimleri ve sanayisizleşme, kentlerde sosyal ve mekansal açıdan önemli değişimlere yol açmıştır. Bu yeni dünya sistemi karşısında planlama da kaçınılmaz bir yeniden sorgulanma ve değişim süreci yaşamaktadır. Bu süreç planlamaya bir takım yeni kavramlar kazandırırken, bazıları da geçerliliklerini kaybetmektedir. Planlamanın kavramsal yapısındaki değişimin yanı sıra, operasyon alanları ve araçları da değişmek durumunda kalmıştır. Batı'da planlamanın geçirdiği evrim Türkiye'ye kısmen yansımış olsa da, planlama yaklaşımının niteliksel bir dönüşüm geçirdiği söylenemez. Kentlerin gelişimi ve korunmasında sürdürülebilir ve geniş kapsamlı planlama yaklaşımları yerine hala imar planlama sisteminin fiziksel planlama yaklaşımı geçerlidir.

Oysa Türkiye kentleri, Batı kentlerine benzer küresel etkiler altında yaşamaktadır. Kent yönetimleri ise küresel kentler içinde yer edinmek amacı ile, bu statik yapıya eklenen farklı kapsamda ve hedefler içeren kentsel projeler uygulamaktadırlar. Batı'nın kavramsal bir evrim sonucunda, geniş kapsamlı sürdürülebilir planlamaya bir araç olarak geliştirdiği kentsel dönüşüm projeleri, Türkiye kentlerinde kavramsal altyapısı oluşturulmadan neredeyse Batı'dan kopyalanarak uygulanmaktadır. Geniş kapsamlı ve sürdürülebilir planlama yaklaşımı içinde ele alınmayan bu uygulamalar hem uygulandıkları alanda hem de çevrelerinde mekansal ve sosyal sorunlar yaratma riski taşımaktadırlar.

Köhneleşen, fonksiyonunu yitiren ve kenti mekansal, sosyal ve ekonomik olarak tehdit eden alanların kente kazandırılması, tarihsel değerlere sahip alanların korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kentin başta ekonomik, mekansal ve sosyal açılardan değerinin artması için gerekli "kentsel yenileşme", planlama sistemi içindeki kavramsal boşluğu tamamlayacak yapıdadır. Kentsel dönüşüm projeleri ise; yerel, ulusal ve

ŞEMA LİSTESİ

2.1. Kentlerin Dönüşüm Süreci	69
5.1. Fener Balat Projesi Modeli	218
5.2. Eyüp Koruma Planı (Rehabilitasyon Projeleri) Modeli	219
5.3. Sütlüce Mezbahası – Kongre ve Kültür Merkezi Projesi Modeli	223
5.4. Sadabad Projesi Modeli	226
5.5. Miniatürk Projesi Modeli	228
6.1. Kentsel Dönüşüm Örgütlenme Modelinin Kavramsal Yapısı	241
6.2. Kentsel Dönüşüm Örgütlenme Modeli	242
6.3. Kentsel Dönüşüm Örgütlenme Modeli Eşgüdüm ve Katılım İlişkileri	243

HARİTA LİSTESİ

2.1. Urban Programlarının Avrupa Kentlerinde Mekansal Dağılımı	89
3.1. Barselona Kenti İçinde Poblenou Alanının Konumu	106
4.1. Giovanni Andrea Vavassore Haritası	136
4.2. Prost Planı	145
4.3. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Haliç Projeleri	155
4.4. Fener Balat Rehabilitasyon Proje Alanı	166
4.5. Sadabad Projesi	194

FOTOĞRAF LİSTESİ

3.1. Poblenou Alanı Genel Görünüm	108
3.2. Poblenou Projesi Öncesi Kent Dokuları	109
3.3. Poblenou Tasarım Projesi	111
3.4. Poblenou Projesi Sonrası Limanın Plaja Dönüşümü	112
3.5. Lizbon Metropoliten Alanı	115
3.6. Lizbon Expo '98 Proje Alanının Dönüşüm Öncesi Görünümü	116
3.7. Expo '98 Proje Alanı Hava Fotoğrafı	120
3.8. Expo '98 Dönüşüm Projesi	121
4.1. Bizans ve Osmanlı Dönemi Haliç'ten Genel Görünüm	139
4.2. Haliç 1970	150
4.3. Haliç'te İncelenen Dönüşüm Projeleri Alanları	157

4.4. Fener Balat Rehabilitasyon Proje Alanı	159
4.5. Balat Çarşısı	167
4.6. Balat'ta Sıraevler	167
4.7. Eyüp Koruma Planı Alanı	170
4.8. Eyüp'te Restore Edilen Konutlar	179
4.9. Eyüp Yaya Alanı	179
4.10. Eyüp Sultan Camii Meydanı	180
4.11. Sütlüce Mezbahası Kongre Kültür Merkezi Proje Alanı	182
4.12. Sütlüce Kongre ve Kültür Merkezi	187
4.13. Sadabad Koruma ve Geliştirme Proje Alanı	189
4.14. Kağıthane Deresi Islah Çalışmaları ve Çevre Konut Gelişmeleri	196
4.15. Miniatürk Proje Alanı	197
4.16. Miniatürk'ten Bir Görünüm	201
4.17. Miniatürk ve Çevre Konut Alanları	201

TABLO LİSTESİ

2.1. İngiltere'de Sanayinin Desantralizasyonu Sonrası Nüfus Değişimi	70
3.1. Barselona Poblenou Dönüşüm Projesinin Değerlendirilmesi	113
3.2. Lizbon Expo '98 Dönüşüm Projesinin Değerlendirilmesi	122
3.3. EXPO '98 ve Poblenou Dönüşüm Projelerinin Yenileşme Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi	124
4.1. Fener - Balat Rehabilitasyon Projesinin Değerlendirilmesi	168
4.2. Eyüp Koruma Planı'nın (Eyüp Rehabilitasyon Projesi) Değerlendirilmesi	180
4.3. Sütlüce Projesi Eski-Yeni İşlevler	184
4.4. Sütlüce Mezbahası – Kongre ve Kültür Merkezi Projesinin Değerlendirilmesi	187
4.5. Sadabad Koruma ve Geliştirme Projesinin Değerlendirilmesi	195
4.6. Miniatürk Projesinin Değerlendirilmesi	202
4.7. Haliç Projelerinin Yenileşme Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi	208

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Dönüşüm projeleri, dünyadaki yeni politik oluşumlar ve büyük ölçekli ekonomik değişimler karşısında planlamanın farklı yaklaşımlar geliştirme süreçleri içinde ortaya çıkan uygulama araçlarıdır. Özellikle 1980'lerden sonra değişen birikim, yatırım ve üretim biçimleri ve sanayisizleşme, kentlerde sosyal ve mekansal açıdan önemli değişimlere yol açmıştır. Yeni üretim biçimlerinin şekillendirdiği bu yeni dünya sistemi ise başta modernizm olmak üzere bütün oluşumları yeniden sorgularken, onun bir sonucu olarak ortaya çıkan planlama da kaçınılmaz bir yeniden sorgulanma ve değişim süreci yaşamaktadır. Bu süreç planlamaya bir takım yeni kavramlar kazandırırken, bazıları da geçerliliklerini kaybetmektedir. Bununla birlikte bazı eski kavramlar da yeni yorumlarla planlamanın gündeminde yerini almaktadır.

Bu yeni dünya düzeni içinde planlamanın kavramsal yapısındaki değişimin yanı sıra operasyon alanları ve araçları da değişmek durumunda kalmıştır. Planlamanın hedefleri ve araçları sürekli değişirken, tarihsel kent dokularının ve oluşmuş alanların korunması, sürdürülmesi ve iyileştirilmesi yaklaşımları da planlamaya paralel olarak değişim göstermiştir. Kentsel planlama ve kentsel koruma tarihsel süreç içinde bazı dönemlerde paralel olarak, bazı dönemlerde de farklı yönlere yönelmiş, ancak her ikisi de bu süreçte araçlarını ve stratejilerini değiştirmişlerdir.

Batı'da planlamanın geçirdiği evrim ve yöntemleri Türkiye'ye kısmen yansıtmış olsa da, planlama yaklaşımının niteliksel bir dönüşüm geçirdiği söylenemez. Osmanlı'nın Batılılaşma hareketlerinden itibaren kentlere imar adı altında müdahale edilmiş ve fiziksel mekanı biçimlendirme ile sınırlı bir yaklaşım geliştirilmiştir. Planlamanın Batı ve Türkiye deneyimleri

karşılaştırıldığında, Türkiye'nin planlamanın kavramsal gelişimi konusunda çok geride kaldığı görülmektedir. Kentlerin gelişimi ve korunmasında sürdürülebilir ve geniş kapsamlı planlama yaklaşımları yerine hala imar ve koruma amaçlı imar planları geçerlidir. İmar müdahaleleri ile oluşmuş kentlerde, tarihi dokunun sürdürülebilirliği kritik bir sorun olarak devam ederken, imar ve koruma imar planlama sistemi statik bir biçimde tek yasal araç olarak geçerliliğini korumaktadır. Oysa Türkiye kentleri, Batı kentlerine benzer küresel etkiler altında yaşamaktadır. Kent yönetimleri ise küresel kentler içinde yer edinmek amacı ile, bu statik yapıya eklenen farklı kapsam ve hedeflerle kentsel projeler uygulamaktadırlar. Batı'nın kavramsal bir evrim sonucunda, geniş kapsamlı sürdürülebilir planlamaya bir araç olarak geliştirdiği kentsel dönüşüm projeleri, Türkiye kentlerinde kavramsal altyapısı oluşturulmadan neredeyse Batı'dan kopyalanarak uygulanmaktadır.

Bu çalışmanın çıkış noktası da; Türkiye'de uygulanan dönüşüm projelerinin arka planındaki kavramsal yapının eksik olması ve sadece kısa zamanda uygulamaya dönük örgütlenmeler içinde geliştirilmelerinin yaratacağı tehlikelerdir.

Geniş kapsamlı ve sürdürülebilir planlama yaklaşımı içinde ele alınmayan bu uygulamalar çevrelerinde mekansal ve sosyal sorunlar yaratma riski taşımaktadırlar. Bu çalışma, Türkiye'de kent planlamanın ve kentsel korumanın mekanla sınırlı kalan yapısına yeni bir kavramsal bakış açısı getirmek ve dönüşüm projelerinin bu kavramsal yapı içinde yerini tarif etmek amacı taşımaktadır. Tezin diğer bir amacı da; uygulanan dönüşüm projelerinin bütüncül planlama ve kentsel yenileşme bakış açısından, örgütsel, finansal modellerinin taşıdıkları boşlukların nasıl bir örgütlenme modeli ile doldurulabileceği üzerine bir yaklaşım geliştirmektir.

Bugün Türkiye kentlerinde yaşanan mekansal, ekonomik ve sosyal sorunların en temel nedenlerinden biri, bütüncül yaklaşımların geliştirilmemesidir. İmar

planları ve koruma amaçlı imar planları hem yaklaşım olarak hem de uygulamada kentleri korunacak ve korunmayacak alanlar olarak ikiye ayırmakta ve parçalamaktadır. Korunması gerekli ve gelişme alanlarına ait dinamikleri birlikte ele alan, sosyal, mekansal ve ekonomik verileri birlikte değerlendiren ve kente daha dinamik araçlarla müdahale eden bütüncül bir planlama yaklaşımının geliştirilmesi gereklidir. Bu yeni sürdürülebilir ve bütüncül planlama yaklaşımı “kentsel yenileşme” yaklaşımıdır.

Bu tez çalışması; kentlerdeki köhneleşen, fonksiyonunu yitiren ve kenti mekansal, sosyal ve ekonomik olarak tehdit eden alanların kente kazandırılması, tarihsel değerlere sahip alanların korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kentin başta ekonomik, mekansal ve sosyal açılardan sorunlarının çözülmesi için **kentsel yenileşme yaklaşımının geliştirilmesinin gerekliliği hipotezine dayanmaktadır.**

Kentsel yenileşme kavramı, değişim süreci içinde olan kentlerdeki sorunların çözümü ve küresel kentler içinde yer alma yarışında kent yönetimlerinin geliştirdiği bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Planlamanın son dönemlerde geliştirdiği kentsel yenileşme yaklaşımı içinde dönüşüm projeleri, yeni araçlardan biridir ve günümüz planlama pratiğinin kavramsal değişiminin bugün geldiği noktada ve uygulamalarda ön plana çıkmaktadır.

Bu tez çalışmasının amacı; dönüşüm projelerinin kentlerin mekansal, ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümündeki rollerini, bütüncül ve sürdürülebilir bir planlama yaklaşımı olan kentsel yenileşme bakış açısı ile irdelemek ve kentsel yenileşme amaçlı kavramsal bir dönüşüm ve örgütlenme modeli oluşturmaktır.

Kentsel yenileşme kavramı bu çalışmada; İngilizce “urban regeneration” kavramının Türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır ve bir kentin ya da kent parçasının, mekansal, ekonomik ve sosyal açılardan iyileştirilmesi ve

korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanmasını hedefleyen bir planlama yaklaşımı olarak ele alınmaktadır.

Çalışmanın İçeriği

Tezin ilk bölümünde, dünyada kent planlama ve kentsel korumanın politik ve ekonomik değişim süreçlerinde kentsel alanlar üzerinde geliştirdikleri kavramsal ve pratik deneyimleri ve Türkiye’de de aynı dönemlerde kentlerin değişimi süreçlerinde planlamanın mekan organizasyonunda ne tür araçlar kullandığı incelenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında geliştirilen geleneksel planlama yaklaşımı, daha çok kentlerin fiziksel düzenlemesiyle ilgilenmiştir. Bu yaklaşımın arkasında endüstri devriminin toplumda ve kentsel mekanda yarattığı karmaşaya çare arayan, çözümü düzen ve ilerlemede gören ve bunun için de teknolojiyi bir araç gibi kullanmak isteyen bir yaklaşım vardır. Geleneksel planlama bugün de pek çok ülkede varlığını korumaktadır. Ancak sosyal ve politik ortamın getirdiği yeni talepler, geleneksel planlamada değişimi zorlamıştır. Aynı dönemde koruma yaklaşımı, kültürel mirasın korunmasını, anıtların, binaların ve sitlerin onarımını ele almıştır. Her iki süreçte de merkezi idare güçlü bir konuma sahiptir.

1950’lerde, planlamanın genel yaklaşımı; merkezi alanların yıkılması ve yoksul grupların uzaklaştırılarak bu alanlara yeni bir görüntü kazandırılmasıdır. Bu noktada sosyal boyut göz önüne alınmamıştır. Carmon’a göre bu dönem “Buldozer Dönemi” olarak adlandırılabilir. Avrupa’da 1950’lerde, II. Dünya Savaşı’nda yıkılan konut alanlarından sonra ikinci büyük yıkım dönemi başlamıştır.¹ Dönemin bu yenileme uygulamaları, insanların evlerinden ve yaşadıkları mekanlardan uzaklaştırılması sonucu

¹ Carmon, N. (1997), “Neighborhood Regeneration: The State of Art”, *Journal of Planning Education and Research*, Vol.17, s. 131

doğan sosyal sorunlar ve tarihi merkezdeki sağlıklı hale getirilebilecek eski dokunun yok edilmesi gibi olumsuz etkiler yaratan politikalar içermiştir.

1960'larda temizleme operasyonlarına karşı yoğunlaşan tepkiler sonucu, yerel yönetimler ve merkezi idareler daha yumuşak politikalar ve uygulamalara yönelmiştir. Bu dönemde politik ortam içinde bireylerin eşitliğine dayanan ve bireylerin bir şekilde kararlara katılımı hakkının olması gerektiğini savunan görüşler ağırlık kazanmış ve kentsel rehabilitasyonun gerekliliği toplumun büyük kesiminde ve yerel yönetimlerde kabul görmeye başlamıştır. Bu nedenlerle kentsel koruma, yenileme ve rehabilitasyonun farklı öğeleri bir araya getirilerek bir alanın kendi kimliğinin ve özelliklerinin ortaya çıkarılmasının önemi tartışılmaya başlanmıştır. 1960'lardan sonra planlama pratiğinde en önemli değişiklik, fiziksel ve sosyal alanlar arasındaki karşılıklı etkileşimin farkına varılmasıdır ve 1970'ler, özellikle konut alanlarının rehabilitasyonu alanında yaygın uygulamaların görüldüğü bir dönem olmuştur.

Bu dönemde konut alanlarındaki rehabilitasyon hareketlerinin yanı sıra, uluslararası ölçekte kentlerin ve kültür varlıklarının korunması ile ilgili ortak politikalar benimsenmesi yolları araştırılmış ve kültür varlıklarının insanlık mirası olduğu ve bu bilincin geliştirilip yaygınlaştırılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1970'lerde koruma yaklaşımlarında ortaya çıkan yeni boyut, kültürel mirasın aynı zamanda ekonomik bir değerinin de olduğu kabulüdür. Kültürel mirasın korunmasının yalnız ortak tarih bilincinin sürdürülmesi için değil, ekonomik bir kaynağın korunması için de gerekli olduğu üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bu da, koruma yaklaşımlarının sadece fiziksel koruma değil, işlevsel olarak canlandırma, ekonomik bir değer olarak yeniden ortaya çıkarma yönünde değişmesine neden olmuştur.

1980'lerin başı ise; şehircilik tarihi için yeni bir dönemin başlangıcıdır. Üretimden iktidar ilişkilerine ve yeni yaşam biçimlerine kadar pek çok değişim

yaşanmaya başlamış ve planlamaya bakış da değişmiştir. Kente global kapitalin çekilmesi ve küresel etkiler içinde özgün özelliklerin ortaya çıkarılması hedefleriyle kent merkezleri gündeme gelmiş ve kent merkezlerinde bir dönüşüm süreci yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde planlamanın geliştirdiği yeni yaklaşım; çöküntü ile mücadelede kentlerin “yenileşme”sidir. Kent merkezleri hedefli geliştirilen yenileşme uygulamaları, çöküntü alanlarında yaşayanların zorunlu olarak ya da isteyerek yaşadıkları alanları terk etmeleri ve bu alanlara orta ve üst gelir gruplarının yerleşmeleri sonucunu doğurmuştur. Bu süreçler sonucunda gentrification kavramı en çok tartışılan kavramlardan biri haline gelmiştir.

Kent merkezlerindeki bu değişim süreci içinde, liberal kent politikalarının tüm dünya kentlerinde yaygınlaşmasının etkisi ile kentlerde kamu ve özel sektör yatırımcıları birlikte hareket etmeye başlamıştır. Liberal kent politikaları ile yönetilmeyen kentlerde ise kentsel yenileşme, farklı bir eksende ortaya çıkmıştır. Bu tür kentlerde, tarihi kent merkezlerinde, küresel pazar etkisinde yarışmacı kentsel stratejiler devreye girmiştir.²

1990’larda kent planlamada kavramsal olarak en çok tartışılan planlama yaklaşımlarından biri stratejik planlamadır. Stratejik planlamanın temel varsayımı; bir alanın kendi potansiyelleri, zayıflıkları, fırsatları ve tehlikeleri değerlendirilmesi ve bunun belli sorun alanları için belirlediği amaçlara ulaşmada eylem stratejilerine dönüştürülmesidir. Stratejik planlamaya yöneltilen eleştiriler ise; özel sektörün kent mekanındaki kamusal alanları ele geçirmesi ve özelleştirmesi tehlikesi ve yasal süreçlerin ve tepkilerin değişim hızına uymamasıdır. Stratejik planlamanın ana sorunlarından biri de stratejiler ile projeler arasındaki bağlantıların sağlanmasıdır.

² Smith, N. (2002), “New Globalism, New Urbanism: Gentrification As Global Urban Strategy”, *Antipode*, s. 440

Stratejik planlama ve kentsel yenileşme yaklaşımları, kent mekanına dönüşüm projeleri ile müdahale etmektedir. Dönüşüm projelerinin çok boyutlu yapısının ve etkinliğinin, merkezi ve yerel yönetimlerin desantralizasyonu ile katılım ve iletişim içeren demokratik yapıların oluşumuna bağlı olduğu ileri sürülmektedir. Kentsel yenileşme amaçlı oluşturulan dönüşüm projeleri, bu alanların hem sosyal bütünleşmesini hem de yarışabilirliğini destekleyen araçlardır.³

Tezin amacı kapsamında yapılan literatür araştırmalarında, kentsel yenileşmenin mahalle, bölgesel ve uluslararası olmak üzere üç ölçekte ele alındığı saptanmıştır. Bu tezde ise; kent içinde, sınırları tanımlanabilen ve kentin gelişme dinamikleri içinde rol üstlenen herhangi bir alanın da yenileşme alanı olarak ele alınması gerekliliği savunulmakta ve bu yeni kategori “dönüşüm alanlarında yenileşme” olarak adlandırılmaktadır.

Uluslararası ölçekte ise; ülkelerin ulusal politikaları üzerinde etkili olan kentsel yenileşme programları oluşturulmaktadır. A.B. uyum süreci içinde olan Türkiye’nin, geliştirilen ortak kentsel yenileşme politikalarının gelecekte içinde olma olasılığı nedeni ile ikinci bölümde sözü geçen politikalar ve Avrupa kentlerinde uygulanan örnekler incelenmiştir. Kentsel yenileşme kavramı ve politikaları tezin ikinci bölümüne incelenmiştir.

Batı’daki uygulamalar incelendiğinde, kentsel dönüşüm projelerinin, şehirciliğin eylem alanı olarak, planlama, tasarım ve koruma disiplinlerinin kesişim noktası olan ortak eylem araçları olduğu görülmektedir. Bir taraftan kentsel ekonomileri, ulusal ve bölgesel ekonominin gelişimini destekleyen motor güçler olarak görülürlerken, bir yandan da yerel ekonomik dinamikleri harekete geçirdikleri için çöküntü alanlarında mekansal ve sosyal iyileşme sağlayan etkili araçlar olarak ele alınmaktadırlar. Ancak dönüşüm projeleri, bütüncül planlama yaklaşımı içinde ele alınmamaları durumunda ortaya çıkan

³ Borja, J., Castells, M. (1997), Local and Global, Earthscan Publication, UK, s: 179-180

parçacı yaklaşımın sonucu parçalanmış yeni sorunlu alanlar yaratma tehlikesi taşımaktadırlar. Dönüşüm projelerinin kent planlama ve koruma yaklaşımları içinde taşıdığı olumlu özellikleri; yeni işlevlerle kentsel alanların canlanmalarını ve kentsel sürekliliği sağlamaları, mevcut potansiyelleri harekete geçirerek mekansal ve sosyal iyileşme etkisi taşımaları, kamu ve özel sektör işbirliğini sağlamaları, kendi kendine finans geliştirme yöntemleri geliştirme potansiyelleri taşımalarıdır.

Kentsel dönüşüm projeleri genellikle kentlerde işlevini yitmiş ve terk edilen eski sanayi, depolama veya liman alanlarını tercih etmektedirler. Bu alanları seçmelerinin nedenleri; mevcut altyapı olanaklarını kullanmak, mülkiyet yapısının karmaşık olmaması, büyük ölçekli projeler için yeterli büyüklükte alana sahip olmaları ve genellikle merkezi konumları nedeni ile erişebilirliklerinin kolay olmasıdır.

Bugün dünyada uygulanan kentsel dönüşüm örneklerine bakıldığında, modellerini oluştururken temelde üç noktayı sorguladıkları görülmektedir. Birincisi; projenin bütünsellik, ikincisi; sürdürülebilirlik kavramları açısından yeterliliği ve üçüncüsü; kentte yaratacakları mekansal, sosyal ve ekonomik etkilerin saptanmasıdır. Batı'da stratejik planlama yaklaşımı içinde ele alınıp uygulanan dönüşüm projeleri örneklerinden Barselona Poblenou ve Lizbon Expo '98 dönüşüm projeleri, bu tezin yurtdışı alan çalışmalarını oluşturmaktadır. Her iki proje de, terk edilmiş eski sanayi ve çöküntü konut alanları alanlarının mekansal, sosyal açıdan iyileştirilip kentin ekonomisinin ve yaşam kalitesinin artması amacı ile oluşturulmuşlardır. Projeler kentlerin yenileşmesi için gerekli olduğu için iddia edilen ekonomik, fiziksel ve kültürel iyileşme amaçlarını içermektedir, ancak katılım açısından eksiklikler taşımaktadırlar. Projelerin örgütlenme modelleri incelendiğinde ise; uluslararası ölçekteki yenileşme politikalarının ulusal düzeydeki politikalara ve sonrasında da yerel politikalara yansıdığı görülmektedir. Bu örgütlenme modelleri, Türkiye'de uygulanacak yenileşme amaçlı dönüşüm projelerine

olumlu girdiler sağlayabilir. Kentsel Dönüşüm projeleri, Barselona ve Lizbon alan çalışmaları tezin üçüncü bölümünde ele alınmıştır.

Türkiye’de uygulanan dönüşüm projelerinin taşıdığı potansiyeller ve sorunların anlaşılması için İstanbul Haliç bölgesinde uygulanan bir dizi proje, bu tezin alan çalışmasını oluşturmuştur. Haliç, konumu, içerdiği alansal potansiyeller ve tarihsel kimliği nedeni ile, Osmanlı’dan itibaren bir çok proje için çekici bir alan olmuştur. Özellikle, 1980’lerden sonra sanayinin desantralizasyonu ve Haliç suyunun temizlenmesi operasyonları ile başlayan süreçte Haliç’te kıyı alanlarında, eski sanayi alanlarında ve konut alanlarında bir çok proje uygulanmıştır. Ancak, bu projeler kentin ve Haliç bölgesinin kentsel yenileşmesini etkileyecek potansiyeller taşıdıkları halde, bütüncül bir yaklaşımla ele alınmadıkları için çoğunlukla fiziksel düzenlemeler ve tasarımlar ölçeğinde kalmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin uygulamasını tamamladığı ve uygulama aşamasında olan projelerinin incelenmesi sonrasına, yenileşme etkisi yaratabilecek yapıda olanlar, yurtdışı örneklerine paralel olarak kentsel yenileşme bakış açısından geliştirilen kriterler açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler, Türkiye’de planlamanın ve kentsel dönüşüm projesi uygulamalarının arkasındaki kavramsal eksikliklerin giderilmesi için önerilen örgütsel bir dönüşüm projeleri modeline girdiler sağlayacaktır. Bu dönüşüm modeli, projelerin oluşumunda sorun olarak saptanan katılım, eşgüdüm ve bütüncüllük ile ilgili eksiklikleri gidermeye yönelik olacaktır. Bu tezde sonuç olarak Türkiye’de kentlerin yenileşmesinde uygulamalara ışık tutacak bir yaklaşımın geliştirilmesi ve bu konunun diğer boyutları ile ilgili olarak bundan sonra yapılacak çalışmalara altyapı sağlanması hedeflenmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın kurgusu, çerçeve nitelikteki “kentsel planlama ve kentsel korumanın kavramsal değişimi”, bu değişim sonucunda güncel tartışmalar ve

pratiklerde öne çıkan “kentsel yenileşme yaklaşımı” ve kentsel yenileşme yaklaşımının bir aracı olduğu savunulan “kentsel dönüşüm projeleri”nin kavramsal ve kuramsal tartışması ile başlamaktadır.

Kentsel planlama ve kentsel koruma yaklaşımlarının Batı’daki değişimi ve Türkiye’de imar planlama ve koruma amaçlı imar planlaması sistemleri benzer tarihi süreçlerde incelenmiştir. Batı’da ortaya çıkan kentsel yenileşme yaklaşımı ve dönüşüm projelerinin planlama yaklaşımları içindeki yeri ve rolünün incelenmesi amacı ile literatür araştırması yapılmıştır. Yurtdışı yaklaşımları ve uygulama örneklerini ele alan yazılı kaynakların kullanılmasının yanı sıra, 1999-2000 öğretim yılında, Mimar Sinan Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve Lizbon Teknik Üniversitesi arasında imzalanan protokol programları çerçevesinde Lizbon’da gerek literatür taraması gerekse başta Prof. Manuel da Costa Lobo olmak üzere konu ile ilgili bilgi ve görüşleri olan kimselerle görüşmeler yapılmıştır.

Alan çalışmasında ele alınan yurtdışı ve İstanbul örnekleri incelenirken paralellik sağlamak ve karşılaştırmalı bir çalışma üretmek amacı ile; tezin kavramsal yapısı doğrultusunda belirlenen “kentsel yenileşme kriterleri” açısından değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme, dönüşüm projelerinin kentsel yenileşme için taşıdıkları potansiyellerin ve sorunların ortaya konmasını hedeflemektedir.

Tezin kurgusu içinde Barselona ve Lizbon’u ele alan yurtdışı ve İstanbul dönüşüm projeleri örnekleri olmak üzere iki farklı alan çalışması yapılmıştır.

Dönüşüm projelerini tanımlamak için aşağıdaki sorular sorulmuştur:

- Projenin kapsamı,
- Modelin temel özelliği - özgün yapısı,
- Alanın seçim kriterleri,
- Uzun ve kısa dönemli hedefleri,

- Karar mekanizması,
- Kaynakları,
- Aktörleri,
- Fonksiyon değişimi,
- Kullanıcı profili.

Belirlenen kentsel yenileşme kriterleri aşağıdaki gibidir:

- Kent planı ile entegrasyonu
- Koruma stratejileri ile paralellikleri - çatışmaları
- Kentin gelişme stratejileri ile paralellikleri – çatışmaları
- Ekonomik yapıya etkisi
- İçerdiği yeni işlevler
- Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi
- Sosyal yapıya etkisi
- Çevresel etkisi
- Kültürel yapıya etkisi

Yurtdışı Alan Çalışmasının Yöntemi:

Yurtdışı alan çalışması için Barselona Poblenou dönüşüm projesi ve Lizbon EXPO '98 dönüşüm projesi seçilmiştir. Bu örneklerin seçim nedenleri, İstanbul Haliç bölgesi ile ve birbirleri ile benzer özellikler taşıyan yapılara sahip olmalarıdır. Projelerin taşıdığı benzer özellikler şöyle özetlenebilir:

- Konumları: Kıyı alanlarında geliştirilmeleri,
- Yapıları: Terk edilmiş, boşalan eski sanayi ve depolama alanları ve konut alanları içermeleri ya da konut alanlarıyla ilişkili olmaları,
- Etkileri: Uygulandıkları alanda ve kentte mekansal, ekonomik ve sosyal yenileşme etkisi yaratma potansiyeline sahip olmaları.

Yurtdışı alan çalışmasının yöntemi, literatür araştırması dışında, yapılan görüşmelere dayanmaktadır.

Lizbon Expo '98 Projesi yerinde yapılan alan çalışması, incelemeler, gözlemler ve projenin uygulamasında ve karar aşamasında görev alan sorumlu kişilerle yapılan görüşmelerle desteklenmiştir. Bu yöntem, EXPO '98 alanının kendisi ve çevresinde yarattığı etkilerin incelenmesini içermektedir.

Yerinde yapılan alan çalışması;

- EXPO '98 alanının oluşumu ve Portekiz planlama sistemi ve sürdürülebilir ve bütüncül planlama yaklaşımı içindeki yeri,
 - Ulusal politikalar, finans ve fon sistemi,
 - Kurumsal yapı içinde projenin yeri,
 - Lizbon'da yabancı yatırımcılar ve emlak piyasasının koşulları,
 - Parque Expo '98, S.A. Development Company'nin projedeki rolü,
 - Alanla ilgili gelecekte uygulanacak projeler,
- konularını içermiştir.

Alan araştırmasının bilgi toplama aşamasından sonra, tezin kavramsal yapısına bağlı olarak geliştirilen "kentsel yenileşme kriterleri" ile projenin değerlendirmesi yapılmıştır.

Barselona alan çalışması sürecinde literatür araştırmasının yanısıra, Poblenou projesinde Barselona Belediyesi'nin danışmanı olan Prof. M. Jose Ezquiaga ile görüşmeler yapılmış ve proje için hazırladıkları rapor, proje ve görsel ürünler incelenmiştir.

Poblenou alan çalışması;

- Barselona Belediyesi'nin stratejik planlama yaklaşımı,
- Proje için yaratılan finans sistemi,
- Poblenou alanında uygulanmış olan Cerda planı üzerindeki operasyonlar, mimari ve kentsel tasarım düzeyindeki çözümler,
- Olimpiyat Köyü ve bilgi kentinin uygulanma sistemleri,

- Poblenou alanındaki düşük gelirliye uygulanan yeni konut politikaları,
- Poblenou alanının yeni imajı ve medya ilişkileri, konularını içermiştir.

Yurtdışı alan çalışması, üçüncü bölümde sunulmuştur.

İstanbul Alan Çalışmasının Yöntemi:

İstanbul alan çalışması için seçilen Haliç bölgesinde uygulanan ve uygulanması planlanan projeler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yeni Yerleşmeler ve Dönüşüm Projeleri Müdürlüğü ile yapılan görüşmeler sonucunda tespit edilmiştir. Projelerle ilgili ön görüşmeler, birimin müdürü Lütfi Altun ile yapılmıştır. Alanın büyüklüğü ve projelerin sayısının ellili rakamların üzerinde olması nedeni ile dört temel yapı üzerinden proje kategorileri saptanmıştır:

- Tarihsel konut alanlarındaki dönüşüm projeleri
- Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi amaçlı dönüşüm projeleri
- Kamusal alanların yeniden işlevlendirilmesi amaçlı dönüşüm projeleri
- Tematik hedefli dönüşüm projeleri

Bu kategoriler içine giren projeler için de seçim kriterlerinin belirlenmesi gerekli olmuştur. Projeler arasından;

- Uygulaması tamamlanmış, devam etmekte olan veya en azından onay aşamasını geçmiş olan projeler,
- Mekansal olarak birbiri ile ilişkili alanlarda yer alan projeler, seçilmiştir.

Bu kriterler ile seçilen Haliç dönüşüm projeleri aşağıda verilmiştir:

- Fener Balat Rehabilitasyon Projesi
- Eyüp Koruma Planı (Rehabilitasyon Projeleri)
- Sütlüce Kongre ve Kültür Merkezi Projesi
- Miniatürk Projesi
- Sadabad Koruma ve Geliştirme Projesi

Haliç projeleri de yurtdışı örnekleri ile aynı yöntemle tanımlanmış ve incelenmiştir. Bu aşamada,

İBB Yeni Yerleşmeler ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü,

İBB Yatırım Planlama Müdürlüğü,

İBB Kentsel Tasarım Müdürlüğü,

Eyüp Belediyesi Araştırma Planlama Koordinasyon Müdürlüğü,

Fatih Belediyesi, Fener-Balat Projesi Koordinasyon Bürosu,

Tarihi Çevreyi Koruma Müdürlüğü ile görüşmeler yapılmıştır.

İncelenen projeler, birbirinden farklı birimler tarafından oluşturulduğu ve uygulandığı için, her projeden sorumlu birimle görüşmeler yapma yolu ile bilgi edinilmiş ve rapor, proje ve görsel malzeme elde edilmiştir.

İstanbul – Haliç alan çalışması, dördüncü ve beşinci bölümde sunulmuştur.

Çalışmanın İçerdiği Temel Düşünceler

Çalışmanın içerdiği temel düşünceler, metin içinde yer alışı sırası korunmaya çalışılarak aşağıda özet olarak verilmiştir.

I.

1. Kentler üzerinde etkili olan politik, ekonomik ve sosyal dinamiklerin değişimine paralel olarak kent planlama yaklaşımları ve bu yaklaşımlara bağlı araçların da bu değişime adapte olması gereklidir.
2. Kent mekanında, tarih ve gelecek birbiri içine geçmiş kavramlardır. Kentlerin bu çok boyutlu yapıları nedeni ile biçimlenmelerinde, gelişme ve koruma alanlarının birbirinden kesin sınırlarla ayrılmadığı tam tersine bütün olarak ele alındığı yeni yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

II.

3. Kentsel yenileşme yaklaşımı, değişim içinde olan bir alanın problemlerinin çözümüne yönelik olarak ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının gelişmesini amaçlayan bütünleştirici vizyon ve operasyonlar bütünüdür.
4. Kent merkezlerindeki çöküntü bölgeleri ve terk edilmiş, işlevini yitirmiş kentsel alanlar, kentsel yenileşmenin öncelikli hedef alanlarıdır. Bu alanlar tarihi miras içeren koruma altındaki konut alanları, kıyı ve eski sanayi alanları veya yeni gelişmiş gecekondu alanları gibi çok farklı yapıdaki alanları içerebilir.
5. Gentrification'ı bir tür kentsel politika olarak ele alan görüşler; kent merkezlerinin iyileştirilmesi için projeler yolu ile, alanın eski kullanıcıları olan düşük gelirli kesimin buradan çıkarılmaları ve orta ve üst sınıfın bu alanlara yerleşmesi ilkesine dayanmaktadır.
6. Gentrification kentlerde alanları parçalayarak, kentlileri temelde içerdeki ve dışarıdakiler olarak ikiye ayırmakta ve fiziksel mekanı, insanın üzerinde tutmaktadır. Kentsel alanlarda gentrification etkisi ile yenileşme, kent planlamanın sosyal eşitlik ilkesi çatışmaktadır. Kent yenileşmenin sorunlu alanlar karşısındaki tavrı, içeridekileri dışarı atmadan daha iyi yaşam çevreleri yaratmaktır.
7. Kentsel yenileşme, kentlerin sosyal, ekonomik ve mekansal sorunlarını ve potansiyellerini değerlendiren ve sürdürülebilirliği destekleyen bir planlama yaklaşımı olarak ulusal ölçekte geliştirilen politikalar içinde yer almalıdır. Uluslararası kentsel yenileşme programlarının içinde yer almak hem kavramsal olarak yaklaşımın gelişmesine hem de uygulamalara

dönük fon desteği ve kurumsal destek sağlanması aşamalarında girdi sağlayacaktır.

III.

8. Kentsel dönüşüm projeleri, kentsel yenileşme yaklaşımının müdahale araçlarıdır. Bu araçlar, uygulandıkları alan ve çevrelerindeki sosyal, ekonomik ve mekansal dinamikleri hızla değişime sokma etkisine sahiptirler.
9. Planlama sistemin statik yapısını değiştirme ve çok aktörlü, demokratik ve bütüncül planlama yaklaşımlarının geliştirilmesinde dönüşüm projeleri, yeni örgütlenmeler için esneklik yaratacak potansiyeller sağlarlar.
10. Kentsel dönüşüm projeleri, noktasal ve parçacı uygulamalara dönüşme tehlikesi taşırlar. Kentsel alanlarda bu tür yaklaşımlarla uygulanan projeler, yan yana eklenen ancak kentin bütününe ya da birbirine eklenemeyen kolaj alanlar yaratırlar. Bu kolaj yapıların en büyük tehlikesi kopuk ve parçalanmış kentsel mekanlar yaratmalarının yanı sıra, parçacı gelişmelerin kent vizyonundan bağımsız hareket etmesidir.
11. Dönüşüm projelerinin kentler üzerinde beklenmeyen olumsuz etkilerinin önlenmesi için hem kavramsal hem de kurumsal açılardan bütüncül bir yaklaşım içinde oluşturulmaları gereklidir.
12. Türkiye’de gecekondü ve koruma alanlarının dönüşümü ile başlayan sürece, projeler yolu ile işlev değiştirme veya temalarla gelişen yeni projeci dönüşüm çabaları eklenmiştir. Ancak bu projeler, kentin bütüncül yapısından veya üst ölçek planlardan bağımsız geliştikleri için özellikle sosyal sorunlar başta olmak üzere, mekansal ve ekonomik sorunlar yaratma tehlikesi taşımaktadırlar.

IV.

13. Haliç, özellikle 1990'ların sonlarından sonra bir çok projenin hedefi haline gelmiştir. Bu projeler, konut alanlarının iyileştirilmesi, tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi ya da işlevini yitiren alanların yeni temalarla canlandırılması gibi amaçlarla oluşturulmaktadır.
14. Haliç'in son dönem kent yönetimi tarafından geliştirilmiş bütününü ele alan bir üst plan yaklaşımı yoktur, ancak yerel yönetim sözlü ve yazılı olarak bir kültür koyu vizyonunu dile getirmektedir.
15. Haliç'te uygulanan ya da uygulanması tasarlanan projeler bu kültür vizyonunu destekleyici işlevler içermektedir. Dönüşüm alanlarının yer seçimi ve proje kapsamının belirlenmesinde geliştirilecek bir sistem yaklaşımı, projelerin çevre etkilerinin ve birbirleri ile olan etkileşimlerinin değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.
16. Haliç'te uygulanan projeler, kentsel yenileşme için hem potansiyeller hem de sorunlar taşımaktadırlar. Bu sorunlar, genel olarak üç kavramın tartışılmasını gerektirmektedir: Bütüncül bir planlama yaklaşımı, kurumlararası eşgüdüm ve katılım.

V.

17. Bütüncül planlama, kurumlararası eşgüdüm ve katılımı sağlayacak yeni bir örgütlenme modeli oluşturulmalıdır. Mevcut planlama sistemi, kentlerin yenileşmesinde gerekli olduğu savunulan bu üç ayaklı yaklaşımı gerçekleştirecek bir yapıyı temsil etmese de, oluşmasına olanak sağlayacak potansiyeller içermektedir.
18. Projelerin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bünyesindeki farklı birimler ve ilçe belediyeleri başta olmak üzere farklı kurumlar tarafından geliştirilmeleri nedeni ile neredeyse aynı mekanda birbirinden habersiz

projeler yaratılmaktadır. Yeni ve her kesimi temsil eden bir yeni örgütsel yapı, dikeyde ve yatayda iletişimi sağlayacak ve bütüncül yaklaşıma zemin hazırlayacaktır.

Bu çalışma, dönüşüm projelerinin, kentsel yenileşmeyi sağlamadaki potansiyellerini ortaya koymaya ve nasıl bir planlama sistemi içinde yer almaları gerektiğini araştırmaya yönelik bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

BÖLÜM 1. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KENTSEL PLANLAMA VE KORUMANIN DEĞİŞİMİ – KENTSEL YENİLEŞMENİN GELİŞİMİ

1.1. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE KENTSEL PLANLAMA ve KENTSEL KORUMA YAKLAŞIMLARININ DEĞİŞİMİ

İkinci Dünya Savaşından günümüze kadar yaşanan ekonomik, sosyal ve politik değişimlere paralel olarak planlama yaklaşımları da değişiklik göstermiştir. İlk dönemlerdeki kamu destekli, teknokratik ağırlıklı ve fiziksel mekana yönelik olan planlama yaklaşımı, zaman içinde çok aktörlü, katılımcı ve ekonomik-sosyal alanlara yönelik bir nitelik kazanmıştır. Modernizmin etkisiyle gelişmiş olan geleneksel planlama anlayışı, 1960'lı ve 1970'li yıllarda aldığı yoğun eleştirilerin ardından daha yenilikçi ve müzakereye açık bir temele oturmaya başlamıştır. Bu süreç içinde koruma yaklaşımları da ilk dönemlerde geçerli olan fiziksel mekanın korunması yaklaşımından, kültürel ve ekonomik boyutu da içeren yeni bir yaklaşıma doğru değişmiştir. Günümüzde koruma yaklaşımı, daha sonraki bölümlerde de ele alınacak olan yenileşme yaklaşımı içinde yeni bir nitelik kazanmıştır.

Kentsel planlama ve kentsel korumanın kesişen hedefleri doğrultusunda ortaya çıkan ve benimsenen kentsel yenileşme yaklaşımı, 1990'lardan itibaren kent mekanına dönüşüm projeleri ile müdahale etmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar incelendiğinde, kentsel planlamanın gelişmeyi hedefleyen yapısı ile, kentsel korumanın doğal ve kültürel yapının korunup sürdürülebilirliğinin sağlanmasını hedefleyen yapısının ortak bir sentez oluşturduğu görülmektedir. Artık planlama alanları ve koruma alanları birbirinden kesin sınırlarla ayrılmamaktadır. Kenti kültürel varlıkları, tarihi, sosyal, ekonomik ve doğal verileri ile bir bütün olarak gören bütüncül ve sürdürülebilir planlama yaklaşımları oluşturulmaktadır.

Dünyada kent planlama ve kentsel korumanın gelişim süreci, Türkiye'deki gelişim süreçleriyle zaman zaman paralel gitmiş ancak Türkiye'nin geç sanayileşmesi ve hızlı kentleşmesinin yarattığı sorunlar karşısında kent planlama ve kentsel koruma, araçlarını yeterince geliştirmemiştir.

Kentlerin imar edilmeleri ve kentlerin korunarak imar edilmelerini hedefleyen imar planlama ve koruma imar planlaması yaklaşımları dışında, uygulamaları yönlendiren yeni örgütlenme ya da yasal oluşumlar yoktur. Türkiye'de Batılılaşma, modernleşme ve küreselleşme süreçleri içinde uzun dönemler yalnızca imar planlaması yaklaşımı geliştirilmiş ve planlama, kavramsal olarak değişim göstermemiştir. Bu süreç içinde, kentlerin gelişimini düzenleyen tek kurumsal yapı, imar planı yasası ve planlarıdır. Koruma altındaki kentler ve sit alanları, koruma amaçlı imar planları ve yasası ile düzenlenmektedir. Koruma Yasası da sit alanlarının nasıl imara açılacağını tarif eden, tescilli yapıların tespitinden öteye gitmeyen politikalar üretmektedir. Koruma planlarının çoğu için finans, katılım ve süreklilik programları oluşturulmamaktadır. Türkiye'de, çevre yasası, turizm yasaları gibi kentleri etkileyen başka yasalar da bulunmaktadır. Ancak bu tezin kapsamında, Türkiye'de kentleri biçimlendiren İmar Yasaları ve İmar Planlaması yaklaşımı değerlendirilecektir.

Bu bölümde; dünyada kent planlama ve kentsel korumanın politik ve ekonomik değişim süreçlerinde kentsel alanlar üzerinde geliştirdikleri kavramsal ve pratik deneyimleri ve Türkiye'de de aynı dönemlerde kentlerin değişimi ve planlamanın mekan organizasyonunda ne tür araçlar kullandığı incelenecektir.

1.1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Bina ve Semt Ölçeğinde Koruma Yaklaşımları ve Geleneksel Planlama

Koruma anlayışının, dünyada, 17. yy'dan itibaren gelişmeye ve 18. yy'dan sonra da kavramsallaşmaya ve kurumsallaşmaya başladığı görülür. 18. yy'dan itibaren kültürel ve tarihi miras bilinci ile koruma kavramının ele alınmaya başladığı ve 19. yy'dan itibaren de korumaya olan ilginin toplumda yaygınlaştığı söylenebilir. İngiltere'de, 1751 yılında kurulan "The Society of Antiquaries of London" bireysel çabalarla gerçekleştirilen örgütlenme girişimlerinin sonuçlarından biridir.¹ Amacın antik ve arkeolojik eserleri korumaya yöneldiği bu dönemlerde, korumanın daha çok aristokratik eğilimlerin ve merkezi idarelerin yönlendirilmesiyle gündemde olduğu anlaşılmaktadır.

18. ve 19. yy'da çoğunlukla amacın yalnızca arkeolojik eserleri korumayla sınırlı kalmasına karşın, 19. yy'ın özellikle ikinci yarısından itibaren koruma, arkeolojinin yanında anıt eserleri de korumayı amaçlamaktadır. Anıt korumanın kavramsal olarak bir temele oturtulmak istendiği bu dönemde İngiltere'de Sir Gibert Scott ve Fransa'da Villot le Duc'un; "üslup birliğine varma" ilkesi ile yaptıkları restorasyon çalışmalarında anıtları, yapımına başladığında geçerli olan üsluba göre restore etmek amacıyla, geçirmiş olduğu çeşitli evrelere ve dönemlere ait ekleri kaldırarak, onları tek bir dönem yapısı görünümüne sokmayı amaçlayan uygulamalara karşın, Jon Ruskin'in "restorasyon"un yerine "sürekli bakım" ve "koruma"yı gündeme getirip savunduğu görülmektedir.² 19. yy'ın sonlarına doğru Camillo Boito korumaya ilişkin bu düşünceleri uzlaştırmaya çalışmış, çağdaş onarım kurallarının öncüsü sayılan ilkeler ortaya koymuştur. Camillo Boito, "anıtların insanlık tarihinin belgeleri olduğu ve bu nedenle onlara saygılı davranılması gerektiği"nden bahsederek korumanın amacının belirlenmesine katkıda

¹ Erder, C. (1975), Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Yayınları, Ankara, s. 81

² Ahunbay, Z. (1996), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayınevi, İstanbul, s. 47

bulunmuştur.³ Boito, yalnızca anıtların ve arkeolojik eserlerin “kültürel miras” olarak korumaya değer bulunduğunu ve henüz kültürel miras diye bir kavramın ortaya konmadığı bu dönemde anıtlara müdahale biçimlerini de öncelik sırasına göre; sağlamlaştırma, onarım ve restorasyon olarak belirlemiştir. 1913 Fransa ve 1918 Polonya anıt koruma yasalarında da anıt dışında tarihi çevrenin de ele alındığı görülmektedir.

Atina’da 1931’de biraraya gelen uzmanların katılımıyla “Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı” bu anlamda toplanan ilk konferanstır. Sonuç belgesinde (Atina Kartası); koruma amacı ile kullanılacak yapılarda korumanın amacının belirlenmesini sağlayabilecek “estetik ve tarihi kimlik”ten bahsedilerek bunlara saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁴ 1931 yılında İtalya tarafından restorasyon ilkelerinin belirlendiği Carta del Restauro ile, hem anıta hem de çevresine saygılı olunması gerektiği kabul edilmiştir.

Avrupa’da II. Dünya Savaşı’nı takiben savaşın yok ettiği kentsel mirası yeniden oluşturma çabalarının yoğunlaşması üzerine, II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi’nde kararlaştırılan ve kırsal ve kentsel sitlerin de korunmasının kapsayan ilkelere yer veren Venedik Sözleşmesi’nde “anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar bir tarihi belge olarak da korumaktır” biçiminde korumaya ilişkin amaç belirtilmekte, anıtların korunmasındaki temel tutum da “korumanın kalıcı olması, sürekliliğin sağlanması olmalıdır” denilmektedir.

ICOMOS’un 1965 yılında gerçekleştirdiği II.Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Tekniksyenler Kongresi’nde karara bağlanan Venedik Sözleşmesi’nde, koruma nedenine ışık tutabilecek tanımlar yer almakta, anıtların hem sanat eseri hem de tarihsel belge olduğu için korunması gerektiği açıklanmakta ve

³ Erder, C. (1975), Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Yayınları, Ankara, s. 84-85

⁴ Erder, C. (1975), Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Yayınları, Ankara, s. 86-87

anıtın tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmektedir.

Avrupa Konseyi'nin 1965 yılında gerçekleştirdiği Barcelona Sempozyumu'nda kararlaştırılan Palma nerileri'nde korunacak değerler olan sitlerin; "sanatsal, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi ya da efsanevi", anıtların ise; "tarihsel, sanatsal, arkeolojik ya da mimari" nlemleri nedeniyle korunması gerektiğine değinilmektedir.

UNESCO tarafından 1972 yılında dünya toplumlarının kültürel mirasının korunması için atılan çok önemli bir adım olan ve birçok ülkenin taraf olarak imza attığı Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi'nde, korunacak kültürel varlıklar olan anıtlar, yapı toplulukları ve kllyeler için; tarihsel, sanatsal veya bilimsel açıdan, sitler için de; tarihsel, estetik, etnolojik ya da antropolojik açıdan ölçütlere sahip olması gerektiği ortaya konmakta ve kültürel mirasın bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiği, koruma nedenleri olarak belirtilmektedir. Kültürel ve Doğal Mirasın Ulusal Düzeyde Korunmasına İlişkin Tavsiyeler'de ise kültürel mirasın; insanlar arasında ortak anlayışın ve bilincin oluşmasını sağladığı, mevcut ve gelecek uygarlıkların en temel zenginlik uyum geliştirme kaynağını teşkil ettiği, insanoğlu ve onun ölçeğiyle orantılı bir çeşit mimari ya da şehir planı olarak doğasında varolan kültürel ve eğitimsel değeri olduğu ve bu nedenlerle korunması gerektiği tespit edilmiştir. Korunacak anıtlar ve sitler için de ltlar getirilerek; anıtlar için arkeolojik, sanatsal, tarihi ya da bilimsel; sitler için ise; topografik alanlar, güzellikleri ya da arkeolojik tarihi, etnolojik, antropolojik ölçütlere sahip olması gerekliliği tanımlarda belirtilmiştir.

Bu dönemde koruma etkinlikleri arkeolojik eser ve anıtlardan kentsel çevreyi de içine alacak şekilde genişlemiştir. Koruma tartışmalarında ağırlık kültürel

mirasın tanımı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Koruma sürecinde yine teknik uzman grubu ve merkezi idare hakimdir.

İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında gerek koruma, gerekse planlama yaklaşımları daha çok fiziksel mekanla ilgilenmiştir. Koruma yaklaşımı kültürel mirasın korunmasını, anıtların, binaların ve sitlerin onarımı temelinde ele almıştır. Planlama da kentlerin fiziksel düzenlemesiyle daha çok ilgilenmiştir. Her iki süreçte de merkezi idare güçlü bir konuma sahiptir.

Avrupa'da savaş sonrası planlama pratiğine damgasını vuran planlama yaklaşımı, geleneksel planlamadır. Bu yaklaşımın arkasında endüstri devriminin toplumda ve kentsel mekanda yarattığı karmaşaya çare arayan, çözümü düzen ve ilerlemede gören ve bunun için de teknolojiyi bir araç gibi kullanmak isteyen bir yaklaşım vardır. Geleneksel planlama, pozitif bilim anlayışının metotlarını kullanmaya çalışır.

Bu yaklaşımda planlama mesleğinin merkezi bir yeri vardır. Plancı karar vericidir. Plancının, tıpkı bir bilim adamı gibi, her türlü politik görüşten, sınıfsal temelden etkilenmeden tarafsız olarak planını yapacağı kabul edilir. Doğru bir planlama ile toplumun bütününe hizmet edeceği söylenir. Toplumun tümüne hizmet eden bir kamu yararı olduğu kabul edilir.

Plan yapma yetkisi yerel yönetime ve merkezi yönetime aittir. Kamu, kentsel gelişmeyi yönlendirmekten, parsel bazında yapı ruhsatı vermeye kadar tüm yetkileri elinde tutar.

Geleneksel plancının temel amacı, kentsel çevrenin düzenli şekilde geliştirilmesidir. Bunun için de standartları kullanır. Standartlar, istenen fiziksel kaliteleri gösterir. Örneğin parklara ayrılacak alanı bulmak için kişi başına yeşil alan standardından hareket edilir. Bu genel standartların kullanılmasıyla tüm kentin planı yapılabilir. Bunun için halkla görüşmeler ya da halkın katılımı gereksinimi duyulmaz.

Geleneksel planlama bugün de pek çok ülkede varlığını korumaktadır. Ancak sosyal ve politik ortamın getirdiği yeni talepler geleneksel planlamada değişimi zorlamıştır.

1.1.2. Yenileme Yaklaşımı ve Buldozer Operasyonları -1950'ler

1950'lerde, planlamanın ana konusu savaş sonrası hasar gören konutların fiziksel onarımıdır. Yaklaşım ise; merkezi alanların yıkılması ve yoksul grupların uzaklaştırılarak bu alanlara yeni bir görüntü kazandırılmasıdır. Bu noktada sosyal boyut göz önüne alınmamıştır.

Carmon'a göre bu dönem "Buldozer Dönemi" olarak adlandırılabilir. Avrupa'da 1950'lerde, II. Dünya Savaşı'nda yıkılan konut alanlarından sonra ikinci büyük yıkım dönemi başlamıştır. Yasal bir zeminde gerçekleşen bu yıkım hareketi öncelikle çöküntü alanlarında uygulanmaya başlanmıştır. Bir dönem işçilerin barınması için inşa edilen alanlar, sorun alanları haline gelmiş, hükümetler bu alanların yeniden sağlıklı hale getirileceği vaatleriyle yıkımlara başlamıştır. Bu dönemde İngiltere'de yılda 25.000-60.000 arasında bir sayıda konut yıkımı yapılmıştır ve 100.000-150.000 arasında bir sayıda yeni konutlar inşa edilmiştir.⁵

1949 yılında ABD'de çıkan konut yasasının ardından öncelikle tarihi kent merkezlerinin canlandırılması fikri gündeme gelmiştir. İkinci olarak da özellikle siyahların yaşadığı konut alanlarında, sağlıklı ve güvenli yeni konut alanları yaratma gerekçesiyle büyük yıkımlar yapılmıştır. Ancak yeni konutların yapılması süreci; yeni yollar açılması, büyük alışveriş merkezlerinin kurulması amaçlarıyla yavaşlatılmıştır. Kentsel yenileme amaçlı ayrılan bütçe kullanılmadığı gibi, yıkılan alanların yerine yapılan konut dışı fonksiyonlar, yönetimlere oldukça büyük kazançlar sağlamıştır.

⁵ Carmon, N. (1997), "Neighborhood Regeneration: The State of Art", *Journal of Planning Education and Research*, vol. 17, s. 131

Avrupa; özellikle İngiltere ve ABD'nin 1950-1960'larda uyguladığı politikaları ve programları karşılaştırıldığında büyük farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin; İngiltere'de kentsel yenileme operasyonları, devlet kurumları tarafından yönetiliyordu ve uygulanan programlar düşük standartlardaki konut alanlarında yaşayan kesimi, bu konutlardan çıkartarak yeni konut alanlarına yerleştirmiştir. Bunun tam tersine, ABD'de uygulanan bir çok yenileme programını özel sektör kuruluşları yönetmiştir. Evlerinden çıkarılan kiracılar çoğunlukla başka yerlerdeki çöküntü alanlarına göç etmek durumunda kalmışlardır. Her iki ülkedeki "buldozer dönemi" politikaları aynı eleştirileri almıştır.

Dönemin bu yenileme uygulamaları, olumsuz etkiler yaratan politikalar içermiştir:

1. İnsanların evlerinden ve yaşadıkları mekanlardan uzaklaştırılmasının psikolojik etkilerinin göz önüne alınmamış olması,
2. Tarihi merkezdeki sağlıklı hale getirilebilecek eski dokunun yok edilmesi,
3. Yeni evlere yerleştirilen insanların karar verme sürecine katılmalarının sağlanmaması,
4. Devasa bloklara yerleştirilen özellikle düşük gelirli ailelerin, yeni sorunlu yaşamlara itilmesi.

Fransa'da ise bu dönemde; 1958-1975 yılları arasındaki benzer uygulamaların çıkış noktası olan, "temizleme sonrası modernizm" yaklaşımı, aynı şekilde eleştirilebilir.⁶

Yerel yönetimler ve merkezi yönetimler, bir kentsel alanda uygulanan temizleme operasyonunu bazı sorunlar üzerinden geliştirdikleri gerekçelere dayandırırılar. Bu gerekçeler:

⁶ Primeus, H, Metselaar, G. (1992), Urban Renewal Policy in A European Perspective, Delft University Press, Delft, Hollanda.s. 84

- Alandaki yapıların insan yaşamına uygun olmaması,
- Alanın mevcut dokusunun insan sağlığını tehdit eder ve yaşamın sürdürülmesini engeller durumda olması,
- Altyapının ve çevre koşullarının bir yaşam çevresi için yetersiz ve zararlı koşullar taşıması,
- Alanda yeniden bir yaşam kurulmasının ancak ve ancak binaların yıkılarak yeniden yapılanma ile sağlanmasına bağlı olması,
- Alanda temizleme öncesi yaşayanların daha sağlıklı alanlara yerleştirilmeleri ve güvenliklerinin sağlanması,
- Temizleme programını yürütecek yeterli kaynak olması.

Temizleme yönteminde genellikle başvuru alan yasal yöntem, arazinin ve yapıların kamulaştırılmasıdır. Kamulaştırma kararı kesinleştikten sonra alandaki tüm yapılar yıkılır ve alan yeniden geliştirmek üzere projelendirilir.

Temizleme operasyonları uygulamalarına bakıldığında genellikle, yönetimlerin en hızlı şekilde sorunlu bir alanın yaşayanlarıyla ve fonksiyonları ile birlikte ortadan kalkarak temizlenmesini hedefledikleri, çoğunlukla da yol açacağı sosyal sorunların çok fazla dikkate almadıkları görülmektedir.

Temizleme operasyonu bugün artık benimsenmeyen ve geçmiş uygulamaları da çok eleştirilen bir yöntemdir. Ancak, yerel yönetimler hala gerekli olduğu ve başka bir yöntem bulunmadığında küçük ölçekli olarak temizleme uygulamaları yapmaktadırlar. Bu uygulamalar tarihi alanlarda ve yaşamın devam ettiği alanlarda kabul edilebilir bir planlama yaklaşımı değildir.

Ancak tarihi kentlerde, kültürel mirasın yoğun olduğu kent merkezlerinde ya da doğal sit alanlarında gelişmiş olan kaçak yapılaşmanın, temizleme operasyonlarının dikkatle uygulanması gereken alanlar olduğu kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Temizleme operasyonlarının doğuracağı sosyal

sorunların önlenmesi ve kente etkilerinin değerlendirilmesi ancak kent bütününde geliştirilecek stratejiler ile sağlanabilir. Temizleme operasyonları küçük bir kentsel alanda yapılsa bile, kentin bütününe etkileme gücüne sahiptir. Bir alanda yapılan temizleme operasyonu ile alandan çıkarılan semt yaşayanları, kentin başka bir alanında daha kötü koşullarda yerleşimler yaratabilirler. Bunun yanı sıra, iş alanlarının ortadan kaldırılması ya da uzaklaşması ile de işsizlik, kentsel suçlar vb. sosyal sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Bu tezde, kentsel operasyonlarda bu tür beklenmeyen sonuçlar; “yan etkiler” kavramı ile tanımlanmıştır ve bu bağlamda ele alınacaklardır.

1.1.3. Katılımcı ve Savunucu Planlama Anlayışları - Konut Alanlarında Rehabilitasyon – 1960-1970’ler

1950’lerdeki buldozer yöntemi ile temizleme operasyonları ve büyük ölçekli yeniden geliştirme projeleri, sosyal ve ekonomik ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmış, tüm karı yüksek gelir gruplarına transfer ederek toplumda rahatsızlık yaratmış ve topluluk özellikleri üzerinde tahrip edici olmuştur. 1960’larda temizleme operasyonlarına karşı yoğunlaşan tepkiler sonucu yerel yönetimler ve merkezi idareler daha yumuşak politikalar ve uygulamalara yönelmiştir.

Bu dönemde politik ortam içinde bireylerin eşitliğine dayanan ve bireylerin bir şekilde kararlara katılımı hakkının olması gerektiğini savunan görüşler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Geleneksel plancı, kendi değerlerini tüm topluma dayatmakla suçlanmıştır. Tepeden gelen bir planlama değil, aşağıdan yukarıya bir planlama talebi ortaya çıkmıştır.⁷

⁷ Ravetz, A. (1986), The Government of Space, Town Planning in Modern Society, Faber and Faber.

Bu problemlerden sonra kentsel rehabilitasyonun gerekliliği toplumun büyük kesiminde ve yerel yönetimlerde kabul görmeye başlamıştır. Bir kentsel çevreye yapılacak müdahalede yerel ihtiyaçların ve koşulların dikkate alınması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu nedenlerle kentsel koruma, yenileme ve rehabilitasyonun farklı ögeleri bir araya getirilerek bir alanın kendi kimliğinin ve özelliklerinin ortaya çıkarılmasının önemi tartışılmaya başladı. Bir alanın yıkılıp yeniden yapılmasının ekonomik ve özellikle sosyal maliyetinin, alanın iyileştirilmesine göre çok daha ağır yükler getirdiği görüldü. Rehabilitasyon, bir alanda yıkım ve yeniden yapımın daha zor ve karmaşık bir süreç olduğu teziyle ortaya çıkan bir yaklaşım oldu. Kent merkezleri gibi büyük çıkar çatışmalarının ortaya çıktığı alanlarda rehabilitasyon, yüksek oranda bir katılımı gerektiren ve tasarımdan finansa ve inşaat konularına kadar tüm konulara ön ayak olan geniş ölçekli bir koordinasyonu sağlama imkanı sağlıyordu.

1970'lerdeki politik söylemin temeli demokratik katılımın artırılması yönündeydi. Geleneksel planlamaya tepkiler de bu yöndeydi. Geleneksel planlamanın teknokratik ve katılıma yer vermeyen özelliği tepki çekiyordu. Planlama sürecine halkın katılımı, bu dönemde planlama yaklaşımlarını belirleyen temel değişiklik olmuştur. Bu yeni tür planlama yaklaşımı katılımcı planlama olarak tanımlanmıştır.

1970'lerde yaygın olarak kullanılan katılım teknikleri ve yasal çerçeveye oturmuş katılım modelleri oluşmasına rağmen katılımcı planlama da pek çok yönden eleştirilmiştir. Bireylerin genellikle kent için uzun vadeli karar vermede -bu kararlar doğrudan kendileri ile ilgili olsa da- isteksiz ve tecrübesiz olması, kısa vadeli bireysel çıkarların daha öne çıkması, katılımı aşılması gereken bir engel olarak görülmektedir. Bu tür kararlarda halk desteğini almak katılımcı plancıların karşı karşıya olduğu en önemli çıkmazdır.

Toplumda her kesimin eşit derecede katılımı gerçekleşemez. Bazı kesimler, çıkarlarını daha iyi savunacak şekilde örgütlenmiş iken özellikle azınlıklar, yoksullar ya da engellilerin katılım yolları açık değildir. Bu demokrasinin en önemli sorunlarından biridir.

Bu noktada “savunucu planlama” gündeme gelmektedir. Savunucu planlama ve katılımcı planlama birbiri ile yer yer örtüşür. Savunucu planlama, tüm plan kararlarında kazananlar ve kaybedenler olduğunu, Plancının rolünün kaybedenlerden yana olması gerektiğini, yani plancının çıkarını savunamayacak durumda olanları savunması gerektiğini kabul eder. Katılımcı planlamada plancı hala bir devlet görevlisi iken savunucu planlamada artık devlet görevlisi değil, tıpkı bir avukat gibi, müşterisine – hakkını savunduğuna- hizmet veren bir kişidir.

Savunucu planlama kentteki her çıkar grubunun kendi planını hazırlaması gerektiğini söyler. Bu plan fiziksel bir plan olmayabilir, ekonomik, sosyal bir hedefe yönelik olabilir. Plancıya düşen görev farklı organizasyonlar içinde yer alarak bu tür planların hazırlanmasına yardım etmektir. Bunlar politik partiler olabilir, mahalle birlikleri, meslek odaları, yerel inisiyatifler olabilir ya da sadece belli bir konu için bir araya gelmiş gruplar olabilir.

Bu yeni planlamanın hedef alanı; yerel topluluklar ve mahalle birimleridir. Konut alanlarının rehabilitasyonu, bu yeni planlamanın uygulama alanlarından en önemlisiydi. Bu uygulamalarda artık plancının rolü, fiziksel planlamadan toplumsal ilişkilerin örgütlenmesine doğru kaymaktadır. Plancı, farklı çıkar gruplarını dinlemek ve bir değer geliştirmek durumundadır. Bu geleneksel plancının karşı karşıya kalmadığı bir sorundur. O zaman yeni plancının toplum örgütlenmesi, çelişkilerin çözülmesi ve farklı çıkarların uzlaştırılması konularında eğitilmiş biri olması gerekmektedir.

1960'lerden sonra planlama pratiğinde en önemli değişiklik, fiziksel ve sosyal alanlar arasındaki karşılıklı etkileşimin farkına varılması olmuştur. İlgili daha çok sosyal alanlara kaymış ve sosyal servisler ilgi odağı olmuştur. Toplumda sosyal bilinçlenmenin artmasıyla beraber ilgi politik yapılara ve iktidar mücadelelerine kaymıştır. Bu dönemde üçüncü dünya ülkelerinde gecekondular kentsel ekonomi içinde etkin olmaya başlamış ve hükümetlere yönelen baskılar yoğunlaşmıştır. Bu alanlar için Meksika ve İsrail gibi bazı ülkelerde projeler geliştirilmeye başlanmıştır. Bu arada Batılı ülkelerde hükümetler insanların kendi evlerini yenilemeleri için bazı programlar geliştirme yoluna gitmişler, bu nedenle San Fransisco'da olduğu gibi düşük faizli kredi uygulamaları başlamıştır. Fakat bu çözümler ölçek olarak sınırlı kalmış ve yenileme alanlarında kiraların hızla yükselmesi gibi yan etkilerin ortaya çıktığı görülmüştür. 1960'ların ikinci yarısında üçüncü dünya ülkelerinde gecekondular gelişimi en üst noktaya çıkmış ve Dünya Bankası bu nedenle bazı uygulamalar geliştirmeye başlamıştır. Kendi evini yapana yardım ve yabancı yardımların bu şartlarla verilmesi gibi projeler geliştirmiştir. Bu projeler başarılı olsa bile tutarlı konut politikaları geliştirilmediği için sınırlı ve izole kalmıştır.

Örneğin; ABD'de yeni konut yasaları çıkarılmış ve bu yasalarla, bütün bir yıkım yerine mevcut konut binalarının iyileştirilmesi yaklaşımı geliştirilmiştir. Bu dönemde ayrıca, işsizlik sorununa yönelik çözüm arayışları da yenileme projelerinin bir parçası olarak gündeme gelmeye başlamıştır. İngiltere'de ise; 1960'larda, ev sahipleri 1949'dan beri ilk kez bu dönemde, devlet tarafından yapılan yardımlarla evlerin onarımına başlamışlardır.

1970'ler, özellikle konut alanlarının rehabilitasyonu alanında yaygın uygulamaların görüldüğü bir dönem olmuştur. 1970'lerin başında İngiltere'de, eski evlerin ve çevrelerinin iyileştirilmesi en öne çıkan planlama hareketleri haline geldi. "Eski evlerden yeni evlere" sloganı çok popüler bir söylem oldu. 1969 yılında çıkan Konut Yasası, Genel İyileşme Alanlarını (General

Improvement Areas - GIA) tanımladı. Krediler verilmeye başlandı. 1973 yılı sonunda İngiltere ve Galler'de 733 GIA içinde 223.000 konut yenilenmiştir.

1970'ler İngiltere'de, Yerel Gelişme Projeleri (Community Development Projects) şeklinde formüle edilen kentsel projelerin de gündeme geldiği bir dönemdir. Yerel Gelişme Projeleri mahallelerde konut, eğitim, iş, sağlık ve vatandaşlık hakları gibi konuları kapsayan politikalar da içeren projeler olarak geliştirilmiştir.

ABD'de bu dönemde geliştirilen mahalle müdahale politikaları ile İngiltere'deki uygulamaların en temel farkı; "bütüncüllük" yaklaşımıdır. ABD'deki "model kentler" alanının hem sosyal hem de fiziksel sorunlarının çözümünü hedeflerken, İngiltere'de ise belirlenen özel alanlardaki konut sorunu ve ona bağlı yerel sosyal sorunları çözmek amaçlı olarak geliştirilmiştir.

Avrupa'da, İsveç, Danimarka, Hollanda ve Almanya'da da İngiltere'deki uygulamalara benzer konut rehabilitasyonu hareketleri olmuştur. Kanada, Fransa ve İsrail ise ABD'deki bütüncül modeli uygulamışlardır.⁸

Bu dönemde konut alanlarındaki rehabilitasyon hareketlerinin yanı sıra, uluslararası ölçekte kentlerin ve kültür varlıklarının korunması ile ilgili ortak politikalar benimsenmesi yolları araştırılmış ve kültür varlıklarının insanlık mirası olduğu ve bu bilincin geliştirilip yaygınlaştırılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. UNESCO tarafından 1972 yılında hazırlanan ve Birleşmiş Milletler'e üye olan birçok ülkenin imzalamış olduğu "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme"de kültürel ve doğal miras öğelerinin olağanüstü bir öneme sahip olduğu ve tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak korunması gerektiği kararlaştırılmış, aynı yıl yapılan bir başka toplantı olan

⁸ Carmon, N., (1997), "Neighborhood Regeneration: The State of Art", *Journal of Planning Education and Research*. Vol.17, s. 134

“Kültürel ve Doğal Mirasın Ulusal Düzeyde Korunmasına İlişkin Tavsiyeler”de; kültürel ve doğal mirasın korunmasının, muhafaza edilmesinin ve tanıtımının temel amacının; insanlığın gelişimi demek olduğu belirtilmiştir.

1973’de Avrupa Konseyi’nce İsviçre’de “Geçmişimiz İçin Bir Gelecek” Kampanyası ile başlatılan 1975 yılının Avrupa Mimari Miras Yılı olarak ilan edilmesiyle oluşturulan kampanyaların sonucu kabul edilen “Avrupa Mimarlık Mirası Kartası”nda, mimari mirasın insanlık tarihinin vazgeçilmez bir bölümü olarak özgün durumunda ve tüm çeşitliliği ile gelecek kuşaklara aktarılması gerektiği, aksi takdirde insanoğlunun kendi sürekliliğine ait bilincinin bir bölümünün yok olacağı; bu mirasın yeri doldurulamaz ruhsal, kültürel, toplumsal ve ekonomik değeri olan bir varlık olduğu, lüks olmak bir yana, kaynakları dikkatli kullanmak için yararlanılabilecek bir ekonomik kaynak olduğu vurgulanarak korumanın amacı belirtilmiştir. Bu kampanya sonucu aynı yıl yayımlanan Amsterdam Bildirisi’nde; Avrupa’nın mimarlık mirasının paha biçilmez kültürel değerinin yanısıra, halklarına ortak tarih ve gelecek bilincini aşılamağa olduğu ve bu nedenle de yaşatılmasının çok önemli olduğu vurgulanmaktadır. Avrupa Konseyi öncülüğünde gelişen bu yaklaşımlar UNESCO tarafından Nairobi’de yapılan toplantıda da gündeme alınarak somutlaştırılmıştır. “Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Roller Konusunda Tavsiyeler” konulu bu kararlarda; korumanın tanım ve amacı “tarihi veya geleneksel alanlar ile çevrelerinin tanımlanmaları, onarımları, sağlıklılaştırılmaları, bakımları ve yeniden canlandırılmaları” şeklinde değerlendirilmiştir.

1970’lerde koruma yaklaşımlarında ortaya çıkan yeni boyut, kültürel mirasın aynı zamanda ekonomik bir değeri de olduğu kabulüdür. Kültürel mirasın korunmasının yalnız ortak tarih bilincinin sürdürülmesi için değil, ekonomik bir kaynağın korunması için de gerekli olduğu üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bu da, koruma yaklaşımlarının sadece fiziksel koruma değil, işlevsel olarak

canlandırma, ekonomik bir değer olarak yeniden ortaya çıkarma yönünde değişmesine neden olmuştur.

1970'lerin sonlarından itibaren kent merkezleri, kent ekonomileri için önemli alanlar haline dönüşmeye başlamış, kent merkezlerine geri dönüş süreçleri içinde, merkezde yer alan tarihi bölgeler de dikkat çekmeye ve çekici alanlar haline gelmeye başlamıştır.

1.1.4. Kent Merkezlerinin Canlandırılması – 1970-1980'ler

1980'lerin başı, şehircilik tarihi için yeni bir dönemin başlangıcıdır. Üretimden iktidar ilişkilerine ve yeni yaşam biçimlerine kadar pek çok değişim yaşanmaya başlamış ve planlamaya bakış da değişmiştir. Bu dönemde yenilemenin ekonomik boyutuna olan ilgi artmıştır. Çöküntü ile mücadelede kentlerin ekonomik yenileşmesi gündeme gelmiştir.

1980'ler, kentlerin finans, bilgi ve idari fonksiyonlara bağlı olarak dünya kapitalinin akış mekanları haline geldiği yıllardır. Bu dönem, ekonomik gelişme ile birlikte kentlerdeki beklenmedik gelişmelerin yaşandığı dönemdir.

1980'ler birçok kentte daha da çok iş hacmi yaratmak için yenileşme, ofis binaları ve kent merkezlerinde gentrification'ın⁹ ortaya çıktığı bir dönemdir. Kente global kapitalin çekilmesi ve küresel etkiler içinde özgün özelliklerin ortaya çıkarılması hedefleriyle kent merkezleri gündeme gelmiş, özellikle yeni yüksek vasıflı işgücü kent merkezlerine yönelmiştir. Bu eğilim sonucu kent merkezlerinde bir dönüşüm süreci yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan yeni bir kavram gentrification kavramı olmuştur. Düşük gelirlilerin yaşadığı kent merkezindeki eski konutları, orta ve üst sınıflar satın alarak yenilemeye başlamışlardır. Böylece, orta sınıfın kentin merkezine

⁹ Gentrification kavramının karşılığı olarak bazı kaynaklar, soylulaştırma, mutenalaşma, seçkinleştirme gibi kavramları kullanmaktadırlar. Henüz Türkçe terminolojiye bu kavramların hiçbirini yerleşmediği için bu tezde, İngilizce gentrification terimi kullanılacaktır.

dönüşü başlamıştır. Yenileşme, yenileme ve yeniden yapılanma çabaları sonucu, fiziksel olarak güçlenen kentsel doku içinde yaşayan eski sakinler ise bu alanlardan ayrılmak durumunda kalmıştır. Özel sektör ve yerel yönetimlerce de destelenen bir çok kent merkezi dönüşüm projesiyle bu alanlar yeni cazibe alanları haline gelmiştir.

Kentte, kamusal yatırımların yanısıra, küçük-büyük yatırımcılar, bankalar, şirketler gibi yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Bu yeni aktörler de kentin yenilenmesi için yatırımlar yapmaya başlamışlardır. Böylece serbest piyasa girişimcileri de kentteki gelişmelerin bir parçası haline gelmişlerdir.

Bu dönemin ikinci önemli kavramı ise “özelleştirme” olmuştur. Büyük alanlar girişimciler tarafından satın alınarak özelleştirilmiş ve yeni iş alanları yaratılmıştır.

Her iki kavram; gentrification ve özelleştirme, kent merkezinde ortaya çıkmıştır. Ama gentrification daha çok tarihi karaktere sahip eski konutların olduğu alanlarda kendini göstermeye başlamıştır. Gentrification kavramının gelişimine ve kentsel yenileşme yaklaşımları ile olan etkileşimine, tezin II. bölümünde açılım getirilmiştir.

1980’ler arazi kullanım planlaması (zoning) ve bağımsız kentsel tasarım projelerinin yaygın olarak kullanıldığı bir dönemdir. Boyer, bu planlama yaklaşımının kent bütününe yönelik olmadığı ve büyüme yanlısı yapısının yalnızca iş alanlarının büyümesi hedefini taşıdığını savunmaktadır.¹⁰ Ancak kentin bütününe yönelik bir vizyon taşımadığı görüşündedir. Bu eğilim, ABD ve Avrupa’daki bir çok ülkede hızla gelişmeye başlamıştır.

¹⁰ Boyer, M. C. (1995), Urban Design: Reshaping Our Cities, College of Architecture and Urban Planning, University of Washington, Seattle, s. 83

Kent merkezleri, küreselleşen sermayenin etkisi altında, ofis binaları, alışveriş merkezleri ile yeni yatırımlara konu olurken, merkezde yer alan tarihi doku, kent içinde ayırdedilen bir kimlik edinmek isteyen özel sektör yatırımları için, sunduğu mekansal kimlik ile çekici hale gelmeye başlamıştır.

Meksika’da 1982 yılında yapılan “Kültür Politikaları Üzerine Dünya Konferansı’nda; kültür kavramını günümüzde bir toplumun ya da toplumsal bir grubun karakterine damgasını vuran tinsel ve maddi, düşünsel ve kolektif ayırt edici özelliklerinin bütünlüğü gözüyle bakılabileceği; kültür kavramının sanat ve edebiyatın yanısıra, yaşam tarzlarını, insan varlığının temel haklarını, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları da kapsadığı belirtilerek belli bir grubun kültürünün karakterini ortaya koymak için, o kültürün ayırt edici özelliklerinin öne çıkarılması gerektiğinden söz edilerek kültürün en önemli maddi verilerinden olan kültür varlıklarının önemi ve korunması gerekliliği konusuna yeni bir yaklaşım getirdiği söylenebilir.

1985’te Granada’da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında yeniden gündeme getirilen “Avrupa Mimarlık Mirasının Korunması İçin Sözleşme”de mimarlık mirası; Avrupa kültür mirasının varlık ve çeşitliliğinin yeri doldurulmaz bir anlatımı, geçmişin paha biçilemeyen bir tanığı ve tüm Avrupalılar’ın ortak malı olan bir zenginliği bir kültürel kimlik ögesi olduğu kadar bugünün ve yarının nesilleri için bir esin ve yaratıcılık kaynağı olduğu, bu mirasın korunmasının güvence alınmasının gerektiği, bu bağlamda gelecek kuşaklara kültürel bir referans sistemi aktarmanın, kentsel ve kırsal yaşam koşullarını iyileştirmenin ve aynı vesileyle devletlerin ve bölgelerin ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini desteklemenin önemi vurgulanmıştır.

ICOMOS’un 1987’de Washington’da yayınladığı “Tarihsel Kentler ve Kentsel Bölgeler İçin Koruma Sözleşmesi”nde korumanın amacına yönelik olarak; tarihsel bölgelerde bireysel ve toplumsal yaşamın uyumlu bir şekilde

gelişmesinin sağlanması ve her türlü kültür varlığının bir insanlık mirası olarak uzun süreli güvence altına alınması hedeflenmiştir.

1.1.5. Kentsel Yenileşme Yaklaşımları

1980'lerden sonra kentlerde sanayisizleşme ve neo-liberalizm ile yeni kent politikaları oluşturulmaya başlanmış ve bu yeni politikalar daha çok yeni altyapılar, yatırım bölgeleri, eğitim ve istihdam üreten sosyal programlar ve doğal ve tarihi dokunun korunması gibi konular etrafındaki uygulamalarla ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde, tüm dünya kentlerinde özel sermaye ve kent yönetimlerinin birlikte hareket etmeye başlaması ile kentsel politikalarda dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Smith, bu birlikteliği özel sermaye ile yerel yönetimlerin birlikteliği diye tanımlamaktadır.¹¹ Smith, özellikle 1970'lerin ekonomik kriziyle başlayan ve sonra 1980'lerde ve 1990'larda devam eden bir süreçte, liberal kent politikalarının tüm dünya kentlerinde yaygınlaştığını savunmaktadır. Bu liberal kent politikalarının etkisinde ortaya çıkan kentsel yenileşme, kentlerde kamu ve özel yatırımcıları birlikte çalışmak için bir araya getirmiştir. Liberal kent politikaları ile yönetilmeyen kentlerde ise; kentsel yenileşme farklı bir eksenle ortaya çıkmıştır. Bu tür kentlerde, tarihi kent merkezlerinde, küresel pazar etkisinde yarışmacı kentsel stratejiler devreye girmiştir.

Kentsel yenileşmenin esası, yerel ekonomik politikalar ile birlikte uluslararası iş fırsatları yaratmak ve sosyal çöküntü alanlarını dönüşüm projeleri ile yenileyerek kente yeniden kazandırmaktır. Couch, kentsel problemlerin çözümlerine yönelik yaklaşımlar içinde yer alan kentsel yenileşmeyi, kentsel gelişme ve kentsel korumanın hedeflerinin sentezini oluşturan bir planlama yaklaşımı olarak tarif etmektedir. Couch'a göre; kentsel yenileşme, kentsel

¹¹ Smith, N. (2002), "New Globalism, New Urbanism: Gentrification As Global Urban Strategy", *Antipode*, Blackwell Publishers, Oxford, s. 44

gelişme amaçlarını içerir ve aynı zamanda kentsel rehabilitasyon ya da canlandırmanın sürekliliğini savunan korumacı yaklaşımlara yönelik yeni yöntemler önerir.¹²

Neo-liberal kent politikaları, 21. yüzyıla girerken, üçüncü dünya ve birinci dünya kentlerini ortak bir noktada birleştirmiştir. Bu kentlerin planlama deneyimlerini etkileyen faktörler ve yaklaşımlar benzer hale gelmiştir. Tarihi merkezlerdeki gentrification politikaları, kent merkezinde özel sermaye ve yerel yönetimlerin ortaklığı sonucu ortaya çıkan müdahaleler benzer süreçleri yaşamaya başlamıştır.

Smith'e göre; yeni şehirciliğin temel sorunsalı; bir taraftan farklılıklarını artırdığı sosyal-mekansal ve ekonomik tezatlıkların birbiriyle nasıl uyumlu hale gelebileceğidir.

Bu dönemde, kent merkezlerindeki eskimenin çeşitli boyutları arasındaki (fiziksel, sosyal, politik ve ekonomik boyutları) ilişkilere olan ilginin artmasıyla durum değişmiştir. Tek bir noktaya odaklı yaklaşım yerine, bütünleştirici bir yaklaşımın gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu dönemde planlama da hem parçacı-kısa vadeli yaklaşımları hem bütüncül yaklaşımları içeren bir yelpazede gelişmiştir.

1990'larda ekonomik gelişmelere bağlı olarak yaygınlık kazanan büyüme-eğilim planlamasında da plancının rolü, uzun vadeli amaçlar, hedeflere yönelik çalışmak değil, mevcut durumda büyük değişiklik yaratmayacak alternatifler önermekle sınırlıdır. Hemen şimdi uygulanabilecek, beklentilere uygun olan projeler seçilir. Katılımcı planlama yaklaşımı toplumdaki çelişkilere hassas iken bu yaklaşımda toplum bir uyum içinde görülür. Aslında bunun bir planlama olduğu da söylenemez. Belirli amaçları/hedefleri yoktur. Nasıl serbest pazar kendi fiyatını oluşturuyorsa serbest politik ortamda

¹² Couch, C. (2000), "Urban Renewal and Grants", *Introduction to Planning Practice*, ed. By Allmendinger, Prior, Reamaekers, England. s. 77

bireysel karar vericiler de en doğru/rasyonel sonuca ulaşır. Piyasanın görünmez eli her şeyi dengeliyorsa, aynı görünmez el, farklı çıkar gruplarını ortak bir hedef olan; ilerlemede birleştirecektir. Örneğin bu yaklaşımda kent merkezleri konusunda kamunun rolü, eğilimi desteklemek ve bunun ortak rasyonel bir sonuç olduğunu kabul etmektir.

1990'larda kent planlamada kavramsal olarak en çok tartışılan planlama yaklaşımlarından biri stratejik planlamadır. Stratejik planlama, kentsel ve bölgesel ölçekte ulaşım, sağlık, çevre gibi konulara bütüncül bir bakış açısıyla ortaya çıkmıştır. Stratejik planlama özellikle belirsiz ve rekabetçi ortamlarda çalışmak durumunda olan özel sektörden doğan bir planlama yöntemidir. Büyüme ve değişme çabası içinde olan şirketler, belirsiz olan gelecekteki konumlarını esnek ve çok taraflı bir yaklaşımla çözmek amacıyla stratejik planlamaya yöneldiler. Stratejik planlamanın temel özellikleri, benzer bir ortamda çalışmak durumunda olan planlama tarafından uyarlanarak kullanıldı.

Taylor, stratejik planlamanın tanımını yaparken beş faktörden söz etmektedir:

- merkezi kontrol,
- yenilikçilik,
- stratejik idare,
- politik planlama
- geleceğe dönük araştırmalar.¹³

Stratejik planlamanın temel varsayımı; bir alanın kendi potansiyelleri, zayıflıkları, fırsatları ve tehlikeleri değerlendirilmesi ve bunun belli sorun alanları için belirlediği amaçlara ulaşmada eylem stratejilerine dönüştürülmesidir.

Stratejik planlamanın temel yaklaşımları şöyle özetlenebilir:

¹³ Taylor, P. (1995), World Cities and Territorial States, Cambridge University Press, England. s. 48-49

- Uzun vadeli hedefleri kısa dönemde gerçekleştirecek eylemler yaratma özelliğine sahip olması,
- Kaynakların etkili kullanımını tanımlaması,
- Sorun alanları için etkin projeler geliştirmesi,
- Gelecek için vizyon sağlaması,
- Yeni bakış açısı kazandırması,
- Tarafsız olması,
- Gerçeği kurmacadan ayırt etmesi,
- Kamu ve özel sektörler arasında işbirliği sağlaması,
- Katılımı ve uzlaşmayı sağlaması.¹⁴

Stratejik planlama, kentsel projelerle ele alınan alanların, kentle mekansal bütünleşmesinin sağlanması açısından da önemli bir meşruiyet alanı sunmaktadır.

Stratejik planlamaya yöneltelen eleştiriler vardır. Bunlar;

- Özel sektörün kent mekanındaki kamusal alanları ele geçirmesi ve özelleştirmesi tehlikesi,
- Yasal süreçlerin ve tepkilerin değişim hızına uymamasıdır.

Öte yandan metropoliten alanlarda stratejik planlamanın etkinliği ile ilgili sorunlar vardır. Bu alanlarda tüm alanı kapsayacak, tek, tutarlı, anlamlı bir strateji oluşturulması güçlüğü yaşanır. Oysa 1990'larda kentsel alanda bütüncül bir yaklaşımdan yoksun tek tek projelerin getirdiği sorunlar, böyle bir ihtiyacı ortaya koymaktadır. Stratejik planlamanın ana sorunlarından biri de stratejiler ile projeler arasındaki bağlantıların sağlanmasıdır. Bu konu, strüktür planlamasında da aşılması gereken önemli bir sorundur.

Stratejik planlama yaklaşımı, özellikle kentsel projelerin oluşturulması ve uygulanmasında çok önemli ve geçerli olan planlama yaklaşımı olarak ele

¹⁴ Castells, M., Borja, J. (1997), Local and Global, Management of the Cities In the Information Age, Eartscan Publications, London, s.185

alınmaktadır. Tekeli, İstanbul gibi sorunları çok boyutlu olan bir kentte öncelikle katılım modelinin stratejik bir biçimde sağlanması gerekliliğini savunmakta ve stratejik planlamanın kentin yazgısını değiştirecek olan projeler için bir meşruiyet çerçevesini oluşturacağını söylemektedir.¹⁵

1990'larda kentsel planlama yaklaşımları, kentsel yenileşme ve stratejik planlama kavramları üzerinde yoğunlaşırken, uluslararası ölçekte koruma yaklaşımları ve çevrenin korunmasındaki gelişmeler özellikle 1992'deki Rio Zirvesi ile tanımlanabilir. Rio Zirvesi ile, planlamanın geleneksel amacı olan çevrenin korunması ve geliştirilmesi, "yeni çevresel gündem" ile birlikte bir değişim sürecine girmiştir. Bu yeni çevresel gündem, özellikle "küresel ve doğal etkiler" üzerinde yoğunlaşmıştır. Rio Zirvesi ile oluşturulan bu yeni planlama gündeminin önemle ele alınması gerektiğini vurguladığı konular; enerji, kirlilik ve atıklar gibi konulardır.

1992 Rio Zirvesi sonrasında, Yerel Gündem 21, planlamada yerel yönetimlerin rolünün önemi ve sorumluluklarını küresel ölçekte tanımlamıştır. Bu dönemde planlamada yeniden "aşağıdan yukarı" yaklaşımının öneminin ortaya konmasıyla birlikte "yerel ölçek" kavramı yeniden planlamanın gündeminde tartışılmaya başlanmıştır.

1990'ların sonlarına doğru, planlamanın değişen ekonomik sosyal ve çevresel amaçları, sürdürülebilir gelişme ve yenileşmenin prensiplerinin oluşmaya başladığı dönemdir. Bu prensipler içinde en temel olanı, sürdürülebilir yenileşmenin üç temel kavramı olan;

- Ekonomi,
- Çevre ve
- Sosyal yapının dengesidir.

¹⁵ Tekeli, İ. (2001), Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi, İstanbul, s. 97

Karar alma sürecindeki bu en temel ilke, 1990'larda oluşan planlama yaklaşımını da tanımlamaktadır. Kentlerin korunması ve geliştirilmesi sürecinde alınan tüm planlama kararları ve müdahaleler içinde bu üç bileşenin dengeli biçimde yer almasının gerekliliği kabul görmüştür.

1.2. TÜRKİYE'DE KENTSEL PLANLAMA ve KENTSEL KORUMA YAKLAŞIMLARININ DEĞİŞİMİ

Türkiye, kentlerin planlanması için hedef olarak batılı medeniyetlerin ulaştığı düzeyi belirlemiş olsa da bu hedef çeşitli nedenlerle tam olarak gerçekleşememiştir. Batılı örneklerle yapılacak olan karşılaştırmalarda bu nedenler ve Türkiye'nin özgünlükleri göz önüne alınmalıdır.

Türkiye, Osmanlının Batılılaşma hareketlerinden itibaren 19. yy. boyunca ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, modernleşme amacı kapsamında kentleri imar etme yoluna gitmiştir. Geniş yolların açılması, park alanlarının yaratılması, yangın alanlarının yeniden gelişmeye açılması ve yapılarda ahşap yerine kagir malzeme kullanılması ile yeni konut çevreleri yaratılmaya çalışılmıştır.

1950'lerden itibaren ise bir dizi kentsel büyük operasyon sonucu, tarihi dokular ve doğal alanlar içinden geçen geniş bulvarlar ve yıkımlar sonucu çehre değiştirmeye başlamıştır. Sanayileşme, kırdan kente göç ve hızlı nüfus artışı süreçleri, kentleri bir anda nüfus yığınlarının yaşadığı kaçak alanlara dönüştürmeye başlamıştır. Gecekondu alanlarının ortaya çıkması ile birlikte Türkiye kentleri ekonomik, politik ve sosyal yeni dinamiklerle tanışmaya başlamıştır. Bu yeni dinamikler, kentlerin planlamadan bağımsız bir biçimde, kendiliğinden oluşmasına neden olmuştur.

1980'lere kadar Türkiye kentlerindeki planlama sorunları, kente yeni göç edenlerin kurduğu yoksul mahaller bağlamında düşünülmekteyken, 1980

sonrasında kent rantlarından sağlanan kazancın, kent yönetimleri ve özel sektör için giderek en önemli kriter olarak ortaya çıkmasının ardından büyük kent merkezlerinde yeniden bir hareketlenme başlamıştır. Merkezi iş alanlarının kentte yer değiştirmesi, yeni ekonomik sektörlerin kentte yer edinmeye başlaması ile kentsel projeler de gündemde yer edinmeye başlamıştır.

Kent alanı içinde, yeni iş alanları, merkezler, kamusal alanlar ve büyük kentlerde dünya kenti olma yolunda uluslararası spor ve kongre merkezlerinin kentte yerleşmeye başlaması ile imar ve koruma imar planlaması giderek daha da gözden düşmeye başlamış ve küçük ölçekli tasarım ve dönüşüm projeleri kent yönetimlerinin icraat gündemlerine yerleşmiştir.

Kentte işlevini yitiren eski sanayi ve liman alanları, tıpkı, Avrupa kentleri örneklerinde olduğu gibi, öncelikli işlevlendirilen alanlar olarak dikkat çekmeye başlamıştır. Bu alanların projelerle kent yönetimlerinin prestij mekanları olarak yeniden işlevlendirilmesi süreçleri oluşmuştur. Kent yönetimleri bu projelerden prestij, yeni bir kentsel imaj umarken, kısmen projelere dahil olan özel sektör de rant beklentisi içindedir. Dönüşüm ve yenileşme çabalarının bu rant paylaşımı süreçlerinin araçları haline getirilmemesi için stratejik planlama yaklaşımının geliştirdiği bütüncül bakış açısı; kentin sosyal, ekonomik ve kültürel bileşenlerini birbirinden ayırmadan birlikte ele alması, çok önemlidir.

1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası 1980'lere Kadar Türkiye'de Kent Planlama

Bugünkü kent planlaması pratiği, Batı'da 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Batı'da kapitalizm ve sanayileşmenin gelişmesi sonucu ortaya çıkan

planlama, sanayi kentlerinin ve savaş sonrası kentlerin sorunlarını çözmek için geliştirilmiştir.

19. yy'da Osmanlı İmparatorluğu ise henüz sanayileşmemesine karşın, Batı ile bütünleşme girişimleri çerçevesinde kentlerde düzenleme hareketlerine başlamıştır. Bu dönemde yabancılar ile haritalama ve plan yapma girişimleri olmuştur. Batıya eklenme çabaları içinde, kentlerde yaya olarak hareket etmek yerine, araba ya da tramvay gibi toplu taşıma araçları kullanılmaya başlanmış, daha önce etnik olarak ayrılan mahaller yerini toplumsal katmanlara göre ayrılan konut mahallelerine bırakıyordu. Bu modernleşme hareketlerinin yanısıra Osmanlı kentleri, özellikle de İstanbul'un ahşap mahalleleri yangınlara maruz kalıyordu. Osmanlı imar mevzuatı da temelde böyle bir yapı değişikliği yaşamaya başlayan kentlerin sorunlarına çözüm bulmaya yönelmiştir. Kentiçi ulaşımın gelişmesi için yeni yolların nasıl biçimleneceği, yeni yerleşme alanlarının nasıl oluşturulacağı gibi sorunlara yanıt arama yolları aranmıştır.

Bu dönemde Osmanlı imar mevzuatının, Batı'daki uygulamalardan etkilendiği söylenebilir, planlama çalışmaları tüm kenti bir bütün olarak düzenleyen planlardan çok, yangın yerlerine açılacak yeni yerleşme alanları, yol güzergahları ve modernleşmenin getirdiği park alanlarının düzenlenmesi ile ilgiliydi. Bu dönemde, Batı'da Hausmann'ın Paris uygulamasında olduğu gibi modernleştirici kent planlaması uygulamaları, büyük ölçüde yıkımlar içermekteydi. Osmanlı döneminin modern kent planlama projesi de aynı biçimde geçmişe ait kentsel dokunun değişimini hedeflemiştir. Tekeli, bu değişimin iki nedeni olduğu görüşünü savunmakta ve ilkinin; yangın alanlarının yeniden yapılanması sürecinde kendiliğinden olduğunu, ikinci olarak da; Osmanlı ahşap yapılardan kagir yapıya geçmeyi modernleşme amacı ile uygulandığını söylemektedir.¹⁶

¹⁶ Tekeli, İ. (2001), *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitabevi, İstanbul, s. 21-22

Osmanlı Dönemi'nde başlayan bu modernite projesi, Ankara kentinin planlanması ve Ankara için öngörülen yaşantının uygulanmak istemesi ile Cumhuriyet döneminde devam etmiştir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte, ilk imar hareketleri Ankara'da başlamış, çağdaş bir kent kurma vizyonu ile kent yeniden yaratılmak istenmiştir. Aynı dönem içinde İstanbul Şehremanetinin kurulması ile Türkiye'de belediyeçilik ve kent planlaması özellikle kuramsal açıdan gelişmeye başlamıştır.

1930'lar, planlamada bir sistematığın kurulmaya çalışıldığı bir dönemdir. İmar planlaması ile yeni konut alanlarının düzenlenmesi, yolların açılması gibi temel imar faaliyetlerinin başladığı ve Ankara'dan diğer Anadolu kentlerine yayılmaya başladığı bu dönemde yapılan planlar

- Mahalle planları
- Köy planlamaları
- Eskiden var olan kentlerin planlanmaları
- Yeni kentlerin planlanmaları
- Bölge planları ¹⁷ olarak sınıflanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de kent planlama faaliyetlerinin büyük bölümünü varolan kentlerin planlaması oluşturmuştur. Bu planlama faaliyetleri tarihi ve doğal değerlerin korunması konusunda hassas kararlar üretmişlerdir. Ancak, planların sosyal sorunları dikkate alan bir yapısı yoktur.

Bu dönemde, "güzel kent" anlayışının Türkiye'de yayılmaya başlamasının sonucu olarak planlama, harita mühendisleri tarafından değil, mimarlar tarafında yapılmaya başlanmıştır. Artık kentin parçaları değil tümü planlama kapsamında ele alınmaya başlamıştır. Ancak bu dönemdeki planlama, tarihi alanlara karşı çok hassas olmayan modernist bir planlama yaklaşımıdır.

Türkiye II. Dünya Savaşı sonrası, hızlı bir kentleşme ve yeni ekonomik ve siyasal politikalar arama arayışına girmiştir. Bu dönemde planlamanın kuramsal açıdan çok zayıf kaldığı ve kentlerin bir takım denetimsiz toplumsal süreçlerin etkisiyle değişmeye başladığı söylenebilir.

Tekeli, 1933-1945 yılları arasında, özellikle Avrupa'da davet edilen uzman mimar ve plancılarının teorik ve pratik alanda kendilerini göstermeleri ile o döneme kadar görülmemiş yoğunlukta bir kent planlaması atılımı olduğunu savunmaktadır. Ancak, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın hemen arkasından hızlı bir kentleşme ve göç sürecine girmesi ile kentlerdeki ekonomik ve sosyal yeni oluşumlar karşısında, o güne kadar geliştirilmiş olan planlama yaklaşımları yetersiz kalmıştır. Tekeli, planlamanın kentlerdeki hızlı değişim ve oluşan yeni sorunlar karşısında planlamanın güçsüz kaldığını söylemektedir.

"Türkiye'nin bir önceki dönemde sağladığı siyasal ve teknik birikimin bu sorunlara sahip çıkmaya yetmediği görülecektir. Türkiye bu kez kısa süreli incelemeler için çağırdığı Birleşmiş Milletler ve Amerikalı uzmanların raporlarına başvuracaktır. Hemen hemen hiçbir etkisi olmayan bu çabalar arasında Türkiye, hiçbir denetim altında olmayan toplumsal süreçlerin yönlendirdiği bir kentleşme deneyi yaşayacaktır." ¹⁸

1950'lerde başlayan sanayileşme süreci ve otomobil sahipliğinin artması ile birlikte ortaya çıkan altyapı ve trafik sorunlarının çözümü için, Adnan Menderes öncülüğünde, 1957-1960 yılları arasında Ankara ve İstanbul'da yıkıma dayalı imar operasyonları yapılmıştır. Hausmann uygulamalarına benzer biçimde kentleri modernleştirme ideolojisi ile yıkmak üzerine kurulu bu operasyonlar, ilk büyük anlamdaki yıkımlardır.

¹⁷ Tekeli, İ. (1980), Türkiye'de İmar Planlaması, s.83-85

¹⁸ Tekeli, İ. (1980), Türkiye'de İmar Planlaması, ODTÜ Yayınları, Ankara, s. 108-112

1956 yılında 6785 sayılı İmar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile belediye sınırları içinde ve mücavir alanlarda planlama, yapılaşma, ruhsat kontrol konuları bütünü ile esaslara bağlanmıştır. Böylece planlama ve yapılaşma esasları belirlenmiştir. Bu yasa ile imar planı yapma zorunluluğuna nüfus ölçütü getirilmiştir. Ayrıca bu yasa, kent etrafındaki spekülâtif gelişmeleri denetim altına almak üzere, mücavir alanlarda bazı denetim yetkileri kullanmaya yerel yönetimleri yetkili kılmıştır.¹⁹

1958 yılında, İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. Bu yeni bakanlık, kentleşme ve imar konularında uzmanlaşmak, yatırımcı olmaktan çok, planlama ve araştırma işlevlerinde yoğunlaşmak üzere kurulmuştur. Bu amaçla, İller Bankası ve Emlak Bankası, İmar İskan Bakanlığı'na devredilmiştir.

1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ve ekonomik planlama anlayışının yayılması, bölge planlama anlayışının da gelişmesini sağlamıştır. Fiziki planlamadan öte, "kalkınma" tipi planlamaya geçilmiştir. Bu durum, Türkiye'de kent planlaması anlayışında büyük bir değişimin başladığının işareti olarak değerlendirilebilir.

İmar planı olgusu; 1970'lerde, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile eleştirilmeye başlanmıştır:

"İmar planları, var olan yapılarıyla, kentlerin sorunlarına yanıt getirmekten , mekansal gelişmeyi düzenlemekten uzak başka bir deyimle, büyük ölçüde oluşmuş düzensiz gelişmeyi yasallaştırmaktan başka bir iş göremez durumdadırlar"²⁰

¹⁹ Keleş, R. (1972), Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, AÜSBF Yayınları, s.167

²⁰ Devlet Planlama Teşkilatı: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) 233

1.2.2. 1980'lerden Günümüze Türkiye'de İmar Planlaması

Halen yürürlükte olan 3194 sayılı İmar Kanunu, 1985 yılında yürürlüğe girmiştir. 1980'li yılların başında Türkiye kentlerinin yaşadığı hızlı nüfus artışı ve kentleşmenin yarattığı sorunların çözümü için bir araç olacağı düşüncesiyle, sorunları çözmek ve düzenlemeler yapmak amacı ile oluşturulan yasanın nitelikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Planlamayı bir sisteme bağlamak,
- Fiziki plan kademeleri ile sosyo-ekonomik baza dayalı kararları mekana yansıtmak,
- Planlı ve plansız alanları bir bütün içinde ele almak,
- Valilik ve Belediyelerin plan üretimi ve uygulanması sürecinde etkinliklerini artırarak, belediyeler ve valiliklere plan onama yetkisini devri,
- İşlemleri basitleştirmek,
- Ruhsat işlerini kolaylaştırmak.

3194 Sayılı Kanunda genel amaç ve esas şu şekilde belirtilmiştir:

“Bu kanun, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapıların imar planlarına, fen ve sağlık kurallarına, çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacı ile düzenlenmiştir. Genel esas, herhangi bir arsa veya arazinin her ölçekteki plan esaslarına, bulunduğu bölgenin şartlarına aykırı maksatlarla kullanılamayacağıdır”.²¹

Yasada planların çeşitlenmesi ve kademelenmesi, planların kapsadıkları alan ve amaçlar açısından şu şekilde belirlenmiştir:

1. Bölge Planları (Devlet Planlama Teşkilatı yetkilidir)
2. Çevre Düzeni Planları (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı yetkilidir)
3. İmar Planları (Valilik ve Belediyeler yetkilidir)
 - Nazım İmar Planları
 - Uygulama İmar Planları

3194 Sayılı İmar Kanununun “Tanımlar” başlıklı 5. maddesinde Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı şu şekilde tanımlanmıştır:

- Nazım İmar Planı: Varsa, bölge ve çevre düzeni planlarına uygun olarak halihazır haritalar üzerine, yine varsa kadastral durumu işlenmiş olarak çizilen ve arazi parçalarının genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, gerektiğinde yapı yoğunluğunu, çeşitli yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilgili ilkelerini, ulaşım sistemlerini ve problemlerinin çözümü gibi hususları göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere düzenlenen, detaylı bir raporla açıklanan ve raporu ile beraber bir bütün olan plandır.
- Uygulama İmar Planı: Tasdikli halihazır haritalar üzerine varsa kadastral durumu işlenmiş olarak nazım imar planı esaslarına göre çizilen ve çeşitli bölgelerin yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren plandır.²²

Nazım İmar planı ve uygulama imar planları ilgili belediyece yapılır veya yaptırılır. Belediye meclisi tarafından onaylanarak yürürlüğe girer. Bu planlar onay tarihinden itibaren belediye başkanlığınca tespit edilen ilan yerlerinde bir ay süre ilan edilir. Bir aylık süre içinde planlara itiraz edilebilir. Kesinleşen imar planlarının bir kopyası, Bakanlığa gönderilir.

Yasada belirtilen kademelenmeye göre, her planın bir üst ölçekteki plan ya da planlara uygun olarak yapılması gerekmektedir. Bununla planlar arası bir eşgüdüm sağlanması amaçlanmıştır. Ancak, yasa ile, bölge planlarının yapımına zorunluluk getirilmemiştir.

²¹ 5 Mayıs 1985 tarihli ve 3194 Sayılı İmar Kanunu, Madde1-3

İmar Planı Yasası'nın planlamaya yaklaşımı şu şekilde özetlenebilir:

- İmar Planı, kentlerin korunarak geliştirilmesi yaklaşımından çok uzak bir yapıya sahiptir. Daha çok kentlerin imar edilerek büyümesini hedefleyen bir yapısı vardır.
- Kent planlarının yalnızca bir kentin yapı düzeni, yapı yoğunluğu, ulaşım ağı, donatı alanlarını öngören teknik belgeler olması sonucunu yaratmaktadır.
- Planlamada kademelenmeyi hedefler görünen bir yaklaşım geliştirirken, bunun araçlarını ve yöntemini geliştirmemektedir.
- İmar Yasası, bölgesel ölçekte gelişmeyi denetlememekte ve bölgeler arası kalkınma ve gelişmede eşgüdüm sağlamamaktadır.
- İmar Yasası bir şehircilik yasası değildir. Kentlerin sosyal, ekonomik ve mekansal dinamiklerin etkisi altında değişen ve bu değişimi anlayarak, yönlendirici vizyon ve yaklaşımlar geliştiren bir yaklaşımı da yoktur.

1.2.3. Türkiye'de Kentsel Korumanın Evrimi

Türkiye'de kentsel koruma anlamında geliştirilen ilk bütüncül yaklaşım; 1932'de onaylanan, Jansen'in Ankara için hazırladığı imar planında görülmektedir. İmar planı raporunda, Kale'nin ulusal yaşamın simgesi sayılarak korunmasının ve etraftan kolaylıkla algılanabilmesinin gereği savunulmuş, 1937 yılında Kale ve çevresi ilk kez protokol alanı olarak koruma altına alınmıştır.

1940'lı yıllarda, mevcut kentlerin yeniden düzenlenmesi amacı ile, hazırlanan imar planlarında tarihi kent kesiminin mümkün olduğunca korunması, anıtların çevrelerinde açık alanlar yaratılarak algılanmalarının kolaylaştırılması, estetik ve sanatsal değeri olan yapılara bitişik yapıların

²² Firidin, E. (1996), Fiziksel Planlamanın Norm Olarak Değeri ve Uygulama Sorunları, Eskişehir Örneği, Lisans Bitirme Ödevi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, MSÜ.

kaldırılması ve çevrelerindeki uygunsuz yapılaşmanın temizlenmesi gibi ilkeler yer almaya başlamıştır.

1956 yılında yürürlüğe giren 6785 Sayılı İmar Kanunu beklenenin aksine, eski eser ve tarihi çevrenin korunması konularına açıklık getirmemiş, sadece anıtsal yapılara yaklaşma mesafelerini tanımlamıştır.

1960'lı yıllardan sonra ise devlet, özel kişilerin sahip olduğu eski eserler üzerindeki kullanım haklarını denetim altına almıştır. 1960'lı yıllarda, devlet özel mülk sahiplerinin üzerindeki denetimleri artırırken, 1961 Anayasası, Devleti, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtları korumakla yükümlü kılmıştır. Ancak 1961 Anayasası'nda yer almasına rağmen, 1. Beş Yıllık Kalkınma Planında bu konu ile ilgili bir ilke yer almamıştır. Bu yıllarda koruma konusunda GEEAYK'nın (Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu) girişimleri olmuştur. Taşınmaz eski eserlerin korunması ile ilgili sorunları çözmeye ve anlaşmazlıkları gidermeye çalışan GEEAYK, bu arada Uluslararası gelişmelerle de ilişki kurmuş ve 1967'de Venedik Tüzüğü'ne imza atmıştır. Bu şekilde koruma kavramı, bina ölçeğinden çıkarak, kentsel siteleri de kapsayan bir boyut kazanmıştır. 1970 yılında, İstanbul Boğaziçi sahil şeridindeki yalılar tescil edilmiştir.

Türkiye, uluslararası gelişmelere uyum sağlamaya çalışırken, bir taraftan da koruma ile ilgili yasal düzenlemeler yapmaya çalışmıştır. Bu amaçla, 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu hazırlanmış ve 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla sit alanları da koruma kapsamına alınmıştır.

1973 yılında Avrupa Mimari Miras Yılı çalışmalarına da katılan Türkiye, Avrupa Mimari Miras sözleşmesine ve Amsterdam Deklarasyonu'na da imza atmıştır.

1979-1983 yılları arasında uygulanan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, kültürel mirasın korunması ilkelerine önceki kalkınma planlarına oranla daha çok önem verilmiştir. Kentleşme ve Belediyeler başlığı altında ele alınan politikalarda, eski eserlerin diğer sektörlerle, özellikle turizmle bağlantısı kurulmaya çalışılmıştır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, kentsel alanlarda doğal ve tarihi çevrenin sürekli olarak yıkıntıya uğradığı, yeşil alanların geliştirilemediği, tarihi anıtların, sanat yapıtlarının, ören yerlerinin yıkılmasının ve yurtdışına çıkarılmasının önlenmesi gerektiği ortaya konmuş, temel neden olarak da ilgili kuruluşların eşgüdüm halinde çalışmaması gösterilmiştir.²³

Bu dönemde, doğal ve kültürel değerlerin ele alınmasında Kültür Bakanlığı tarafından saptanan ilkeler arasında;

- Salt koruma yerine koruma, değerlendirme ve geliştirme,
 - İşlev vererek yaşatma,
 - Bütünleşmiş koruma uygulamasının toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel gereksinmelerini de karşılaması,
 - Yaşam koşullarının sağlıklılaştırılması,
 - Korumanın özellikle turizmle birlikte ele alınması,
 - Nitelikli uzmanların yetiştirilmesi,
- yer almaktadır.

1982 Anayasası'nda kültür ve doğal varlıkların korunması konusuna önem verilmiş; devleti bu konuda denetleme ve teşvik etmekle yükümlü kılmıştır. 1970'lerin sonları ve 1980'lerin başları, tarih çevrenin korunması ve tarihi kentlere bütüncül bakış açısının geliştirilmesi yönünde olumlu gelişmelerin olduğu bir dönemdir.

²³ ZEREN, N. (1991), Koruma Amaçlı İmar Planı Yapım ve Uygulama Sorunları, İTÜ UYGAR Merkezi, s. 17

1983 yılında, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile, başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına görevler verilmiş, tüm kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı niteliğinde olduğu kanunda kabul edilmiş ve sit alanları yeniden tanımlanmıştır. 2863 sayılı kanunla, tarih öncesinden itibaren çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin, sosyal, ekonomik ve mimari özelliklerini yansıtan kent kalıntıları, önemli tarih olaylarının geçtiği yerler ve tespiti yapılmış doğal özellikleri ile korunması gerekli olan alanlar “sit” olarak tanımlanmıştır.

Aynı yasa ile, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Bölge Kurullarının da görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Kanunda, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespitinin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılacağı, Yüksek Kurul kararı ile tescil edileceği hükmü bulunmaktadır.

Kentsel sit ve koruma amaçlı imar planları kavramları yasallaştırılmış, bir alanın kentsel sit olarak ilanının bu alandaki imar planı uygulamasını durduracağı, koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar Koruma Kurulu tarafından 3 ay içinde geçiş dönemi yapılanma koşullarının geliştirileceği ve ilgili valilik ve belediyelerin 2 yıl içinde İmar ve İskan Bakanlığı’na yaptıkları planı onaylatmak zorunda olduğu hükmü getirilmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ile ilgili yürürlüğe giren bu yeni yasaya paralel olarak,  vrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal alan kentsel alan arasındaki kaynakların dengeli kullanılmasını hedefleyen 2872 Sayılı  evre Yasası da gündeme girmiştir. Temelde  evre korunmasını ekolojik dengenin korunması, kirliliğin ve bozulmanın önlenmesi biçiminde ele alan bu yeni yasaya ek olarak  vrenin korunmasını hedefleyen başka yasalar da çıkmıştır.

Sit alanlarındaki bozulma nedeni ile 1987 yılında, 2863 Sayılı yasanın bazı maddelerinde değişiklik yapılması yoluna gidilmiştir. Bu değişiklikle, koruma kararlarının alınması ve denetlemelerin yapılması merkezden alınarak yerel kurullara verilmiş ve yerel yönetimlerin koruma sürecine doğrudan katılmaları sağlanmıştır.

Türkiye’de kentsel koruma, 1980’lerde geliştirilmiş olan bir yasaya bağlı olarak, koruma amaçlı imar planları ile sürdürülmektedir. Türkiye’de yasaya bağlı kentsel koruma yaklaşımı şu şekilde özetlenebilir:

- Bir alanın koruma altına alınması ile o alanın yaşayanları, imar hakları konusunda fırsat eşitliğinden yoksun hale gelmektedir. Bu nedenle de yoğunlukla, korumaya karşı bir toplumla, korumacı kamu kurumları karşı karşıya kalmaktadır. Tarihi dokuya sahip olan kentlerde kentin, korunması gerekli alan ve gelişme alanı olarak ikiye bölünmesi, bir taraftan, tarihi bina sahiplerinin uzun prosedürlerle uğraşmalarına sebep olurken, bir yandan da kent içinde yaşayanlar arasında, tarihi dokuda yaşama ayrıcalığını yaşamaları engellenmektedir.
- İmar haklarını fırsat olarak yansıtan yine imar planlarının kendi yapısıdır. Planı, stratejik yaklaşımdan uzak bir şekilde, TAKS, KAKS üzerinden geliştirmek, yoğunluk artımı ile rant elde etme arayışları sonucunda, kentin gelecek vizyonu, gelişme ve koruma stratejileri konularına hem kent yöneticilerini hem de yaşayanları ilgisiz bırakmaktadır.
- Kentlerin planlarının, “koruma amaçlı imar planı” ya da “imar planı” olarak isimlendirildiklerinde, kentleri ve içindeki alanları korumama şansı da doğmaktadır. Bir kentin planlanmasında, barındırdığı kültürel, doğal ve tarihi değerler o kentin gelecek vizyonunun en önemli öğeleridir. Koruma amaçlı olmasa da plan zaten o değerleri koruyup geliştirmeyi hedeflemelidir. Koruma stratejileri, kent planı ile birlikte oluşturulmalıdır.
- Koruma planlarının yapımı standartlaştırılmıştır. Bir alanın koruma amaçlı imar planının yapılması, o alanın korunmasını sağlayıcı yapıyı içerecek

esnekliklere sahip olmalıdır. Korunması gerekli alanlar, özgün yapılar taşımaktadır ve planları da özgün yapıyı anlayıp yönlendirecek şekilde esnek olmalıdır.

- Korunması gerekli alanlarda, turizm tek işlev olarak teşvik edilmektedir. Oysa ki, tarihi alanlar genellikle kentlerin merkezlerindeki çok değerli alanlardır. Bu alanlar, hem kenti hem de o alan çevresinde yaşayanların sosyal, ekonomik olarak gelişmelerini sağlayacak potansiyellere sahiplerdir. Kent merkezlerinin kent ekonomileri içinde giderek daha fazla önem kazanmaları ile kent yönetimleri Avrupa'da ve ABD'de özellikle, özel sektörü kent merkezlerine çekmeye çalışmaktadır. Böylece, çok işlevli bir merkez yaratarak, hem kent ekonomisinin güçlenmesini sağlamayı hem de bu alanların fiziksel olarak iyileşmesini amaçlamaktadırlar. Türkiye'de de kent merkezlerindeki fiziksel ve sosyal açıdan çöküntü içine girmiş olan tarihi alanların, çok işlevli ve canlı alanlar haline getirilmesi için koruma ve planlama yaklaşımlarının değişmesi gereklidir.

1.3. BÖLÜM SONUCU

Bu bölümde, önce Avrupa ve ABD'de II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında günümüze kadar kentlerin içinde olduğu değişim süreçleri ve geliştirilen planlama ve koruma yaklaşımları incelenmiştir. Aynı bölümde, Avrupa ve ABD kentlerindeki değişim karşısında geliştirilen planlama yaklaşımlarına paralel olarak Türkiye'de kentsel planlama ve kentsel korumanın nasıl geliştiği incelenmiştir. Paralellikler ve farklılıkların ortaya konması, sorunların anlaşılması ve potansiyellerin nasıl kullanılacağı yönünde geliştirilecek fikirlere ışık tutacağı düşüncesi ile değerlendirilmiştir. Buna göre; ABD ve Avrupa'daki planlama ve koruma yaklaşımları ile Türkiye'deki yaklaşımlar arasındaki farklılıklar ve benzerlikler şu şekilde özetlenebilir:

Avrupa ve ABD’de, 1970’lerden sonra ekonomin yeniden yapılanması ve sanayisizleşme, kentlerin yeniden yapılanmaları konusunda önemli değişimlere neden olmuştur. Sanayisizleşen kentlerin merkezlerinde sıkışan firmalar da kent dışındaki büyük alanlara yönelmiştir. Böylece, merkezleri terk edilen ve giderek çökmeye başlayan kentler ortaya çıkmıştır. Üretimin dünya üzerinde yeni mekanlar araması, iletişim sektörünün hızla gelişmesi ile ülke ekonomileri ve kentler de giderek daha çok büyümenin yollarını aramaya başlamışlardır.

1980’lerden sonra, yerel yönetimlerin merkezi yönetimle ilişkileri değişmeye başlamış, yerel yönetimler özerk yapılar elde etmeye başlamışlardır. Önce Amerika’da gelişen büyük iş ve alışveriş merkezleri, 1980’lerde Avrupa kentlerinde de ortaya çıkmaya başlamış, kent yönetimleri bu tür projeleri kent ekonomisinin canlanması için çözüm olarak görmüşlerdir. 1980’ler kentlerin ekonomik yeniden yapılanmasında önemli bir dönem oluştururken, kent planlama da özellikle kavramsal açıdan çok gelişmiş, değişen ihtiyaçlar ve sorunlar karşısında cevap arayışlarına girmiştir.

ABD’de ve Avrupa’da kent planlama, sosyal, ekonomik ve fiziksel sorunlar karşısında, değişen dönemlerde farklı yaklaşımlar geliştirmiştir. Kentlerin gelişiminin tek bir planlama yaklaşımına bağlanmadığı görülmüştür. Özellikle değişen ekonomik yapılara paralel olarak, daha iyi yaşam koşulları yaratmak için stratejiler yaratma yoluna gitmişlerdir. Yapılan planlar kendi araçlarını da geliştiren planlar olmuştur.

Türkiye’de ise; kent planlama 1970’lerden itibaren aynı yasa ile ve aynı tip planların yapımı ile sürdürülmektedir. Aynı tip planlar tek tipleşen kentleri yaratmışlardır. Özgün yapıları olan kentlerde benzer şekilde, tek tip koruma amaçlı imar planları ile değerlerini yitirmektedirler. Özellikle, kentsel korumanın statik yapısı, kentlerin hem tarihsel dokularının yaşamalarını

sağlayamamakta hem de kentin diğer alanlarına yoğun imar baskısı yaratmaktadır.

Türkiye’de kent planlama, başlangıcından itibaren fiziksel sorunların fiziksel tarafı ağır basan planlarla çözümü kapsamında ele alınmıştır ve kentlerin gelişmesi ve korunmasında stratejik plan yaklaşımı gelişmemiştir, halen imar plancılığı ve imar planlaması ile, bütüncül kent planlamasından uzak bir yapı sürdürülmektedir.

Türkiye, Batının sanayi devriminin ardından iki yüzyıla yakın bir sürede ve ciddi sermaye birikimi ile gerçekleştirdiği kentleşme sürecini, kısıtlı kaynaklarla ve hızla gerçekleştirmek istemiştir. Bir yandan kaynaklarını kalkınma için kullanmayı planlamış ve diğer yandan sağlıklı bir kentleşmeyi başarmak için yeni kaynaklar yaratamamıştır. Ayrıca kırdan kente olan göç ve kentleşme hızının etkisinde doğal ve tarihi çevrenin değerlerinde büyük kayıplar olmuştur. İstanbul her yıl aldığı yarım milyona yakın göç nüfusu ile giderek sınırlarını ve hacmini genişletirken, hem 2600 yıllık tarihinden hem de doğal ve kültürel birikiminden çok şey kaybetmek durumunda kalmıştır. Bu süreçte hızlı kentleşmeye rağmen kentlileşemeyen kitleler, kentlilik bilincinin gelişememesi gibi etkenler de önemli rol oynamıştır.

Planlama, koruma ve güzelleştirme çabaları, böylesi bir süreçte lüks olarak algılanmış, “plan değil pilav lazım” söylemleri devletin üst kademelerine kadar yayılmıştır. Öte yandan koruma politikaları, çoğu kez milli ve dini ideolojiler tarafından şekillenmiş, kendi kültürüne ait olmayanı reddederek evrensel kültür bilinci yaygınlaşmamıştır.

Özellikle 1980 sonrası dönemde, rant ekonomisinin gelişmesinin ardından kent merkezlerindeki büyük rant alanları birçok grubun ilgi odağı haline gelmiş, yerel, ulusal ve uluslararası yatırımcılar için karlı birer yatırım alanına dönüşen kent parçaları, hızla dönüşmeye başlamıştır. Bu noktada, durumun ilgi çeken tarafı; çoğu kez bu dönüşümlerin mevcut kent planlama sisteminin

hantal yapısını by-pass ederek gerçekleşmesidir. Kent planlarının uzun süreçler içinde başaramadığı dönüşümler, yatırımlara çekici olan alanlarda projeler yolu ile kısa sürelerde gerçekleşmeye başlamıştır. Örneğin; birçok kentte kent planında öngörülmediği halde geleneksel kent merkezi hızla dönüşürken, kimi kentlerde merkezi iş alanlarının başka bölgelere taşındığı, büyük alışveriş merkezleri, ofis alanları, duvarlarla çevrili lüks konut alanlarının inşa edildiği, büyük kentsel projelerin planlamadan bağımsız olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Dünyada bugün geliştirilen planlama kuramları ve uygulamalar, kentsel planlama, kentsel koruma ve kentsel tasarım yaklaşımlarının artık iç içe geçtiği ve birbirlerinden kesin sınırlarla ayrılmadıklarını göstermektedir. Her üç yaklaşım da stratejik planlama yaklaşımı çatısı altında aynı alanlara farklı ölçeklerde, ama aynı hedeflerle müdahale etmektedirler. Kentler, bölgeleri içinde bir bütün olarak, sosyal, ekonomik ve mekansal verilerinin birlikte ele alındığı yaklaşımlarla planlanmaktadır.

Kentlerin yarışabilirliğinin ve yaşam kalitelerinin artması için korunarak geliştirilmesi ilkesi, uluslararası ve ulusal politikalarla benimsenmiştir. Bu politikalar, kentlerdeki ekonomik, sosyal ve fiziksel sorunların birlikte ele alındığı “kentsel yenileşme” yaklaşımlarının üzerine kurgulanmıştır.

Türkiye’de ise; İstanbul ve diğer büyük kentlerin yönetimleri, uluslararası ölçekte yarışabilirliğinin artmasını hedeflerken, bunun altyapısını hazırlayacak uygulama araçlarını geliştirmemektedirler. İmar planları ve koruma amaçlı imar planları tek araç olarak ortaya çıkmaktadır. İmar planlama sisteminin; yalnızca fiziksel mekanın organize edilmesi için fiziksel kararlar geliştiren yapısı, kentlerdeki sosyal ve ekonomik sorunların çözümü için modeller ve araçlar geliştirmekten uzaktır.

Türkiye'deki kent planlama ve kentsel korumanın yaşadığı tıkanıklıklar ve kentlerin mevcut durumu, ciddi bir kentsel reformu ve yenileşme çalışmalarını kaçınılmaz kılmaktadır. Marmara depremi sonucu, hızlı ve düşük maliyetli kentleşme modelinde kalitesizliğe bağlı olarak büyük bedeller ödenebileceği acı bir şekilde ortaya çıkmıştır.

BÖLÜM 2. KENTSEL YENİLEŞME

1980'li yıllardan itibaren Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde, özellikle kent merkezlerine yönelen nüfus ve finansı yönlendirmek ve mekanın içerdiği fiziksel dokuyu iyileştirmek amaçlı olarak kentsel yenileşme kavramı geliştirilmiştir. Kentsel yenileşmenin '80'li yıllardan önce geliştirilen kent merkezlerinin iyileştirilmesi amaçlı; rehabilitasyon, canlandırma, rönesans, güzelleştirme gibi yaklaşımlardan farkı, kente bütüncül bir bakış açısı ile bakması ve sürdürülebilir iyileşmenin sosyal, fiziksel ve ekonomik bileşenlerini birlikte ele almasıdır. Kentsel alanlar, karmaşık ve dinamik sistemlerdir. Fiziki, sosyal ve ekonomik geçişleri belirleyen süreçleri yansıttıkları gibi bir yandan kendileri de bu değişimlerin itici güçlerindendir. Kentler, uygulama gereksinimini doğuran dış dinamikler ve büyüme ya da çöküşe neden olan iç dinamiklerden bağımsız düşünülemezler. Kentsel yenileşme, bu çok sayıdaki etki kaynaklarının karşılıklı etkileşimin bir ürünüdür ve kentsel dejenerasyon tarafından sunulan fırsat ve sorunlara bir yanıt olarak geliştirilmiştir.¹

Kentsel yenileşme kavramı, yabancı dilde oluşmuş bir kavram olduğu için öncelikle kavramsal açınının yapılması gereklidir. Kentsel yenileşme kavramı ve uygulamaları, ülkelerin kendi ekonomik ve yasal sistemleri içinde geliştirdiği yaklaşım içinde farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların ortaya konması, Türkiye'de uygulanabilir bir kentsel yenileşme yaklaşımı için tartışma ortamı yaratacak veriler sağlayacaktır. Bu noktada, özellikle Avrupa Birliği ülkelerinin geliştirdiği ortak kentsel yenileşme programları ve uygulanan örnekler de, oluşturulacak kentsel yenileşme yaklaşımı için yararlı olacaktır.

¹ Robets, P. (2000), "The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration", *Urban Regeneration*, Roberts and Sykes ed.s, SAGE Publications, London, s.9

Bu bölümde, kentsel yenileşmenin kent ölçeğinde sosyal, mekansal ve ekonomik tüm boyutları derinlemesine ele alınacaktır. Bu kuramsal bölüm, tez çalışmasının alan çalışmalarında incelenen dönüşüm projelerinin yenileşme amaçlı özelliklerinin ortaya çıkarılması ve bu bakış açısı ile değerlendirmeleri için bir altlık oluşturacaktır.

2.1. KENTSEL YENİLEŞME KAVRAMI

1980'li yıllardan itibaren önce İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde olmak üzere kent planlamanın gündemine giren ve giderek önemli bir yer kazanan kentsel yenileşme, değişim içinde olan bir alanın problemlerinin çözümüne yönelik olarak ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının gelişmesini amaçlayan bütüncül ve bütünleştirici vizyon ve operasyonlar bütünüdür.

Kentsel yenileşme; İngilizce “urban regeneration” kavramının Türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır. İngilizce “regeneration” kavramının Türkçe sözlük karşılığı; “yeniden hayat verme, canlandırma” dır.² “ Urban Regeneration” kavramı, bazı kaynaklarda Türkçe'ye “kentsel yenileme” olarak çevrilmiştir. Ancak, Türkçe'de “kentsel yenileme”, “urban renewal” kavramının karşılığı olarak kent planlama terminolojisine girmiştir. Kentsel yenileme, fiziksel bir mekanın yer yer yıkılması eylemini de içerecek şekilde yeniden yapılandırılması uygulamalarını tanımlamaktadır. Bu tezde ele alınan kentsel yenileşme kavramı ise bir kentin ya da kent parçasının mekansal, ekonomik ve sosyal açılardan iyileştirilmesi ve korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanmasını hedefleyen bir planlama yaklaşımıdır.

Kentsel yenileşme son 20 yılın ekonomik dönüşümleri, mekan ve ekonomi arasındaki ilişkinin dışı vurumu olan sosyal-mekan formlarının değişimleri sonucu ortaya çıkmıştır.

² The Oxford Dictionary. 1994

Kentsel yenileşme; yerel ekonomiye ait dinamikleri harekete geçirmek yolu ile fiziksel ve sosyal açılardan çöküntü sürecine girmiş kentsel alanları yeniden yaşanabilir, canlı alanlar haline getirmeyi ve kente yeniden kazandırmayı hedefleyen kapsamlı ve entegre bir vizyon ve eylemler bütünüdür.³

Kentsel yenileşme dört temel kriteri sağlamayı hedeflemektedir:

- Kentlerdeki fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak:

Kentlerde, özellikle tarihi merkezde yaşanan fiziksel çöküş ve kültürel mirasın yok olması sorunu karşısında kentsel yenileşme, sürdürülebilir ve bütüncül bir yaklaşımla sorunlu dokuların iyileştirilmesini hedeflemektedir. Kentsel yenileşme yalnızca tarihi kent dokularındaki fiziksel çökme sorunu ile değil, aynı zamanda, gecekondular alanları ya da terk edilmiş kentsel alanları gibi yeni oluşmuş alanlarla da ilgilenir. Kentsel yenileşme, sorunlu alanların belirlenmesi aşamasından sonra, öncelikle fiziksel dokunun iyileştirilmesi ve korunması amacı ile programlar geliştirme ve operasyonel araçlarla alana müdahale etme yöntemini uygulamaktadır.

- Ekonomik yaşamı canlandırmak:

Kentsel yenileşme, fiziksel ve sosyal çöküntü içinde olan alanların yeniden canlandırılması ve iyileştirilmesinde, yerel ekonominin canlandırılmasını bir araç olarak kullanmayı hedeflemektedir. Terk edilen alanlarda yeniden işlevlendirme, çöküntü-konut alanlarında yerel ticareti ya da üretimi harekete geçirecek yeni mekansal ya da örgütsel oluşumlar yaratma ya da küresel ölçekte uluslararası finansı alana çekme gibi yöntemlerle ekonomiye ait dinamikleri harekete geçirerek, fiziksel yenileşmeye itici bir güç oluşturmayı hedeflemektedir.

³ Roberts, P. (2000), "The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration", *Urban Regeneration*, Roberts and Sykes ed.s, SAGE Publications, London, s.17

- Kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek:

Kentsel yenileşme, fiziksel çevrenin iyileştirilmesi ve yerel ekonominin canlandırılması yolu ile yenileşme alanındaki kentsel yaşam kalitesinin artırılması, daha yaşanabilir bir kentsel mekan yaratılması ve yerel kültüre ait dinamikleri harekete geçiren; mekanın yeniden işlevlendirilmesi veya eski işlevlerin canlandırılması politikaları yolu ile kentsel yaşam kalitesinin artırılmasını amaçlamaktadır.

- Her ölçekte katılımı sağlamak:

Kentsel yenileşme, fiziksel, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde geliştirdiği modellerde yukarıdan aşağıya karar süreçleri ile aşağıdan yukarı doğru katılımı birleştirmeyi hedeflemektedir. Kentsel yenileşme alanlarında sorunların çözümüne yönelik olarak geliştirilen kararların oluşum süreçlerinde; yerel halk, yerel inisiyatifler ve sivil toplum kuruluşlarının aktif olarak katılımını amaçlamakta ve uygulama süreçlerinde de hem geri bildirim alınması hem de karar merci ile kullanıcının işbirliği içinde olmasını amaçlamaktadır.

Yukarıda sıralanan temel hedeflerin biri ya da birkaçı zaman zaman farklı görüşler tarafından öne çıkarılmaktadır. Yaklaşımların değişimi, yenileşmenin hedefi olan alanların sorunlarının ve potansiyellerinin niteliğine bağlıdır. Örneğin; yerel ekonomi üzerindeki etkilerinin önemini vurgulayan görüş; kentsel yenileşmenin kentsel ekonomiyi canlandırmak için yasalar üstü yaklaşımlar ve finansman teşvikleri ile bir tür pragmatik planlama anlayışı olduğunu savunmakta ve kentsel yenileşmeyi bir ekonomik süreç olarak ele almaktadır.⁴

⁴ Coombes, M., Raybould, S. (1992), Developing Indicators to Assess the Potential for Urban Regeneration, Department of the Environment Inner Cities Directorate, London s. 8-14

Couch, kentsel problemlerin çözümlerine yönelik yaklaşımlar içinde yer alan kentsel yenileşmeyi, kentsel gelişme ve kentsel korumanın hedeflerinin sentezini oluşturan bir planlama yaklaşımı olarak tarif etmektedir:

Kentsel yenileşme, kentsel yenilemenin en temel misyonu olan kentsel gelişme amaçlarını içerir ve aynı zamanda kentsel rehabilitasyon ya da canlandırmanın (revitalization) sürekliliğini savunan korumacı yaklaşıma yönelik yeni yöntemler geliştirir.⁵

Kentsel yenileşmenin kent planlama ve kentsel korumanın ortak bir buluşma noktası olduğu görüşünün yanısıra, kamu ve özel sektör için de ortaklıklar yolu ile oluşan bir buluşma noktası olduğu görüşü de vardır. Bu görüşe göre; kentsel ekonomiyi canlandırmak için yasalar üstü yaklaşımlar ve finansman teşvikleri ile planlama yaklaşımı geliştiren kentsel yenileşme, özel sektör-kamu sektörü işbirliği bağlamında pozitif bir kamu sektörü girdisidir.

Kentsel yenileşme yalnızca kent parçaları için bir operasyon gibi görülmemeli, kentin tümünü yaşam kalitesi açısından etkilediği gözden kaçırılmamalıdır. Kentsel yenileşme yaklaşımları kısa dönemli hedefler içermeleri ve proje temelli olmaları gerekçesi ile eleştirilmektedirler ve bu nedenle kent bütününde gelişmeye yönelik bütüncül ve stratejik bir çatı altında ele alınmaları gereklidir.

Kentsel yenileşme her kenti kendi fiziksel, sosyal, politik ve ekonomik şartları içinde ele alır. Çünkü her kent kendine özgüdür. Kentsel yenileşme karmaşık bir süreç içerdiği ve çok disiplinli olduğu için, sosyal ve ekonomik güçleri dikkate alan çeşitli politikaları gerektirmektedir. Kentsel yenileşme politikaları ve geliştirilen stratejiler, bir kent içindeki farklı fonksiyonel bölgeler ve farklı mekanlar için değişkenlik gösterir. Örneğin Londra için ortaya çıkan kararlar, planlar ve öneriler İstanbul kenti dinamikleri için yetersiz kalabilir. Bu

sistemde planlamanın katılığı pazarın esnekliği ve toplumların farklılaşmasıyla tanımlanan bir dünyada yetersiz kalır. Bu nedenle kentsel yenileşmenin en temel özelliği, her alanın kendine özgü politikaları ve modelinin oluşturmasıdır.

Kentsel yenileşme, tüm Avrupa'ya yayılan bir politika olmasına karşın, her ülkede şehircilik politikalarına göre farklılık gösteren farklı örgütlenmeler ve modeller içermektedir. Örneğin Danimarka, özel bir Ulusal Yenileşme Bürosu'nu kurarak, 1997'de kentsel yenileşmeyi ulusal bir politika haline getirmiştir. Almanya, Berlin'in 1991'den sonraki yapılanma dönemini kentsel yenileşme olarak tanımlamıştır. Avrupa Birliği'nin önde gelen liderleri, Aralık 2000'de Paris'te, büyük bir kongre ile bir araya gelmişlerdir. Bu kongrenin amacı, Avrupa içindeki tüm kentlerde konut ve kentsel yenileşme konuları ile ilgili kurumsal oluşumları hazırlamaktır. Bu girişim aslında Avrupa çapında bir kentsel yenileşme stratejisinin oluşturulmasıydı.

İngiltere ise; kentsel yenileşme stratejilerini ulusal ölçekte yasalar ve fonlar ile kurumsallaştıran ve kentsel yenileşme örneklerinin en hızlı yayıldığı ülkedir. İngiltere örneğinde kentsel yenileşmenin önemli adımları aşağıdaki gibidir:

- 1981- Kentsel Gelişme Bağışları
- 1987- Kentsel Gelişme Bağışları, Kentsel Yenileşme Bağışlarına dönüşmüştür.
- 1980'ler- Girişimci Zonu Finans Teşviki
- 1985- Kent Müdahale Grupları oluşturularak girişimciliği teşvik etmek, sağlık, rekreasyon konularında iyileştirme, yeni iş olanakları, daha iyi eğitim, özel sektörü yönlendirerek ekonomik canlanmanın sağlanması, altyapı ve çevresel iyileştirmenin sağlanması.
- 1986- Özellikli Planlama Zonu

⁵ Couch, C. (2000), "Urban Renewal and Grants", *Introduction to Planning Practice*, ed. By Allmendinger, Prior, Reamaekers England, s. 77

- 1993- Kentsel Yenileşme Ajansının kurulması ile yerel yönetim - özel sektör ilişkisi kurulmuş, yerel katılım yönlendirilmiş, kentsel yenilemeyi koordine etme görevi bu gruba verilmiş, bölgesel yönetimler ve bakanlıklar arası eşgüdüm sağlanmıştır.⁶

İngiltere’de kentsel yenileşmenin 1980’lerden 1990’lara kadar geçirdiği evrim, sürekli mekansal hedefe yönelme, yerel yönetimlerin rolünün azaltılarak özel sektörle işbirliğinin öne çıkarılması ve planlamanın mekan hedefli ve zamanlama programları içinde oluşturulması biçiminde özetlenebilir.

Kentsel yenileşme projeleri yerel yönetimler için olumlu bir imaj oluştururken, kentliler açısından yeni yaşam bir biçimi, yeni altyapı olanakları ve yeni çevresel kazanımlar oluşturmaktadırlar. Yerel yönetimlerin, özellikle 2000’li yılların yarışan kentleri içinde yer almak için uyguladıkları kentsel politikalar içinde yenileşme amaçlı kentsel dönüşüm projeleri önemli bir yer almaktadır.

2.2. KENTSEL YENİLEŞME ALANLARININ SEÇİM KRİTERLERİ

Kentsel yenileşme alanlarının seçiminde 3 önemli kriter geçerlidir:

1. Sorunlar ve potansiyellerin dengesi
2. Alanın kimliği
3. Eldeki kaynaklar ve zaman kıstasının mekan ölçeği ile uyumu.

Sorunlar ve potansiyellerin dengesi:

Yenileşme alanının tespitinde iki farklı yaklaşım geliştirilebilir. Birincisi en sorunlu alanların seçimi, ikincisi ise gelişme potansiyelinin en yüksek olduğu alanların seçimidir. İlkinde, kamu desteği olmaksızın başarıya ulaşmak imkansızdır. İkicisinde ise, yani yüksek potansiyel taşıyan alanlar

⁶ Konuk, Ögdül, Erden. (1996), “Mekan ve İnsan İçin Yenileme Kentsel Rejenerasyon”, 4. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Semineri. MSÜ.

seçildiğinde, daha acil çözümlere ihtiyacı olan alanlar göz ardı edilmiş olur. Akılcı olan, her iki kriterin belli bir dengede olduğu alanların seçilmesidir. Varolan potansiyel atıl durumda bile olsa geliştirilecek bir programla alanın iç dinamikleri harekete geçirilebilir, katılımı sağlamak ve yatırımları çekmek için çekici kılınabilir.

Alanın Kimliği:

Bir alanın, içinde ve çevresinde yaşayanlar için ayırıcı ve tanımlanabilir sınırlara sahip olması çok önemlidir. Eğer bir alanın belirgin bir kimliği varsa, medya, özel sektör, finans sağlayıcılar ve kamuoyu için dikkat çekicidir ve kendi iç potansiyeli harekete geçmeye hazırdır. Bazı durumlarda da bu "kimliğin kendisinin" restore edilmesi yenileşmenin konusu olabilir.

Tarihsel kimliği olan ve kültürel mirasa sahip alanlar, kentsel yenileşmede öncelikli alanlar olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Özellikle 1990'larda başlayan ve hemen bütün kentlere yayılan benzer kentsel dinamikler, kullanıcıların, yatırımcıların ve yerel yönetimlerin tarihsel dokulara olan ilgisini artırmıştır. Terk edilmiş tarihsel merkezler yeni fonksiyonlarla ya da el değiştirerek yenileşme sürecine girmişler ve kentlerin kültürel, ticari merkezlerini oluşturarak, rantları giderek yükselen konut alanlarına dönüşmüşlerdir.

Kaynaklar, Zaman ve Mekan Uyumu:

Eğer bir alanın sınırları çok geniş, fakat eldeki kaynaklar ve zaman kısıtlı ise, tüm alan içinde bir ya da birkaç küçük alan öncelikli olarak ele alınır ve canlılık yaratıldıktan sonra yaratılan kaynaklarla tüm alanın program doğrultusunda ele alınması sağlanır.

2.3. KENT MERKEZLERİNDEKİ ÇÖKÜŞ, YENİLEŞME YAKLAŞIMI ve GENTRIFICATION

Kent merkezlerindeki ekonomik yeniden yapılanma, nüfus hareketleri, fiziksel eskime, yoksulluk ve ona bağlı sosyal sorunlar “kent merkezi sorunları”nı oluşturan faktörlerdir.

Kent merkezleri, bir yandan fiziksel eskime yaşarken, bir yandan da yerel, ülkesel ve küresel etkilerle sürekli bir değişim içerisinde. Kentlerin nüfuslarının büyümesi ve kentsel alanların genişlemesi giderek daha da artan kentsel yenileşme alanlarını ortaya çıkartmaktadır.

Büyüyen kentlerde nüfus, merkezden kent dışına doğru kaymakta ve kent merkezleri terk edilmektedir. Günümüz kentlerinde bütün bu nedenlerle eskime, yıpranma, hava ve deniz kirliliği gibi fiziksel sorunlar ve sosyal problemler, sınıflar arası çatışmalar gibi sosyal problemler oluşmaktadır. Kentlerdeki büyümeci yaklaşımlardan yenileşme yaklaşımlarına dek olan süreç şu şekilde formüle edilebilir:

1. Büyüme

Bütün potansiyellerin kullanıldığı dönem

2. Olgunluk

Daha yüksek kapasitelere ve fonksiyonlara ihtiyaç duyulduğu dönem

3. Çürüme

Terk edilmelerin başladığı dönem

4. Yıkım

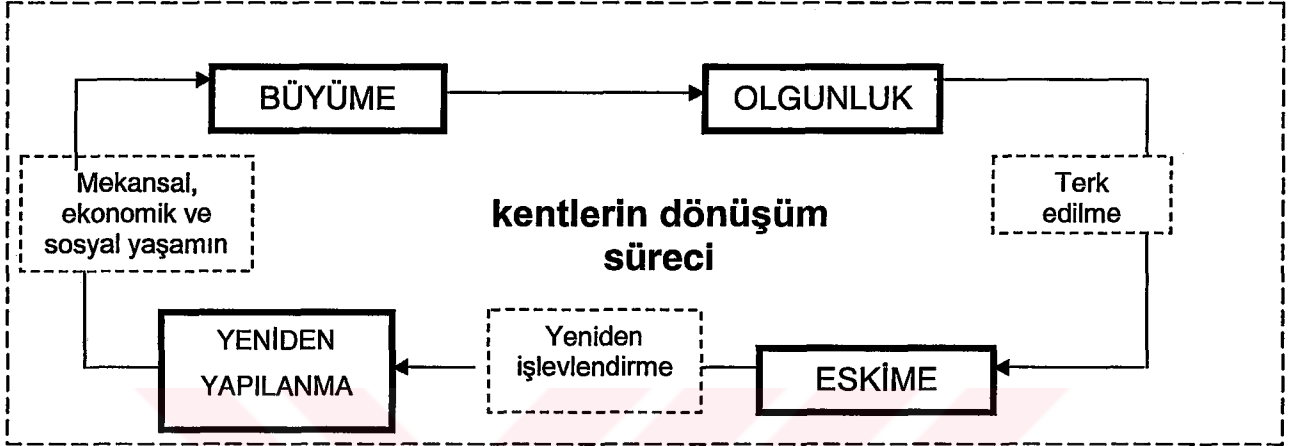
Yeni bir fiziksel yapılanmanın başladığı dönem

5. Yeniden Yapılanma

6. Yenileşme

Şema 2.1. Kentlerin Dönüşüm Süreci

Özellikle 1960'lardan bugüne dek, birçok kentin merkezinde sanayi yapılanmasında büyük değişimler yaşanmıştır. Sanayi faaliyeti kent merkezlerinde giderek azalmıştır. Sanayi daha çok kent dışı alanlara ya da kırsal alanlara desantralize edilmişlerdir. Bu hareketten ilk etkilenen, sanayi alanlarında çalışan nüfus olmuştur. Sanayinin kentten çıkmasıyla bu nüfus da kent dışına doğru kaymış ya da işsiz kalmıştır. Genç nüfus daha hareketli olduğu için kent dışına giderken, kent merkezlerinde yaşlı, işsiz, düşük gelirli ya da kalifiye olmayan bir nüfus bırakmıştır. Sanayileşme ve sanayi sonrası sürecini yaşayan hemen tüm Avrupa kentleri benzer süreçlerden geçmiştir.

1980'lere kadar süren bu süreçte, kent merkezlerinde birbirine bağlı olarak gelişen fiziksel, sosyal ve ekonomik problemlerin temelinde, sanayinin kent dışına kayması ancak sanayiye bağlı yaşayan nüfusun sorunları ile birlikte yalnız bırakılmaları nedeni yer almaktadır.

Avrupa'daki sanayi kentlerinin hemen hepsi bu süreçten aynı sonuçlarla çıkmıştır. İngiltere'de 1970-1990 yılları arasında sanayi kentlerinin desantralizasyon ile birlikte yaşadığı nüfus hareketi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo2.1. İngiltere'de Sanayinin Desantralizasyonu Sonrası Nüfus Değişimi

Nüfus	Liverpool	Londra Kent Merkezi	Manchester
1971	610.113	3.031.935	543.859
1981	510.300	2.496.800	449.200
1991	449.560	2.343.133	400.254

Kaynak: Couch, C. (2000) "Urban Renewal and Grants", *Introduction to Planning Practice*, Eds. Allmendinger, Prior, Reamaekers, Wiley Publications, London.

İngiltere'de kent merkezleri sorunu, 1960'ların sonuna kadar planlamanın bir sorunsalı olarak ele alınmamıştır. 19. yüzyılın başından itibaren konut yenileme ve kamu sağlığı konuları önem kazanmıştır. "Single Regeneration Budget"ın oluşturulması ve yenileme alanlarının belirlenmesi ile birlikte kent merkezlerindeki sorunların çözümü 1970-1980'lerin öne çıkan planlama hareketleri olmuştur.

1970'lerin sonlarında bütün Avrupa'da kent merkezlerinde nüfus azalması ve nüfus niteliğinin değişmesine bağlı olarak fiziksel eskime ve sosyal sorunlar hızla büyümeye başlamıştır. Bu nedenle başta İngiltere olmak üzere hükümetler "kentsel politikalar" geliştirmeye başlamışlardır. Bu politikalardan "Mahalle Geliştirme Projesi" (Community Development Project) için oluşturulan ekipler, öncelikli müdahale alanlarını belirlemişler ve bu alanlardaki yoksulluğa ve fiziksel eskimeye bağlı sorunların çözümü için gerekli bütçeleri ve programları oluşturmuşlardır.

Sanayi sonrası kentlerinde, özellikle kıyı alanlarında terk edilmiş, boş, kullanım dışı, eski sanayi alanları oluşmuştur. Bu alanlar çoğunlukla da çevre sorunları yaratan alanlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Sanayinin desantralizasyon politikaları ile terk ettiği alanlar, işlevsiz alanlar olarak kalmalarına rağmen kentteki merkezi konumları dolayısıyla hala değerli arsalar. Alanların fiziksel görüntüleri çoğunlukla kurtarılabilecek bir imaj vermezler ya da yatırım yapılması bağlamında güven veren bir görüntüleri yoktur. Ancak, gerçekte kent içindeki konumları, büyüklükleri ve ulaşılabilirlik kriterleri, taşıdıkları bir çok diğer potansiyel ile değerlendirildiklerinde çok değerli alanlar olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Bu alanlar genellikle kentin su kıyılarında oluşmaktadır. Londra Dokları, Barselona, Boston, Melbourne, Lizbon, İstanbul ve diğer bir çok örnek kent sayılabilir.

Kent merkezlerindeki sorunlar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde benzer süreçlerle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, kent merkezi sorunu farklı platformlarda ele alınmaktadır. Örneğin, OECD'nin, 1998 yılında yayınladığı raporda kent merkezlerindeki sorunların kentler üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekilmektedir:

Sorunlu kent merkezleri kentlerin birer parçasıdır. Bu alanlar genellikle, sosyal, ekonomik ve çevresel problemlerin yoğunlaştığı konut alanlarıdır. Bu sorunlar, o alanda yaşayan kesimi ve yerel girişimcileri farklı ölçeklerde doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Bu tür alanların kentin diğer kesimlerindeki fırsatlar, kaynaklar ve servisler üzerinde gittikçe artan olumsuz bir etkisi vardır.

Kentsel yenileşme yaklaşımının kent merkezlerindeki bu eskime ve değişimin sorunlar ve potansiyeller dengesini sağlayacak olan yapısı; sosyal, fiziksel, ekonomik ve çevresel sorunları birlikte ele almasıdır.

Büyük kentlerdeki çöküntü alanlarında yapı bloklarının yıkılması ya da terk edilmesinin ardından, eski altyapı bir süre daha kalmaktadır. Kaynakların boşa harcanmaması için yenileşme politikaları, mevcut kaynakların yeniden kullanımını amaçlamaktadır.

Bir kent parçasının canlandırılması, kentsel politikalar içindeki en önemli konulardan biridir. Kentsel yenileşmenin, kentsel politikalar içindeki önemi, ekonomik, fiziksel ya da sosyal açıdan çöküntü süreci yaşayan ya da böyle bir süreç sonucunda terk edilmiş olan kent parçalarındaki çöküntüye neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması ile birlikte o alanın yeniden yaşam kazanmasını ve özellikle de tarihi kimliğin korunması ve kültürel sürekliliğin sağlanmasını hedeflemesidir.

Son dönemlerde planlamanın gündeminde kentsel yenileşme uygulamaları ile birlikte tartışılan bir başka kavram da gentrification kavramıdır. Kentsel yenileşme ve gentrification ⁷ kavramları, biri diğerini ortaya çıkaran ve biri diğerinin sonucu olan kentsel süreçler olarak tanımlanmakta ve tartışılmaktadır.

Gentrification'ı bir tür kentsel politika olarak ele alan görüşler, yarışan kent ekonomileri içinde gentrification'ın, kentsel yenileşme adı ile rasyonalize edilmek istendiğini savunmaktadır. Neil Smith, özellikle İngiltere'de, Tony Blair hükümetinin, kentsel yenileşmenin en önde gelen savunucuları haline gelmesini bu nedene bağlamaktadır. ⁸

Gentrification kavramı, İngilizce kökenli bir sözcük olan "orta sınıf, aydın tabaka" anlamındaki "gentry" sözcüğünden gelmektedir. Meslek sahibi, üst-orta sınıftan konut sahiplerinin, kentin belli semtlerine yerleşmesini ifade

⁷ Gentrification kavramının karşılığı olarak bazı kaynaklar, soylulaştırma, mutenalaşma, seçkinleştirme gibi kavramları kullanmaktadırlar. Henüz Türkçe terminolojiye bu kavramların hiçbirini yerleşmediği için bu tezde, İngilizce gentrification terimi kullanılacaktır.

⁸ Smith, N. (2002), "New Globalism, New Urbanism: Gentrification As Global Urban Strategy", *Antipode*, Blackwell Publishers, Oxford.s. 443

eden bu eylem fiziksel çevrenin iyileştirilmesinde yerel yönetimlerin kullandığı yöntemlerden biridir.

Gentrification, yerel yönetimlerin uyguladıkları bir yöntem olduğu gibi, aynı zamanda kentsel kuramlar içinde de giderek yaygınlaşan bir kentsel strateji olarak, özellikle kentsel mekanların yenileşmesi için geliştirilen bir kentsel strateji olarak ele alınmaktadır.

Holcomb ve Beauregard, konut alanlarının yenileşmesini iki süreçle tarif etmişlerdir.⁹ Bunlardan birincisi; gentrification süreci ile yenileşme, diğeri ise kullanıcı katılımı ile yenileşmedir.

Gentrification politikası ile yenileşme; kent merkezlerinde binaların ve çevrenin iyileştirilmesi sonucu orta ve üst sınıfın bu alana yerleşmesi ve alanın eski kullanıcılarının buradan çıkarılmaları ilkesine dayanmaktadır. Bu politika, kent merkezlerinde, tarihsel kimliği olan alanlara yerleşen üst-orta sınıfın mekanın fiziksel olarak iyileşmesini ve yeni bir kimlik kazanmasını sağlayacağı savı üzerine kuruludur.

Kullanıcı katılımı ile gerçekleştirilen yenileşmede ise kullanıcıların yerlerinden çıkmalarını zorlayıcı herhangi bir unsur yoktur ve ev sahipleri kendi evlerinin iyileştirilmesi için maddi olarak ve zaman zaman da fiilen çalışmalara katılırlar.

Gentrification kavramı, kentlerin yenileşmesi ve orta-üst sınıfların merkezi yeniden ele geçirmesi (reinvasion) ile ilişkili bir kavramdır. Kentlerin yeniden ele geçirilmesi, kent merkezlerinde yerleşmiş olan alt sınıfların yerini, üst sınıfların alması sürecini anlatan bir kavram olarak ele alınmaktadır. Banliyöler, kent çevresinde konut alanlarının gelişimi sonucu, kent merkezini terk eden orta ve üst sınıfların yeniden merkeze dönerek burada yerleşmeleri

⁹ Uzun, C. N., (2001), Gentrification in Istanbul: A Diagnostic Study, Nederlandse Geografische Studies 285, Utrecht, Holland s. 46

sürecini Palen ve London, “yeniden ele geçirme” kavramı ile açıklamışlardır. Bu kavramı, kentlerin yeniden oluşum sürecine paralel olarak ele almışlar ve yeniden ele geçirme sürecinin parametrelerini nüfus, sosyo-ekonomik, ekonomik-politik ve toplumsal hareketlere bağlı parametrelerle tanımlamışlardır: ¹⁰

- Nüfus: Kentsel yeniden ele geçirme, nüfus yapısındaki değişimden kaynaklanır ve yine sonucunda nüfus kompozisyonunda değişiklik oluşur.
- Sosyo-ekonomik: Orta ve üst sınıfların kent merkezinde yer almak istemelerinin ardındaki ortak kültürel yapı, inançlar, değerler ve eğilimlerin etkisi.
- Ekonomik-Politik: Arz–talep dengeleri, yarışmacılık ve pazarın çekiciliğine dayanan nedenler.
- Toplumsal hareketler: Toplumların gelişime ve değişime yönlendirilmelerini destekleyen ideolojiler.

Gentrification kavramının ortaya çıkışı 1980’lerden daha eskilere dayanmaktadır. Hackworth, kentsel yeniden yapılanma süreçleri içinde gentrification’ın üç dalga halinde yayıldığını savunmaktadır. Hackworth’a göre; ilk dalga 1950’lerdeki “dağınık gentrification” (sporadic gentrification) olarak tanımladığı, ilk belirtilerini gösteren ancak henüz yayılmamış olan dönemdir. Bu dönemle ilgili olarak sosyolog Ruth Glass, 1960’ların Londra’sı ile ilgili olarak şöyle bir saptama yapmıştır:

“.....gentrification önce küçük bir alanda başlayarak ve sonra hızla yayılarak tüm işçi sınıfını yerlerinden çıkarıp, mahallelerin sosyal karakterini değiştirecektir.”

İkinci dalga, 1970-1980’lerde kentsel ve ekonomik yapıların birbiri içine geçmesi sürecinin başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Hackworth, bu dönemi

¹⁰ Uzun, C. N., (2001) Gentrification in Istanbul: A Diagnostic Study, Nederlandse

gentrification'ın ağırlık kazandığı dönem olarak tanımlamaktadır. Üçüncü dalga ise; 1990'larda gentirification'ın yaygınlaştığı dönemdir.

Neil Smith, Hackworth'ın tanımladığı bu dönemlemeler içinde, üçüncü dönem olarak tanımladığı yaygınlaşma dönemi görüşünü, gentrification'ın yeni şehircilik içinde yaygınlaşan bir kentsel stratejiye dönüştüğü görüşüyle desteklemektedir.

Smith'e göre, 21. yüzyılda neo-liberal şehirciliğin bir boyutu olan yeni şehircilik yaklaşımları içinde gentrification, küresel bir kentsel strateji olarak yaygınlaşmaktadır. Smith'e göre yeni şehirciliğin temel sorunsalı; bir taraftan farklılıklarını artırdığı sosyal-mekansal ve ekonomik tezatlıkların birbiriyle nasıl uyumlu hale gelebileceğidir.

Yeni şehirciliğin, lüks konutları ekonominin ve kentin merkezine taşıyan yapısı ile kent çevresini kente entegre etmeye çalışan stratejileri birbiri ile çelişse de aslında bu iki zıt yaklaşım yeni şehirciliğin özünü yansıtmaktadır.¹¹

Gentrification'ın yaygınlaşması birbirine bağlı beş temel özellik ile açıklanabilir:

1. Devletin dönüşen rolü,
2. Küresel finansın nüfuz ederek yayılması
3. Politik ilişkilerde muhalefet-taraf olma dengelerindeki değişim
4. Coğrafi dağılım
5. Gentrification'ın sektörlere yayılması

Devletin dönüşen rolü ile ilgili olarak Hackworth'ın tanımladığı dalgalar teorisine göre, her üç dalga arasındaki en büyük değişim, devletin değişen rolü olmuştur. 1970'lerde gentirification politikaları tamamı ile devlet

Geografische Studies 285, Utrecht, Holland s. 46

¹¹ "New Globalism, New Urbanism: Gentrification As Global Urban Strategy", *Antipode*, Blackwell Publishers, Oxford.s. 438.

tarafından yönetilirken, 1980'lerde devlet destekli, özel yatırımcılar ve yerel yönetim ortaklıklarına dönüşmüş, 1990'larda ise devletin neredeyse sahneden çekilmesi ve yerini özel yatırımcılar ve yerel yönetimlerin ortaklıklarına bırakması sonucuna dönüşmüştür. 1980'lerde büyük kentlerde kurulan bu ortaklıklar sonucu, Barselona kıyı dönüşümü, Berlin Postdamer Platz projeleri gibi büyük projeler ortaya çıkmıştır.

İkinci özellik olan; küresel kapitalin etkisi ise gentrification'ın yaygınlaşmasındaki en önemli etkenlerden biridir. Örneğin, Londra Canary Warf projesi ile uluslararası kapital kent merkezinde yerleşmiş, yerel iş alanlarını etkisiz kılmıştır.

Üçüncü özellik olan politik dengelerdeki değişim; 1980'ler ve 1990'larda özellikle gecekondular, çöküntü, illegal gelişmiş konut alanlarındaki anti-gentrification hareketleri karşısında polis ve devletin tutumu olmuştur. Genellikle bu tür hareketleri bastırmak isteyen devlet güçleri büyük bir tepki ile karşılaşmışlardır. Düşük gelir grubu, etnik azınlıklar tarafından gelen bu tepkiye karşı, toleranssız ve bilimsel olmayan yollardan yaklaşan yönetimlerin amacı, kenti gentrification için güvenli hale getirmekle sınırlı kalmıştır.

Gentrification'ın mekansal olarak yaygınlaşması ise daha çok kapitalin gelişme potansiyeli gösterdiği alanlara bağlı olarak gelişen dördüncü özelliktir. Gentrification, kent merkezinden dışarı doğru yayılmakla birlikte, daha çok tarihsel alanlara ilgi duymaktadır. Bu alanlarda su ögesinin varlığı, mimarinin karakteristik özelliklere sahip olması, peyzaj özellikleri ya da tarih içinde oluşmuş bir kimliğinin olması, alanın gentrification açısından potansiyelleri olarak görülmektedir.

Beşinci özellik ise gentrification'ın daha çok özel sektör güdümlü hale dönüşmesidir. 1950-1960-1970'lerde kent merkezlerinin yeniden yapılanması ve çoğunlukla sosyal konutların yapılması süreçlerinde, özellikle sektörler

arasında bir eşgüdüm hedefleniyor, yapılan kamusal yatırımlar, merkezi hükümetlerin liderliğinde ve kontrolünde geliyordu. Ancak, 1980'lerden sonra, özel sektör başrolü aldı ve kentlerin gentrification'ı hızlandı.

Gentrification, kentsel yenileşmenin üç bileşeni olan sosyal eşitlik, sürdürülebilirlik ve ekonomik yarışabilirlik kavramlarından sosyal eşitlik ilkesi ile çatışmaktadır. Kentsel mekandaki fiziksel yenileşmeye olan olumlu etkisinin yanı sıra, kentsel yenileşmenin sosyal-mekansal ve ekonomik bileşenleri arasında denge kurma amacını göz ardı etmektedir.

Özellikle tarihsel dokularda yerleşmiş olan düşük gelir grupları, kendi kendine restorasyon ve iyileştirme çabasına girmemişlerdir. Bunun çok değişik sosyal, kültürel ve ekonomik nedenleri vardır. Ancak öne çıkan neden, ekonomik yetersizliklerdir. Bununla birlikte, üst sınıfın maddi olanakları kiraladıkları ya da satın aldıkları tarihsel yapıların restorasyonuna olanak sağlamaktadır. Bu durumda düşük gelir gurubu yerleştikleri tarihsel mekanların daha da eskimesi, bakımsızlaşması ve giderek çökmesine neden olurken, mekanların tarihsel kimliğini sürdüren, kentlerin korunmasına katkıda bulunan sınıf, üst sınıf olarak görünmektedir.

Kent merkezlerinde yapılan yenileme, rehabilitasyon, restorasyon ve yenileşme operasyonları ve uygulamaları, ölçeği büyüdükçe büyüyen oranda bir etkiyle kentsel rantın artmasına neden olmaktadır. Smith, gentrification'ın ekonomik etkilerini kira farkı teorisi ile açıklamaktadır. Bu teoriye göre değişim sürecindeki alanın halihazırdaki kirası ile yenilendikten sonraki kirası arasındaki farkı "kira farkı" olarak tanımlamaktadır. İki değer arasındaki fark, alana artan taleple doğru orantılı olarak büyümektedir.

Rantın artması alanda iki tür etki yaratmaktadır. Birincisi bu alanda yaşayanları bu alandan rant kazanmaya teşvik etmesidir. Yaşadıkları alanda değerlerin birdenbire artmasıyla satma ya da kiraya verme yöntemi ile yüksek

gelir elde edip, kentin başka bir alanında daha düşük fiyatlarla mülk edinme yoluyla, alan bir üst sınıfa terk edilmektedir.

İkincisi ise, alandaki yükselen rant ve yaşam standardı, düşük gelir grubunun bu alandan uzaklaşmasını zorunlu kılmaktadır.

Her iki yol da mekanın kullanıcılarının değişmesi sonucu doğurmaktadır.

Bu süreci yaşayan alanlarda, kentsel rantla ilgili olan özel sektör ve devlet kurumlarının alana ilgisi artmaktadır. Yenilenen ve el değiştiren binalar, sonraki yenileme ve restorasyon hareketlerine örnek oluşturmaya başlayarak, yatırımcıların ve yerel yönetimlerin de dikkatini alana çekmektedir.

Bu süreçte farklı aktörler etkin olarak yer almaktadır: kent merkezlerinde bina satın alarak yenileyenler, emlak sektörü ve yerel yönetimler. David Ley'e göre, aktörler içinde yer alan yenileyeciler iki gruba ayrılıyor. Birincisi, kent merkezlerini kültürel değerler, yaşam tarzı ve tarihi yapısı nedeniyle seçip yerleşenler ki bu gruba riskten habersiz grup deniyor.¹² Diğer ise kent içindeki mahalleleri yatırım imkanları için tercih ediyor ve bu aşamanın sonucu olarak da öncülerin alanı terk etmek zorunda kalmaları dahi söz konusu oluyor.

Aktörler içinde yer alan yatırımcılar, yatırımlarını yalnızca konut alanları ile sınırlı tutmamaktadır. Kent merkezlerinde zaten var olan iş ve ticaret alanları da bu süreçlerden etkilenmektedir. Özellikle ticaret alanları, bu süreçten hızla etkilenmekte ve büyümektedir. Bu süreç içinde konut alanları dışındaki farklı fonksiyon alanları da yatırımcı ve kullanıcı talepleri ile fonksiyon değiştirirken, sahiplilik ve kullanıcı profili de değişmektedir.

¹² Uzun, C. N., (2000) "Eski Kentte Yeni Kent Dokusu", *İstanbul Dergisi*, Ekim, Sayı:35, s.57

İlerideki bölümlerde, tezin amacı kapsamında, yenileşme süreci içinde fonksiyonunu değiştiren dönüşüm alanlarının kentsel etkileri ve beklenmeyen yan etkileri tartışılacaktır. Gentrification, kavramı ile ilgili olarak, yukarıda yapılan kavramsal açıklamalar ve tanımlanan teoriler, gentrification'ı bir kentsel politika olarak ele almaktadır. Ancak bu tezde gentrification'ın, kentsel planlamanın bir politikası olarak değil, kentsel politikaların uygulamaları sonucu, istenmeyen bir yan etki olarak ve sorun olarak ele alınmasının gerekliliği tartışılacaktır.

2.4. SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL YENİLEŞME YAKLAŞIMI

1990'lardan itibaren, özellikle uluslararası ölçekte kentsel sorunların ortak politikalar ile yönlendirilmeye başlamasından sonra, sürdürülebilirlik kavramı, her ölçekte kent planlamanın gündemine girmiştir. Agenda 21 kentlerde sürdürülebilir yaşamın üç temel kriterini belirlemiştir. Kentsel yenileşme, sürdürülebilir planlama yaklaşımıdır. Bir alanın yaşamını, uzun dönemli canlandırmayı hedefler. Ancak, çoğunlukla geçici ve paraya bağımlı propaganda ve müdahale aracı olmakla eleştirilir.

Gibson ve Kocabaş bütüncül planlama yaklaşımı ile geliştirilen planların ve kentsel yenileşmenin üç bileşeni olduğu görüşünü savunmaktadırlar: "Üç e" olarak tanımladıkları bu üç bileşen:

1. Ekonomi (Economics)
2. Çevre (Environment)
3. Sosyal Eşitlik (Equity)

Sürdürülebilir yenileşme modelinin en temel iki tanımlayıcısı aşağıdaki gibi açıklanabilir:

- Bütüncül kentsel yenileşme yaklaşımı ekonomik yarışabilirlik, toplumsal farklılaşmalarının azaltılması ve çevrenin korunarak geliştirilmesi hedeflerine yönelik olarak üç amacı (üç “e”) kapsamaktadır.
- Geçmişteki deneyimlerden daha gelişmiş bir kamu-özel ve sivil toplum örgütleri ortaklıkları ile sorun çözümüne yönelik yaratıcı politikalar üretmeye uygun bir yapıyı taşımaktadır.¹³

2.5. KENTSEL YENİLEŞMENİN MEKANSAL POLİTİKALARI

Kentsel yenileşme, farklı ölçeklerde ve farklı düzlemlerde mekansal politikalar içermektedir. Ancak yenileşme kapsamında müdahale edilen alanın sınırları ne olursa olsun, en temel ortak özellik her ölçekteki alanda, yenileşmenin bütüncül yaklaşım içinde ele alınmasıdır. Bir diğer özellik ise uygulanan kararların etkilerinin, her ölçekte değerlendirilmesi gerekliliği ve oluşturulan politikaların mekansal, sosyal ve ekonomik etkilerinin sınırlarının, etki alanının sınırları olarak belirlenmesi gerekliliğidir. Bu sınır, alanın boyutlarının çok üstünde bir alana yayılabilir.

Tezin amacı kapsamında yapılan literatür araştırmalarında, kentsel yenileşmenin üç ana ölçekte ele alındığı saptanmıştır. Bunlar:

- Mahalle ölçeğinde kentsel yenileşme
- Bölgesel ölçekte yenileşme
- Uluslararası ölçekte yenileşme politikaları

Kentsel yenileşmenin mekansal boyutunu ele alan çalışmalarda, yenileşmenin uygulandığı en küçük kentsel alan “mahalle” olarak tanımlanmıştır.

¹³ Gibson, M., Kocabas, A. (2002), “London Sustainable Regeneration- Challenge and Response”, 1. Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşması, MSÜ, İstanbul, s. 183

Ancak, bu tezde bu yaklaşıma ek olarak, mahalle (neighbourhood) ölçeği dışında; kent içinde, sınırları tanımlanabilen ve kentin gelişme dinamikleri içinde rol üstlenen herhangi bir alanın da yenileşme alanı olarak ele alınması gerekliliği savunulmaktadır.

Dönüşüm içinde olan, fonksiyonunu yitirmiş ve yeni fonksiyonlarla değişim içinde olan kent alanları, yenileşme kapsamında ele alınmalıdır. Mahalle sınırları ile tanımlanmayan bu alanların konut fonksiyonu içermesi zorunlu değildir. Ancak, alanın bir dönüşüm içinde olması, ekonomik, sosyal ve fiziksel bir değişim sürecine girmiş olması temel kriterdir.

Yenileşmenin mekansal farklılaşması başlığı altında önerilen bu yeni kategori, “dönüşüm alanlarında yenileşme” başlığı altında incelenecektir.

Geliştirilen bu yeni yaklaşıma göre kentsel yenileşmenin mekansal farklılaşması, dört temel başlık altında ele alınabilir:

- Dönüşüm alanlarında yenileşme
- Mahalle ölçeğinde kentsel yenileşme
- Bölgesel ölçekte yenileşme
- Uluslararası ölçekte yenileşme politikaları

2.5.1. Dönüşüm Alanlarında Yenileşme

Özel sermayenin kent içinde kendine yeni mekanlar araması ve kent yönetimlerinin dünya kentleri arasına girme yarışı içinde yeni imajlar yaratacak alan arayışları içinde olmaları, terk edilen, boşalan eski sanayi, depolama alanları, askeri alanlar, liman alanlarının kentsel dönüşüm projelerinin hedefi haline gelmesine neden olmaktadır.

Dönüşüm projelerinin bu alanları seçme nedenleri şöyle özetlenebilir:

- Mevcut altyapı olanakları
- Mülkiyet

- Büyük projeler, büyük alanlara ihtiyaç duyar
- Erişebilirlik

Mevcut altyapı olanakları: Bu alanlar, mevcut altyapı olanaklarına sahip alanlardır. Yeni geliştirilecek olan projeler, bu altyapı olanaklarını kullanacağından projenin maliyeti düşer ve uygulanabilirliği kolaylaşır. Bu nedenle altyapının varlığı hem kent yönetimleri hem de girişimciler için önemli bir potansiyeldir.

Mülkiyet: Kent merkezlerinde yapılan projeler için en önemli sorunlardan biri, karmaşık mülkiyet yapısıdır. İşlevini yitiren büyük kamusal alanlar, mülkiyet sorunu taşımadığı için dönüşüm projelerinin hedef alanları haline gelmektedirler.

Büyük projeler, büyük alanlara ihtiyaç duyar: İşlevini yitiren liman, sanayi alanları gibi bölgeler, bu tür projelerin alan ihtiyacını karşılamaya yeterli büyüklüğe sahiptir.

Erişebilirlik: Eski sanayi ya da liman alanları genellikle kent merkezinde ya da kent merkezinin yakın çevresinde yer alırlar. Yeni işlevler, genellikle kent merkezinde ya da merkeze yakın olmayı gerektiren kültür, sergi, rekreasyon gibi işlevler oldukları için erişilebilir olmaları önemlidir. Dolayısıyla terk edilen alanlar bu tür projeler için önemli bir potansiyel sunar.

Yukarıda açıklanan kriterler açısından yer seçen dönüşüm projeleri, bir bütüncül plana uymadıkları takdirde kent dokusuna sırtını dönmüş olan sanayi, liman gibi alanların bu kapalı yapılarını sürdürme eğilimindedirler. Oysa kentin gelişmesi ve desantralizasyonu ile dönüşüme açılan bu alanların merkeze katılması ya da kentle bütünleşmeleri planlama açısından çözülmesi gereken bir sorun oluşturmaktadır. Kentin kopuk parçalar halinde gelişimi ve dönüşümü, bir yandan kent kimliği ve vizyonu açısından olumsuz etkilerde

bulunurken, diğer yandan bu tür projelerin kent vizyonu ve gelişme stratejilerinden bağımsız olarak ele alınması ve uygulanması istenmeyen yan etkilere yol açabilmektedir. Bu nedenle, kentsel projelerle oluşturulan yeni alanların kentle bütünleşmesi noktasında stratejik planlamanın önemi ortaya çıkmaktadır.

2.5.2. Mahalle Ölçeğinde Kentsel Yenileşme

Fiziksel olarak eskime, köhneme süreci içindeki mahallelerde, fiziksel çevrenin iyileştirilmesi ve çevresel kalitenin ve yaşam kalitesinin artırılmasının yanı sıra, alana ait ekonomik ve sosyal sorunların da çözümünü hedefleyen yenileşme politikaları, öncelikle ulusal ölçekte geliştirilen politikalar çerçevesinde ele alınmalıdır. Yukarıdan aşağıya doğru geliştirilen politikalar, aşağıdan yukarı oluşan karar alma süreçleri ile uyumlu olduğu sürece gerçekleştirilebilirler.

Mahalle ölçeğindeki yenileşme, öncelikle yerel yönetimin liderliğinde ve yerel inisiyatiflerin aktif olarak katılımı ile oluşan bir yönetim modeli içermektedir.

Özellikle çöküntü alanlarında yaşayan düşük gelirli kesimin yenileşme süreci içinde aktif olarak katılımının sağlanması bu yönetim modelinin en temel prensibidir.

İngiltere’de mahalle ölçeğinde yenileşme politikaları çerçevesinde merkezi hükümet ve yerel yönetimler tarafından fon geliştirme amaçlı programlar geliştirilmiştir.

- Mahalle Yenileme Fonu (Neighbourhood Renewal Fund): Mahalle ölçeğindeki stratejilerini uygulamak amacıyla 88 belediyeye 3 yıl içinde yerel mahalle inisiyatiflerini geliştirme amaçlı olarak İngiltere Hükümeti tarafından 800 milyon sterlin fon aktarılmıştır.

- **Topluluklar İçin Yeni Sözleşme (New Deal for Communities):** Bu program ile bütün ülke çapında, en acil olarak müdahale edilmesi gereken 39 sorunlu alan saptanmış ve 10 yıllık dönem için, bütüncül yenileme müdahale planları oluşturulmuştur.
- **Mahalle İdaresi (Neighbourhood Management and Wardens):** Mahalle ölçeğinde koordinasyonun sağlanması amaçlı bir fon oluşturma programıdır.
- **Topluluk Güçlendirme Fonu (Community Empowerment Funds):** Mahalle katılım gruplarının kapasitelerinin ve güçlerinin artırılmasını amaçlayan bir fondur.¹⁴

Yukarıda sıralanan mahalle ölçeğinde kentsel yenileşmenin araçları olarak geliştirilen fonlar ve programlar, İngiltere’de mahalle ölçeğindeki yenileşmenin, ulusal politikalar içinde nasıl yer aldığını göstermektedir. Yerel Mahalle Yenileme Stratejileri (Local Neighbourhood Renewal Strategies) ile her ölçekte katılımı amaçlayan İngiliz Hükümeti, öncelikle yenileme operasyonları için mahallelerin saptanması ve tanımlanmasını hedeflemektedir. Mahallelerin sorunlarının ve potansiyellerinin tanımlanmasının ardından mevcut yerel grupların saptanması gelmektedir. Operasyon planlarının hazırlanmasını ardından, uygulama için stratejilerin belirlenmesi aşaması gelmektedir.

2.5.3. Bölgesel Ölçekte Yenileşme

Avrupa’da Bölgesel ölçekteki planlama politikaları, sürdürülebilir gelişme ve yenileşme politikalarını da içeren biçimde oluşturulmaya başlamıştır. Özellikle büyük kentlerin içinde olduğu bölgelerde eskime, yıpranma ve köhneme gibi fiziksel sorunlarla karşı karşıya kalan, terk edilen alanlar, dönüşüm içindeki eski sanayi alanları, kıyı alanları, çöp ve atık alanları, kentlerin çevrelerinde

¹⁴ Gibson, M., Kocabas, A. (2002), “London Sustainable Regeneration- Challenge and Response”, 1. Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşması, MSÜ, İstanbul, s. 192

sorunlu alanlar haline gelen banliyöler vb. alanlar bölgesel yenileşme politikaları çerçevesinde ele alınmaktadır.

Bölgesel ölçekteki yenileşme politikaları aşağıda sıralanan stratejileri içermektedir:

- Yeni iş alanlarının yaratılması,
- Yatırımların bölgeye çekilmesi
- Fonksiyonunu yitirmiş alanların yeniden işlevlendirilmesi
- Ulaşılabilirliğin Sağlanması
- Sosyal altyapının iyileştirilmesi
- Teknik altyapının iyileştirilmesi
- Çevrenin korunması
- Kültür değerlerinin korunması
- Yaşamın canlandırılması
- Fiziksel dokunun iyileştirilmesi

2.6. ULUSLARARASI ÖLÇEKTE YENİLEŞME POLİTİKALARI

Kültürel mirasın ve tarihi yapıların korunması ile ilgili olarak imzalanan uluslararası anlaşmalara ek olarak, kentsel yenileşmenin 1990'ların ortalarından itibaren Avrupa Birliği'nin gündeminde yer aldığı ve ortak kentsel yenileşme politikalarının oluşturulmasının hedeflendiği görülmektedir. Avrupa Birliği, kurulan komisyonlar ile üye ülkelerin kentlerinde yaşanan sorunların çözümüne yönelik olarak, ortak stratejilerin oluşturulması yolunda çalışmalar geliştirmektedir.

2003 yılında Avrupa Birliği'nin, yayınladığı "Sürdürülebilir Kentsel Gelişme" başlıklı raporda, kentsel bölgelerde yenileşme ve bütünleşmenin sağlanması için amaçlar ve hedefler belirlenmiştir.¹⁵

Raporda genel amaç, şehir ve kasabalarda düşük gelirli, sosyal olarak dışlanmış kişilere, diğer insanlarla eşit fırsatlar yaratmak, sosyal ve ekonomik olarak toplumla bütünleşmesini sağlamak ve gelişmiş iş ve yaşam alanları sağlamanın yanı sıra, sorunlu bölgelerin yenileşmesini desteklemek, olarak açıklanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda, Avrupa Birliği ülkelerinin uygulayacağı hedefler ise;

- Toplumla kaynaşmayı ve iş olanaklarını yaratacak olan çözüm yollarını bularak özellikle kemikleşmiş sorunlar olan ekonomik ve sosyal açıdan dışlanmışlara, etnik ya da ırksal azınlıklara, çocuklu ailelere, terkedilmiş gençlere ve uzun süreli işsizlere ulaşmak,
- Özellikle iş olanakları ve eğitim, sağlık, enerji, ulaşım, iletişim, güvenlik konularında yeterli, kolay ulaşılabilir ve uygun fiyatlarda temel hizmetleri sağlamak,
- Ekonomik olarak yenileşmeyi sağlamak ve işsizlik sorununa karşı, uygun altyapılar hazırlamak, yeni işyerlerinin açılmasını sağlayarak toplumsal girişimler için danışma ve destek servisleri sağlamak,
- Sorunlu bölgelerde, doğal alanları geliştirmek, kirliliği azaltmak ve fiziksel çevreyi geliştirmek.
- Çocuk suçlarını da içeren suç oranını azaltmak ve güvenliliği arttırmak,
- Mahrum edilmiş kentsel bölgeler ve mahallelerdeki toplumsal potansiyeli ve özel gereksinmelere cevap verecek şekilde bölgesel kapasiteleri güçlendirmek,

olarak açıklanmıştır.

Raporda, kentsel yenileşmedeki bölgesel bazlı çok yönlü politikalara olan ihtiyacın sürekli arttığı ve kentlerin bazı bölgelerinde artan sosyal sorunlara, fiziksel çevrenin bozulmasına, suçluluk oranının artmasına ve ekonomik olarak düşüşe karşı koymak gerektiği belirtilmiştir. Yoksul bölgelerdeki sorunların sadece o bölgelere odaklanmış politikalarla çözülemeyeceği, bu

¹⁵ www.europa.eu.int

tür alanlarda eylem biçiminin daha geniş olarak sosyal, ekonomik ve fiziksel boyutuyla tüm şehri ve bölgeyi içermesi gerektiği söylenmektedir.

Rapora göre, bir bölgenin 'Sorunlu Kentsel Bölge' olabilmesi için şu kriterlerden en az birini sağlaması gerekmektedir:

- Birliğin ortalamasından daha büyük olan uzun süreli bir işsizlik dönemi,
- Kötü konut koşullarını içeren yüksek derecede yoksulluk,
- Bozulmuş çevre,
- Yüksek bir suç oranı,
- Düşük eğitim düzeyi.

Rapor, Avrupa Birliği'nin destekleyeceği eylemlerin, gelişme ve dönüşüm planlarının birleştirici bir parçası olması gerektiğinin önemini vurgulamakta ve alan bazında uygulanacak eylemlerin daha büyük bölgesel programlardan bağımsız yürütülmemesi, tam tersine o bölgesel projelerin ve programların bir parçası olması gerektiğini savunmaktadır.

Avrupa Birliği'nin bu konuda çalışan komisyonu, kentsel yenileşmeye yönelik Yapısal Fonların kullanımına ilişkin, üye ülkelerin deneyimlerine dayanarak, kılavuzlar hazırlamayı amaçlamıştır.

Konu ile ilgili Avrupa Birliği'nin Güncel Topluluk Girişimleri; URBAN, INTEGRA ve Kentsel Pilot Projesi ERDF'dir. Bu programların kentsel yenileşme amaçlı anahtar özellikleri şu şekildedir: "

- Zorlukları, stratejileri, öncelikleri, finans kaynaklarının tahsisini belirlemek ve belirlenen stratejiyi uygulamak, gözlemlemek ve değerlendirmek üzere güçlü bir işbirliği yapmak. Kurulan ortaklıklar mutlaka ekonomik ve sosyal yönden destek sağlayacak ortakları, STK'ları ve çevre sakinlerinin oluşturduğu grupları da içermelidir.

- Sorunlu bölge için belirlenen stratejik planın daha geniş kentsel alanların ekonomik, sosyal ve fiziksel ağlarına bağlanması- ki bu ağ içinde kentin sosyal ve ekonomik stratejilerinden sorumlu olacak, komşu bölgelerle kurulan işbirliği amaçlı ortaklıklar ve temsilcilikler de olmalıdır.
- Dışlanan bölgelerin iş ve eğitim bölgelerine olan ulaşımını da göz önüne alınarak ekonomik, sosyal, güvenlik, çevre sorunlarının çözülmesi.
- Bölgenin kendi kendini yenileşme kapasitesinin geliştirilmesi ve bu amaçla dışlanmış grupların yetkilendirilmesi.

2.6.1. Avrupa Birliği Kentsel Yenileşme Programları Çerçevesinde Uygulanan Örnekler

1990-1993 yılları arasında 11 AB ülkesinin birlikte çalıştığı 33 Kentsel Pilot Proje ele alınmıştır. AB'nin yapısal fonları içindeki dört toplum inisiyatifinden biri olan URBAN, kentsel pilot proje çalışmalarının ardından 1994 yılında oluşturulmuştur. 1994-99 yılları arasında 118 Avrupa kentinde gerçekleştirilen URBAN I'de sosyal dışlanma problemi ele alınmış aktif yerel katılım sağlanırken başarılı kentsel yenileşme hedefli projeler uygulanmıştır.¹⁶

¹⁶ www.europa.eu.int

Birinci aşamada geliştirilen Pilot Projelerden bazıları aşağıda özetlenmiştir:

Londra Örneği:

Bu pilot projenin hedefi, sosyal ve ekonomik çöküntü alanlarının yeniden canlandırılması ve özellikle sosyal açıdan kentle bütünlüğünün sağlanmasıdır. Bu alanlar suç oranlarının yüksek olduğu ve özellikle belli bir etnik grubun yerleştiği ve kentsel servislerin yetersiz olduğu bölgelerdir. Merkezi ve yerel yönetimin yanısıra gönüllü sivil inisiyatiflerle birlikte yürütülen projelerde katılımın sağlanması ile projelerin uygulanabilirliği arttırılmıştır. Bu projenin gerçekleşmesi sürecinde 18 alt proje daha geliştirilmiştir. Alt projeler, genel stratejiler doğrultusunda esnek, yerel (proje alanına özgün) kararların alınması ve yürütülmesini sağlamıştır. Dönüşüm alanlarında gelecekteki sorunların giderilmesi ve çevresel kalitenin sürekliliğinin sağlanması amacını içeren eğitim programları geliştirilmiştir.

Sosyo-ekonomik anlamda geliştirilen program ve uygulamalar kapsamında beklentilerin üzerinde sonuçlar alınmıştır. Özellikle yerel inisiyatiflerle birlikte katılımın sağlanması bu projelerin hayata geçirilmesinde büyük önem kazanmıştır. Programların yerel ekonomik koşullara uyum sağlayabilecek esnekliğe sahip olması daha sonraki projelerde önemli bir anahtar olarak ele alınmıştır.

Atina Örneği:

Projenin amacı, Atina'nın kuzey batısında yer alan "Queen's Tower Park" bölgesinin rekreasyon ve çevre parkı olarak geliştirilmesidir. Proje, Atina'nın Planlama ve Çevre Koruma Organizasyonu tarafından kentin yeşillendirme programı ile birleştirilmiştir. Bu proje dahilinde çeşitli kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları yer almıştır. Sular İdaresi, Demiryolu idaresi, Tarım

¹⁷ www.europa.eu.int

Bakanlığı, Ekolojik Tarım Derneği ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Merkezi gibi birimler proje için biraraya gelmişlerdir.

Proje alanı 66 hektar büyüklüğünde peyzaj alanı ve çevre iyileştirme projelerini içermektedir. Bunlar arasında yeşillendirme, ağaçlandırma, su oyunları, yaya ve bisiklet yolları, organik ekim yöntemleri ve sürekli “yeşil fuar” alanları, Attica bölgesi bitki örtüsünün tanıtıldığı açık hava müzesi oluşturmak, hedefler arasında yer almaktadır.

Atina pilot projesi kapsamında kent çeperlerinde, düşük gelir grubunun yer seçtiği bölgede, çevresel ve ekonomik yenileşme hedefi benimsenmiştir. Bu projede işsiz bir kesime de iş olanakları sağlanmıştır. Bütünleşik planlama sisteminin bir parçası olarak planlanan rekreasyon alanında çevre tasarımı ve sosyal faktörler bir arada düşünülerek yenileşme projesi geliştirilmiştir.

Porto Örneği:

Porto pilot projesi, kentin en eski ve çöküntü alanı haline gelen bölgesi için geliştirilmiştir. Bölge için geniş kapsamlı iyileştirme programı oluşturulmuştur. Projenin temel amacı, bölgenin sahip olduğu tarihi değerlerini kaybetmeden fiziksel ve ekonomik olarak yenileşmenin - iyileşmenin sağlanmasıdır.

Pilot proje kapsamında karşılıklı etkileşimin sağlandığı eylem programları oluşturulmuştur. Bunlardan bazıları; kentsel ve çevresel altyapının geliştirilmesi, yerel halk ve proje yönetimi arasında iletişimin sağlanması için bilgilendirme merkezi, sağlıklı ve güvenli olanakların sağlanması, turizm aktivitelerinin desteklenmesi, tarihi dokunun korunması için kültürel aktivitelerin geliştirilmesi gibi. Bu iyileştirme çalışmaları süresince yerel halktan işgücü sağlanacağı düşünüldüğünde ekonomik olarak kalkınmayı beraberinde getireceği açıktır.

Pilot Proje Kentsel Yenileme Komisyonu tarafından yürütülmüş ve belediye yenileşme aktivitelerine destek vermiştir.

Bu örnek proje ile olumlu sonuç alınmıştır. Sonuçlardan bazıları şöyle özetlenebilir:

- Tarihi binaların fonksiyonlarının değiştirilerek yeniden kullanılabilir hale gelmesi,
- Kültürel değeri olan binaların korunması ve çevresel standartların artırılması,
- Yerel kimliğe ait güvenin ileri kuşaklara aktarılması.

Porto kenti 1996 yılında Dünya Mirası kentler listesinde yer almıştır.

Lizbon Örneği:

Ekonomik yenileşmenin hedef alındığı pilot proje uygulaması, kentin iki önemli tarihi merkezinde gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında gözlem noktası, müze ve sanatçılara yönelik atölye çalışmaları geliştirilmiştir. Bilimsel ve kar amacı gütmeyen çalışmaların yapıldığı bir enstitü merkezi oluşturulmuştur. Bu enstitünün bir bölümü sürekli kent ve bölge çalışmalarına yönelik bir gözlem merkezi olarak geliştirilmiştir.

Proje kapsamında yeni teknikler ve özellikle depreme dayanıklı bina yapımı için testler geliştirilmiştir. Seçilen alanda bulunan arkeolojik değerler projenin uygulama süresini uzatmıştır. Bu çalışma da gelecekteki çalışmaları yönlendirici birçok olumlu yaklaşımlarla sonuçlanmıştır. Bu proje ile hem çevre kalitesi artırılmıştır hem de ekonomik olarak kentin merkezi desteklenmiş, yeni iş alanları yaratılmıştır.

Madrid Örneği:

Madrid pilot projesinin hedefi; 40 hektarlık bir alan içinde kontrolsüz olarak yayılmış olan endüstri gelişimine engel olmak ve çevrenin kirliliğine neden olan kentsel atıklara çözüm oluşturmaktır. Bu amaçla yeni kent ile kırsal alan arasında gelişen Madrid-Toledo aksında çalışmalar başlatılmıştır.

Bir endüstri parkı oluşturulması ile çevre bilincinin geliştirilmesi için bir merkez yaratılmıştır. Bu program dahilinde 12 hektar çöp alanı temizlenmiş, 15.000 ağaç ve 10.000 fidan dikilmiştir. 98 km'lik yaya yolu geliştirilmiş ve 700.000 m²'lik yeşil alan oluşturulmuştur. Bu proje, planlama ve çevre korunması konularında başarılı olmuş ve bu alandaki çalışmaların geleceği için örnek oluşturmuştur.

Pilot projenin yönetiminde ve uygulanmasında bölgesel otoritenin yanısıra Madrid Gelişim Enstitüsü ile yerel belediyeler birlikte yer almıştır. Proje kamu, eğitim ve sivil organlarca birlikte çözümlenmiştir.

Çevre koruma bilincinin geliştirilmesi ile 'temiz çevre' teknolojilerinin geliştirilmesi ve kentin rekreasyon aktivitelerinin birlikte çözümlenmesi başarılı çözüm örneği olarak gelecek projelere örnek bir altlık oluşturmıştır.¹⁸

2.7. BÖLÜM SONUCU

Kentsel yenileşme, değişim içinde olan bir alanın problemlerinin çözümüne yönelik olarak ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının gelişmesini amaçlayan bütüncül ve bütünleştirici vizyon ve operasyonlar bütünüdür. Kentsel problemlerin çözümlerine yönelik yaklaşımlar içinde yer alan kentsel

¹⁸ www.europa.eu.int

yenileşme, kentsel gelişme ve kentsel korumanın hedeflerinin sentezini oluşturan bir planlama yaklaşımı olarak tanımlanabilir. En temel amaçları:

- Fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak
- Ekonomik yaşamı canlandırmak
- Kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek ve
- Her ölçekte katılımı sağlamaktır.

Kentsel yenileşme her kenti kendi fiziksel, sosyal, politik ve ekonomik şartları içinde ele alır ve karmaşık bir süreç içerdiği ve çok disiplinli olduğu için, sosyal ve ekonomik güçleri dikkate alan çeşitli politikaları gerektirmektedir. Kentsel yenileşme politikaları ve geliştirilen stratejiler, bir kent içindeki farklı fonksiyonel bölgeler ve farklı mekanlar için değişkenlik gösterirken tüm Avrupa'ya yayılan bir politika olmasına karşın, her ülkede şehircilik politikalarına göre farklılık gösteren öncelikler, farklı örgütlenmeler ve modeller içerir.¹⁹

Kent içindeki sorunlu alanlara geliştirdiği farklı araçlarla müdahale eden kentsel yenileşmenin 1990'lardan sonra ön plana çıkan en etkili aracı kentsel projelerdir. Ancak özellikle kent merkezlerinde çöküntü sürecine girmiş olan tarihi konut bölgelerinde, bölgenin yenileşmesi için kullanılan bir araç daha vardır: "gentrification". Kentsel yenileşme ve gentrification kavramları, biri diğerini ortaya çıkaran ve biri diğerinin sonucu olan kentsel süreçlerdir. Gentrification, bir alanda yaşayan nüfusun alanda uygulanan işlev değişimi, konutların yenilenmesi ya da rant değişimi nedeni ile sosyal yapının değişimi sürecidir. Genellikle, tarihi konut alanlarında yaşayan düşük gelir grubunun alanı terk etmesi ve meslek sahibi, üst-orta sınıftan konut sahiplerinin, kentin bu alanlara yerleşmesi yolu ile fiziksel mekanda fiziksel iyileşmenin gerçekleşmesi politikaları, bugün bir çok Avrupa kentinde uygulanmaktadır.

¹⁹ Roberts, P., Sykes, H. (ed.s) (2000), Urban Regeneration, Sage Publications, London. s. 5

Gentrification, yerel yönetimlerin uyguladıkları bir yöntem olduğu gibi, aynı zamanda kentsel kuramlar içinde de giderek yaygınlaşan bir kentsel strateji olarak, özellikle kentsel mekanların yenileşmesi için geliştirilen bir kentsel strateji olarak da eleştirilmektedir. Kentsel mekandaki fiziksel yenileşmeye olan olumlu etkisinin yanısıra, kentsel yenileşmenin sosyal-mekansal ve ekonomik bileşenleri arasında denge kurma amacını göz ardı etmektedir. Gentrification, kentlerde alanları parçalayarak, kentlileri temelde içerdekiler ve dışarıdakiler olarak ikiye ayırmakta ve fiziksel mekanı, insanın üzerinde tutmaktadır ve bir amaç ya da araç olarak kent planlamanın ve kentsel Yenileşme yaklaşımının sosyal eşitlik ilkesi ile çatışmaktadır.

Kent planlamanın ana sorunu mekansal, sosyal ve ekonomik iyileştirmeyi “içeridekileri dışarı atmadan” nasıl gerçekleştireceğidir. Kent planlamanın tavrı; “gentrification”ı hedeflemek veya bir araç olarak kullanmak değil, önlemek olmalıdır.

Kentsel yenileşme, farklı ölçeklerde ve farklı düzlemlerde mekansal politikalar içermektedir. Ancak yenileşme kapsamında müdahale edilen alanın sınırları ne olursa olsun, en temel ortak özellik her ölçekteki alanda, yenileşmenin bütüncül yaklaşım içinde ele alınmasıdır. Bir diğer özellik ise uygulanan kararların etkilerinin, her ölçekte değerlendirilmesi gerekliliği ve oluşturulan politikaların mekansal, sosyal ve ekonomik etkilerinin sınırlarının, etki alanının sınırları olarak belirlenmesi gerekliliğidir. Bu sınır, alanın boyutlarının çok üstünde bir alana yayılabilir.

Tezin amacı kapsamında yapılan literatür araştırmalarında, kentsel yenileşmenin mahalle ve bölgesel ölçekte ele alındığı saptanmıştır. Bu yaklaşıma ek olarak, kent içinde, sınırları tanımlanabilen ve kentin gelişme dinamikleri içinde rol üstlenen herhangi bir alanın da yenileşme alanı olarak ele alınması gerekliliği savunulmaktadır. Alanın bir dönüşüm içinde olması,

ekonomik, sosyal ve fiziksel bir değişim sürecine girmiş olması temel kriterdir. Yenileşmenin mekansal farklılaşması kriterleri içinde önerilen bu yeni kategori, “dönüşüm alanlarında yenileşme”dir.

Özel sermayenin kent içinde kendine yeni mekanlar araması ve kent yönetimlerinin dünya kentleri arasına girme yarışı içinde yeni imajlar yaratacak alan arayışları içinde olmaları, terk edilen, boşalan eski sanayi, depolama alanları, askeri alanlar, liman alanlarının kentsel dönüşüm projelerinin hedefi haline gelmesine neden olmaktadır. Dönüşüm projelerinin bu alanları seçme nedenleri şöyle özetlenebilir:

- Mevcut altyapı olanakları
- Mülkiyet
- Büyük projeler, büyük alanlara ihtiyaç duyar
- Erişebilirlik

Kültürel mirasın ve tarihi yapıların korunması ile ilgili olarak imzalanan uluslararası anlaşmalara ek olarak, kentsel yenileşmenin 1990’ların ortalarından itibaren Avrupa Birliği’nin gündeminde yer aldığı ve ortak kentsel yenileşme politikalarının oluşturulmasının hedeflendiği görülmektedir. Avrupa Birliği, kurulan komisyonlar ile üye ülkelerin kentlerinde yaşanan sorunların çözümüne yönelik olarak, ortak stratejilerin oluşturulması yolunda çalışmalar geliştirmektedir.

Uluslararası ölçekte oluşturulan bu politikalar, ülkelerin ulusal politikaları üzerinde etkili olmakta ve programların finans desteğinden yararlanmak için yenileşme programlarına uyumlu kendi yaklaşımlarının ve örgütlenmelerinin oluşumunu gerektirmektedir.

Türkiye de AB uyum süreci içinde, AB ülkelerinin geliştirdiği ortak kentsel yenileşme politikalarına eklemlenme ve kendi modellerini oluşturma yoluna gitmelidir.

BÖLÜM 3. KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ

Kent planlama pratiğinin operasyonel olma gerekliliğine bağlı olarak, kentsel tasarım ve kentsel dönüşüm projeleri, 1980'lerden itibaren yeni uygulama ya da "operasyon" araçları olarak ortaya çıkmıştır. Kentsel dönüşüm projeleri, şehirciliğin eylem alanı olarak, planlama, tasarım ve koruma disiplinlerinin uygulama araçları haline gelmiştir. Bu yeni konum ile kentsel dönüşüm projeleri, disiplinler arasında bir kesişim noktası oluşturmuştur.

Büyük kentsel projeleri de kapsayan dönüşüm projeleri, kentsel yenileşme projeleri gibi yeni yaklaşımlar ekonomik yeniden canlandırma amaçlı işlevsel değişimler sonucu ve kentlerin yeni kimlikler edinmesi hedefleri ile ortaya çıkmıştır. Günümüzde kentsel ekonomileri, ulusal ve bölgesel ekonominin gelişimini destekleyen motor güçler olarak görülmektedir. Dolayısıyla, dönüşüm projeleri bu ekonomik gelişim içinde anahtar yatırımlar olarak gündeme gelmektedir.

Kent yönetimleri, kentlerdeki sorun alanlarındaki potansiyellerden kazanç sağlamak amacı ile kısa vadeli çözümler olarak parçacı yaklaşımlar geliştirmektedirler. Birbirine eklemlenmeyen ve kentin bütüncül gelişme hedeflerinden kopuk olarak ortaya çıkan dönüşüm projeleri "kolaj kentler"i yaratmaktadır. Bu noktada sorun, parçacı yaklaşımların içerdiği sosyal, ekonomik, mekansal tehlikeler ve tehditlerdir. Amin ve Graham, en genel gözlemlere göre, kentin hücresele bölgelere parçalandığı ve bölündüğü, daha geniş alanlara yayıldığı ve diğerlerini dışarıda tutarken özel kullanım alanlarının oluşturulduğunu ve bu durumun kentin ele alınmasında hatalara yol açtığını ileri sürerler.¹

Kentsel dönüşüm projeleri ile ilgili bir başka görüş ise; kentte modernlik ve kültür mirasının korunması ve değere konmasındaki önemli ve güncel

¹ Amin, A., Graham, S. (1997), *The Ordinary City, Royal Geographical Society and Institute of British Geographers*, s.147

sorunun çözümünde de kentsel projenin bir araç olduğunu ve kentsel kesikliklere karşı mücadele için bir yenilik olduğunu savunan görüştür.

Kentsel projelerin kent planlamanın gündeminde önemli bir yer aldığını ve kent planlamasının önemli bir uygulama aracı olduğunu savunan bu görüşe göre kentsel projeler:

- Kent büyüklüğü ile ilişkili kentsel dokuyla bütünleşen ve yeni işlev getiren, canlılık veren projelerdir.
- Devamlılık ürünüdürler ve kentsel devamlılığı sağlarlar.
- Master planla ilişkilendirilen ve üzerine eğilinen konuyu bir bütün olarak geliştirip gündeme alan projelerdir.
- Sıhhileştirme ve toprağı değere koyma araçlarıdır.
- Yaşam çevresinin ve günlük çevrenin düzenlenmesinde yararlanılan iyileştirme araçlarıdır.
- Devlet-yerel yönetim ve özel sektör birlikteliği örnekleridir.
- Gerçekleşmeleri için finans modelleri gereklidir.
- Yeni bir ele alışla, yaratılacak yeni değerlerle ve istimlak söz konusu olmaksızın da kendi kendine yeterli finans yöntemleriyle yapılabilirler.
- Büyük kentsel projelerde kamu yararı esas olmalıdır. Tüm büyük kentsel projeler kamunun denetiminde ve ülkesel, bölgesel standart ve normlara tabi olan projelerdir.”²

Kentsel dönüşüm projeleri, genellikle terk edilen, boşalan eski sanayi liman vb. alanların yeniden işlevlendirilmesi süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Kentlerde terk edilen ya da işlevini yitiren genellikle eski liman ya da sanayi alanları gibi alanlar, kentsel dönüşüm projelerinin hedef alanlarını oluşturmaktadır. Dönüşüm projelerinin bu alanları seçmesinin nedenleri bir

² Çubuk M. (ed.) (1993), “Büyük Kentsel Projeler, Tasarım ve Uygulama Yöntemleri, Teknikleri ve Araçları”, *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, s. 201-202

önceki bölümde, dönüşüm alanlarında kentsel yenileşme başlığı altında incelenmiş ve dört ana neden açıklanmıştı:

- Mevcut altyapı olanakları
- Mülkiyet
- Büyük projeler, büyük alanlara ihtiyaç duyar
- Erişebilirlik

Yukarıda sıralanan kriterler açısından yer seçen dönüşüm projeleri, bir bütüncül plana uymadıkları taktirde kent dokusuna sırtını dönmüş olan sanayi, liman gibi alanların bu kapalı yapılarını sürdürme eğilimindedirler. Oysa kentin gelişmesi ve desantralizasyonu ile dönüşüme açılan bu alanların merkeze katılması ya da kentle bütünleşmeleri planlama açısından çözülmesi gereken bir sorun oluşturmaktadır. Kentin kopuk parçalar halinde gelişimi ve dönüşümü, bir yandan kent kimliği ve vizyonu açısından olumsuz etkilerde bulunurken, diğer yandan bu tür projelerin kent vizyonu ve gelişme stratejilerinden bağımsız olarak ele alınması ve uygulanması istenmeyen yan etkilere yol açabilmektedir.

Kent içinde dönüşüme açılan alanlar birer birer yeni işlevlerle öncelikle kısa vadeli ekonomik hedeflere yönelik olarak projelendirilmektedirler. Özellikle eski sanayi alanları ilk etapta dönüştürülen alanların başında gelirler. Bu alanlara verilen yeni fonksiyonlar ise kentin ekonomik olarak daha fazla yarar sağlayacağı fonksiyonlardır. Bu tür projelere ilişkin kararlar verilirken ilk aşamada kentin ekonomik kazanımı önde tutulur. Mevcut potansiyeller öncelikli olarak ekonomik zeminde değerlendirilir. Bunun en temel nedeni, kent ekonomisinin yalnızca o kentte yaşayanlar için değil, kentin bölgesi için, hatta ulusal ölçekte canlandırıcı etkisinin olmasıdır. Kent parçalarının bu şekilde ekonomik kazanca göre değerlendirilmesi, kısa vadeli çözümler üretilmesine yol açar. Kısa vadeli hedeflere göre elde edilen sonuçlar, çoğunlukla kentin uzun vadeli vizyon hedefleri ile uyumsuzdur. Her bir proje, her bir alan kendi içinde, piyasa koşullarına göre ekonomik karlılığı ile

değerlendirilir. Bu tür proje alanları, kent içinde yan yana gelerek çoğunlukla birbiri ile ilişkisi olmayan parçaları oluşturur. Bu parçalar da yan yana gelerek yeni kolaj kentleri oluşturmaktadırlar. Oysa bu projelerin bir kent vizyonu içinde farklı rolleri üstlenen ve vizyonun gelişmesini destekleyen öğeler olarak ele alınması gerekmektedir.

David Harvey, kentlerde yeniden canlandırma ve kentsel yenilemenin yerine geçen kentsel projelerin kolaj kentlere yol açtığını ileri sürmektedir:

Günümüzde, farklı faaliyetlerin fonksiyonel olarak bölgelere dağıtılmasına dayanan tantanalı planların izlenmesi yerine, büyük ölçüde farklılaşmış mekan ve bileşimlerin bir "kolajı" olarak algılanan kentsel gelişmeye, "çoğulcu" ve "organik" stratejilerle yaklaşmak genel kural haline gelmiştir. Günümüzün teması "kolaj kent"tir. Planlamacıların sözlüğünde "kentsel yeniden canlandırma", çok küçümsenen "kentsel yenilenme"nin yerini kilit şiar olarak almıştır.³

Kolaj kentlerin ortaya çıkmasının, kent vizyonu açısından yaratacağı sorunlar şöyle özetlenebilir:

- Kent içindeki alanları birbirinden koparması, kopuk ve özelleşmiş alanlar yaratması,
- Sosyal açıdan ayrışmayı mekansal olarak desteklemesi,
- Yeni işlev alanlarının kısa vadeli öngörüler sonucu oluşması, uzun vadede bu alanların yeni terk edilmiş alanlar olarak ortaya çıkması tehlikesini barındırması,
- Kentin uzun dönemli gelişme ve koruma stratejileri ile çatışmaya yol açma tehlikesini barındırması.

Kentsel dönüşüm projelerinin, bir üst plana ve stratejik yaklaşımlara bağlı olarak geliştirilmeleri ile proje alanlarının birbirlerine ve kente eklemlenerek sinerji yaratmaları sağlanabilir.

3.1. KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ VE STRATEJİK PLANLAMA

Kentsel projelerle oluşturulan yeni alanların kentle bütünleşmesi noktasında stratejik planlamanın önemi ortaya çıkmaktadır. Stratejik planlama, kent için uzun vadeli vizyon ve hedefler geliştirirken, kısa dönemli uygulamalara da olanak tanıyan esnek bir yapıya sahiptir. Kentin gelecek vizyonu ve hedeflerinin oluşturulmasında ve uygulanmasında kentin kaynakları ve potansiyellerinin kullanılacağı koşulları göz önünde bulundurur. Vizyon ve hedeflere yönelik olarak gerçekleştirilen projelendirme, uygulama aşamasında tüm tarafları devreye sokan katılımcı bir yapıya sahiptir. Buradaki taraflar, projelendirme ve uygulama süreçlerine farklı koşul ve konumlarda katılan kamu ve özel sektör kurumları ve birimleri, kentliler ve kullanıcılar, uzmanlar, medya ve iletişim sektörü gibi büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Stratejik planlamanın katılımcı ve esnek yapısı, planın taraflarca kabul görmesini ve bir uzlaşım ortamı yaratılmasını sağlar. Stratejik planlama, kentlerdeki mekansal, sosyal ve ekonomik gelişmeyi, kentsel yenileşme politikaları ve kentsel dönüşüm projeleri ile yönlendirmektedir

Yayılmış olan kentlerin, dönüşen büyük alanlarının genellikle küreselleşen ekonominin etkisi altında ve iletişime dayalı yeni fonksiyonlarla; dünya ticaret merkezi, fuar alanları, kongre merkezleri, teknoloji parkları, teknolojiye dayalı iş alanları vb. donatılmaktadır.⁴ Bu yaklaşıma göre; kentsel projeler, fonksiyon alanları ile sosyal gruplar arasındaki parçalanmayı ve ayrımı artırarak küreselleşmenin kent üzerindeki olumsuz etkilerini güçlendirmektedir. Castells kentsel projeleri, kent mekanındaki etkileri ve yer seçim kriterlerine bağlı olarak üç kategoride ele almaktadır:

1. Büyük Ölçekli projeler: Bu projeler, son yılların stratejik planlama yaklaşımı içinde ortaya çıkmışlardır. Çoğunlukla, kentlerin etki alanındaki

³ Harvey, D. (1999), Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul, s. 56

bölgelerde, kent çevrelerinde yer alırlar. Bu tür projelerin çok boyutlu olmaları zorunlu bir koşul değildir. Ancak şu üç şartı sağlamaları gerekir:

- a. Projenin senaryosunun geleceğe yönelik sosyal, ekonomik ve kültürel hedeflerle ilişkili olması gerekir
- b. Projenin kentin diğer bölgelerindeki projelerle ve dinamiklerle uyumlu olması gerekir.
- c. Projenin çevresine güçlendirici ve itici bir güç vermesi gerekir.

Özet olarak; bu tür projelerin çok parçalı yapıları, çok fonksiyonlu dinamikleri ve yeni metropoliten kent sistemlerinde kentsel-bölgesel merkezleri oluşturan bir yapıları vardır.

2. Orta ölçekli kentsel projeler ise; mevcut kent içinde yer alır. Kent merkezi ve çevresinin iç içe geçtiği kentlerde yer alırlar. Bu kentler genellikle, merkezin yenilendiği, yeni kentsel merkezlerin ve gelişme akslarının oluştuğu kentlerdir.

Bu tür projeler genellikle kendilerine potansiyelleri harekete geçmeye elverişli, eski liman, depolama sanayi vb. alanları seçerler ve mevcut altyapıyı güçlendirerek ve çevresel kaliteyi yükseltme yoluyla kentin gelişme stratejileri ile doğrudan bağlantı kurmadan, kentte yeni merkezi alanlar yaratabilir. Mevcut yapılarda çok büyük değişiklik yapmadan veya kentin herhangi bir bölgesinde fiziksel ya da kullanım değişikliği yapmadan bunu başarabilir. Orta ölçekli projelerin stratejik değerini artıran parametreler şunlardır:

- a. Projeler paralel ya da tamamlayıcı özellikler taşıyan diğer projelerle ulaşılabilirlik, yatırımlarla ilgili kamusal kararlar, trafik üzerindeki etkileri veya çevresel etkileri vb. açısından uyumlu olmalıdır.

⁴ Borja, J., Castells, M. (1997), Local and Global, Management of the Cities In the Information Age, Earthscan Publications, London, s. 155

- b. Projenin hem fiziksel açıdan hem de kent imajı, servisler ve donatılar vb. açısından yüksek kaliteyi sağlaması gereklidir.
 - c. Projenin gerektirdiği sosyal kullanımları ve kamusal ve özel fonları, kuruluşları harekete geçirecek kapasiteye sahip olması gereklidir.
3. Küçük ölçekli projeler; ölçeklerinin tersine kentsel gelişme içinde önemli stratejik etkileri olan, özel projelerdir. Bu tür projelerin ayırt edici özellikleri şunlardır:
- a. Kullanımlardaki çeşitlilik ve çevresel kaliteyi bütünleştiren bir yapıya sahiplerdir.
 - b. Mevcut dinamikleri güçlendiren ve kentin gelişme dinamiklerindeki zorlukları ve eksiklikleri cevaplamaya yönelik bir yapısı vardır.
 - c. Kendi sahip oldukları özelliklerle kentin alanlarının değerini artırır.

Küçük ölçekli projeler, örneğin oteller, alışveriş merkezleri, eğlence alanları, iş merkezleri gibi özellikle tarihi binalara verilen yeni fonksiyonlar yoluyla gerçekleştirilirler. Ulaşılabilirliği kolay ve kent içinde ayırt edici özgün bir kimliği olan alanları seçerler. Küçük ölçekli projelerin stratejik değerleri, binalara ya da alanlara getirdikleri fonksiyonlardan değil aslında kentsel dinamikler üzerindeki etkilerinden kaynaklanır.

Stratejik planlamanın temel yaklaşımları şöyle özetlenebilir,

- Uzun vadeli hedefleri kısa dönemde gerçekleştirecek eylemler yaratma özelliğine sahip olması,
- Kaynakların etkili kullanımını tanımlaması,
- Sorun alanları için etkin projeler geliştirmesi,
- Gelecek için vizyon sağlaması,
- Yeni bakış açısı kazandırması,
- Tarafsız olması,
- Gerçeği kurmacadan ayırt etmesi,
- Kamu ve özel sektörler arasında işbirliği sağlaması,

- Katılımı ve uzlaşmayı sağlaması. 5

Stratejik planlama, kentsel projelerle ele alınan alanların, kentle mekansal bütünleşmesinin sağlanması açısından da önemli bir meşruiyet alanı sunmaktadır. Büyük kentsel projelerin kentle mekansal bütünleşmesi açısından stratejik planlama şu görüşleri sağlar:

- Kentsel dokuyla bütünleşme ve dönüştürmede yeni operasyon ve mevcut doku arasında biçimsel bütünlük oluşturmak ve korumak, birçok örnekte önemlidir. Bazılarında ise güçlü, yerinden koparan, prestij getiren, ancak kesinlikle devamlılığı olası kılan operasyonlar tavsiye edilir. Bazı örneklerde radikal simgesel bir proje, sürekliliği sağlamada hayli etki getirebilir. Diğer örneklerde müdahale, kent merkezi ile biçimsel ve sosyal bütünlük kurmak için çevre alanlarla biçimsel kopukluğu getirebilir. Tüm bu durumlarda üç farklı kentsel işleyişin ayırdında olmak önemlidir.
 - Çevreyle bütünleşmek,
 - Aktiviteler, kullanımlar ve nüfus arasındaki dengenin sürdürülmesi,
 - Tüm kent ya da bir parçası üzerinde fiziksel, ekonomik, kültürel harekete geçirme etkisi.

Burada mekansal sürekliliğin sağlanması, alanlar arasında sosyal ayrışmayı güçlendiren fiziksel ya da bilişsel sınırların ortadan kaldırılması açısından gerekli görülmektedir.

⁵ Borja, J., Castells, M. (1997), Local and Global, Management of the Cities In the Information Age, Earthscan Publications, London, s. 154-156

3.2. ÖRNEK KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ VE KENTSEL YENİLEŞME BAKIŞ AÇISI İLE DEĞERLENDİRİLMELERİ

3.2.1. İspanya – Barselona Poblenou Dönüşüm Projesi

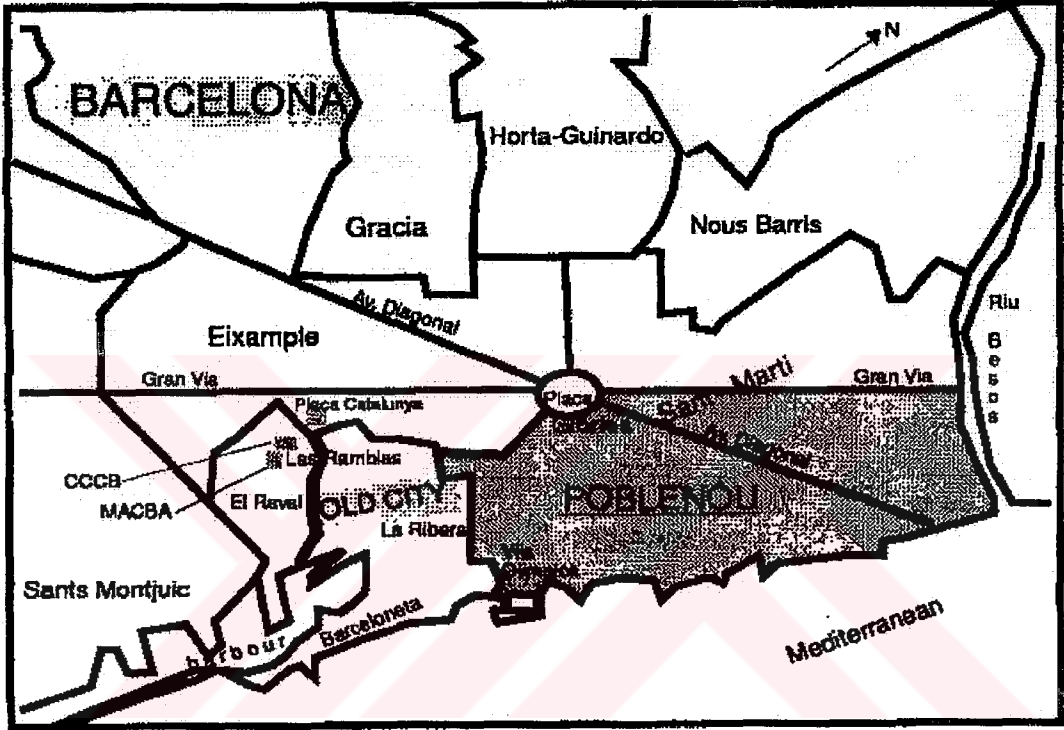
Barselona tarihsel olarak İspanya'nın sanayi ve ticaret merkezi olmuştur. 19. yy'da İspanya sanayileşmesinin çekirdeği iken bugün, 21. yy.da yeni bir kimliğe; yeni teknolojik devrimle bütünleşme ve bilgi kenti olarak yeniden oluşuma yönelmiştir. Böylece Barselona, yeni kimliği ile İspanya ve Katalonya'nın teknoloji platformu haline gelmeyi hedeflemiştir.

Barselona, çok merkezli metropoliten bölgenin ana merkezi olmaya devam etmek için bilgi üretimi konusunda uzmanlaşmaya yönelmiştir. 1980'lere kadar Barselona için alınan tüm planlama ve zoning kararları, sanayiye desteklemek üzere geliştirilmiştir. Sanayileşme modelinden sanayisizleşmeye ve yeni teknoloji ağırlıklı modele geçişte bu plan kararları da buna uyum sağlayacak şekilde oluşturulmuştur.

Geleneksel sanayi sektörü, daha üst düzey teknoloji kullanan, daha dinamik sektörlere (Information and Communication Technology Sector ICT - Bilgi ve İletişim Sektörü) göre daha düşük değer üretir. ICT'ye geçişle birlikte daha yüksek değerler elde edilmesi amaçlanmıştır, ancak yeni teknolojiler daha üst düzey işgücü ve organizasyon gerektirmektedir. Diğer yandan bu sektör, uluslararası rekabetin en yoğun yaşandığı sektör olduğu için sürekli yenilenmesi ve dinamik olması gerekmektedir. Bu nitelikteki yeni sektöre @ sektörü (ICT sektörü) adı verilmiştir.

Pek çok kentte kuvvetli iletişim altyapısı ile birlikte yaratıcılığa ve araştırmaya ortam hazırlayan merkezler –teknoparklar- geliştirilerek bu sektöre uyum sağlanmaktadır. Bununla birlikte yeni-medya denen World Wide Web (www) firmalarının yoğunlaştığı merkezler de yaratılmaktadır. Fakat bunun ötesinde

tüm kentin bu yeni sektöre uyumlu hale gelmesi gerekir. Bu da kentte yaşam kalitesinin ve çevresel kalitelerin artırılması demektir. Yeni teknolojilere duyarlı yeni sektörleri geliştirmek için eski sanayi alanlarının, bunların yerleşimine uygun alanlara dönüştürülmesi yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır.

Harita 3.1. Barselona Kenti İçinde Poblenou Alanının Konumu ⁶

Projenin Tanımlanması

Kapsamı:

Poblenou, Katalan dilinde “yeni kent” anlamına gelmektedir. Alan, sanayi devrimi süresince yeni fabrikaların kurulduğu bir bölge ve bu fabrikalarda çalışan işgücünün yaşama alanı olarak ortaya çıkmıştır. Dönüşüm projesinin amacı, yeni üretim sürecine bu bölgeyi adapte etmek ve hedeflenen kentsel koşulları sağlamaktır. Bu hedefler, kentin bilgi kenti olma yolundaki vizyonunu destekler niteliktedir.

Modelin Temel Özelliği-Özgün Yapısı:

Poblenou projesi, gentirification amaçlı bir projedir. Projenin öne çıkan en önemli yaklaşımı; Poblenou alanının eski sakinlerinin bu alanın yeni kimliğinin oluşumuna katkısı olmaması ve çevrenin iyileştirilmesi sonrasında bu alanın sürdürülebilirliğinin sağlanmasını ekonomik olarak karşılayamayacakları gerekçesi ile kentin başka alanlarına alınmasıdır.

Modelin bir diğer temel özelliği ise; projenin bir kent vizyonu geliştirme projesi olmasıdır. Poblenou projesi ile yerel yönetim, kentlerinin küresel kentler arasındaki yarışabilirliğinin sağlanmasını, bir kültür kenti ve bir bilgi kenti olma rolünü üstlenmesine bağlamışlardır.

Proje, işlevini yitirmiş bir alana teknoloji firmalarının çekilmesi ile bir yeni ekonomi – kültür alanı yaratılması hedefini gerçekleştirmiştir.

Alanın Seçim Kriterleri:

Poblenou Bölgesi'nin ;

- bir sanayi tarihine sahip olması
- mevcut üretken bir kentsel dokunun varlığını sürdürmesi
- iyi ulaşım imkanları
- metropoliten nitelikte merkez olması ve
- ızgara kentsel dokunun varlığı (dönüşüm ve fonksiyon değişikliği için uygun)

⁶ Barselona Belediyesi (2000), Modification of the PGM (General Municipal Plan) for the Renovation of the Industrial Areas of Poblenou, Barselona, İspanya.

Fotoğraf 3.1. Poblenou Alanı Genel Görünüm

Uzun ve Kısa Dönemli Hedefleri:

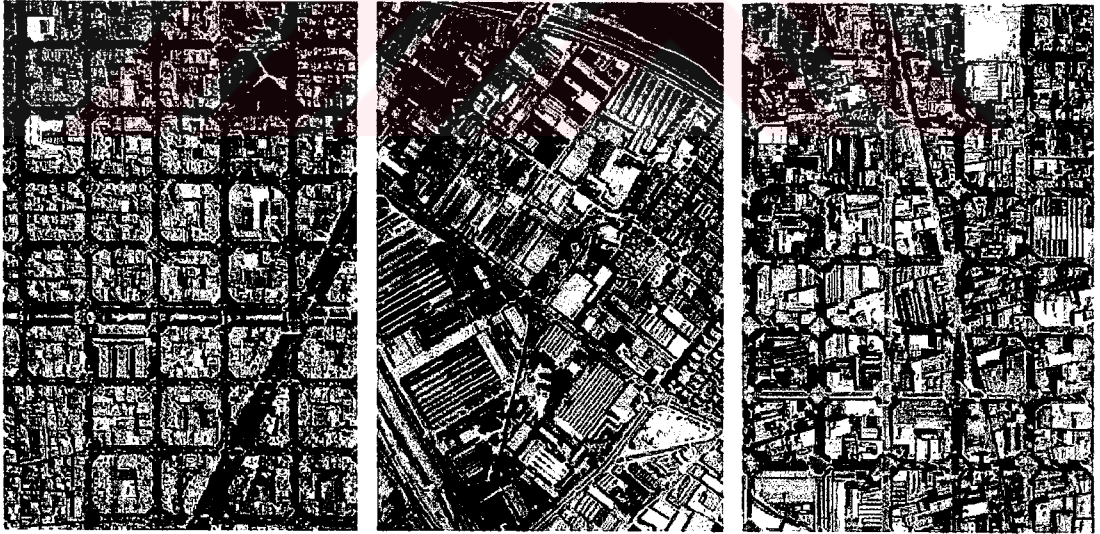
Birinci hedef, eski bir sanayi merkezi olan Poblenou'yu teknoloji ve araştırmaya yönelik yeni fonksiyonlara açmaktır. Bu bölgenin zon numarası 22a iken yeni durumda 22@ olarak tanımlanmaktadır. Bu da alanın yeni kimliğine uygun bir kodlamayı ifade etmektedir.

Planlama normları hala sanayi alanları için geleneksel bir yaklaşıma sahiptir. Sanayinin kirletici, sağlığa zararlı, gürültülü olduğu kabul edilerek diğer kentsel kullanımlarla bir arada olması yasaklanmıştır. Oysa burada yer alacak yeni sektör için bu geçerli değildir. Burada hedeflenen, ilgili yönetmelikleri de değiştirerek alanı çok fonksiyonlu şekilde dönüştürmektir. Yeni sektörün diğer kentsel fonksiyonlarla uyumlu ve destekleyici nitelikte

olması hedeflenmiştir. Alanı artık sanayi zonu değil “eylem zonu” olarak tanımlamak gerekmiştir.

Bir başka hedef, burada mevcut konutların onarılması, yenilemesidir. Alanda %90'ı 1953'ten önce o dönemin norm ve standartlarına göre yapılmış 4614 konut bulunmaktaydı. Bu tarihten sonra sanayi alanlarında konut yapımı yasa ile engellenmiştir. Buna karşın sınırlı sayıda da olsa yasadışı sayılabilecek konutlar yapılmıştır (inşaatları izinli olsa da plana uygun yapılmamış konutlar). Bölgede yer alan konutların yeni dönüşüm kriterlerine uygun olup olmamaları yenilemede önemli bir kriter olmuştur.

Alanda hala faaliyet gösteren eski sanayi, taşımacılık ve depolama servisleri de kentin dışına taşınmıştır. Yeni fonksiyonlara yetecek kadar bir servis alanı bırakılmıştır. Alanın yeni fonksiyonları için gerekli altyapı da sağlanmıştır.

Fotoğraf 3.2. Poblenou Projesi Öncesi Kent Dokuları

Poblenou bölgesinde proje öncesinde birbirinden çok belirgin farklılık gösteren üç kentsel doku fotoğrafta görülmektedir. Soldan sağa doğru ilk fotoğrafta

konut ağırlıklı bir doku, ortada sanayi ve depolama ağırlıklı bir doku, en sağda da karma yapıdaki kentsel doku görülmektedir.

Karar Mekanizması:

Proje, belediyenin etkin olduğu bir projedir. Barselona belediyesi, Genel Metropoliten Plan'ın yeni sektöre uyumu ve Poblenou'nun dönüşümü için özel bir süreç başlatmıştır. Bu süreçte farklı kurumların, profesyonellerin, özellikle ITC (enformasyon ve iletişim teknolojisi) sektörünün ve kültür uzmanlarının katkısı olmuştur. Bu proje için özel yasal düzenlemeler oluşturulmuştur. Özel bir altyapı planı hazırlanmıştır.

Projenin Finansı:

Projenin finansı temelde, özel sektör ve yerel yönetim işbirliği içinde yaratılmıştır. Alanın kendi kaynakları da projenin farklı aşamalarında finans modelinin içine eklenmiştir. Arsa ve binaların satışı ve kiralanmaları, kullanılan kaynaklardan önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Aktörlerin Tanımlanması:

Projenin gerçekleşmesindeki en önemli kurum, Belediye ve Belediye Başkanı'nın kendisi olmuştur. Poblenou Projesi, politik ve kültürel hedefleri doğrultusunda Barselona kenti için geliştirilen vizyonun bir aracı olmuştur. Belediye'nin projenin hayata geçirilmesinde işbirliği yaptığı diğer bir aktör de bilgi ve iletişim sektörü firmaları olmuştur. Uzmanlar, özellikle de kültür uzmanlarının projenin oluşturulmasında önemli bir rolü vardır. Poblenou bir kültür projesi olmasına karşın, tabandan yukarı bir katılım sağlanmamıştır.

Fonksiyon değişimi:

Geleneksel bir sanayi bölgesi olan ve kısmen de konutların yer aldığı Poblenu'da geliştirilen yeni fonksiyonlar;

Bilgi ve iletişim sektörü,

Araştırma merkezleri

Tasarım birimleri

Kültür fonksiyonları

Ofisler

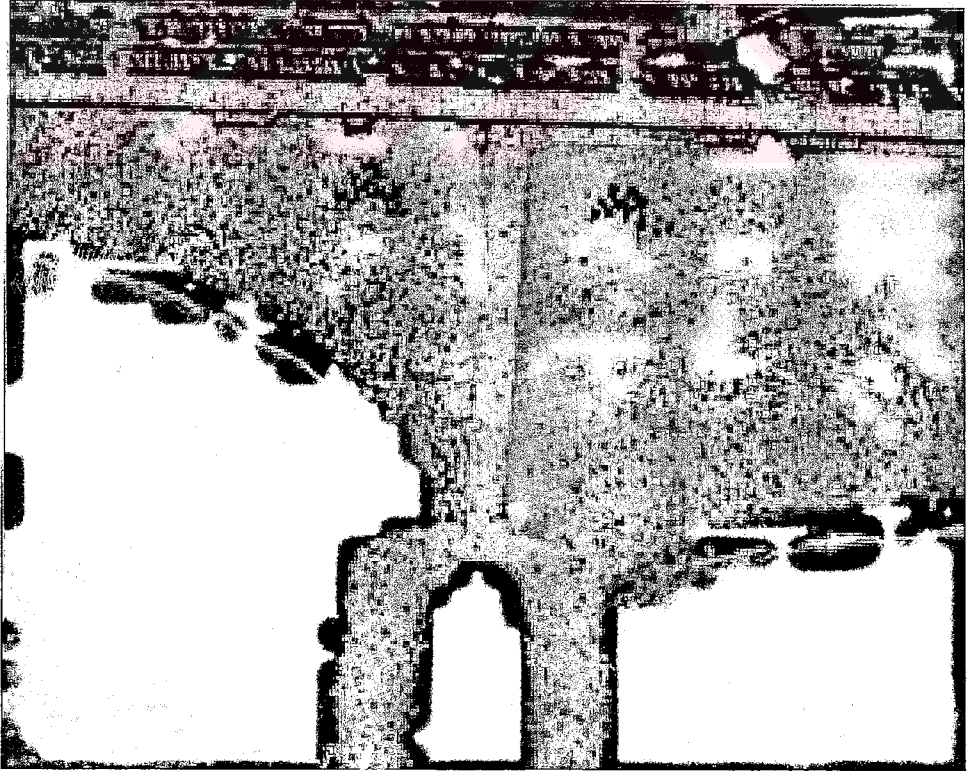
Otel ve restoranlar ve

Diğer donatılar.

Konut alanları da bu fonksiyonlar ile uyumlu şekilde yer almıştır.

Fotoğraf 3.3. Poblenou Tasarım Projesi

Fotoğraf 3.4. Poblenou Projesi Sonrası Limanın Plaja Dönüşümü

Kullanıcı profili:

Proje alanında mevcut geleneksel sanayi kullanıcıları yerlerini yeni sektör kullanıcılarına bırakmıştır. Alanın kullanıcıları neredeyse tamamen değişmiştir. Poblenou'nun eski bir sanayi ve işçi konutları alanı olması nedeniyle ve sanayinin giderek bu alandan çıkmasıyla, alanda yaşayan kesim genelde emekli, yaşlı eski işçi aileleri iken, proje ile birlikte bu aileler kentin başka alanlarına göç etmek durumunda kalmışlardır. Bugün alan, gençler, sanatçılar ve orta ve üst gelir grubunun yaşadığı bir alan haline dönüşmüştür.

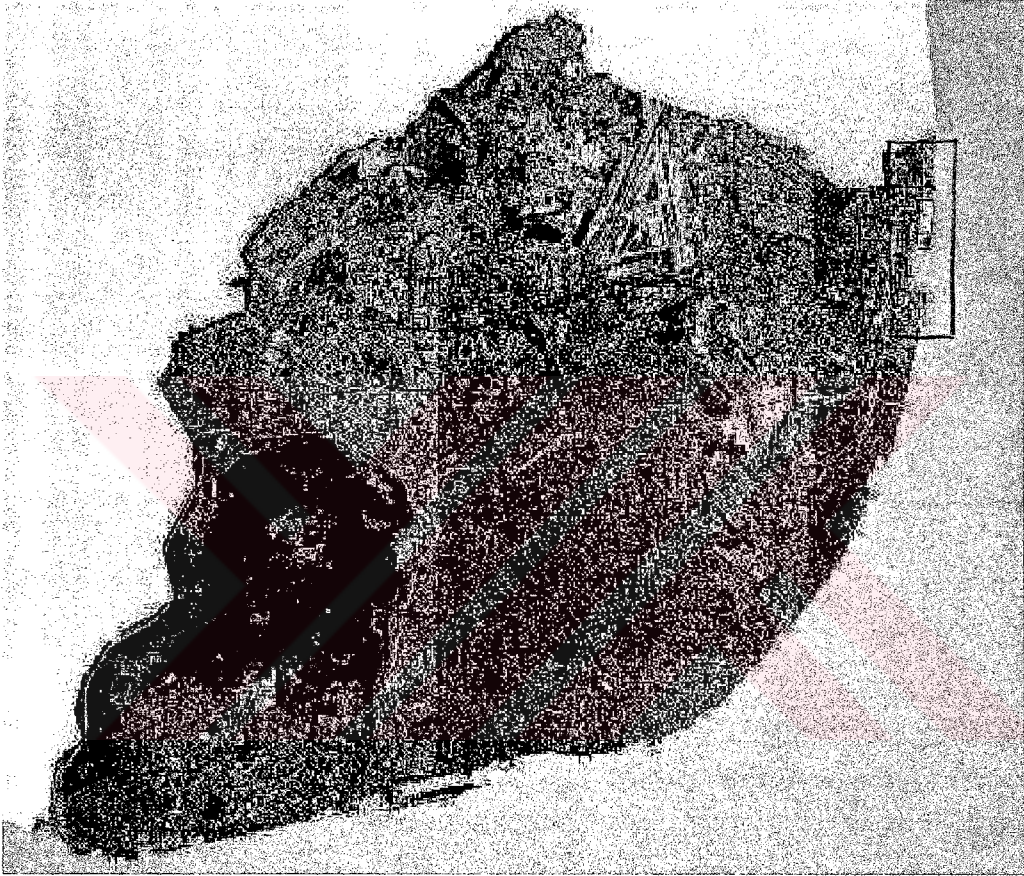
Tablo 3.1. Barselona Poblenou Dönüşüm Projesinin Değerlendirilmesi

BARCELONA POBLENOU DÖNÜŞÜM PROJESİNİN...	Var / Yok	Açıklama
Kent planı ile entegrasyonu	+	Kentin güneydoğusundaki eski sanayi alanının kentle bütünleştirilmesi kentin master planındaki en temel stratejidir.
Koruma stratejileri ile paralellikleri	+	▪ Barselona kentinin ekonomik ve kültürel gelişmesinin hedefleri birlikte geliştirilmiştir. ▪ Kentin bilgi kentine dönüştürülmesi vizyonuna yönelik tekno-park olarak geliştirilmiştir. ▪ Poblenou, Barselona kent merkezindeki tarihi dokunun hemen yanında bulunmaktadır. Alanın yenileşmesi, yerel kimliğin korunması için gerekli görülmüştür. ▪ Bölgedeki tarihi sanayi yapılarının ve alanlarının yeni kullanımlarla korunarak, konut ve diğer aktiviteler için yeniden kullanıma açılması sağlanmıştır.
Kentin gelişme stratejileri ile paralellikleri	+	▪ Kentin güneydoğusunun kıyı ile bütünleşmesi ▪ Konut stokunun değerlendirilmesi ▪ Yeni teknolojiler ve üretimin yeni biçimleri ile kültür üretimi ve yaygınlaştırılması ▪ Özellikle sanatçılara yönelik olarak oluşturulan sanat atölyeleri ile kentin bu bölgesine yeni bir imaj kazandırılması
Ekonomik yapıda geliştirici etki	+	• Olimpik Köy, Marina, kültür tesisleri ve sanat atölyeleri ile yeni iş alanları oluşturulmuştur. • Alanın turistik çekim kuvveti, yoğun turist akımı sağlamaktadır. • Restore edilen binalar, kentin konut açığını ekonomik olarak desteklemiştir.
Yeni Fonksiyonlar	+	Eski sanayi alanı; ▪ Yeni Konut Alanları

		▪ Yeni İş Alanları ▪ Yeni Ticaret Alanları ▪ Yeni Kültürel Alanlar ▪ Yeni Rekreasyon alanlarına dönüşmüştür.
Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi	+	Kentsel Kalitenin Artması Konut Alanlarının Yenilenmesi Kirliliğin Önlenmesi Kentle Kıyının Entegrasyonu Kıyı Kullanımının Sağlanması
Sosyal yapıda “gentrification” etkisi	+	1970'den 1990'lara kadar nüfus kaybeden, terk edilmiş ve çöküntü halindeki alanın yeni kullanımlar sonucu bir prestij alanına dönüşmesi sonucu, alanın eski kullanıcıları, yerine kentin entelektüellerinin ve turistlerin kullandığı bir alan haline gelmiştir. Alanda yaşayan yaşlı ve işçi nüfusu buradan ayrılmış ve yerine genç bir nüfus yerleşmiştir. Poblenou projesi gentrification amaçlı bir projedir.
Çevresel etkileri	+	Kirlilik yaratan sanayinin, kültür sanayine dönüştürülmesi yoluyla, Barselona kıyılarının kullanılan, yaşayan temiz alanlara dönüştürülmesi sağlanmıştır. Büyük yeşil alanlar yaratılmış, kente açık kamusal alanlar kazandırılmıştır.
Kültürel yapıya etkisi	+	Poblenou projesi daha çok bir kültürel yenileşme projesi olarak oluşturulmuştur. Barselona kentinin bir Avrupa kültür kenti kimliğine kavuşması için konulan hedeflere bir araç olarak geliştirilmiştir. Kentin, güneydoğusundaki bu alanın özellikle, sanatçıların üretim yaptığı, okul ve kursların geliştirildiği, sanat galerileri, konser salonlarının yanı sıra her tür spor aktivitesinin içinde bulunduğu bir kent içinde bir “kültür kenti” projesidir.

3.2.2. Portekiz- Lizbon Expo '98 Dönüşüm Projesi

Lizbon EXPO '98 projesi, çevre kirliliği yaratan, kısmen terk edilmiş olan, petrol depolarının yer aldığı ve katı atıkların işlem gördüğü eski bir sanayi alanının, Uluslararası Fuar Alanına ve sonrasında kentlilerin kullandığı açık ve kapalı kamusal mekanlara dönüşümü projesidir.

Fotoğraf 3.5. Lizbon Metropoliten Alanı

Kaynak: <http://dmpel.ambisig.com>

Projenin Tanımlanması

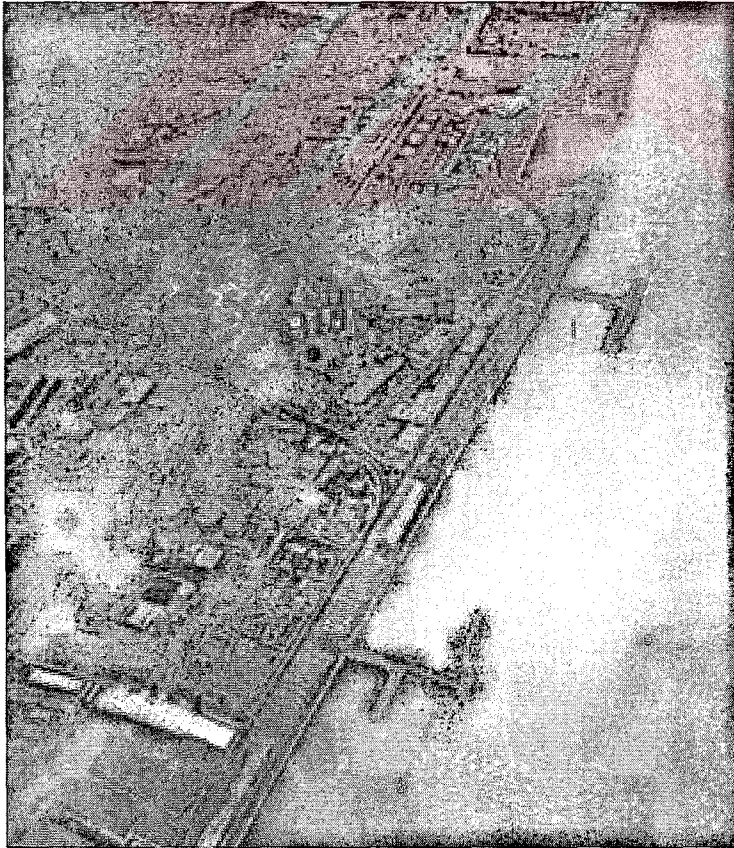
Kapsamı:

EXPO 1998 Fuar Alanı, Tejo nehrinin kıyısında, Olivais tersanelerinin etrafında körfezin en geniş kısmında oluşturulmuştur.

Proje alanı yakın zamana kadar, petrol depolarının yer aldığı ve katı atıkların işlem gördüğü eski bir sanayi alanı olarak kullanılmaktaydı. Bu durum, nehir kıyısında kentliler tarafından kullanılmayan çok büyük bir alanın kaybına, aynı zamanda da öncelikle yakın çevresi için ve sonrasında da kentin bütünü için büyük bir kirliliğe neden olmaktaydı.

Lizbon Liman İdaresi ve Belediyesi, nehir kıyısını kamusal kullanıma açmak ve kentle limanın entegrasyonunu sağlamak amacıyla bir araya gelmiştir. Bu kapsamda BIE (Bureau International des Expositions) tarafından EXPO '98 Uluslararası Fuarının Lizbon'da düzenlenmesi kararı alınmış ve arzu edilen bu değişimin sağlanması için çok önemli bir fırsat yakalanmıştır.

Fuar "Okyanus; Gelecek İçin Bir Miras" konsepti üzerine geliştirilmiştir. Bu konsept aslında kentin ve nehrin buluşturulması hedefine de bağlı olarak geliştirilmiştir.

Fotoğraf 3.6. Lizbon Expo '98 Proje Alanının Dönüşüm Öncesi Görünümü

Modelin Temel Özelliği-Özgün Yapısı :

EXPO '98 projesi için kullanılabilecek üç temel kavram; çok fonksiyonluluk, merkezilik ve çevresel kalitedir. Modelin en önemli özelliği ise; projenin, uluslararası ölçekte bir finans kaynağının kente aktarımı ile oluşturulmasıdır. Avrupa Birliği'nden aktarılan kaynak projenin büyük maliyetli olan altyapısının oluşturulması için kullanılmıştır.

Alanın Seçim Kriterleri:

EXPO '98 projesinin geliştirildiği alan bir sanayi alanı olarak kullanılırken, sanayi birimlerinin birer birer kentin diğer alanlarına taşınması sonucunda, giderek işlevsizleşmiş ve çevresel anlamda büyük bir sorun alanı haline gelmiştir. Terk edilen ve ihmal edilen bu çöp alanı, nehrin ve kentin üzerinde negatif etkiler yaratmaya başlamıştır.

EXPO '98 alanı, 5 km'lik nehir kıyısı boyunca ve 340 hektarlık bir alan üzerinde Lizbon Metropoliten Alanı'nın gelişmesi için büyük önem taşıyan ulaşım altyapı projelerine bağlı olarak geliştirilmiştir. Nehrin üzerinde projeye bağlı olarak inşa edilen Vasco de Gama Köprüsü, bağlantı yolları ve metro bağlantıları ile kente ve çevre kentlere bağlantıları sağlanmıştır.

Uzun ve Kısa Dönemli Hedefleri:

- Gelişme alanının Lizbon Metropoliten Alanı içindeki merkezi rolünü artırmak ve coğrafi konumunun sağladığı olanakları kente kazandırmak,
- Çok fonksiyonlu bir yapı ile metropoliten ölçekte çevre ve kentsel kalitenin yüksek olduğu bir kutup merkez yaratmak,
- Lizbon Metropoliten Alan Planı stratejilerine paralel olarak alanın çevresinden başlayarak tüm kenti etkileyecek olan bir mekansal – ekonomik ve sosyal dönüşüme itici güç oluşturmak.

Lizbon kenti fuar aktivitesini yalnızca turizmin gelişmesini ya da Avrupa Birliği içinde politik konumunun önem kazanmasını sağlayacak bir girişim olarak değil aynı zamanda kent planlaması için önemli bir fırsat olarak görmüştür. EXPO '98 Lizbon kentinin doğu bölgesinin dönüşümünü sağlayan bir araç olarak geliştirilmiştir. Bu amaçla bir kent planı hazırlanmıştır. Amaç; kentin modernleşmesi, uluslararası ölçekte yarışabilirliğinin sağlanması, yeni teknolojilerin ve mimari stiller ve özel fonksiyon yapılarının oluşturulması yoluyla alanın ticaret ve konut kullanımına açılmasıdır.

Alanın arsa oluşumu ve sunumu organizasyonunu EXPO Urbe adlı kuruluş üstlenmiş ve bu kuruluş emlak pazarı ile ilgili stratejileri EXPO yönetimi, yerel ve merkezi yönetimlerle eşgüdüm halinde belirleyerek büyük firmaları alana çekmeyi başarmıştır.

Lizbon'un doğu bölgesinde farklı katmanlarda kendini gösteren sosyo-ekonomik sorunların çözümü için Lizbon Belediyesi özellikle çöküntü alanı haline gelmiş, altyapısız ve çevresinde illegal konut alanlarının geliştiği proje alanı ve çevresinin öncelikli olarak ele alınmasını gerekli bulmuştur. Ancak bu sorunların ulusal düzeyde politikalara bağlı olarak daha yaygın çözümlere ulaşmasının gerekliliği nedeniyle farklı düzeylerde politikalar geliştirilmiştir.

Karar Mekanizması :

Projede üç farklı karar verici etkili olmuştur:

- Avrupa Birliği Komisyonu; Avrupa Birliği ortak stratejilerinin gerçekleştirilmesi için kararları oluşturmuştur.
- Portekiz Merkezi Hükümeti, ulusal ölçekte öncelikle ekonomik yapıyı güçlendirme hedefli politikaları oluşturmuştur.
- Lizbon Metropolitan Belediyesi, kent ve çevresinin gelişme stratejileri doğrultusunda yer seçimi ve projenin geliştirilmesi hedeflerini oluşturmuştur.

Kaynakları :

Projenin finansı Portekiz Hükümeti'nin garantisi altında EXPO '98 alanında yapılan satışlardan ve ek olarak katılım ücretlerinden oluşturulmuştur. Avrupa Birliği'nin (EEC) finansal desteği yalnızca temel altyapının hazırlanması ve alandan çıkan şirketlerin kentin diğer alanlarında yerleştirilmesi için kullanılmıştır.

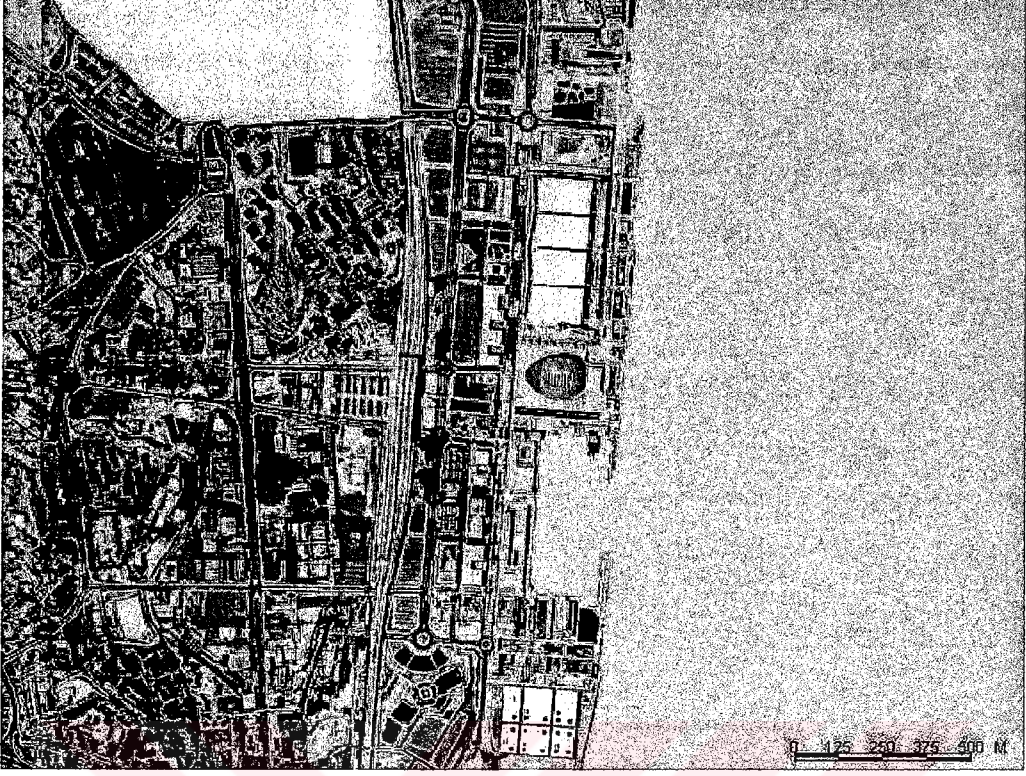
Aktörlerin Tanımlanması :

Avrupa Birliği Komisyonu, projenin gerçekleşmesi için Portekiz Merkezi Hükümeti'ni uluslararası politikalar düzeyinde desteklemiş ve finans aktarımında bulunmuştur. Portekiz Merkezi Hükümeti, projeyi gerçekleştirmeleri için Lizbon Metropolitene Belediyesi ve diğer yerel belediyelere oluşturduğu ulusal politikalar aktarmıştır. Lizbon Metropolitene Belediyesi, kentin gelişme stratejileri doğrultusunda yeni bir plan hazırlamış, diğer yerel belediyeler de bu plan stratejileri doğrultusunda kamulaştırma ve satın alma yoluyla arsa sağlamışlardır. Parque '98 şirketi ise projelendirme, satın alma, pazarlama, kiralama ve işletme gibi projenin tüm idari işlerini üstlenmiştir.

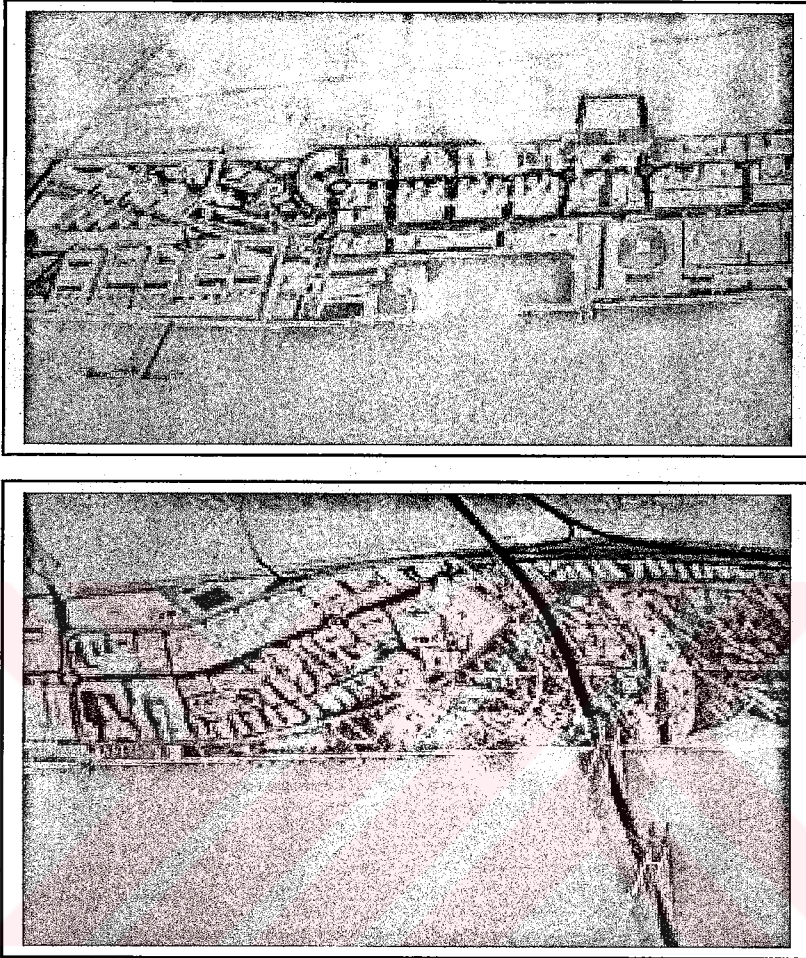
Fonksiyon Değişimi :

EXPO '98 alanı ve çevresi, kent planında;

- Terk edilmiş sanayi alanı
- Kullanım değişiklikleri ile kimliğini yitiren alan
- Çöküntü konut alanı
- Tarihi konutların olduğu alan
- Limana hizmet eden alan
- Çevre kirliliği yaratan alan,

Fotoğraf 3.7. EXPO '98 Proje Alanı Hava Fotoğrafi
Kaynak: <http://dmpel.ambisig.com>

Fotoğraf 3.8. Expo '98 Dönüşüm Projesi

Kullanıcı profili iki farklı aşamada tanımlanabilir:

- İlk aşamada, EXPO '98 fuarı döneminde uluslararası ve ulusal fuar kullanıcıları,
- İkinci aşamada ise, fuarın bitiminden sonra öncelikle iş ve rekreasyon alanlarını kullanan kentliler ve alanı ziyaret eden turistler.

Tablo 3.2. Lizbon Expo '98 Dönüşüm Projesinin Değerlendirilmesi

LİZBON EXPO'98 DÖNÜŞÜM PROJESİNİN...	Var/ Yok	Açıklama
Kent planı ile entegrasyonu	+	EXPO '98 Lizbon kentinin doğu bölgesinin dönüşümünü sağlayan bir araç olarak geliştirilmiştir. Bu amaçla bir kent planı hazırlanmıştır.
Koruma stratejileri ile paralellikleri	+	- Çöküntü konut alanlarının yenilenmesi, - Tarihi merkezin yenilenmesi için kaynak aktarımı sağlanmıştır. - Nehir kıyısının yeniden kullanımı ile kentin su ile ilişkisi güçlendirilmiş ve
Kentin gelişme stratejileri ile paralellikleri	+	Lizbon Bölge Planı ve Stratejik Plan kararları doğrultusunda - Ekonomik büyümenin sağlanması - Yarışabilirliğin sağlanması - İşgücünün artması - İnsan kaynaklarının verimli kullanımı - Yaşam kalitesinin artması - Bölgesel Gelişme Farklarının azalması ve - Kentin kuzeye doğru gelişmesi gerçekleştirilmiştir.
Ekonomik yapıda geliştirici etki	+	Kentin kuzeyinde ulaşım bağlantıları güçlü, yeni bir iş merkezi oluşmuştur. Fuar ülkenin iç ve dış ticaretini hareketlendirmiş ve istihdam sağlamıştır.
Yeni Fonksiyonlar	+	Eski sanayi ve atık alanı; - Yeni Konut Alanları - Yeni İş Alanları - Yeni Ticaret Alanları - Yeni Rekreasyon alanlarına dönüşmüştür.
Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi	+	Ulaşımın Gelişmesi Kentsel Kalitenin Artması Konut Alanlarının Yenilenmesi Kirliliğin Önlenmesi
Sosyal yapıda "gentrification" etkisi	+	Lizbon'un doğu bölgesinde farklı katmanlarda kendini gösteren sosyo-ekonomik sorunların çözümü için Lizbon Belediyesi özellikle çöküntü alanı haline gelmiş, altyapısız ve çevresinde illegal konut alanlarının geliştiği proje alanı ve çevresinin öncelikli olarak ele alınmasını gerekli bulmuştur. Ancak projenin tamamlanmasından sonra, çevrede yaşayan düşük gelirli kesim kentin diğer bölgelerine gitmek zorunda kalmıştır.
Çevresel etkileri	+	Proje alanı, petrol depolarının yer aldığı ve katı atıkların işlem gördüğü eski bir sanayi alanı olarak kullanılmaktaydı. Bu durum, nehir kıyısında kentliler tarafından kullanılmayan çok büyük bir alanın kaybına aynı zamanda da öncelikle yakın çevresi için ve sonrasında da kentin bütünü için büyük bir kirliliğe neden olmaktaydı
Kültürel yapıya etkisi	+	Kullanım dışı olan alanlar Fuar sırasında ve sonrasında kentinin kullandığı, konser salonu, sergi alanları vb. farklı aktivite alanlarına dönüşmüştür.
Yan etkileri	+	- Nüfus Artışı - Yeni Gelenlerin Yarattığı Yeni Gecekondu Alanları - Arsa ve Bina Fiyatlarında Artış

3.2.3. Expo '98 ve Poblenou Dönüşüm Projesi Modellerinin Karşılaştırılması

Bu bölümde, İspanya Poblenou kentsel dönüşüm projesi ve Portekiz Lizbon EXPO 98 kentsel projesi, belirlenen tanımlama ve değerlendirme kriterleri açısından incelenmiştir.

Her iki projenin paralellikleri ve birbirinden farklı hangi özellikler, amaçlar taşıdığı ve sonuçları ile bu benzerlik ve farklılıkların hangi parametrelere bağlı geliştiği açıklanmıştır. Her iki proje de kendine özgü modeller üzerine kurgulanmıştır.

Poblenou projesinin öne çıkan özelliği; bir lider öncülüğünde ve bir vizyonu gerçekleştirmek üzere tasarlanmış bir proje olması ve kamu ve özel sektör ortaklığı ile gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Expo '98 projesinin başarısındaki en önemli faktör ise; uluslar arası politikalar içinden aktarılan bir dış fon ile Lizbon kentinin ekonomik ve kültürel dinamiklerini harekete geçirecek bir fuar etkinliği sonrası kente kazandırılan bir alan yaratılmasıdır.

Bu projelerin oluşumu ve uygulanmasında geçerli olan modellerin kentsel yenileşme bakış açısı ile değerlendirmeleri, bir sonraki bölümde İstanbul Haliç'te uygulanan ve uygulanması planlanan projelerin değerlendirilmesi ve sonrasında bir öneri modelin oluşturulmasında önemli katkı sağlayan bir bakış açısının geliştirilmesini sağlamıştır.

Kentsel yenileşme kriterleri açısından EXPO '98 ve Poblenou Dönüşüm projeleri değerlendirildiğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır:

Tablo 3.3. EXPO '98 ve Poblenou Dönüşüm Projelerinin Yenileşme Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi

Kriterler	Expo '98	Poblenou
Fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak	Çevresel sorunlar yaratan eski sanayi ve atık alanının temizlenmesi Çevredeki çöküntü konut alanlarının iyileştirilmesi Kentin yeni bir imaj kazanması Kent merkezindeki yenileme hareketinin hızlanması	Tarihi dokunun korunarak yenilenmesi Kullanılmayan tarihi sanayi yapılarının yeni fonksiyonlarla yaşama kazandırılması Çöküntü konut alanının iyileştirilmesi
Ekonomik yaşamı canlandırmak	Uluslararası ticaretin gelişmesi Yatırımları çekmesi İstihdam ve iş alanları yaratması	Sanayiye dayalı ekonominin iletişim teknolojilerine dayalı yeni bir ekonomik yapıya dönüşmesi
Kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek	Çevresel kalitenin artması Yeni kültürel aktivite alanlarının oluşturulması Kentlinin kullandığı yeni açık ve kapalı kamusal alanların oluşturulması	Çevresel kalitenin artması Yeni kültürel aktivite alanlarının oluşturulması Kent'in Avrupa'da bilgi-kültür kenti imajını kazanması
Her ölçekte katılımı sağlamak	Katılım sağlanmamıştır	Kültür projelerinin katılımcıları projeyi desteklemişlerdir Büyük bir kullanıcı kesimi projeye muhalif olmuşlardır

- EXPO '98 projesi ve Poblenou Projeleri hedeflerini gerçekleştiren projelerdir.
- Her iki proje de projenin uygulandığı alanın çevresinde ve tüm kentteki kentsel dinamikleri harekete geçiren bir etki yaratmışlardır.
- Her iki proje de fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak hedeflerini gerçekleştirmişlerdir.
- Her iki proje de uygulandıkları alanda büyük bir ekonomik hareket başlatmış, tüm kentin ekonomik yaşamını canlandırarak, ülke ekonomisini de etkileyen sektörleri desteklemişlerdir. Bu yönleri ile, Lizbon ve Barselona kentlerinin küresel kentler içindeki yarışabilirliğini artırmışlardır.
- Her iki proje de kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek amaçlı hedeflerini gerçekleştirmişlerdir.
- Ancak her iki proje de kentsel yenileşmenin sosyal eşitlik ilkesini destekleyen tabandan katılım ilkesini içermemektedir. Bu anlamda, projelerin her ikisinde de eksik olan, karar alma süreçlerine katılımın sağlanmaması ve bunun hedeflenmemesidir. Bu nedenle her iki proje de, uygulandıkları alanda ve çevrelerinde yaşayanların taleplerini cevaplamadığı ve onları bu sürecin dışında tutması nedeni ile sosyal sorunlar yaratma potansiyeline sahiptir.

3.4. BÖLÜM SONUCU

Kentsel dönüşüm projelerinin, kentlerin korunması ve geliştirilmesindeki rollerinin önemi, kent planlarının kısa zamanda ve etkin bir şekilde hayata geçirilmesini sağlamalarına dayanmaktadır. Ancak kentsel dönüşüm projeleri stratejik planlama yaklaşımı içinde geliştirilmedikleri ve kentin korunma ve gelişme stratejilerine paralel olmamaları durumunda, kentte toplumsal, mekansal ve ekonomik dengeleri olumsuz yönde etkileme gücüne sahiptirler. Bu etki gücü, projelerin etki hızları ile doğru orantılı olarak artmaktadır.

Kent merkezlerindeki bir yenileme ve dönüşüm eylemi, yeni iş hacmi yaratırken yakın çevresini de etkilemekte, ekonomik canlılığa neden olmaktadır. Bu ancak kamu – özel ortak girişimi içinde yerel kullanıcıların hak sahiplerinin yer alması ve fırsatların hakça dağılımına yönelik yasal yaptırımı olan düzenlemelerle mümkün olabilmektedir.¹

Kentsel dönüşüm projelerinin oluşumu ve uygulanmasındaki planlama yaklaşımları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Kentin vizyon planı ile yapılan kentsel projeler arasındaki diyalektik ilişki yalnızca kısa vadeli ekonomik kazanımlar açısından ele alınmamalıdır.
2. Projeler yukarıdan aşağıya kararlarla değil, kentin gelişme ve korunma stratejileri doğrultusunda oluşturulmalıdır. Projelerin yer seçimi boş alanların doldurulması değil, kentin sosyal, ekonomik ve mekansal potansiyellerini değerlendirecek ve gereksinimlerini karşılayacak biçimde ele alınmalıdır. Katılım, tüm tarafların kazanımlarını ve yararlarını içermeli; yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya işleyen süreçleri uzlaştırmalıdır.
3. Projelerin uzun erimli hedefleri karşılaması ve uzun ömürlü yaşam mekanları oluşturması için tabandan katılımı içermesi gerekmektedir. Katılım, projelerin karar aşamasındaki oluşumlar içinde yaşayanların ve kullanıcıların gelecekteki ihtiyaç ve taleplerini içermelidir. Böylece sürdürülebilir kentler ve sürdürülebilir kentsel mekanlar yaratılacaktır.
4. Kentler sadece sermayenin kendi amaçları doğrultusunda kullanacağı mekanlar değildir, özellikle kamusal mekanların dönüşümünde tüm kentin kazancı olan ortaklık ve aidiyet duygusunu sağlayacak kimliğin yaratılması önemlidir.

¹ Karaman, A. (2003), "Dönüşüm Projelerinde Kentsel Tasarımın Rolü", 14. Uluslararası Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 28-30 Mayıs, 2003, MSÜ, İstanbul.

BÖLÜM 4. HALIÇ DÖNÜŞÜM PROJELERİ ÖRNEKLERİNİN YENİLEŞME BAKIŞ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. HALIÇ TARİHİ VE HALIÇ MEKANSAL KULLANIMINDAKİ DEĞİŞİMLER

Haliç, İstanbul'un mekansal, sosyal ve ekonomik değişimi içinde Bizans'tan bugüne dek her dönemde yönetimlerin ilgi odağı olmuştur. Coğrafi konumu, korunaklı bir liman oluşu, üst üste bir çok dönemin izlerini taşıyor olması, sahip olduğu kültürel ve etnik çeşitlilik ve tüm bu kriterler içinde belki de en önemlisi olan İstanbul kentinin merkezinde yer alıyor olması ve Galata ile Tarihi Yarımada gibi iki önemli tarihi merkezi birbirine bağlar konumda olması Haliç'in stratejik önemini artırmaktadır.

İstanbul kentinin mekansal biçimlenmesinde rol oynayan tüm uygarlıklar ve imparatorluklar, Haliç'i kendi yaşam biçimleri ve ihtiyaçları doğrultusunda geliştirmişlerdir. Sözü geçen bu uygarlıklar, bazı mekanlarda üst üste binen katmanlarda bir önceki uygarlığın mekanını dönüştürerek kendi mekanlarını yaratmışlardır. Bazen de eş zamanlı bir şekilde, mekanın farklı yerlerinde farklı biçimlenmeler yaratmışlardır.

Haliç'te bugün uygulanan ve uygulanması planlanan dönüşüm projelerinin kentsel dinamiklerle ilişkisini anlamak ve yorumlamak için, tarih içinde bu bölgedeki değişimi anlamak gereklidir. Haliç'in tarih süreci içinde kimliğinin değişimi, mekanın organizasyonu, sosyal ve ekonomik yapıdaki değişimler, kıyının ve karanın iç kesimlerinin kullanım biçimleri ve tüm bu değişimlerde etkili olan politik, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlerin bugünün anlaşılması için veri olarak değerlendirilmesi gereklidir.

Bu amaçla, bu bölümde ilk olarak tarihsel süreç içinde Haliç'in mekansal ve sosyo-ekonomik değişimi incelenmiştir.

4.1.1. Haliç'in Konumu ve Fiziksel Veriler

Haliç, İstanbul Boğazı'nın Marmara Denizi ağzına yakın kesiminde karalar içine 7,5 km. kadar sokulan deniz girintisidir. Sarayburnu-Galata arasından başlayarak önce batıya doğru üzanan, sonra da kuzeybatıya kıvrılan yay biçiminde bir girinti olduğundan batılılar Haliç'e "Altın Boynuz" anlamında karşılıklar bulmuşlardır. Alibeyköy ve Kağıthane derelerinin birleşmesi ile oluşan bir akarsu ağzının, jeolojinin Buzul Çağı adı verilen döneminin sonunda sular altında kalmasıyla meydana gelmiştir. Haliç bu oluşum şekli ile fiziki coğrafyada 'ria' terimiyle ifade edilen derin körfez (Deniz istilasına uğramış vadi) tipinin en güzel örneklerinden biridir.

Karadeniz, İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi'nin çevrelediği Haliç yaklaşık 25 milyon metrekaarelik bir alanı kaplamaktadır. Kuzeybatı-Güneydoğu yönünde uzanan 7,5 km. uzunluğunda bir menderes olan Haliç'in iç kısımlarındaki en geniş yeri, 700 metreyi bulan Kasımpaşa-Cibali arasındadır. İstanbul Boğazı'na açılan ağız kesiminde Haliç'in genişliği, 1010 metreye yaklaşır. Galata ve Atatürk köprüleri arasında en derin yer 40 metre, Galata Köprüsü altında 60 metreyi bulurken, kent atıkları nedeniyle içerilere doğru ilerledikçe derinlik azalır. Halıcıoğlu-Eyüp'ten sonra 3 ve ya 2 metreden fazla derinlik bulunmaz.

Haliç kıyıları günümüzde İstanbul'un 6 ilçesine de sınır oluşturmaktadır. Bunlar, İstanbul yakasının güney ucundan başlayarak sırasıyla Eminönü, Fatih, Alibeyköy, Kağıthane ve Beyoğlu ilçeleridir. Haliç kıyılarında, bir kısmı yakın tarihlere kadar var olan, ancak günümüzde unutulma ve tahrip süreci yaşayan, semtler şöyle sıralanabilir: Sarayburnu, Sirkeci, Bahçekapı, Eminönü, Rüstempaşa, Yemiş İskelesi, Küçükpazar, Unkapanı, Cibali, Küçükmustafapaşa, Ayakapı, Fener, Balat, Ayvansaray, Defterdar, Eyüp,

Bahariye, Silahtarağa, Alibeyköy, Kağıthane, Sütlüce, Halıcıoğlu, Hasköy, Kasımpaşa, Azapkapı, Perşembe Pazarı, Karaköy ve Galata.

4.1.2. Haliç'in Tarih Süreci İçinde Gelişimi

4.1.2.1. İlk Çağ Mitolojisi

İstanbul Boğazı'nın Trakya toprakları içine girintisi durumunda olan Haliç, tarihin en erken çağından beri iki akarsu tarafından beslenir. Bu iki derenin arasında, Silivri tepesi denilen bir yükseklik bulunur. Haliç'in bu topografik yapısı, İstanbul'un en eski tarihiyle bağlantılı olarak İlkçağ mitologyasında değerlendirilmiştir.

Miletoslu Hesykios'a göre iki derenin Haliç'e döküldüğü yerdeki tepenin üstünde, Byzantion'un efsanevi kurucusu Byzans'ın annesi olarak kabul ettiği Keroessa doğmuştur. Bu sebeple lo'nun kızı olan Keroessa'nın adı Haliç'in eski adı Keras'ın esas olmuştur. İstanbul'da ilk yerleşme bu efsanede belirtildiği gibi etrafı verimli topraklarla çevrili olan, her türlü deniz ürününün bol olarak elde edilebildiği, denizcilere güvenli bir sığınak sağlayan Haliç' in yukarı ucunda olmuştur.

Haliç, eski yazarlar tarafından Keras (Boynuz) olarak adlandırılır. Batılılar daha sonra bunu Khrysokeras'a (Altın Boynuz) çevirmiş olduklarından Haliç'in bütün batı dillerindeki yaygın adı bu olmuştur. Ancak Roma çağı yazarlarından Plinius ile Ammianus Marcellinus'tan öğrenildiğine göre Altınboynuz Haliç'in değil İstanbul yarımadasının adıdır. Arap müellifleri Haliç'i Halicü-i-Kunstantiniyye veya kısaca Haliç diye adlandırdıkları gibi bazen bununla Boğaziçi ve Marmara denizini de kastetmişlerdir. Osmanlı kaynaklarında da Halic-i Konstantiniyye, Haliç-i İstanbul ve Haliç şeklinde geçmektedir. Milattan önce II. yüzyılda yaşayan Polybios ile Strabon, Haliç'i İstanbul Boğazı'nın arazi içinde uzanan bir koyu, bir kolu olarak belirtirler. Tam milat yıllarında yaşayan Amasyalı Strabon, topraklar içine altmış

“stadium” boyunca giren Haliç’in geyik boynuzunu andırdığını, kollara ve koyalara sahip bulunduğunu, akıntının buralara kadar sürüklediği palamut balığının çok bol olduğunu ve elle bile tutulabildiğini bildirir. Byzantionlu Dionysios ise sadece bazı parçaları günümüze kadar gelen manzum eserinde, Haliç’in mükemmel ve çok güvenilir bir liman olduğuna işaret ettikten sonra, İlkçağ’da burada iki kıyıda bulunan önemli yapıların adlarını verip tasvirlerini yapar. Milattan sonra II. yy.’a ait bu kaynak sayesinde Haliç’in iki kıyısının bazı doğal özellikleriyle çeşitli yerlerinin eski adlarını öğrenmek mümkün olmaktadır.

Persler’in Byzantion önlerine geldiklerinde tahrip ettikleri Hera Mabedi, Eminönü’ne hakim bir yükseklikte, Hades Mabedi onun az ötesinde bulunuyordu. Süleymaniye yamacı ise Skiros kayalıkları olarak adlandırılıyordu. Bunun eteklerinde kıyı balık avına çok uygun olup Kukla diye adlandırılmış, burada bir Atena Mabedi yapılmıştı. Az ileride Unkapanı’na giden vadinin ucunda Melias denilen bir koy, balığın en bol olduğu yer olarak tanınmıştı. Burada bir Zeus mabedi yükseliyordu. Fener’e doğru, denize dik olarak inen Mellapokopsas adı verilen bir burundan sonra gelen Hippenidas ve Peraikos denilen koylar da balık bakımından zengindi. Az ötede Ayvansaray’da Blakhernai’nin ilerisinde rüzgarlardan emin bir kıyı olan Kamara’dan itibaren “durgun, kokmuş deniz” anlamına gelen Saprathalassa adlı bölge geliyordu. Burası iki akarsuyun Haliç’e dökülüp çamurlarını sürükledikleri bir yerd. Sonraları burada Eyüp hizasında yassı adacıklar türemiştir.

Haliç’e akan iki tatlı sudan batıdaki Kydaros (Alibey), doğudaki Barbyzes (Kağıthane) deresi olarak adlandırılmıştı. Bu ikisinin Haliç’e kavuştuğu yerde Silivri tepesi denilen yükseklik üstünde Semestra adına bir sunak yapılmış ve buraya Keroessa’yı büyüten kaynak perisinin adı verilmişti.

Karşı kıyıda Hasköy sırtlarında, Nisaios adına yapılmış bir sunağın eteklerinde, balıkçılık bakımından çok verimli bir sahil şeridi uzanıyordu. Daha güneyde içeriye, derin bir biçimde giren Aktis koyuna Keison (Neison ve Peison) adı verilen bir akarsu dökülmekteydi. Burası daha sonra Kasımpaşa deresi adıyla anıldı. Bugün Piyalepaşa bulvarının uzandığı vadiden akan bu derenin Haliç kıyısındaki yerleşim bölgesine dönüşmüş yatağı, bir cadde ile örtüldüğünden artık görülememektedir. Daha güneydeki bölgeye ise burada sık ormanlık içinde yaban domuzunun çok olmasından dolayı "khoiros"tan (Domuz) gelen Khoiragria adı verilmişti. Burası herhalde bugünün Şişhane Tepebaşı sırtları olmalıdır. Haliç girişinin Boğaziçi'ne kavuştuğu yerdeki ileri taşkın tepe Sykai (İncirlik) olarak adlandırılmıştı. Sonraları Galata diye tanınan bu semt, tarih içinde başlı başına bir şehir gibi gelişmiştir.

İlkçağ'ın Haliç'i suları sakin ve tertemiz, girintili çıkıntılı yamaçları yeşillikler ve ormanlarla kaplı, kıyıları küçük koylarla bezenmiş bir kanaldı. Bu dönemde Haliç, o çağın ihtiyaçlarına ve ölçülerine göre fazla derin ve geniş olduğundan bütünüyle bir liman görevi yapmıyordu. Sadece kıyılardaki koylar bu amaca hizmet ediyordu. Böylece Haliç çağın insanları için verimli ve emin küçük bir iç denizden ibaretti. Herhalde tepelerde yer yer mabed ve sunakların mermer kitleleri yükseliyordu. Sarayburnu bölgesinde Haliç'in girişindeki bir yerleşmeden başka içerilerde daha başka bölgeler kurulmuş olmalıdır. Ancak bunlara dair bugün belirli bir iz yoktur. Yalnız iki akarsuyun döküldüğü yerde Silahtarağa'da Roma dönemine ait bir yapının temelleri, bir çeşme (nymphaion) ve sunaklı mermer heykel kalıntıları, Alibeyköy'ün Soya merası denilen yerinde define arayıcıları tarafından bulunan bazı mahzenler, mezar odası ve milattan önce II. yüzyıla tarihlenen mezar steli ve nihayet yirmi beş yıl kadar önce Küçükköy'ün çiftlik mevkiinde meydana çıkarılan milattan önce VI.yy.'a ait koku kabı (arballos) Haliç'in yukarı ucundaki bu yerleşmelerin izleri sayılabilir.

4.1.2.2. Bizans Dönemi

Roma İmparatorluğu'nun son yüzyılında ve Ortaçağ başlarından itibaren gelişen Byzantion'un IV. yüzyıl başlarında I. Constantions tarafından Roma'nın yanında devletin ikinci başşehri yapılması ve Haliç'in Cibali ile Fener arasında Marmara yönünde uzanan yeni surlar inşa edilerek genişletilmesi, Haliç'e de iç liman olarak imkanlar sağlamış oldu. Daha sonra Roma İmparatorluğunu 395'te ikiye bölününce şehir Doğu Roma Devleti'nin başşehri olmuş ve V. yüzyıl başlarında II. Theodosios döneminde daha da batıda Ayvansaray'dan Marmara'ya uzanan surların yapılması ile Haliç, artık büyük bir hristiyan merkezi olan İstanbul'un kuzeyini boydan boya sınırlayan geniş ve emin büyük bir sığınak durumuna girmiştir. Theodosios suru Ayvansaray yakınında Haliç'e indiğinden Sarayburnu'ndan itibaren kıyı boyunca buraya kadar bir sur duvarı uzatılarak şehir kuşatılmıştı. Sur duvarında ve burçlarında Sarayburnu'ndan Ayvansaray'a kadar evvelce tespit edilen ve bugün hiçbiri görülemeyen kitabelerin büyük çoğunluğunda İmparator Theophilos'un (829-842) adı anılır. Yalnız Petrion'da kartuşlar halindeki bir kitabede VI. Leon ile (886-912) kardeşi Alexandros'un (912-913) adları teşhis edilmiştir. Bu duruma göre şehrin Haliç tarafı surları IX. yüzyılda yeniden yapılmış veya önemli ölçüde tamir görmüştür. Kapıları ve önlerinde iskeleleri olan bu surlar aralıklara kare şeklinde burçlarla takviye edilmiştir. Fakat surun fazla yüksek olmayan yalın kat duvar halinde oluşu, şehrin bu taraftan gelebilecek bir tehlikeyi fazla önemsemediğini belli eder. Haliç bu surların önünde doğal bir su hendeği meydana getiriyor ve ayrıca Bizans, donanmasının gücüne güveniyordu. Sur ile Haliç kıyısı arasında yer yer pek dar bir toprak şeridi uzanıyordu. Birçok yerde sur duvarlarının ve kulelerin eteklerini Haliç'in suları yalıyordu.

Lustinianos, Haliç'in yukarı kesiminde azizlerden Kosmas ve Damianos adlarına evvelce yapılmış bir kiliseyi de ihya ettiğinden daha sonra Eyüp olarak anılacak olan bu yerin adı Kosmidion olmuştur. Haliç'in karşı

yakasinda, etrafında mermer sütunlu, geniş bir avlu bulunan Anthimos Kilisesi'nin Cenovalılar tarafından inşa edildiği genellikle kabul edilir. Bu kilise, fetihten sonra Arap Camii olmuştur.

Ortaçağ'da Haliç, Akdeniz'in ve Yakın doğu'nun en önemli ve hareketli ticaret merkeziydi. Bizans döneminde Haliç kıyılarındaki mahalleler, sur kapıları ve iskeleler arkalarındaki kilise ve manastırlarla adlandırılıyordu. Şimdiki Sirkeci'de bulunan Evgenios kapısı ve Khalkedonisia İskelesi büyük dini törenlerde kullanılıyordu. Bu kapı üzerindeki Kentenarios burcu, Haliç'in girişini engelleyen zincirin bir ucunun bağlandığı yerdı. Diğer ucu ise Karaköy'de Kastellion denilen hisara bağlanmıştı. Bu hisarın mahseni XVII. Yüzyılda Yer altı Camii'ne dönüştürülmüştür.

Sepetçiler Köşkü ile Sirkeci arasındaki doğal bir koyda İlkçağ'dan beri deniz yoluyla gelen yiyecek maddelerinin boşaltıldığı Prosforion Limanı bulunmaktaydı.

Bahçekapı'dan Unkapanı'na uzanan kıyıda XI. yüzyıldan itibaren, Yakınoğu'da geniş ölçüde deniz yoluyla ticaret yapan İtalyan sitelerinin ayrı ayrı bölgeleri sıralanıyordu. Bu ticaret merkezleri Venedik, Amalfi, Pisa ve Cenova'ya ayrılmıştı. Bunların surların iç tarafında kiliseleri, depoları ve hanları vardı. Nitekim buradaki Balkapanı Hanının bodrum kısmı Venedik ticaret merkezinin son hatırası olarak kabul edilir. Sirkeci taraflarında da Almanlar'a ayrılmış küçük bir bölgenin varlığı bilinmektedir. Yenicami'nin bulunduğu yerde Yahudiler yaşıyordu. Bu sonucu cemaat buradaki varlığını Türk döneminin ortalarına kadar sürdürmüştür.

Süleymaniye ile Sultan Selim külliyelerinin yer aldığı tepelerin arasında kalan Fatih tepesinin eteğindeki kıyı, Platea adındaki düzlüktü. İmparatoriçe Pulkteria'nın sarayının burada olduğu ileri sürülmüştür. Daha ileride Petri Kapısı ile Fener arasındaki düzlük ise iç taraftan ikinci bir duvarla

çevrildiğinden bir iç kale oluşmuştu. Petrion denilen bu hisarın içine XVII. Yüzyıl başlarından itibaren Ortodoks Patrikhanesi yerleşmiş olup hala buradadır. Fener'de daha Bizans döneminde bir deniz fenerinin bulunduğu ileri sürülür.

Ayvansaray ile Edirnekapı arasında surlara bitişik olarak kurulan ve Ayvansaray'da bir iskelesi bulunan Blakhernai Sarayı XII. yüzyıldan itibaren imparatorların makamı olmuştur. Deniz yoluyla geldiklerinde imparatorların kayığının yanaştığı bir iskele ile buradaki kapı Basikile Pile (imparator kapısı) olarak adlandırılmıştı. Bu kapı, arkasındaki mahalle Bizans'ın son döneminde devlet ileri gelenlerinin konakları ile saraylarının bulunduğu en itibarlı bölge idi. Haliç'in bu kesimine verilen Balat adının da "saray" anlamındaki Palation'dan geldiği sanılmaktaysa da buna esas olan sarayın hangisi olduğu bilinmemektedir.

Çarşamba ile Haliç arasındaki yamacın düzlüğünde XIII. yüzyılda yeniden kurulan Pammakaristos Manastırı, fetihten sonra 150 yıl kadar Ortodoks Patrikhanesi olarak kullanılmış, kilisesi XVI. yüzyıl sonlarında Fetiye Camii olmuştur. Karagümrük ile eskiden adı Kynegion olan Barat arasındaki vadi, Bizans çağında manastırların yoğun olarak toplandığı bölgedeydi. Buranın merkezini Türk devrinde adı Kesmekaya olan Petra teşkil ediyordu. Buradaki manastırların kalıntıları olan eserler Karagümrük'de Kasım Ağa, Odalar (Kemankeş Mustafa Paşa) ve Kefeli mescidleridir. Bu bölgenin en önemli manastırı surlara yakın bir yamaçtaki Khora Manastırı'dır ki, XIV. yüzyıl başlarında devlet ileri gelenlerinden fikir adamı Theodoros Metokhides tarafından ihya edilerek genişletilmiştir. Bu manastırın muhteşem duvar resimleriyle süslü kilisesi fetihten sonra Atik Ali Paşa tarafından camiye çevrilmiştir. Metokhides'in özel sarayı da bu manastıra komşu idi. Daha aşağıda bulunan, VI. yüzyıldan itibaren Bizans'ın kutsal ziyaret yerlerinin başında gelen Blakhernai Meryem Kilisesi ve Ayazması 1434'de yanmıştır. Fetihden sonra uzun asırlar kilise harabe halinde kalmış, ayazma ise XIX.

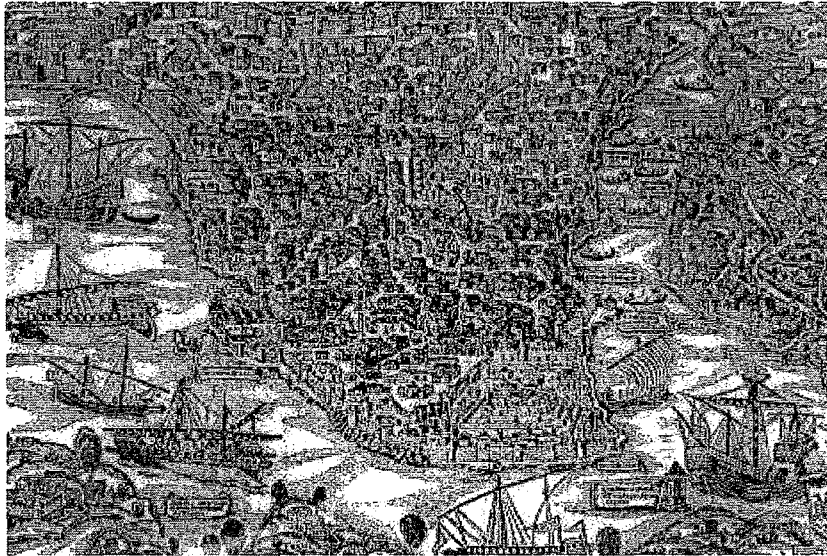
yüzyılda tekrar Rumlar tarafından ziyaret edilmeye başlanmıştır. Bugün yerinde aynı adla anılan yeni bir kilise vardır. Buradaki Panagia tes Sudas Kilisesi, 1140 (1727-28) tarihli bir fermana göre fetihten beri Rumlar'ın elindeydi. 1776 ve 1815'de tamir gören ve ayakta duran kilise hala Ortodokslar'ca ziyaret edilmekteydi. Haliç'in kıyısında surların denize kavuştuğu köşede de IX. yüzyılda yapılan Aya Tekla Kilisesi olduğu sanılan Atik Mustafa Paşa Camii bulunmaktadır. Bunun 150 m. kadar ötesinde, surların dibinde, son yıllarda üzerine yapılması izin verilen evlerle yok edilen Toklu İbrahim Dede Mescidi de eski adı bilinmeyen bir Bizans şapelidir.

Haliç'in kuzey kıyısında IX. yüzyılda Theophilos'un savaş malzemeleri ambarı olarak yaptırdığı Armementareas, bir ormanlık içinde idi ve Theophilos'un karısı Theodora'nın kurdurduğu Panteleimon Manastırı da burada bulunmaktaydı. Eminönü'nde olduğu gibi, Haliç'in yukarı kesiminde de gemilerin donatıldığı bir Eksartysis vardı. Erken Bizans döneminde, Zeytinlik denilen yüksek bir yerde bir cüzzamname yapılmıştı. Bir efsaneye göre azizlerden Zootikos'un kurduğu bu tesis Balkanlar'dan İstanbul'a yönelik akınlardan hayli zarar görmüştü. Galata'nın Kasımpaşa'ya inen yamacında veya Kasımpaşa tepesinde olduğu söylenen cüzzamnamenin kesin yeri tespit edilememiştir. Ancak Hasköy sırtında Haliç köprüsünün yapımı sırasında meydana çıkan, ancak son yıllarda yok edilen bazı duvar kalıntılarının buraya ait olabileceği düşünülür. 1960-1970 yılları arasında Şişhane yamacında meydana çıkarılarak yerine Kanser araştırmaları Merkezi yapılmak üzere yok edilen, belki IV. yüzyıla ait büyük su sarnacı da Haliç'e hakim bu mevkide bilinmeyen önemli bir tesisin son kalıntısı idi.

433'te Neorion Limanı'nda, 465'te bir balıkçı dükkanında, 599'da tekrar Neorion Limanında, 1040'ta Eksartsis'te çıkan yangınlar şehre büyük zarar vermiştir. 1203 ve 1204'te Haçlılar'ın işgali sırasındaki yangınlardan sonra, 1261'de Bizanslılar Latinler'den şehri geri aldıklarında Haliç kıyısındaki Latin mahallelerini tutuşturmuşlardır. 1291, 1301, 1308, 1351'de Haliç kıyısında çeşitli yerlerde yangınlar çıkmış ve bunlar geniş alanları harap etmiştir.

4.1.2.3. Fetih ve Türk Dönemi

Türk döneminde Haliç, hızla ve daha farklı bir biçimde gelişmiş, kıyıları da buna göre daha değişik bir görünüm kazanmıştır. Bölge kısa süre içinde devletin büyük bir savaş ve ticaret limanı halini almış ve kıyılarda buna göre çeşitli tesisler de kurulmuştur. Aslında Osmanlı Beyliği'nin devlet tersanesi Gelibolu'da idi. Fetih'ten sonraki Marmara kıyısındaki Bizans deniz sığınağı, Kadırgalimanı adıyla kısa bir süre kullanılmıştır. Fatih Sultan Mehmed dönemin sonlarına doğru çizildiği tespit edilen ve III. Murad dönemine (1574-1595) kadar defalarca yeniden basılan bir İstanbul resminde, burada kadırga inşa edildiği açık olarak görülmektedir. Fakat daha sonra rüzgarlardan daha iyi korunan Haliç tercih edilerek o çağlarda henüz içine gemilerin girilebildiği Kasımpaşa deresi ağzındaki alanda yeni tersane tesisleri kurulmasına başlanmıştır. Bugün mevcut olan en eski baskısı Venedikli Vavossore tarafından 1510'lu yıllarda yapılan, yukarıda adı geçen İstanbul resminde Pera adıyla işaretlenen Galata surlarının kenarında, Kasımpaşa koyu önünde demirli olanlardan başka, karada yapılmakta olan kadırgalar da gösterilmiştir. Haliç suları değişik tiplerde kadırga ve kalyonlarla doludur.

Harita 4.1. Giovanni Andrea Vavassore Haritası 1520

Kaynak: Kuban, D. (1998), Kent Ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları, YEM, İstanbul, s.44

Esasen I. Selim döneminde Cafer Paşa tarafından genişletilmeye başlanan Kasımpaşa tersanesi, Kanuni Sultan Süleyman zamanında kaptan-ı deryalık makamının kurulması ile burada iyice yerleşmiş ve semte de adını veren Güzelce Kasım Paşa Tersanesi, Türk donanmasının inşa ve ikmal merkezi olmuştur. Eski resim ve bilhassa gravürlerde, buradaki tersane gözleriyle Kaptan-ı Derya Divanhanesi görülmektedir. Bu divanhane III. Ahmed ve II. Mahmut dönemlerinde yenilenmiştir. Batı üslubundaki bu gösterişli bina, günümüzde Kuzey Deniz Saha Komutanlığı makamı olarak denizcilere hizmete devam etmektedir. Buradaki deniz tesislerinin gelişmesinde, XVIII. yüzyıl sonlarında III. Selim döneminde kagir olarak Havz-ı Atik denilen havuzun yapılması önemli bir rol oynar. Daha sonra buna 1825-1826'da ikinci havuz, 1856-1857 ve 1869-1870 yılları arasında da üçüncü havuz eklenmiştir.

Osmanlı döneminin deniz tesisleri, Galata surlarının dibindeki Azapkapı dışından Haliç'in yukarılarına doğru genişlemiş, divanhaneden ileride gemi gözleri, mahzenler, ambarlar inşa edilmiştir. Burada Darağacı denilen büyük bir vinçten başka Aynalıkavak Kasrı arazisinde 1805'te Valide Kızağı, Taşkızak ve Ağaçkızak yapılmıştır.

Haliç'in kuzey kıyısında Galata'dan Hasköy'e kadar sıralanan denizcilik tesisleri, Osmanlı donanmasının ikmal, bakım ve hatta bir ölçüde yapım merkezi olmuştur. Bunlara, XVIII. yüzyıl sonlarında Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından Kasımpaşa'da yaptırılan ve orta avlusunda kubbeli büyük bir de camii bulunan Kalyoncular Kışlası da ilave edilebilir. Kuzey kıyıdaki denizcilikle ilgili kuruluşlardan biri de son yıllarda Sanayi Müzesi'ne dönüştürülen, gemilerin zincirlerinin yapım yeri olarak inşa edilmiş gösterişli bir yapıya sahip Lengerhane'dir.

III. Selim'in orduyu yenileştirme gayretleriyle birlikte bazı sanayi tesislerinin kurulması yolundaki istekleri, Haliç Sahil Sarayı'nın yok edilmesine ve burada

bir çok yeni yapının inşasına yol açmıştır. Böylece Hasköy'de büyük bir humbaracılar ve lağımcılar kışlasından başka, bugünkü Teknik Üniversitenin başlangıcını teşkil eden Mühendishane-i Berri-i Hümayun binasının yapılmasına girildiği gibi demirhane, kalhane (eritme fırını), dökümhane inşa edilmiş, sonraları II. Mahmut bunlara ambarlar da eklemiştir.

Haliç'in Türk döneminde bir liman, bir ticaret ve gemi tezgahları bölgesi, aynı zamanda ticaret ve savaş gemilerinin demir yeri olmasının yanı sıra bilhassa üst kesimi itibarıyla şehir halkının açık havaya, kıra ve yeşile çıkmak ihtiyacına karşılık veren bir bölge durumundaydı. XX. yüzyıl başlarına gelinceye kadar ünlü bir mesire yeri olan Kağıthane deresinin uzantısında ve Alibey deresiyle birlikte Haliç'e kavuştukları yerin kıyılarında pek çok yalı, köşk ve sahilsaray yapılmıştı. Böylece Haliç'in yukarı kesimi, aynen Boğaziçi gibi su kıyısında ağaçlar arasında yazlık yalıların sıralandığı bir sayfiye semti olmuştur.

Bir cihan devletinin başşehrinin deniz yoluyla dış çevrelerle bağlantısını sağlayan ve böylece gerçek anlamı ile İstanbul'un limanı durumuna giren Haliç'in güney kıyısı, Türk döneminde Eminönü'nden Ayvansaray'a doğru yoğun bir yerleşmeye sahne olmuştur. Eminönü-Unkapanı arası, daha çok gemilerin boşalttığı mallarla bağlantılı olarak bir ticaret bölgesi halinde gelişmiş ve bu merkez özellikle Eminönü-Tahtakale kesiminde yoğun biçimde yukarıya doğru yayılmıştır. Günümüzde bu bölgede görülen, XVI-XVIII. yüzyıllara ait bir kısmı çok harap, bir kısmı nispeten iyi durumda olan hanlar, bu ticaret bölgesinin genişlik ve zenginliğinin son izleridir. XIX. yüzyılda karşıdan çekilen fotoğraflarda, eski Balıkpazarı ile Yemiş iskelesi arasında kıyıdan sahil yolu halinde boş olduğu ve hatta burada Haliç'e bakan dükkan tenteleri olduğu görülür. Sonraları burası kıyıya dökülen çöplerle dolmuş ve bataklık haline gelmiştir.

Fotoğraf 4.1. Bizans ve Osmanlı Dönemi Haliç'ten Genel Görünüm

Kaynak: Kos K., (1995), İstanbul- Şehir Tarihi ve Mimarisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

4.2. İSTANBUL'UN PLANLI DÖNEMİ İÇİNDE HALIÇ'IN DEĞİŞİMİ; PLANLAR VE OPERASYONLAR

1923-1950 yılları, Türkiye'de fiziksel planlamanın bir sistem olarak ele alınmasının başlangıç dönemini oluşturmaktadır. Haliç'in bugünkü yapısının oluşumunda bu dönemde alınan plan kararları ve uygulamaların etkisi önemlidir. Elgötz'ün plan kararları ve Prost planı bu dönemde Haliç'in gelişimini ve değişimini etkileyen önemli kararlar getirmişlerdir. Bu dönemde alınan plan kararlarının Haliç üzerindeki en önemli etkisi, Haliç'in hızla bir sanayi bölgesi olması, bu alana yerleşen sanayinin yarattığı, düşük gelirliilerin yaşadığı konut alanlarının oluşumu ile çevre ve deniz kirliliğidir.

1950-1980 arasındaki dönemde ise yaşanan hızlı göçle birlikte artan nüfus ve özel sektör yatırımları hızla kenti değişime itmiştir .Bu dönem, İstanbul için kurumların ihtisaslaştığı, merkezi iş alanının doğduğu ve metropolleşme sürecinin başladığı dönemdir. İlk göç dalgası ile gelenler, Haliç çevresi ile sur

dışındaki sanayi kuruluşlarının çevresinde yerleşmiş, Kağıthane ve Zeytinburnu'nda ilk gecekondu mahallelerinin çekirdekleri oluşmuştur. ¹

1980-2000 yılları arasındaki dönem ise Türkiye'de her alanda köklü değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Ekonomik ve politik alanlardaki değişim sosyo-kültürel yapıyı da etkilemiştir. 1980 yılında karma ekonomik düzenden serbest piyasa ekonomisine geçiş, devletin müdahaleciliği ve girişimciliğinin enerji, ulaşım gibi altyapı yatırımlarına yönelmesi, özel sektörün farklı yatırım alanlarına yönelmesini sağlayacak girişimlerde bulunması ve yabancı sermayeyi teşvik etmesi, hayatın her alanını etkilemiştir. 1980'lerde Haliç'in sanayiden arındırma amaçlı imar hareketleri başlamış ve Haliç'in temizlenmesi amaçlı bir dizi operasyonlar yapılmıştır. Bu operasyonlarla dönemin yerel yönetimi, Haliç'i yeşil bir kuşakla çevrili temiz bir koya dönüştürmeyi amaçlamıştır.

1990'lardan sonra ise; yerel yönetim, Haliç'te dönüşüm projeleri ile Haliç'e yeni bir vizyon kazandırmayı amaçlamıştır. Haliç'i bir kültür koyu olarak geliştirmeyi hedefleyen bu dönemin yerel yönetimi, bu vizyonun yanısıra, Haliç için bir master plan veya Haliç'i bir bütün olarak gören herhangi bir planlama yaklaşımı oluşturmamıştır.

4.2.1. Haliç'te Sanayileşme Süreci ve Mekansal Etkileri

Haliç'in gelişmesini engelleyen önemli kırılma noktalarından birisi, sanayileşme süreci ile başlayan dönemdir. Bu dönemde sanayileşme çabaları ile maruz kaldığı fiziksel ve sosyal dönüşüm sonucu Haliç sahip olduğu nitelikleri, kimliğini hızla yitirmeye başlamıştır.

¹ Yüçetürk, E. (2001), Haliç Silüetinin Oluşum – Değişim Süreci, Haliç Belediyeler Birliği, İstanbul.s. 92

Haliç, konumunun getirdiği avantajla yüzyıllar boyunca, hem bir ticaret limanı hem de gemilerin yapımına dayalı bir deniz üssü olarak işlevlendirilmiş, Haliç'in kentsel dokusu bu etkenlerle gelişmiştir. Merkezi eylemlerin ve konut alanlarının Haliç kıyıları ile bütünleşmesi koşutunda Haliç su yolu, aynı zamanda, iskeleler ile donatılmaya başlanmış, buharlı makina teknolojisinin Osmanlı topraklarına eriştiği dönemde kent ölçeğinde ulaşım ortamı rolünü de üstlenmiştir. İskelelerin ve yanı sıra Suriçi ile Beyoğlu'nu birleştiren köprülerin yapımı, kentin bütünleşmesini ve Haliç coğrafi mekanının daha yaygın şekilde iskan edilmesini tetikleyen etkenlerdir.

Haliç mekanının bugünkü fiziksel görünümde en güçlü etken, sanayi işlevinin İstanbul içindeki yer seçimidir. Sanayi, bu dönemde Avrupa'dakine benzer gelişme eğilimi göstermesine rağmen, İstanbul'da başta Haliç kıyılarında olmak üzere konumlanmış ve fizik mekanda dönüşümlere yol açarak kentin geleneksel görünümünü önemli ölçüde değiştirmiştir. Saray mensuplarının kıyıları süsleyen köşkleri, yalıları, bahçeler, 19. yüzyıl boyunca terk edilerek yerlerine fabrikalar yapılmış; sanayinin denetimsiz büyümesi sonucu 20. yüzyılın başında Unkapanı ve Odun Kapısı yakınlarındaki her türlü imalathane ve fabrikanın yüksek bacaları yükselmeye başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile gündeme yerleşen yeni yapılanmalar başkentin Ankara'ya taşınması, ekonomideki devletçi anlayış, Anadolu'ya kalkınmada öncelik sağlanması, toplumsal ve sosyal yapıdaki yeni yapılanma, önceki dönemde başlayan yerelleşme çabalarının yeni yasalarla geliştirilmesi – İstanbul'u önemli ölçüde etkilemiştir. İstanbul'da savaş yıllarında özellikle azınlıkların göçü ile başlayan nüfus yitimi olgusu Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında devam etmiş, aynı zamanda Haliç'in ve Suriçi'nin burjuva ve bürokrat nüfusunun kentin yeni gelişen semtlerine ve Anadolu'ya süzülmesi de sürmüştür.

Kentin yaşamakta olduğu ekonomik ve fiziksel çöküşün önüne geçebilecek, kenti yeniden gelişme çizgisine çekebilecek politikalar içinde 'üretim arttırılması çabası' en dikkati çekenlerdendir. Bu yönde sanayileşme atılımlarında, ilk yıllarda, bir taraftan devletçi politikalar, diğer taraftan özel yatırımları özendiren politikalar izlenmiştir. Bunda İstanbul'un ekonomik faaliyetler açısından ticaret birikimi olan bir zümreye sahip olması, Cumhuriyet öncesinden devralınan ekonomik ve toplumsal altyapının sanayi faaliyetleri için hazır olmaması gibi etkenler söz konusudur. Ancak Kurtuluş Savaşı ve izleyen siyasal gelişmeler İstanbul'un ekonomik yönden ülkenin bütünüyle olan tarihsel kopukluğunu olumlu yönde etkilemiş, ulusal pazar bütünleşmesinin koşullarını hazırlamıştır. Bu oluşum İstanbul'un Müslüman ticaret burjuvazisinin savaş yıllarında kazandığı ekonomik ve siyasal güç ve Cumhuriyet hükümetinin her yönden bağımsız olma ilkesi doğrultusunda yabancı şirketlere verilen imtiyazları geri alması ile yanyana gelince 1923-1929 yıllarında özellikle İstanbul'da kurulan ve devletin tekel imtiyazına sahip olduğu kimi alanlarda devlet adına işletme hakkına sahip özel şirketler aracılığıyla (Liman işletmeleri, alkollü içkiler, patlayıcı maddeler, akaryakıt ithali) sanayi altyapısı için gerekli sermaye birikimi sağlamıştır. 1927 yılında çıkarılan Sanayi Teşvik Kanunu ile özel sektörün desteklenmesi yoluyla kalkınmaya ivme kazandırılması konusunda yasal altyapı da hazırlanmıştır.

1929 dünya ekonomik bunalımı, yanısıra uygulanmaya başlanan korumacı ve devletçi ekonomi politikası İstanbul'daki cılız sanayi altyapısını olumsuz bir biçimde etkilemiştir. 1934 yılında yürürlüğe giren I. Beş Yıllık Sanayi Planı ile 'ulusal sanayileşme' tercihlerinde İstanbul'da büyük yatırım projeleri öngörülmemiş, ülkenin öz kaynaklarına dayalı bir gelişme amaçlanarak temel sanayinin Anadolu'nun farklı yörelerine dağıtılması ilkesi uygulanmaya sokulmuştur.

Dünya ekonomik bunalımı ve II. Dünya Savaşı'nın gelişmeyi sınırlandıran etkilerine rağmen sanayileşme çabalarının özendirilmesi kentin

biçimlenmesinde, bağılı olarak kent-kıyı ilişkilerinde etkili olmuştur. Sınırlı da olsa mekansal ve sosyal dönüşümler izlenmeye başlanmıştır.

Dönüşüm alanlarından biri, işlevini yitiren Osmanlı Devleti yönetim yapılarıdır. Diğer önemli değişim konut alanları ile ilgilidir. Kentte kentsoylu sınıfının azalması ile önemli ölçüde yapı stoku kullanım dışı kalmış, aynı zamanda yeni konut talebi de azalmıştır. Konut stoku fazlası 1930'lu yılların ikinci yarısında başlayan 'kent güzelleştirme' eğilimli imar hareketleri sırasındaki istimlakler ile bir ölçüde dengelenmişse de bu sürecin iki önemli sonucu oluşmuştur. Suriçi'ndeki -bugün kültürel mirası oluşturan- geleneksel dokudaki konutların Anadolu'dan gelen yarı varlıklı kesimlerin eline geçmesi, kırsal alandan koparak kente çalışmaya gelen ve nüfus artışına neden olan kesimin ucuz konut talebi yaratması.

4.2.2. Prost Planı

Önceki dönemlerde başlayan parçacıl planlama çabaları yerine, kentin o zamanki yerleşme çekirdeğinin bütününe eğilen ve tüm öngörülerini uygulanmamakla beraber İstanbul'un biçimlenmesinde oldukça etkili olan Prost Planı'nın Haliç'e ait kararları şunlardır:

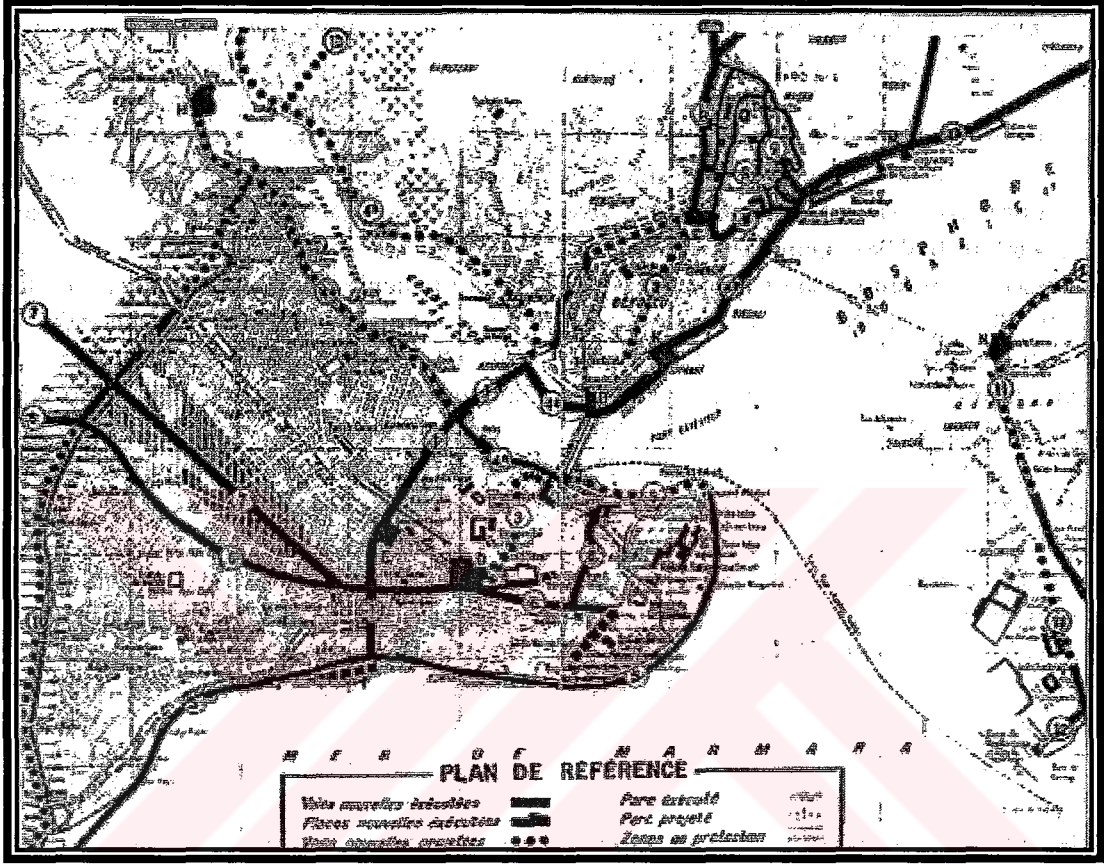
- Dış dünya ile bağlantı noktası olan liman ve demiryollarının geliştirilmesine yönelik öneriler: Galata Limanı'nın Güzel Sanatlar Akademisi'ne doğru uzatılması ve kara bağlantısının sadece otomobil ve kamyon ile desteklenmesi, Sarayburnu Limanı'nın kaldırılarak Yenikapı'da bir liman yapılması ve Sirkeci Garı'nın sadece banliyö trenlerine hizmet ederek yükünün hafifletilmesi, Yenikapı'da uluslararası yeni bir gar yapılması.
- Merkezi iş alanı ile ilgili öneriler: iş bölgesinin bazı düzenlemeler yapılarak yerinde kalması, Haliç kıyısında, Galata ile Unkapanı köprüleri arasında,

gıda satış alanları, haller ve balıkhanenin de bulundukları yerde gelişmesi.

- Sanayi alanları ile ilgili öneriler: sanayinin Haliç'te toplanması, Boğaziçi'ndeki sanayi ve depoların kaldırılarak Haliç ve Yenikapı Limanı çevresine getirilmesi.
- Suriçi'nin korunması ile ilgili öneriler: Tarihi Yarımada'da yüksekliğin sınırlandırılması,
- İstanbul'un silüetinin bozulmaması için Marmara ve Haliç yamaçlarının konut alanı olarak belirlenmesi, üniversitenin Beyazıd ile Şehzadebaşı arasında geliştirilmesi.
- Yol sistemi ile ilgili öneriler: kentiçi ulaşımın kara taşıtları ağırlıklı olması kabulünden hareketle, önceki dönemde başlayan Haliç'in Suriçi ve Beyoğlu yakaları bağlantısının Atatürk Köprüsü (1939) ile güçlendirilmesi, Unkapanı-Yenikapı arasında Atatürk Bulvarı'nın açılması, Haliç'in iki sahilinin bir sanayi yolu ile sarılması, Haliç'in etrafını saran sanayinin Atatürk Köprüsü ve Unkapanı üzerinden Atatürk Bulvarı ile Yenikapı Limanı'na bağlanması, bu yolun Haliç'in güneyinde Unkapanı ve Galata köprüleri arasında devam ederek hallerin ve balıkhanenin Eminönü Meydanı ile ilişkisinin kurulması, mevcut yolların toplu ulaşım olarak verecek biçimde düzenlenmesi.

1937 yılında Prost tarafından yapılan plan, İstanbul'u bir bütün içinde ele alan bir yaklaşımla gelişmesini yönlendirecek kararlar geliştirmemiştir. Ancak kentin tarihi yapısının korunması için önemli katkıları olmuştur. Bugün bile bu kararların bir kısmı geçerlidir. Örneğin Haliç'le ilgili yaptığı önerilerden biri; Galata Köprüsü'nün yenilenerek Haliç içine kaydırılması ve köprünün her iki ucunda düzenli alanlar yaratılmasıdır. Bu planda sanayi için bir yer ayrılmamasıyla birlikte "Haliç boyunca uzanan sanayi, yolun güney dilimidir"

şeklinde bir ifade vardır ve bu ifadeden Haliç çevresindeki sanayinin Haliç kenarına yerleşebileceği ifadesi çıkmaktadır.²

Harita. 4.2. Prost Planı

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Master Plan Raporu, 2002

4.2.3. Menderes Operasyonu

Bu operasyon ile temelde İstanbul'un su yolu ile ayrılan Suriçi, Beyoğlu ve Anadolu yakalarının bağlantılarının hızlı ve rahat bir şekilde sağlanması, trafiğin düğüm noktası olan meydanların ve bu meydanlara açılan caddelerin genişletilmesi, kıyılardan başlayarak alternatif trafik yolları geçirilmesi, yoldan denize pencereler açılması öngörülmüştür. Bu bağlamda Eminönü-Unkapanı sahil yolu, limanın artan kapasitesi doğrultusunda, genişletilmiş, Unkapanı-

² İstanbul Büyükşehir Belediyesi (1980), İstanbul Nazım Plan Raporu.

Aksaray arasındaki Atatürk Bulvarı'nın genişletilmesi ile Topkapı'dan başlayarak limana ve ardından Aksaray'a uzanan bir yarı ring yolu oluşturulmuş, böylece Topkapı'da yer alan sanayi tesislerinin limanla bağlantısı sağlanmıştır. Beyoğlu yakasında, Karaköy'den Azapkapı'ya kadar Perşembe Pazarı'ndan geçen geniş bir yol açılmış, bu yol tersanenin arkasından Sötlüce'ye bağlanmıştır. Galata'daki liman Perşembe Pazarı'ndaki toptan ticareti destekleyecek biçimde ticaret limanına dönüştürülmüş, Prost Planı'nın öngörülerin aksine Haydarpaşa Limanı genişletilmiş, bu uygulamalar Haliç sanayi alanlarının konumunu pekiştirmiştir. Haliç'te yoğunlaşan sanayi alanlarına bağlı olarak, Haliç ve çevresinde gecekondular ve plansız yapılaşma ile birlikte tarihi alanlar çöküntü mekanlarına dönüşmeye başlamıştır.

1954 yılında yürürlüğe giren Beyoğlu Bölgesi Nazım İmar Planı'nda, siyasi rejimin tercihleri doğrultusunda, Haliç kıyılarında Kasımpaşa-Kağıthane arasında sanayinin korunması öngörülmüştür. Oysa, 1956'da onaylanan 6785 sayılı İmar Kanunu ile –daha çağdaş bir bakış açısı ile- kent plancılarına her kentin karakterine uygun plan yapabilme olanağı sağlanmıştır. Yine bu yasa ile Yapı ve Yollar Kanunu'nda 10 metre olarak belirtilen kıyı şeridi 30 metreye çıkarılmıştır.

4.2.4. Piccinato Planı

Menderes dönemi imar uygulamaları nedeniyle yoğunlaşan eleştiriler, İstanbul için yeni bir plan arayışını başlatmıştır ve 1958 yılında Piccinato'nun plan çalışmaları başlamıştır.

20. yüzyılın başında yoğunlaşmaya başlayan ve sonraki dönemlerde giderek ölçeği büyüyen Haliç'teki sanayi alanlarının desantralizasyonu için çareler aranırken, Haliç dışında Alibeyköy, Rami-Topçular, Topkapı-Sağmalcılar,

Sefaköy, Kazlıçeşme-Zeytinburnu İstanbul yakasında gelişen ve yoğunlaşan diğer sanayi alanları olarak ortaya çıkmıştır.

4.2.5. Planlı Kalkınma Dönemi

27 Mayıs hareketi siyasi rejimin iradesini ön plana çıkaran plansız yaklaşımı yadsıyan bir ideoloji çerçevesinde, ülkede planlı kalkınma dönemini başlatmıştır. 1975 sonrası kalkınma planları ile ise sanayinin planlı desantralizasyonu ile birlikte, kıyıların potansiyelinden yararlanmak amacıyla kıyı yerleşmelerinde turizmin özendirilmesi öne çıkarılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı, İmar ve İskan Bakanlığı, Bölge Planlama Dairesi, giderek İller Bankası'nın finansmanı ile Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu (1966) bu doğrultuda kurulmuştur.

4.2.6. Dalan Operasyonu

1985 yılında Bedrettin Dalan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olmasıyla başlayan Haliç ve çevresini de derinden etkileyen sanayi ile birlikte merkezi iş alanının (MİA) desantralizasyonu sürecinde gerçekleşen yıkımlar, önemli tartışmalara yol açmıştır. İki noktada odaklanan bu tartışmaların ilki, bu operasyonların merkezi karar süreçlerinde oluşması ve yerel yönetimin demokratik kriterlerine uymamasıdır, ikincisi ise Haliç'in kimliği ile özdeşleşen bazı tarihi binaların da yıkılmasıdır.

Dalan operasyonları çoğunlukla herhangi bir plana dayandırılmamakla eleştirilirler ancak operasyonlar, Haliç bütünü için geliştirmiş olan bir master plan dahilinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, bu plandan sonra Haliç'i bir bütün olarak ele alan başka bir üst ölçek plan uygulamaya girmemiştir.

Operasyonların en temel amacı; sanayinin ve ona bağlı kirletici tüm unsurların Haliç'ten çıkarılması ve fiziksel açıdan çöküntü süreci içine girmiş olan tüm yapıların yıkılarak temizlenmesidir.

Sanayinin desantralizasyonu ile başlayan süreçten özellikle kentin çeperinde yer alan nitelikli tarımsal alanlar, orman alanları ve giderek su havzaları da olumsuz biçimde etkilenmiş, altyapıdan yoksun, niteliksiz, kaçak konut alanları ve çalışma alanlarını içeren yerleşmeler hızla gelişmeye başlamıştır.

Bu olumsuz gelişmelerin en önemli nedenlerinden biri, 30 yıl öncesinde Menderes Operasyonu sırasında düşülen yanlışın tekrarlanmasıdır. İstanbul Metropoliten Alanıyla ilişkileri kurulmuş, mülkiyet, uygulama, mevzuat yönünden hazırlıkları yapılmış, yöre sakinlerinin katılımı sağlamış bütünsel planlama yaklaşımı oluşturulmamıştır.

Dalan operasyonları, Haliç'in bugünkü kimliğinin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Özellikle kıyı alanlarının ve işlevsel kullanımların değişimi, Haliç'in bir sanayi alanından rekreasyon ve konut alanına dönüşmesine neden olmuştur.

4.2.7. Haliç'te Temizleme ve Rehabilitasyon Çalışmaları

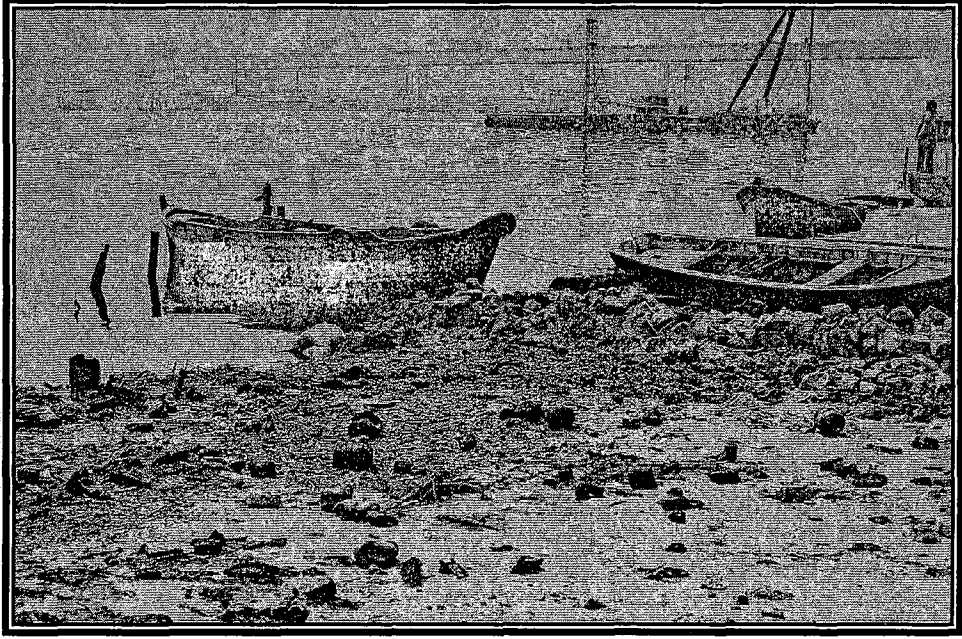
Haliç'in en önemli sorunlarında biri; XIX. yüzyılın sonlarından itibaren kurulmaya başlayan ve XX. yüzyılda daha da yoğunlaşan sanayi tesislerinin atıklarıyla dolarak kirlenmesidir. Bunun dışında kanalizasyon atıklarının da Haliç'e verilmesi dolma ve kirlenmeyi hızlandırmıştır. Haliç'te akıntının yetersizliği, kendi kendine temizlenmesini engellediğinden söz konusu problem 1970'lerde daha da ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Haliç'teki kirlilik, özellikle 1980'li yıllardan itibaren ciddi uygulamalara konu olmuştur. Bunların başında 1984-1989 yılları arasında yapılan Haliç

evresinin sanayiden arındırılması ve boşaltılan fabrika arazilerinin yeşil alana dönüştürölmesi sayılabilir. Ayrıca yine bu dönemde Güney Haliç Kolektörlerinin bir kısmının ve Ahırkapı Deniz Deşarjının da yapılması önemli bir adımdır. 1989 yılından 1994 yılına kadar Haliç’te önemli bir yatırım yapılmadığı gibi Eski Galata Köprüsü’nün Hasköy-Balat arasına taşınması ile de önemli bir hata yapılmıştır.

1994 yılında Haliç Islah Çalışmalarına yeniden başlanmıştır. Konuya bilimsel bir yaklaşım yapmak üzere 3 üniversite (İ.T.Ü., Y.T.Ü., Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü) ile protokol yapılmış ve bilim adamlarından Haliç’te biriken çamurun uygun bir şekilde önlenmesi için araştırma ve öneriler istenmiştir.

Bugün Haliç’te 24 ayrı tür balık larva ve yumurtasına rastlanmıştır. Ayrıca koliform bakteri ve çözünmüş oksijen ve diğer su kalite parametreleri yönünden de çok olumlu gelişmeler gözlenmektedir. Gerçekleştirilen devasa yatırımlar sayesinde, Haliç ve çevresinden geçenleri rahatsız eden, istenmeyen pis kokular giderilerek insanların rahatça yaşayabilecekleri, spor yapabilecekleri, yürüyebilecekleri ve kültürel faaliyetler yapabilecekleri bir mekan haline getirilmiştir.

Fotoğraf 4.2. Haliç 1970

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Master Plan Raporu, 2002

4.2.8. Tarihi Yarımada Koruma Nazım İmar Planı

1990 yılında yapılan Tarihi Yarımada Koruma Nazım İmar Planı'nın amacı; bu alanın kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve yaşayan bir kentsel alan olarak gelecekteki gelişmesinin, tarihi ve kültürel yönden var olan potansiyelini olumsuz yönde etkilemeyecek biçimde düzenlenerek İstanbul, Türkiye, hatta dünya mirası olarak korunması biçiminde belirlenmiştir.

Plan içinde konulan hedefler şu şekilde özetlenebilir:

- Tarihi Yarımada'nın yapı ve potansiyeli ile uyumlu olmayan imalat, depolama vb. işlevlerden arındırılacak tarihi kesimlerinde kültür, turizm, rekreasyon ve ilgili ticaret kullanımlarının ağırlık kazanacağı canlı kentsel merkezler, odaklar oluşturulması.
- Haliç ve Marmara kıyılarının, kültür, turizm, rekreasyon potansiyelinin değerlendirilmesi ve Tarihi Yarımada'da su-kıyı ilişkisinin güçlendirilmesi.

- Tarihi Yarımada ile ilgili olmayan trafiği, en etkili biçimde Yarımada dışına atabilecek by-pass ulaşım sistemlerinin, mevcut yapısal dokuyu tahrip etmeksizin oluşturulması.

4.2.9. İstanbul Metropoliten Alan Altbölge Nazım Planı

1995 yılında yapılan bu planın amacı; 2010 yılına kadar olan süreçte, İstanbul'un barındırdığı tarihi, kültürel, doğal değerlerine sahip çıkılarak, tarihi-kültürel kimliği ile özdeş, bir dünya kenti statüsü kazandırmak üzere, ülke ve bölge kalınması ile uyumlu gelişmesi sağlanırken, bölgesel fırsatları iyi kullanan bir metropoliten kent olarak koruma ve gelişme dengesinin kurulmasıdır. Planın hedefleri şu şekilde özetlenebilir:

- İstanbul'un evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel, doğal değerlerinin korunması ve bir dünya kenti statüsü kazandırılması.
- Geleneksel kent dokusunun metropoliten alt bölge gelişme dinamiklerinin baskısından kurtarılması ve bu alanların sanayi, imalat, depolama gibi zarar verici işlevlerden arındırılması.
- Metropoliten alt bölge bütününde, uluslararası düzeyde spor, kültür, ticaret, hizmetler vb. arazi kullanım kararlarının tespit edilmesi.

Planın Haliç için geliştirdiği kararlar ise;

- İstanbul'un önemli kimlik belirleyicileri olan tarihi, kültürel dokusu, peyzajı, silueti vb. dinamik koruma prensipleri ile korunmalıdır.
- İstanbul'un kimliği içinde çok önemli yer tutan Boğaziçi, Haliç ve Tarihi Sur içinin mevcut değerleri ve birbirleri ile ilişkileri nedeni ile karma sit alanları olarak tespiti yapılmalı, özel rolleri ve statüleri belirlenmelidir.

1995 yılında yapılan bu plan, onaylı değildir ancak yine de Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerinin karar alma süreçlerinde yönlendirici bir etkisi vardır.

4.3. HALIÇ DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN KENTSEL YENİLEŞME BAKIŞ AÇISI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Tezin birinci ve ikinci bölümlerinde, Dünyada ve Türkiye’de kent planlama ve kentsel korumanın kente yaklaşımları, araçları ve müdahale alanlarının nasıl değiştiği ve kentsel yenileşme yaklaşımının nasıl ortaya çıktığı incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise; kentsel yenileşmede bir araç olan dönüşüm projelerinin stratejik planlama yaklaşımı içindeki yeri ve Avrupa kentlerinde uygulanmış iki örnek dönüşüm projesi ketsel yenileşme kriterleri açısından incelenmiştir.

Bu bölümde amaç; ülkemizde farklı ölçeklerde uygulanan dönüşüm projelerinin, karar ve uygulama aşamalarında hangi etkenlere bağlı olarak geliştiğini saptayarak hedefleri, katılım araçları ve örgütlenmeleri ile kentsel yenileşme sürecine ne ölçüde katkı sağladıklarının incelenmesidir.

Tezin alan çalışmasını oluşturan bu bölümde, Haliç’te uygulanan dönüşüm projeleri, kentsel yenileşme kriterleri doğrultusunda incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

4.3.1. Haliç’in Seçim Kriterleri

Haliç, İstanbul’un mekansal, sosyal ve ekonomik değişimi içinde her dönemde, yönetimlerin ve özel girişimcilerin ilgi odağı olmuştur. Coğrafi konumu, korunaklı bir liman oluşu, üst üste bir çok dönemin izlerini taşıyor olması, sahip olduğu kültürel ve etnik çeşitlilik ve tüm bu kriterler içinde belki de en önemlisi olan İstanbul kentinin merkezinde yer alıyor olması ve Galata ile Tarihi Yarımada gibi iki önemli tarihi merkezi birbirine bağlar konumda olması Haliç’in stratejik önemini artırmaktadır.

Küresel dinamiklerin etkisi altında, kent yönetimlerinin, dünya kentleri içinde bir yer edinmek ve kente yeni bir imaj kazandırmak için kendine mekanlar

yaratması ya da arayışı süreci içinde Haliç, sahip olduğu tarihsel kimlik ve gelişme potansiyelleri nedeni ile bir çok projenin hedefi haline gelmiştir.

1/50.000 ölçekli İstanbul Nazım Plan raporunda; kentsel bütün içinde tarihsel önemi ve coğrafi konumu nedeni ile önem taşıyan Haliç Bölgesi, doğal ve kültürel yapısı, yeşil alanları ile kültürel amaçlı kullanımlar içeren bir yapıyı içerecek biçimde korunması gerekli bölge olarak tanımlanmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Haliç'i bütünüyle korunması ve geçmişteki kimliğini yeniden kazanması gereken büyük bir kültür parkı, kültür koyu olarak deklare etmiştir. Ancak, Haliç'i bir bütün ve/veya bir koruma alanı olarak tanımlayan herhangi bir plan ya da yasa bulunmamaktadır. Bütünselliğin teminatı olan bir plan veya yasal tanımın olmadığı Haliç bölgesi içinde UNESCO mimari mirası altında korunmaya alınan ve çok sayıda tescilli ve tescillenmemiş kültür mirasına sahip olan Zeyrek, Fener, Balat gibi bölgeler için geliştirilen projeler birbirleri ile bütünleşememektedir.

Haliç için "kültür koyu" üst kimliğini tanımlayan İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bu bölge için projelerin üretilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

4.3.2. Haliç Dönüşüm Projeleri

Bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bünyesinde kurulmuş olan farklı birimler İstanbul kenti için kentsel tasarım, koruma ve dönüşüm amaçlı projeleri üretmekte ve uygulamaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından İstanbul Projeleri olarak da tanımlanan projeler, üç grupta toplanmaktadır:

1. Tarihi yarımada da yer alan projeler,
2. Haliç çevresinde yer alan projeler,
3. İstanbul genelinde tarihi ve koruma alanlarında yer alan projeler.

Haliç çevresinde yer alan projelerin listesi İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından aşağıdaki gibi belirlenmiştir: ¹

- Unkapanı - Galata Köprüsü Arası Haliç Kıyıları Kentsel Tasarım Projesi
- Eminönü, Ahi Çelebi Camii ve Çevresi Düzenleme Projesi
- Eminönü, Mısır Çarşısı - Kiraz Han Arası Yeraltı Otopark Projesi
- Ayvansaray Kentsel Sit Alanı Kentsel Tasarım Projesi
- Haliç Çevresindeki Projelerin Entegrasyonu ile Haliç Kıyıları ve Haliç Adalarının Düzenleme Projesi
- Haliç, Miniatürk ve Çevre Düzenleme Projesi
- Haliç'te Nostaljik Tren ve Haliç Çevresi Raylı Sistem Ring Projesi
- Sütlüce Mezbahası Kongre ve Kültür Etkinlikleri Merkezi
- Feshane Rehabilitasyon ve Yeni Kullanım Projesi
- Eyüp Silahtarağa Elektrik Fabrikası Restorasyon Yeni Kullanım ve Yakın Çevre Düzenleme Projesi
- Kağıthane Bölge Parkı, Alibeyköy ve Kağıthane Dereleri Yeşil Kuşak Projesi
- Kasımpaşa Tersanesi Yeni Kullanım Projesi
- Kağıthane, Sıbyan Mektebi Yeni Kullanım Projesi
- Eyüp Merkez Rehabilitasyon Merkezi
- Piyerloti ve Çevresi Rehabilitasyon Projesi
- Piyerloti Mezarlığı Düzenleme Projesi
- Valide Sultan Köprüsü'nün Yeni Konumu ile Fonksiyonunun Belirlenmesi ve Haliç Kıyılarında Düzenlenmemiş Alanlar ile Haliç Adalarının Peyzaj Projesi

¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi resmi internet sayfası. www.ibb.gov.tr, Aralık 2002

Harita 4.3. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Haliç Projeleri

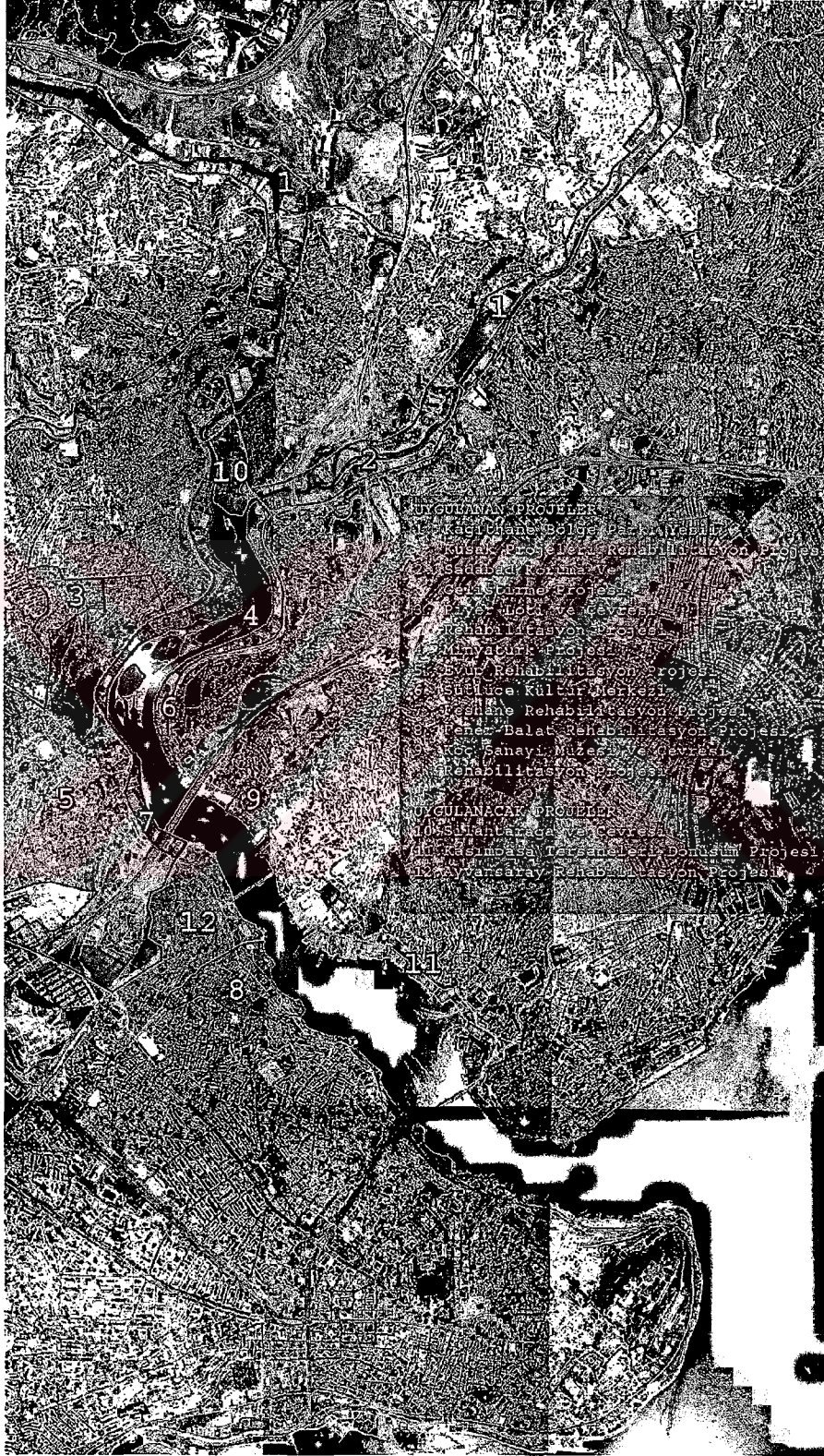
Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Yatırım Planlama Müdürlüğü

Yukarıda sıralanan projeler, tezin ele aldığı hipotez ve alan çalışmasının kriterleri bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda, projeler içinde Haliç'te yenileşme etkisi yaratabilecek yapıda olan, uygulandıkları alan veya alanın çevresindeki fiziksel dokuda ya da sosyal ve ekonomik yapıda dönüşüm yaratma hedefli projeler aşağıdaki gibi belirlenmiştir. Belirlenen bu projeler, tezin önceki bölümünde ele alınan yabancı alan çalışmaları ile aynı kriterler ışığında değerlendirilecektir.

Projelerin seçimi yapılırken, tezin ana omurgasını oluşturan kentsel yenileşme kriterleri ile bir ön değerlendirme ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Projeler Daire Başkanlığı ile görüşmeler yapılmıştır.

Tezin ortaya koyduğu hipotez ve amacı doğrultusunda Haliç alan çalışması içinde incelenecek olan projeler aşağıdaki gibidir:

- Sötlüce Mezbahası – Kongre ve Kültür Merkezi
- Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi
- Sadabad Koruma Ve Gelistirme Projesi
- Miniatürk Projesi
- Eyüp Koruma Planı (Eyüp Rehabilitasyon Projesi)
- Silahtarağa ve Çevresi Rehabilitasyon Projesi
- Ayvansaray Rehabilitasyon Projesi
- Kasımpasa Tersaneleri Dönüşüm Projesi

Fotoğraf 4.3. Haliç'te İncelenen Dönüşüm Projeleri Alanları
Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Yatırım Planlama Müdürlüğü

4.3.3. Haliç'te Uygulanan Dönüşüm Projelerinin Kentsel Yenileşme Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi

Haliç'te uygulaması tamamlanan, uygulamada olan ve tasarı halinde olan dönüşüm projeleri, tezin üçüncü bölümünde incelenen yurtdışı örnekleri ile aynı kriterler ile değerlendirilmiştir. Bu kriterler, öncelikle projenin ve uygulanan alanın tanımlanması ve sonrasında da sorgulama yöntemi ile kentsel yenileşme bakış açısından değerlendirilmeleri amaçlı oluşturulmuştur.

Her projenin kapsamı, amacı ve uygulama modeli birbirinden farklıdır. Projelerin aynı kriterlerle değerlendirilmeleri, dönüşüm projelerinin karşılaştırılmalarına temel bir altlık oluşturmuştur. Bu yöntemle, projelerin birbirleri ve İstanbul kenti bütünü ile nasıl entegre olabilecekleri konusundaki model önerisine yönelik sorunların ve potansiyellerin belirlenmesi sağlanmıştır.

Projelerin, kentsel yenileşme kriterleri ile değerlendirilmeleri sonunda aşağıda özetlenen temel konular ile ilgili sorunlar ve potansiyeller ortaya konmuştur:

- İstanbul kenti gelişme ve koruma stratejileri ile paralellikleri – çatışmaları,
- Haliç'in canlandırılması ve kültür koyu olma vizyonuna uygunlukları,
- Projelerin sosyal – ekonomik – mekansal hedeflerinin belirlenmesi,
- Çevrelerinde ve İstanbul kenti üzerinde yaratacakları mekansal, sosyal ve ekonomik etkilerin belirlenmesi
- Projelerin birbirlerinin amaçları ve stratejileri üzerindeki etkilerinin ve birbirleri ile etkileşimlerinin belirlenmesi

Projeleri tanımlayan kriterler aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

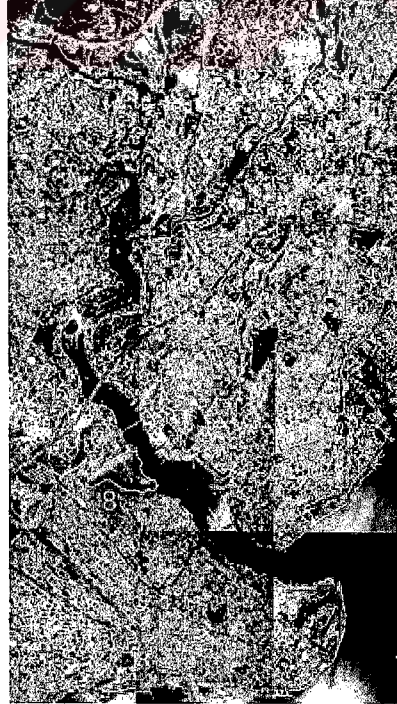
- Projenin kapsamı,
- Modelin temel özelliği - özgün yapısı,
- Alanın seçim kriterleri,

- Uzun ve kısa dönemli hedefleri,
- Karar mekanizması,
- Kaynakları,
- Aktörleri,
- Fonksiyon değişimi,
- Kullanıcı profili.

Yenileşme etkisi yaratabilecek yapıda olan projeler için belirlenen tanımlama ve değerlendirme için; projelerin karar ve uygulama aşamasında sorumlu olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ilçe belediyeleri ve Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü yetkilileri ile görüşmeler yapılmıştır.

İncelenen projeler için geliştirilen değerlendirme ve eleştiriler bu görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında oluşturulmuştur.

4.3.3.1. Fener – Balat Rehabilitasyon Projesi

Fotoğraf 4.4. Fener Balat Rehabilitasyon Projesi Alanı

Kapsamı:

Fener ve Balat semtlerinin rehabilitasyonu projesinin başlangıcı, bu alanların dünya mimari mirası listesi içinde yer alması için UNESCO'ya yapılan başvuruya dayanmaktadır. UNESCO, bu semtlerin dünya mimari mirası içinde korunması gerekliliğini ilan ettikten sonra, alanla ilgili uluslararası bir analiz çalışması yapılmıştır. Bu analiz çalışmaları ile alanın sosyal ve mimari doku özelliklerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Çalışma 1997 yılında tamamlanmıştır, ancak rehabilitasyon projesinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan kaynak sağlanamadığı için çalışma uzun yıllar sadece analiz aşamasında kalmıştır.

1998 yılında Avrupa Birliği, Fener ve Balat semtlerinin rehabilitasyonu projesini, Akdeniz ülkeleri ortaklığı çerçevesinde oluşturulan MEDA programına almıştır. MEDA programının oluşturulma amacı, tarihsel kentlerde sosyal ve fiziksel iyileştirmeyi sağlamak ve desteklemektir. MEDA programı ile Fener ve Balat semtlerinin rehabilitasyonu için beklenen ve gerekli olan maddi kaynak sağlanmış ve MEDA bünyesinden bu proje için 7 milyon Euro hibe ayrılmıştır. 2000 yılında resmi olarak anlaşmalar yapılmış ve proje fiilen başlamıştır.

2002 yılında, Foment Ciutat Vella şirketi, konsorsiyumun lideri olarak projenin teknik oluşumu göreve başlamış, 2003 Ocak'ta da proje fiilen başlatılmıştır. Toplam alan büyüklüğü toplam 16.2 hektar olan projenin 2006 yılında tamamlanması hedeflenmiştir.

Modelin Temel Özelliği - Özgün Yapısı :

Projenin özgün yapısı, uygulayıcıları tarafından, tarihi bir kent dokusunun içinde yaşayanlarla birlikte korunması ve geliştirilmesi ilkesinin yanı sıra, orada yaşayanların projeye aktif katılımlarını sağlamayı hedeflemesi olarak tanımlanmaktadır.

Bu modelin ikinci bir özgün yanı da Türkiye’de ilk kez, tarihi bir konut alanının, yurtdışından gelen bir kaynakla yenileşme sürecine girecek olmasıdır. Bu proje, hem ekonomik hem sosyal hem de fiziksel dokunun iyileştirilmesi ve geliştirilmesini hedeflemektedir, öncelikle İstanbul ve diğer tüm kentlerde ileride uygulanabilecek projelere bir örnek model oluşturacak yapıya sahip olması ve ilk olması nedeni ile de önemli bir yapısı vardır.

Alanın Seçim Kriterleri

1985 yılında İstanbul’un tüm sit alanları için UNESCO’ya mimari miras listesinde yer almak üzere başvuruda bulunulmuştur. Fener ve Balat semtleri de içerdikleri mimari miras, kültür yapıları ve tarihi sivil yapılar nedeni ile Tarihi Yarımada’da bulunan diğer sit alanları ile birlikte UNESCO’nun mimari miras listesi içine alınmıştır.

Fatih Belediyesi, Avrupa Birliği’nin MEDA programına başvurmuş ve başvurusu kabul edilmiştir. Fener Balat rehabilitasyon projesi, İstanbul’da uygulanacak ilk yenileşme amaçlı projelerden biridir. Daha sonra uygulanacak olan projelere bir motor etkisi yaratacağı düşünülmektedir.

Seçim kriterler, görüşmenin yapıldığı Belediye temsilcisi tarafından şu şekilde özetlenmiştir:

- Fener ve Balat’ın sahip olduğu tarihi doku, mimari miras ve anıtsal yapılarla oluşturduğu özgün kent dokusu,
- Bölgedeki fiziksel eskime, çöküntü bölgesi olması riski,
- Bölgede düşük gelir grubunun yaşaması, yaşayanların sosyal ve ekonomik sorunları,
- Bölgenin, İstanbul ve Tarihi Yarımada’daki merkezi konumu,
- Haliç’in değişen yapısı içinde önemli bir konuma sahip olması nedeni ile taşıdığı potansiyeller,
- Bölgenin altyapı eksikliğinden kaynaklanan çevresel sorunlar taşıması.

Uzun ve Kısa Dönemli Hedefleri:

Fener - Balat projesinin hedefleri dört temel kriter etrafında geliştirilmiştir:

- Tarihi ve mimari açıdan özgün dokuya ait binaların restorasyonu

Teknik ekip, danışma ekibi ve sivil toplum kuruluşlarının desteği ile kullanıcılar ve yaşayanların bilgileri değerlendirilerek, seçilecek olan 200 bina restore edilecektir. Bu tezin hazırlığı aşamasında, binaların seçimindeki kriterler hakkında henüz Belediye ya da teknik ekip tarafından bilgi alınamamıştır.

Restore edilecek olan 200 bina, Fener ve Balat semtlerindeki tarihi konut dokusunun 1/7 gibi bir oranını teşkil etmektedir. Binaların restorasyonu için zamansal etaplamalar yapılmıştır. İlk etapta 50 konutun restorasyonu hedeflenmiştir.

- Toplumsal profilin iyileştirilmesi

Fener ve Balat semtlerinde UNESCO tarafından yapılan sosyal ve mekansal analiz çalışmaları, alanda yaşayanların çoğunlukla ikinci kuşak Karadeniz kökenli, düşük gelir grubu olduğunu göstermektedir.

Fener ve Balat rehabilitasyon projesi sadece fiziksel mekanın iyileştirilmesi ve korunması amaçlı bir proje değildir, aynı zamanda sosyal ve ekonomik yaşamın da iyileştirilmesi ve geliştirilmesini hedeflemektedir.

Bu amaçla, öncelikle alanda yaşayanlara yönelik olarak bir sosyal merkezin kurulması hedeflenmiştir. Bu sosyal merkez, aynı zamanda projenin geliştirilmesi aşamasında tabandan katılımın gerçekleştirilmesi modelinde de önemli bir merkez rolü üstlenmiştir. Bu merkez içinde bir halk meclisi ve topluluk forumu oluşturulmuştur. Yaşayan kesimin proje tarafı olarak katılımını sağlayacak olan meclis, bu merkezde faaliyetini sürdürecektir. Anne - çocuk sağlığı merkezi ve okuma - yazma kursları da bu merkezin içinde yer alacaktır.

Projenin bu aşamasında ayrıca, projede fiilen çalışacak olanlar için kurslar düzenlenecektir. Binaların restorasyonu, çevrenin iyileştirilmesi ve güzelleştirilmesi işlerinde çalışacak olan ekip, öncelikle yaşayan kesimden gelen taleplerle oluşturulacaktır.

Bölgede yaşayan kadınların ekonomik yaşama aktif katılımı ve eğitimleri, projenin en temel hedeflerinden biridir. Bu nedenle Türkiye'nin önemli kadın kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları aktif olarak projenin içinde yer almaktadırlar. Kadınların, küçük işletmeler kurmaları ve üretime katılmalarını destekleyen alt fonlar ve programlar oluşturulmaktadır.

- Katı atık yönetim stratejisinin oluşturulması

Projenin bu bileşeni ile Fener ve Balat semtlerinin, sağlıklı yaşam çevreleri haline getirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefle, bölgedeki katı atıkların toplanması ve değerlendirilmesi için bir modelinin oluşturulması ve uygulanması öngörülmektedir.

- Balat çarşısının geliştirilmesi

Balat çarşısı, tarihi ve yerel yapısını hala koruyan bir çarşıdır. Bölgedeki ticaret aktivitesinin ve alışverişin merkezi konumundadır. Ancak, Fener Balat semtlerindeki sosyal ve fiziksel dokunun yaşadığı sorunlar, çarşının yapısına da yansımış ve çarşının ekonomik faaliyetleri son yıllarda azalmış ve esnaf alanı terk etmeye başlamıştır.

Fener – Balat rehabilitasyon projesi ile bölgedeki fiziksel dokunun iyileştirilmesi kapsamı içine çarşı bölgesi de alınmıştır. Projenin bu aşaması, yalnızca çarşıdaki fiziksel dokunun iyileştirilmesi ile sınırlı değildir. Projenin bu kısmı, aktarılan fondan esnafın desteklenmesi, kredi sağlama ve ekonomik faaliyetleri geliştirme amaçlarını da kapsamaktadır. Sonuç olarak projenin bu kısmı iki temel hedef üzerine yapılandırılmıştır. Birincisi, çarşı

bölgesinin fiziksel olarak iyileştirilmesi, ikincisi ise ticari işletmelerin canlandırılmasıdır.

Karar mekanizması :

Projenin geliştirilmesinde ve uygulanmasında etkin olan karar süreçlerine bakıldığında, UNESCO'nun bölgeyi mimari miras listesine alması nedeni ile ilk etkili aktörün UNESCO olduğu söylenebilir.

Avrupa Birliği'nin kaynak sağlayan programları ile görüşmeleri başlatan ise merkezi yönetim olmuştur. Dış İşleri Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Komisyonu ile ilk görüşmeleri yapmış ve kaynak fonun aktarımı için bir anlaşma imzalamıştır.

Kaynağın aktarımından sonra ise, Fatih Belediyesi, Fener ve Balat semtlerinin sınırları içinde olması nedeni ile, kaynaktan yararlanan taraf olarak devreye girmiştir.

Projenin uygulanması ve geliştirilmesi sürecinde karar mekanizması tek başına Fatih Belediyesi olarak görülmektedir.

Ancak, projenin amacı ve hedefleri doğrultusunda, yerel katılımı hedefleyen yapısı, halk komisyonları ve sivil toplum kuruluşlarını da karar süreçlerine dahil etmeyi hedeflemektedir. KADEV Vakfı, Balat Güzelleştirme Derneği gibi oluşumların yanı sıra, Balat ve Fener'de yaşayanların oluşturduğu bir halk meclisinin, projenin oluşum aşamasından itibaren proje ekibi ile işbirliği içinde karar aşamasında, uygulamanın içinde olması planlanmaktadır.

Kaynakları:

Fener – Balat semtlerinin rehabilitasyonu projesi için Avrupa Birliği bünyesinde kurulan MEDA programından toplam 7 milyon Euro'luk bir hibe yapılmıştır. Hibe, Hazine müsteşarlığı ile Avrupa Birliği Komisyonu arasında imzalanan bir anlaşma ile aktarılmıştır. Anlaşmaya göre projenin uygulama

planı yapılmış ve bu plana göre dört farklı alanda kaynağın kullanılması kararlaştırılmıştır.

Projenin kısa ve uzun vadeli hedefleri konusu içinde de anlatıldığı gibi, proje dört ana konu üzerinde geliştirilmiştir.

Bunlardan ilki, 200 binanın restorasyonudur. Projenin en çok kaynak aktarılan ve en temel hedefi olan bu bölüm için toplam kaynaktan aktarılan pay; 3.850.000 Euro'dur.

İkinci temel hedef ise Fener ve Balat'ta yaşayan sosyal yapının iyileştirilmesi ve sosyal sorunların çözümlenmesidir. Projenin bu kısmının gerçekleştirilmesi için aktarılan pay da mimari mirasın restorasyonu ile neredeyse eşit pay almış ve 3.000.000 Euro ayrılmıştır.

Projenin üçüncü bölümü, altyapının iyileştirilmesi ve katı atık yönetim stratejisinin oluşturulmasıdır. Proje çalışmasının bu aşaması için toplam kaynaktan 150.000 Euro ayrılmıştır. Dördüncü temel hedef olan, Balat çarşısının geliştirilmesi için de toplam kaynaktan 100.000 Euro pay ayrılmıştır. Toplu Konut İdaresi'nin projenin uygulama aşamasında sağlayacağı ek bir finans programı da bulunmaktadır.

Aktörlerin tanımlanması:

Projenin baş aktörü, Fatih Belediyesi'dir. Fatih Belediyesi, projenin oluşumu ve uygulanmasında kaynakları kullanmaya yetkili ve projeyi oluşturmakla yükümlü olan yapıdır. Projeyi geliştirecek olan teknik ekip ise, uluslararası bir konsorsiyumdur. Bu konsorsiyum bir İspanyol ve bir İngiliz mimarlık ve şehircilik şirkettir.

Henüz oluşum aşamasında olan halk meclisi ise, tabandan katılımı sağlaması nedeni ile projede önemli bir aktördür.

Fonksiyon değişimi:

Fener ve Balat semtlerinin rehabilitasyonu projesi, herhangi bir fonksiyon değişimi öngörmemektedir. Projenin amacı, konut binalarının rehabilitasyonu ve arşı bölgesinin iyileştirilmesidir. Ancak, bölgedeki fonksiyon değişimleri, henüz onama aşamasında olan 1/5000 ölçekli Koruma İmar Planı tarafından belirlenecektir.

Kullanıcı profili:

Proje, konut alanı rehabilitasyonu projesidir ve bölgede yaşayanların yerlerinde kalmasını, alanı terk etmelerini hedefleyen bir projedir. Ancak, projenin tamamlanmasından sonra, alanın mimari ve kültür mirasının önemli bir turizm çekiciliği yaratacağı düşünülmektedir. Ayrıca bölgede bulunan dini merkezler de turizmin ve ticaretin bu alanda gelişeceği senaryosunu destekleyen unsurlardır. Bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda, Fener ve Balat bölgelerinin, hem kültür turizmine hem de dini turizme yönelik, turiste açık bir çekici alan haline gelmesi hedeflenmektedir.

Harita 4.4 Fener - Balat Rehabilitasyon Proje Alanı

Kaynak: Fatih Belediyesi, Proje Koordinasyon Birimi

Fotoğraf 4.5. Balat Çarşısı

Fotoğraf 4.6. Balat'ta Sıraevler

Tablo 4.1. Fener - Balat Rehabilitasyon Projesinin Değerlendirilmesi

DÖNÜŞÜM PROJESİNİN...	Var / Yok	Açıklama
Kent planı ile entegrasyonu	+	1/5000 Ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı'nda bu alan korunması gerekli alan olarak belirlenmiştir. 1/1000 ölçekli planlar henüz oluşturulmadığı için noktasal kararlar ve işlevler belirlenmemiştir. Proje, Tarihi Yarımada Koruma planını destekleyen bir projedir.
Koruma stratejileri ile paralellikleri	+	Fener ve Balat bölgeleri 1. ve 2. derece koruma alanıdır ve tescilli yapılar içermektedir. Tarihi Yarımada bütün olarak bir koruma alanıdır ve 1/5000 ölçekli plan henüz onama aşamasındadır. Planın bölge için geliştirdiği kararlar alanın dokusunun korunması biçimindedir. Ancak, planın hazırlanması ile projenin hazırlanması arasında herhangi bir işbirliği oluşumu yoktur. Proje ve plan birbirlerinden bağımsız olarak geliştirilmiştir.
Kentin gelişme stratejileri ile paralellikleri	+	1/50.000 ölçekli İstanbul kenti nazım plan raporunda bu alan korunması gerekli konut alanı ve yeşil alan olarak görünmektedir. Projenin hedefleri de bu amacı destekleyen bir yapıdadır.
Ekonomik yapıda geliştirici etki	+	Balat çarşısının geliştirilmesi ile hem yerel ekonominin hem de alanın turizme açılması nedeni ile ticaretin güçlenmesi hedeflenmektedir. Binaların restorasyonu sürecinde, yerel halktan gönüllülerin de işgücünün oluşturulmasında katkıları olması hedeflenmektedir ve bölgede yaşayan işsiz kesime iş sağlanması ve restorasyon işinde uzmanlaşacak bir işgücünün oluşumu hedefini de içermektedir.
Yeni Fonksiyonlar	-	Alan içinde bölgesel işlev değişiklikleri

		öngörülmemiştir. Ancak, alan içinde yeni bir sosyal merkez ve kültür merkezi önerilmiştir.
Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi	+	Projenin en temel amacı, bölgedeki tarihi yapıların ve kentsel dokunun restorasyonu ve iyileştirilmesidir.
Sosyal yapıda “gentrification” etkisi	-	Proje, alanda yaşayanların yerlerinde kalmasını hedeflemektedir. Gentrification’ın önlenmesi için de projenin programı kapsamında bazı önlemler alınmıştır. Bunlardan ilki, kiraların artırılmaması için uygulanacak kontrol sistemi, ikincisi ise, mülk sahipliğinin değişmemesini kontrol eden programdır.
Çevresel etkileri	+	Projenin katı atıkların yönetimi programı içermesi, çevre kirliliğinin önlenmesi ve ekonomik olarak atıkların geri dönüşüm programları içinde değerlendirilmesini hedeflemektedir.
Kültürel yapıya etkisi	+	Alanda yaşayan kesim için oluşturulan sosyal merkezin içinde bir bilgilendirme merkezi oluşturulmuştur. Bu merkez yaşayanlar için bir eğitim, bilgilendirme merkezi olarak ve çocuklara yönelik bir kültür alanı olarak kullanılacaktır. Fener ve Balat semtlerinin korunması ve bir kültür mirasının dünyaya kazandırılması biçiminde önemli bir kültürel misyonu vardır.

4.3.3.2. Eyüp Koruma Planı (Eyüp Rehabilitasyon Projeleri)

Fotoğraf 4.7. Eyüp Koruma Planı Alanı

Eyüp, eski İstanbul'un sur dışı ilk büyük yerleşmesidir. Haliç'in güneyinde, yaklaşık 2.6 km boyunca uzanan bir kıyısı bulunmaktadır. İstanbul'un fethinden sonra, Eyyüb El Ensari'nin mezarının bulunduğu rivayet edilen yerde bir türbe yaptırılmış, aynı yıllarda bu yapıya, eklenen medrese, kütüphane, imaret, çiftehamam ile sur dışı ilk külliye ile genişlemiştir. Eyüp yerleşmesinin çekirdeğini oluşturan bu külliyenin etrafında oluşturulan mahallelere Bursa'dan gelenler yerleştirilerek, dini bir anının etrafında bir yerleşme oluşmaya başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet zamanında başlayan imar hareketleri, II. Bayezid ve Kanuni dönemlerinde de devam etmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda Eyüp sahilleri sultan sarayları, yalılar ve köşklerle donatılmıştır. Edmondo de Amicis, Robert Mantran gibi bir çok tarihçi, Eyüp'ün tarihi yarımadaadaki konut alanlarından en büyük farkının, nüfusunun Müslüman halktan oluşması ve zengin bir semt olması olarak

tanımlamaktadırlar. Ayrıca, Eyüp'ü bir mezarlıklar şehri olarak tasvir etmektedirler.

1839 yılında, Haliç kıyısına Feshane fabrikasının kurulması ve 1828'de halat fabrikasının kurulması ile Eyüp'ün sanayileşme süreci de başlamıştır.² 1985 yılında başlayan Haliç yıkımlarından Eyüp de etkilenmiştir. Yıkımlar sırasında, kıyı kullanımı değişmiş ve Padişahların kılıç kuşanma törenleri için Eyüp Sultan türbesine gitmek üzere kullandıkları Bostan İskeleyi, plana aykırı olarak inşa edilen sahil yolu ile yok edilmiştir.

Kapsamı:

Proje, Eyüp Cami ve yakın çevresini kapsayan koruma amaçlı imar planı ve plana bağlı olarak geliştirilen bir dizi projeyi içermektedir.

Eyüp Belediyesi, Planlama Müdürlüğü yetkilileri ile yapılan görüşmeler sonucu, Eyüp ilçesinin merkezi için yapılmış olan koruma amaçlı imar planı dışında, Eyüp Rehabilitasyon Projesi adı altında bir proje çalışması olmadığı sonucuna varılmıştır. Ancak, Planlama Müdürlüğü koruma imar planına uygun olarak merkez ve çevresinde ulaşım, kentsel tasarım, çevre düzenleme, iyileştirme ve rehabilitasyon konularında bir dizi proje hazırlamış ve uygulamıştır. Henüz uygulaması başlamayan ve tasarı halindeki diğer projelerin de uygulanmış olanlara eklenmesi hedeflenmektedir.

Koruma Amaçlı İmar Planı, 1997 yılında onaylanmış ve uygulamaya konulmuştur. Plan, yaklaşık 80 hektarlık bir alan için yapılmıştır.

Plan kapsamında yer alan projeler şunlardır:

1. Eyüp Tarihi Merkezi, Cami Meydanı ve Çevre Düzenlemesi
 - Cami Meydanının güneybirlik kullanım için düzenlenmesi
 - Sokak dokuları

² Kadayıfçı, G., Yalçın, H. (1999), "Eyüp Camii ve Merkez Civarında Yürütülen Koruma Amaçlı Kentsel Tasarım Çalışma Ve Uygulamaları", *III. Eyüp Sultan Sempozyumu*, 28-30 Mayıs 1999, Eyüp Belediyesi Yayınları, İstanbul. s.405-407

- Katlı otopark, yayalaştırma, teleferik
 - Arasta
 - Oyuncakçılar Çarşısı
 - Kesimhane
 - Hüsrevpaşa Tekkesi, Bahariye Mevlevihanesi
 - Açık kamusal alanlar
2. İskeleler, İskele Meydanı ve Kıyı Şeridinin Düzenlenmesi
- Eyüp İskelesi
 - Bostan İskelesi
 - Su ve Kürek Sporları Merkezi
 - Çocuk Eğlence Alanı
3. Restorasyon ve Çevre Düzenlemeleri
- Camiler, tekkeler
 - Türbeler, mezarlıklar
 - Çeşmeler, hamam
 - Sivil mimarlık örnekleri

Eyüp'te, 1957 yılında Eyüp Camisi'ne ulaşan bir bulvar açılmıştır. Eyüp merkezine giren bu yoğun taşıt trafiğinin azaltılması, Belediye'nin uzun yıllardır üzerinde çalıştığı bir ulaşım projesidir. Koruma imar planının yapılmasında sonra, ilk olarak bu bulvar geriye çekilmiş ve meydana uzanan bu aks, yayalaştırılmıştır.

Geleneksel ticaretin canlandırılması için eski oyuncakçılar çarşısı yeniden oluşturulmuş, Arasta adı verilen yeni bir ticaret merkezi ve ona bağlı oluşturulan meydanlar ile açık kamusal alanların canlandırılması hedeflenmiştir.

- Meydan ve çevresi düzenleme çalışmaları:

Meydan ve çevresi düzenleme çalışmaları kapsamında, Haliç kıyı şeridi sahil yolu ana ulaşım arteri olmaktan çıkarılmış, gününbirlik ihtiyaca cevap verecek

foksiyonlarla gezi ve dinlenme alanı olarak planlanmıştır. Bu yolun yükü ise cami ve merkezini bir yay gibi çevreleyen ve Eyüp Mezarlığı'nı etkilemeden bir tünel ile geçerek Eyüp-Alibeyköy kıyı şeridi güzergahına bağlayan trafik akışı ile sağlanmıştır. Bu trafik akışı arasında kalan alan tamamen yayalaştırılacaktır.

Bölgenin otopark ihtiyacının karşılanması için; Kurban Kesim Yerinin yanında bir otopark alanının düzenlenmesi projesi uygulanmaktadır. Bu otopark alanına ek olarak bir katlı otopark projesi de uygulanma aşamasındadır.

- Çocuk Eğlence Merkezi:

1996 yılı onaylı, Eyüp Camii ve Merkez civarı Koruma Amaçlı imar planında Haliç kıyı şeridi düzenlemesi içinde, Feshane binasının yanında bir çocuk eğlence merkezi alanı onaylanmış ve uygulanmıştır. Bugün özellikle Eyüp'ü ziyaret eden sünnet çocukları ve şenliklerde tüm kentten çocukların yoğun olarak ilgi gösterdiği bir alan olarak kullanılmaktadır.

- Su Sporları Merkezi:

1/200 ölçekli düzenleme alanı projesinde, Haliç'in bir su sporları merkezi olma yolundaki vizyonunu destekleyecek bir tesisin düzenlenmesi hedeflenmiştir. 1987 yılında Oxford ve Cambridge kürek yarışlarından sonra, kürek yarışları için cazip bir alan haline gelen bölgede, eğitim ve yarışmalar için kullanılmasına hizmet edecek bir altyapı sağlaması hedeflenmektedir.

- Restorasyonlar:

Eyüp, Osmanlı kültür mirasının önemli eserlerini içinde barındırmaktadır. Sivil mimari örnekleri ve anıt yapıların restorasyonları yoğun bir şekilde projelendirilmekte ve uygulanmaktadır. Camiler, tekkeler, türbeler, mezarlıklar ve çeşmelerin çevrelerinde iyileştirme ve düzenleme çalışmaları yapılmaktadır.

- İskeleler, İskele Meydanı ve Kıyı Şeridi Düzenlemeleri:

Eyüp iskelesi, 1913 yılında İtalyan Haliç şirketi tarafında yaptırılmıştır. İki yıl öncesine kadar, Haliç'in dolması nedeniyle kullanılamayan iskele, Haliç'in temizlenmesi ile yeniden kullanılabilir hale gelmiştir. Bostan İskelesi, yapılan sahil yolu ile birlikte kaldırılmıştır. Bu iskelenin, çevresinde bulunan tarihi yapılarla birlikte projelendirilerek yeniden işlevine kavuşturulması planlanmıştır. İskele civarında kahve, restoran, nargile salonları gibi alanların düzenlenmesi ile yaşayan bir iskele haline getirilmesi amaçlanmıştır.

- Sivil Mimarlık Örnekleri:

Eyüp'te Osmanlı döneminden günümüze kadar ulaşmış sivil mimarlık örneği ahşap ve kargir yapılar bulunmaktadır ve bu yapılar çoğunlukla şahıs mülkiyetindeki yapılardır.

1/200 ölçekli planları yapılan yöresel düzenleme alanı sınırları içinde kalan tüm korunması gerekli eski eser olarak tescilli yapı ve yapı elemanları gibi sivil mimarlık örneklerinin de 1/100 ölçekli rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'na yaptırılmış ve bu çalışma sonucunda bir konut tipolojisi çıkarılmıştır. Kamulaştırılan alan içinde kalan tarihi konutlar da Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiş ve yeni işlevler verilmiştir.

- Sokak Dokusu:

Düzenleme alanı içinde kalan, asfaltlanarak ve yükseltilerek özelliğini yitirmiş olan sokak dokuları, özellikle yayalaştırılan bölgede, Kültür ve Tabiat Varlıkları'nı Koruma Kurulu onayı ile geleneksel kaplama malzemeleri ile yeniden inşa edilmiş ve düzenlenmiştir.

Modelin Temel Özelliği - Özgün Yapısı:

Eyüp'te uygulanan koruma amaçlı imar planı ve projelerin özgün olan yanı; İstanbul Haliç'te uygulanan diğer projelerden farklı olan tarafıdır: Eyüp projeleri, plan ve projeler arasındaki entegrasyonu sağlayan bir uygulamadır.

Bu entegrasyonun sağlanmasının en temel nedenleri;

- Eyüp Belediyesi içindeki planlama biriminin planı kendilerinin yapmış olmaları nedeni ile, projelerin hedefleri ile planın hedeflerini birlikte ele almaları,
- Eyüp'te uygulanan plan ve projelerin Eyüp'teki tarihsel yapıyı korurken, onu projeler ile destekleyerek planın hayata geçirilmesini sağlaması,
- Koruma planı ile gelişme ihtiyaçlarını birlikte ele alan yapısının kazandırdığı dinamik yapı.
- Yaşayanların ve kullanıcıların taleplerinin kararlara katılımı ve restorasyon yapacak olan vatandaşların bilgi ve proje ile desteklenmeleri

Bir diğer özgün tarafı da; planın ve projelerin Eyüp'ün kendi iç kaynakları ve dinamikleri ile gerçekleştirilmeleridir. Eyüp ilçesi planı ve projeleri bir kendi kendine yenileşme (self-regeneration) örneği olarak değerdendirilebilir. Belediye, konut sahiplerine proje desteği vererek, mal sahipleri ile yüzyüze anlaşmalar yaparak koruma konusunda katılım ve işbirliği sağlamaktadır. Proje alanı içinde bulunan bir yapı adasında, parseller birleştirilip ortak bir proje hazırlanmıştır. Bu projenin uygulanması sonucu, bütün bir yapı adasındaki binalar restore edilmiş ve ticaret ve ofis kullanımına dönüştürülmüştür.

Alanın Seçim Kriterleri:

Koruma amaçlı imar planına yönelik olarak alanın sınırlarının belirlenmesinde öncelikle alanın içindeki tarihi sivil mimari yapıları ve anıtsal yapıların varlığı önemli olmuştur. Tabiat ve Kültür Varlıkları'nı Koruma Kurulu tarafında tescillenmiş olan sivil mimari örnekleri ve Eyüp Camisi'ni merkeze alan bölge, Eyüp ilçesinin merkezini oluşturmaktadır.

Alanın seçilmesinin kriterleri şöyle özetlenebilir:

- Eyüp'ün tarihsel önemi ve barındırdığı kültür mirasının yarattığı kültürel potansiyel,
- Eyüp Camisi'nin dini turizm açısından önemi ve Eyüp ilçesine yüklediği kimlik ve vizyonun korunması gerekliliği,
- Bölgedeki fiziksel eskimeye müdahalenin gerekliliği,
- Bulvarın yarattığı trafik sorunu ve açık kamusal alan potansiyelinin bulunması.

Plana ek olarak geliştirilen projelerin uygulama alanları birbirinden farklıdır. Her bir projenin de alan seçim kriterleri, uygulandığı alanın sorunlarından ve potansiyellerinden oluşmuştur.

Uzun ve Kısa Dönemli Hedefleri:

Koruma planının en temel amacı, kültür varlığı olan sivil mimari yapılarının, tarihsel dokunun korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır.

Plana bağlı olarak geliştirilen projelerde, yukarıda anılan temel amacı destekleyen alt amaçlar, Eyüp ilçesinin sosyal, ekonomik ve mekansal sorunlarına çözüm bularak, var olan potansiyellerin değerlendirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılmasıdır. Buna göre;

Kısa dönemli hedefleri:

- Fiziksel yıpranmanın giderilmesi, iyileştirme ile birlikte çevre kalitesinin artırılması ve çevrenin güzelleştirilmesi,
- Tarihi kültür mirasının korunması ve yaşatılması,
- Taşıt trafiğinin azaltılması ve yaya öncelikli bir ulaşım sistemi kurulması,
- Yerel ticaretin canlandırılmasıdır.

Uzun dönemli hedefleri ise;

- Eyüp'ün bir turizm merkezi olması,
- Eyüp'ün Haliç'le bütünleşmesi,

- Eyüp'te sosyo-ekonomik seviyenin yükselmesidir.

Karar Mekanizması:

Planın ve projelerin üretilmesi aşamasında etkin olan kurum, Eyüp Belediyesi'dir. Ancak alanın bir sit alanı olması, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca Kurul tarafından belirlenmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planının onay merci ise; Büyükşehir Belediyesidir. Plan sonrasında geliştirilen projeler ise, Eyüp Belediyesi, Araştırma Planlama Koordinasyon Müdürlüğü tarafından oluşturulmuştur. Projelerin bir kısmının uygulanmasında Büyükşehir Belediyesi ile işbirliği yapılmıştır.

Kaynakları:

Projelerin uygulanması için Büyükşehir Belediyesi ve Eyüp Belediyesi'nin mali kaynakları kullanılmıştır. Restorasyon çalışmaları, mal sahiplerinin kendileri tarafından yürütülmektedir. Yayalaştırma projesinin kaynakları Büyükşehir Belediyesi'nden aktarılmıştır. Arasta projesinin kaynakları ise; Eyüp Belediyesi ve mal sahiplerinin ortaklaşa geliştirdiği bir fonla gerçekleştirilmiştir.

Aktörler:

Projelerin oluşturulması ve uygulanmasında en önemli rolü, Eyüp Belediye Başkanı Ahmet Genç üstlenmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planını hazırlayan ve uygulamaya koyan birim ise, Belediye'nin bünyesinde kurulmuş olan Araştırma Planlama Koordinasyon Müdürlüğüdür.

Prof. Nezih Eldem, Belediye'nin danışmanı olarak projelerin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bir Eyüp'lü olarak, hem akademik ve profesyonel desteği vermiş hem de kendi mekanını sahiplenerek, Eyüp'te katılımı sağlamada öncü rol oynamıştır.

Koruma Kurulu, bölgenin sit alanı olması nedeni ile projelerin onaylanması aşamasında etkin bir aktördür.

Büyükşehir Belediyesi de projelerin onayı ve finans desteği ile Eyüp'ün rehabilitasyonunda önemli bir rol sahibidir.

Yeni Fonksiyonlar:

Alandaki yeni fonksiyonlar şu şekilde özetlenebilir:

- Hem ticareti destekleyen hem de turizme yönelik açık kamusal alanlar,
- Yeni ticaret alanı olan Arasta,
- Restore edilen sivil mimarlık örneklerinin halk eğitim merkezi olarak kullanımı,
- Su Sporları Merkezi,
- Oyuncakçılar Çarşısı,
- Sanatçılar Kahvesi,
- Konser Salonu,
- Müze,
- Hüsrev Paşa Tekkesi'nin restore edilerek kültürel amaçlı kullanımı
- Çocuk eğlence merkezi,
- Açık ve kapalı restoran, kafeterya mekanları

Kullanıcı profili:

Eyüp'ün öncelikle kendi yaşayanları için korunması ve yaşam kalitesinin artması hedeflenmiştir. Sonrasında ise mevcutta üstlendiği dini turizm merkezi olma rolünü destekleyen işlevlerle, yerli ve yabancı turistler için bir çekim alanı yaratılması amaçlanmaktadır.

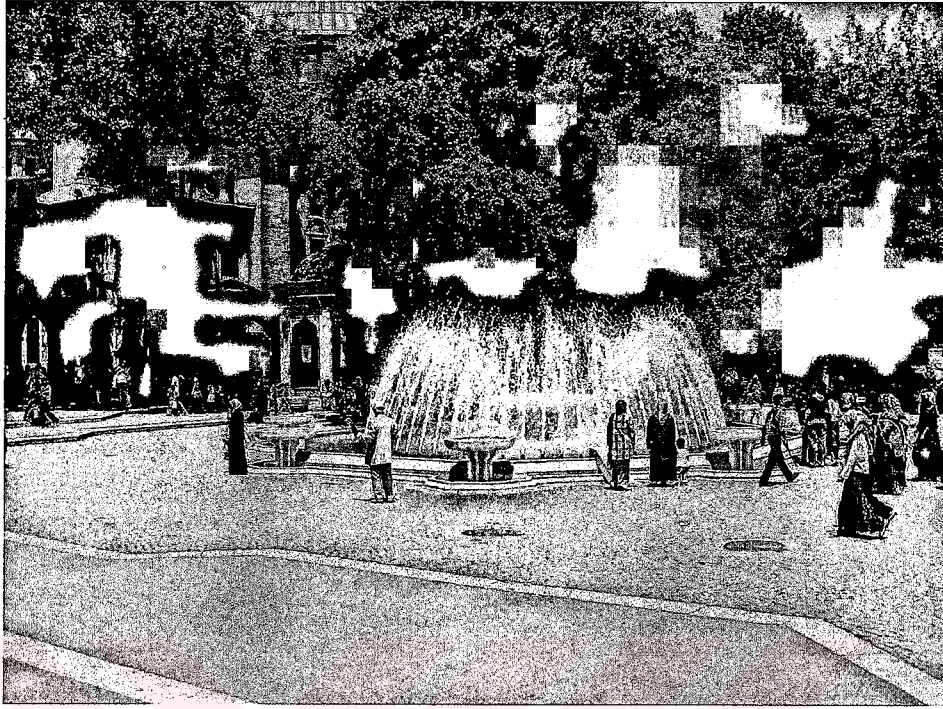
Ancak, en genel amaç; Eyüp'ün İstanbul kentinin içine dahil olması ve sosyal olarak kente eklemlenmesidir.

Fotoğraf 4.8. Eyüp'te Restore Edilen Konutlar

Fotoğraf 4.9. Eyüp Yaya Alanı

Fotoğraf 4.10. Eyüp Sultan Camii Meydanı

Tablo 4.2. Eyüp Koruma Planı'nın (Eyüp Rehabilitasyon Projesi) Değerlendirilmesi

DÖNÜŞÜM PROJESİNİN...	Var / Yok	Açıklama
Kent planı ile entegrasyonu	+	1993 yılında onaylanan 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı'nda bu alan korunması gerekli alan olarak belirlenmiştir. 1/500 ölçekli koruma imar planında ise, projeler detayları ile belirlenmiştir.
Koruma stratejileri ile paralellikleri	+	Eyüp, tarihi bir sit alanıdır. Projeler ve planlar Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma yasası ve Kurulu'na bağlı olarak geliştirilmiştir. Bu nedenle, plan ve projeler, koruma stratejileri ile bütünleşmiş bir yapıdadır.
Kentin gelişme stratejileri ile paralellikleri	+	1/50.000 ölçekli İstanbul kenti nazım plan raporunda bu alan, korunması gerekli konut alanı olarak görülmektedir. Planın ve projelerin hedefleri de bu

		amacı destekleyen bir yapıdadır.
Ekonomik yapıda geliştirici etki	+	Projelerin en temel amaçlarından biri, Eyüp'teki yerel ticaretin ve turizmin güçlendirilerek, bir turizm merkezi haline getirilmesidir. Oluşturulan yeni ticaret alanları, beklenen biçimde gelişmemiş ve yeni işlevler bu alana yerleşmemiştir. Ancak, turizmin daha da güçlendiği görülmektedir.
Yeni Fonksiyonlar	+	Bölgede, turizmi ve ticareti destekleyen yeni işlevler geliştirilmiştir. Bu işlevler, yerel özellikleri ön plana çıkaran ve yerel ekonomiyi güçlendiren yapıda olma şartına bağlıdır. Ayrıca, farklı işlevlerin bir araya getirilmesi, çok işlevli bir bölge yaratılması amacına yöneliktir.
Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi	+	Projelerin en temel amacı, bölgedeki tarihi yapıların ve dokunun restorasyonu ve iyileştirilmesidir. Ayrıca, açık kamusal mekanların yaratılması, sokak ve cephelerde iyileştirme çalışmaları, güzelleştirme çalışmaları ile çevre kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmiştir.
Sosyal yapıda “gentrification” etkisi	-	Proje, alanda yaşayanların yerlerinde kalmasını hedeflemektedir. Projelerin uygulanması aşamasında özellikle de restorasyonlar ve ticarete dönük kararların oluşturulmasında yerel halkın katılımı sağlanmıştır. Tabandan katılımı sağlamayı hedefleyen bir yapısı vardır.
Çevresel etkileri	-	Plan, yeşil alanların düzenlenmesi ve korunması dışında ekolojiyi korumaya yönelik kararlar içermemektedir.
Kültürel yapıya etkisi	+	Tarihi dokunun ve yapıların korunması, kültürel amacı kapsamaktadır. Çocuklara yönelik alanların yaratılması, açık alanlarda aktivitelerin düzenlenmesi ile Eyüp'ün ayrıca bir kültür merkezi olması da hedeflenmektedir.

4.3.3.3. Sötlöce Mezbahası – Kongre ve Költür Merkezi

Fotoğraf 4.11. Sötlöce Mezbahası – Kongre ve Költür Merkezi Projesi Alanı

Sötlöce Mezbahası, Haliç'in Beyoğlu kıyısında yer almaktadır. Eski gravürlerde, mezbahanın yerinde yan yana sıralanan bir dizi küçük tersaneler resmedilmiştir. Mezbaha binasının yapımına 1920 yılında başlanmıştır. Binanın inşaatı bittiğinde daha önce Tophane'de bulunan mezbaha buraya taşınmış ve bina işlevine başlamıştır. Sötlöce Mezbahası, zaman içinde ihtiyaç duyuldukça eklenen binalar ile alanını büyötmüştür.

Sötlöce Mezbahası ihtiyaç duyuldukça eklenilen ve her birinin işlevi ayrı olan bina topluluğundan oluşmuştur. Cemil Topuzlu'nun yaptırdığı bölüm, iki kulesi ve ilginç neo-klasik cephesi ile Ahmet Burhaneddin, Osman Fitri, Marko Logos'tan oluşan mimarların projelendirdiği ilk binadır. Tarihi eser

olarak tescil edilmiştir. Mimari üslup 1. Ulusal Mimari Akımı karakterlerini taşımaktadır.

İlk bina, Neoklasik bir stilde kulelerle birlikte inşa edilmiştir. Binanın mimarisi 1. Ulusal mimari üslubunu taşımaktadır. Bu bölüm, son olarak buzhaneye olarak kullanılmıştır. Diğer binalar ise kuzeybatı yönünde sırasıyla Kesimhane, et teşhir pavyonları vb. işlevler için eklenilen binalardır.

Kapsamı :

Mezbaha toplam 24.000 m2 alan üzerinde yer almaktadır.

Sütlüce mezbahasının tarihi yapıları restore edilmiş ve yeni binalar eklenerek bir kültür kompleksi oluşturulmuştur. Kültür merkezi halen inşaat halindedir.

Mezbaha'nın tarihi yapıları, 1989 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan onay almıştır. Kültür merkezinin avan projesi de 1998 yılında Belediye'den onay alarak, Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri'ne aktarılmıştır.

Tarihi bir yapı olan Kuleli Bina;

- Müze,
- Galeri,
- Yaygın sanat eğitimi işlevlerine yönelik olarak restore edilmiştir.

Kesimhane Binası ise;

Tiyatro ve kongre salonu işlevlerine yönelik olarak restore edilmiştir.

Yeni ek binalar kültür kompleksinin diğer işlevleri için inşa edilmektedir. Bu binalarda yer alacak olan işlevler şunlardır:

Sinema

Lokanta – Kafeterya

Çarşı

Kat Otoparkı

Tablo 4.3. S  tl  ce Projesi Eski-Yeni İşlevler

Eski İşlevi	Yeni İşlevi	Fiziksel Müdahale Biçimi
Buzhane	Sergi holleri Yaz Okulu	Az müdahale ile restorasyon
Kesimhane	Tiyatro	Restitüsyon
Eski Ek Binalar	Konser Salonu	Restitüsyon

Modelin temel özelliği - özgün yapısı :

Bu projenin amacı, işlevini yitirmiş olan tarihi bir sanayi yapısı ve kompleksinin yeniden işlevlendirilerek İstanbul kentinin en büyük ve kapsamlı kültür merkezinin oluşturulmasıdır.

Projenin ortaya çıkış süreci, Haliç'te önemli bir konumu olan ve mimari açıdan özgün bir yapı olan S  tl  ce binasının yeniden işlevlendirilmesi ihtiyacı ile başlamıştır.

Projenin   zg  n olan tarafı; işlevini yitirmiş tarihi bir yapının yeni eklemelerle kentin kültür aktivitelerini besleyecek ve ekonomik olarak destekleyecek bir alanın, Belediye tarafından   niversite işbirliği ile restorasyonudur.

Alanın seçim kriterleri:

Proje alanının seçim kriteri, alanın içindeki binalarla birlikte yeniden işlevlendirilmesi nedenine dayanmaktadır. Diğer seçim kriterleri de şöyle özetlenebilir:

- İstanbul kentinin büyük bir kültür merkezine olan ihtiyacını karşılayabilecek büyüklükte bir alana sahip olması,
- Haliç'in karşı kıyısındaki Feshane kültür merkezi ile yakınlığı,
- Haliç'in kültür aksı olması yolundaki vizyonunu desteklemesi,

- Sütölüce mezbahası tarihi yapılarının restorasyonu ile korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması.

Uzun ve Kısa Dönemli Hedefleri:

Kısa dönemli hedefleri:

- Sütölüce mezbahası tarihi yapılarının restorasyonu,
- Yeni ve büyük bir kültür merkezinin kente kazandırılmasıdır.

Uzun dönemli hedefleri ise;

- Haliç'in canlandırılması ve kültür aksı olma vizyonunun ilk etaplarından biri olan bir motor proje yaratılması,
- Çevredeki kötü koşullardaki yapılaşmanın kamulaştırılarak, yeşil alana dönüştürülmesi,
- Sütölüce'deki eski dokunun iyileştirilerek canlandırılması için bir etkinin yaratılması,
- İstanbul kentinin kongre turizmi kapasitesinin yükseltilerek ekonomik bir kazanım sağlanmasıdır.

Karar mekanizması :

Projede karar verici kurum, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'dir. Mezbaha alanının mülkiyeti, Büyükşehir Belediyesi'ne aittir.

Kaynakları:

Projenin finansı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kaynaklarından ayrılmıştır. Ancak, maliyeti yüksek bir proje olduğu için yapım işleri yavaşlatılmış ve tamamlanma süreci uzamıştır.

Aktörlerin tanımlanması:

Projenin karar verici aktörü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'dir. Büyükşehir Belediyesi, projenin yapımı için Mimar Sinan Üniversitesi ile bir protokol imzalamış ve projenin üniversitenin döner sermaye tarafından yapılması

konusunda anlaşılmıştır. Haliç'te uygulanan diğer projelerden farklı olarak bu projede, Üniversite'nin bir aktör olarak sürece katılımı olduğu söylenebilir.

Fonksiyon değişimi:

Sütlüce mezbahası, işlevini yitirmiştir. Proje ile alana ve binalara yeni işlevler yüklenmiştir.

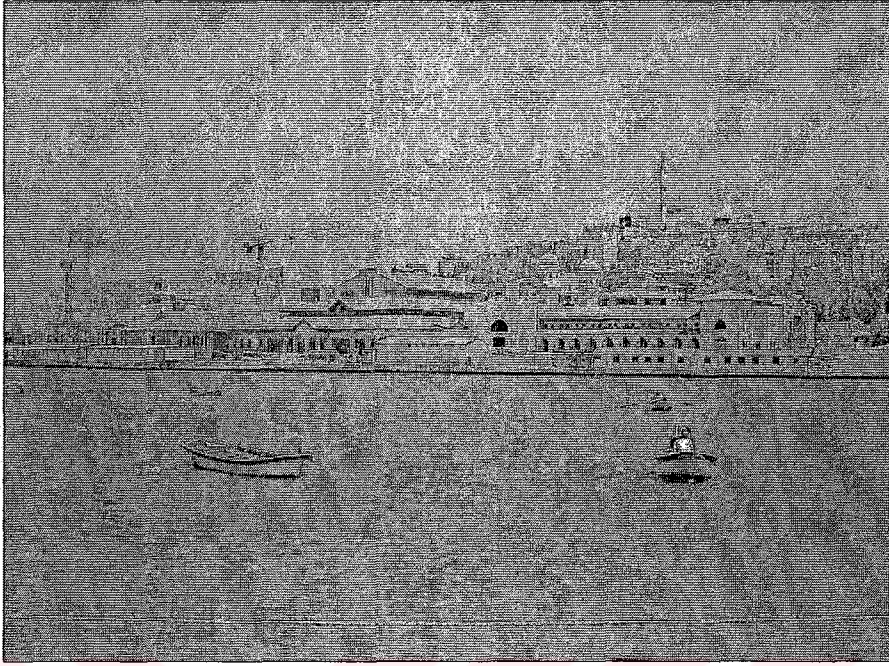
En temel işlev, bu alanın bir kültür kompleksi olmasıdır. Kompleksin içinde yer alan işlevler:

- Konferans salonları
- Sergi holleri
- Yaz Okulu
- Tiyatro Konser Salonu
- Geleneksel Çarşı
- Kapalı Otopark

Kullanıcı profili:

Sütlüce kültür merkezi, tüm İstanbul'a hizmet vermeyi hedeflemektedir. Uluslararası ve ulusal kongrelerin ve toplantıların, konser, gösteri, tiyatro gibi aktivitelerin düzenleneceği bir alan olarak düzenlenmiştir.

Bu nedenle, alanın tüm kentlilerin kullanabileceği bir kapalı kamusal mekan olduğu söylenebilir.

Fotoğraf 4.12. Sötlöce KÖltÖr ve Kongre Merkezi

Tablo 4.4. Sötlöce Mezbahası – Kongre ve KÖltÖr Merkezi Projesinin Değerlendirilmesi

DÖNÜŞÖM PROJESİNİN...	Var / Yok	Açıklama
Kent planı ile entegrasyonu	+	1/5000 öłçeki Haliç Düzenleme Planı'nda bu alan kamuya ait alan olarak tanımlanmıştır. 1/1000 öłçekli uygulama imar planında ise bu alan; 1997 yılında plan tadilatı yapılarak költÖr merkezi olarak onaylanmıştır. Projenin plana değil, planın projeye uygun olarak düzenlendiği söylenebilir.
Koruma stratejileri ile paralellikleri	+	Alan, sit alanı değildir. Ancak, Sötlöce mezbahası ikinci derece eski eser olarak tescillenmiştir. Binanın restorasyonu, költÖr varlıklarının korunması hedefini desteklemektedir.
Kentin gelişme stratejileri ile paralellikleri	-	Haliç bölgesi için oluşturulan bir plan yoktur ancak İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından alan için bir költÖr koyu vizyonu geliştirilmiştir.

		1/50.000 ölçekli nazım plan raporunda bu alan için, noktasal olarak herhangi bir karar geliştirilmemiştir.
Ekonomik yapıda geliştirici etki	+	Alanın turizm açısından kentin ekonomisine katkıda bulunması hedeflenmektedir. Uluslararası grupların katılacağı büyük çaplı toplantılar ve kültür aktivitelerinin kentin ekonomisini canlandıracağı ve katkıda bulunacağı umulmaktadır.
Yeni Fonksiyonlar	+	İşlevini yitiren mezbaha alanının, kültür amaçlı aktivitelerle yeniden işlevlendirilmesi hedeflenmiştir.
Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi	-	Projenin çevre konut alanlarında iyileştirme hedefi yoktur, ancak çevre bağlantılarının kuvevetlendirilmesi amacı taşımaktadır. Bu nedenle kıyıda yer alan kültür merkezi ile arkasındaki konut alanları arasında geçen taşıt yolu yer altına alınmıştır. Kıyı ile arkadaki konut alanları arasındaki ilişkinin kuvvetlenmesinin, konut alanlarında iyileştirici bir etki yaratması ihtimali yüksektir.
Sosyal yapıda “gentrification” etkisi	+	Projenin inşaatının başlamasında hemen sonra, Belediye yetkilileri çevre konut alanlarındaki emlak piyasasının hareketlendiğini gözlemişlerdir. Beyoğlu Belediyesi yetkilileri kiralarda artış başladığına dikkat çekmişlerdir. Bu durum, çevrede gentrification etkisi yaratabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir.
Çevresel etkileri	-	Doğal çevrenin korunması yönünde hedefler, proje içinde öngörülmemiştir.
Kültürel yapıya etkisi	+	Proje, kültürel amaçlı bir projedir. Proje, İstanbul kentinin büyük bir kültür alanı olması hedefi üzerine yapılandırılmıştır.

4.3.3.4. Sadabad Koruma ve Geliştirme Projesi

Fotoğraf 4.13. Sadabad Koruma ve Geliştirme Proje Alanı

Terkos Gölü'nün doğusundan çıkıp Haliç'e akan Kağıthane Deresinin oluşturduğu vadi, Osmanlı döneminde, özellikle Lale Devrinde en canlı mesire yeri olarak bilinmektedir. Tarih kitaplarında çok özgün bir peyzaj yapısı olduğu anlatılan alanın bütünü, vadinin yamaçlarıyla birlikte yeşil alan olarak düzenlenmiştir. II. Bayazıd döneminde Kağıthane bölgesinde saraya ait askeri kışlalar, ahırlar ve padişaha ziyafet verilen bir de kasır yapılmış olduğu yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır.

İstanbul'un fethi döneminde, alanda, Bizans'tan kalan bir kağıt değirmeni bulunmaktadır ve II. Bayazıd dönemine kadar imalathanesi çalıştırılmıştır. Sementin adının, bu kağıt değirmeninden gelmiş olabileceği varsayımı kabul edilmektedir.

I. Süleyman (Kanuni) bu vadiyi çok beğenmiş; avlanmak, dinlenmek ve boş vakit geçirmek için sık sık buraya gelmiştir. Hem mesire hem toplantı alanı olarak kullanılmıştır. Kanuni döneminde Şehzadebaşı sünnet düğünlerinin bir bölümünün de burada yapıldığı biliniyor. Yine Kağıthane, Kanuni döneminde ilk defa, has bahçeler arasına katılmıştır.

Özellikle, 18. yüzyıl başlarından itibaren Kağıthane adı Osmanlı tarihine geçirilmiştir. Padişah III. Ahmet ve sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Kağıthane'nin yeniden düzenlenmesine karar vermişler ve 1720'de Kağıthane Deresi'nin üstüne üç yeni havuz yaptırmışlardır. Bu bilgi ve belgelere göre Sa'dabad Sarayı'nın ilki, Sultan III. Ahmet döneminde, ikincisi ise Sultan II. Mahmut döneminde eski saray yıkılarak yeniden yapılmış, üçüncüsü "Çağlayan Köşkü" adıyla Sultan Abdülaziz döneminde inşa edilmiştir. Aynı yere 1952 yılında istihkam okulu olarak dördüncü bina inşa edilmiştir. 1970'li yıllarda istihkam okulunun İzmir'e taşınmasından sonra yine askeri amaçlarla kullanılmış ve askeriye'nin buradan ayrılmasıyla binalar boş kalmıştır. Bugün bina Kağıthane Belediye Başkanlığınca kullanılmaktadır.

Kağıthane Sa'dabad'ı tarihte, Türk bahçe ve su mimarisi ile mesire anlayışının en bilinen alanıdır.

Farklı dönemlerde, farklı üsluplarda yenilenen Sadabad alanı, birçok değişimle birlikte 1940 senesine kadar neredeyse bütünüyle korunabilmiştir.

1930'larda Henry Prost tarafından yapılan İstanbul Nazım Planında sanayi alanı olarak ayrıldıktan sonra özellikle 1965'ten sonra, askeri alan olarak kullanılan kısım hariç, neredeyse bütün Kağıthane yoğun bir sanayileşme sürecine girmiş ve büyük bir sanayi kirlenmesi yaşamıştır.

Kapsamı:

Sadabad Koruma ve Geliştirme projesi, toplam 54 hektar büyüklüğünde bir alanı kapsamaktadır. Alan, güneyinde Kağıthane Köprüsü, kuzeyinde ise

Kağıthane Kültür Merkezi ile sınırlanmıştır. Kağıthane Deresi ile Eyüp Sultan Cendere yolları ise alanı doğudan ve batıdan sınırlamaktadır.

Projenin amacı, tarihi mesire alanının yeniden düzenlenmesidir. Proje, alanın Osmanlı dönemindeki kimliğini oluşturan öğelerinin restorasyonu, restit syonu ve yeniden canlandırılması ilkelerine dayalıdır.

Kağıthane deresinin eski orijinal güzergahına alınması çalışması da projenin kapsamı içinde gerçekleştirilmiştir. Derenin ıslahı ve çevresindeki yeşil alanların düzenlenmesi, projenin peyzaj düzenlemeleri programı içinde yer almaktadır.

Alanda kalıntıları bulunan eserlerin r l velerinin ve projelerinin oluşturulması etabı tamamlanmıştır. Geçmişte var olan ama bugün yok olmuş binaların projeleri ise eski fotoğraf ve belgelere dayanılarak yeniden oluşturulmuş ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun onayına sunulmuştur. Proje Kurul'un onayını bekleme aşamasındadır.

Modelin Temel özelliği -  zg n Yapısı

Sadabad Koruma ve Geliştirme projesi, kültürel amaçlı bir yenileşme projesidir. İstanbul kentinin, eski bir kamusal mekanının,  ağdaş bir kamusal mekana d n şt r lmesi projesidir. Kent içinde büyük bir kamusal alan yaratma amacı, bu projenin en özgün tarafıdır.

Projenin en kritik noktası, 2000'li yıllarda, kent merkezinde büyük ve açık bir kamusal alanın  ağdaş kullanımı ne olabilir sorusunu cevaplamaya çalışmasıdır.

Bir diğer taraftan proje, İstanbul kenti içinde, açık alan kullanımı açısından kültürel s rekliiliği sağlamayı hedeflemesi ile de özgün bir yapıya sahiptir.

Alanın Seçim Kriterleri:

Alanın tarihi kimliği ve özgün yapısı nedeni ile proje Büyükşehir Belediyesi'nin gündemine girmiştir. Projenin oluşturulmasında, eski Sadabat alanının sınırlarına uyulmuştur. Bu nedenle alanın içinden geçen ve en karakteristik özelliği olan Kağıthane deresi, eski güzergahına alınmıştır.

Alanın bugün de bir açık kamusal olarak kente kazandırılmak istenmesinde Büyükşehir Belediyesi yetkilileri aşağıda sıralanan kriterlerin önemini vurgulamıştır:

- Eski bir mesire alanı olması
- İstanbul'un tarihinde çok önemli bir yeri olan Lale devrinin simgesi olan bir bölge olması
- Haliç koyu içinde suya yakınlığı ve içinden geçen Kağıthane deresi'nin yarattığı mekansal potansiyeller
- Alanın, Haliç'in bir kültür koyu olması vizyonunu destekleyen tarihi geçmişi

Uzun ve Kısa Dönemli Hedefleri:

Projenin uzun dönemli hedefleri;

- Alanın çevresindeki kötü yapılaşmayı iyileştirecek dinamiklerin hareket geçirilmesi,
- Etrafındaki kötü yapılaşmanın baskısı altındaki boş bir alanın, bir yeşil alan olarak çevreye ve tüm kente kazandırılması,
- Alanın tarihi kimliğinin ve içindeki kültür varlıklarının korunması ve iyileştirilmesidir.

Projenin kısa dönemli hedefleri ise;

- Alanın içinde bulunan Kağıthane deresinin ıslah edilmesi,
- Proje alanının temizlenmesi ve yeşil alan olarak düzenlenmesi,
- Proje alanı içinde bulunan tarihi yapıların restorasyonlarının tamamlanmasıdır.

Bu hedefler doğrultusunda bugüne dek projenin gerçekleştirilen aşamaları şunlardır:

- Kağıthane Deresi'nin ıslahı
- Altyapı uygulamaları
- Peyzaj düzenlemelerinin altyapısı
- Sadabad Camisi'nin restorasyonu

Projelendirilen ve restorasyonu yapılacak olan eserler de şunlardır:

- III. Ahmet Çeşmesi
- Çağlayanlar
- Karakol Koğuşu
- Nişangah
- II. Mahmut Menzil Taşı
- Harem ve Selamlık Kapıları
- Saray Dış Duvarı
- III. Murat Çeşmesi
- Poligon Çeşmesi
- Kuğulu Göl ve Has Bahçe

Karar Mekanizması:

Büyükşehir Belediyesi Proje birimi, 1997 yılında Sadabad Koruma ve Geliştirme projesini üretmiştir. Projenin uygulamasını da Büyükşehir Belediyesi yapmayı planlamaktadır.

Kağıthane Belediyesi, proje alanının kendi idari sınırları içinde olması nedeni ile projenin yapım aşamasında Büyükşehir Belediyesi ile işbirliği yapmıştır. Ancak, projenin karar aşamasında etkin bir rolü yoktur.

Kaynakları:

Projenin finansı, Büyükşehir Belediyesi tarafından sağlanacaktır.

Aktörlerin tanımlanması:

Projenin karar ve uygulama aşamasında etkin olan aktör, Büyükşehir Belediyesi'dir. Projenin oluşumunda ve uygulamasında katılımı sağlayan bir yapısı yoktur.

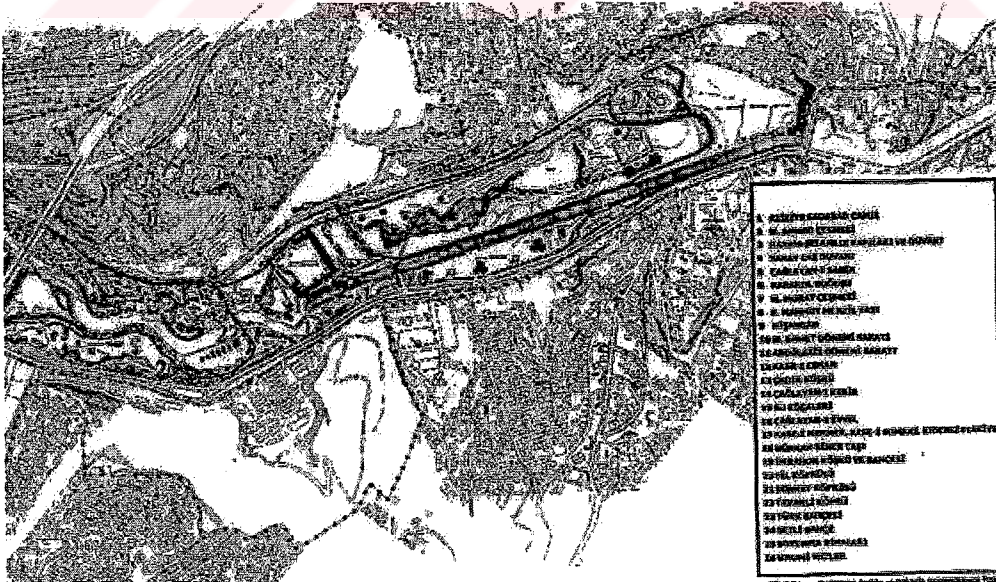
Fonksiyon değişimi:

Alanın içinde yer alacak işlevler şu şekilde belirlenmiştir:

- Rekreasyon alanları,
- Spor alanları,
- Padişahın Sarayı'nın bahçesinin canlandırıldığı bir açık müze alanı,
- Saray'ın bir cephesinin inşa edilmesi yoluyla oluşturulacak bir sergileme alanı.

Kullanıcı profili:

Sadabad alanının yeniden canlandırıldığı bu açık kamusal mekanın, tüm İstanbul kentine hitap eden bir alan olarak kente kazandırılması hedeflenmiştir.

Harita 4.5. Sadabad Projesi

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yatırım ve Planlama Müdürlüğü

Tablo 4.5. Sadabad Koruma ve Geliştirme Projesinin Değerlendirilmesi

DÖNÜŞÜM PROJESİNİN...	Var / Yok	Açıklama
Kent planı ile entegrasyonu	+	1998 yılında onaylanan 1/1000 ölçekli Şişli İlçesi Haliç Düzenleme Uygulama İmar Planında bu alan gezi, yeşil ve oyun alanı olarak önerilmiştir.
Koruma stratejileri ile paralellikleri	+	Alan, sit alanı değildir. Ancak, içinde tescilli yapılar olduğu için koruma stratejilerine uyumludur.
Kentin gelişme stratejileri ile paralellikleri	-	Haliç bölgesi için oluşturulan bir plan yoktur, ancak İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından alan için bir kültür koyu vizyonu geliştirilmiştir. 1/50.000 ölçekli nazım plan raporunda bu alan, özgün nitelikleri korunacak alan olarak belirlenmiştir. Fakat, çevre konut alanlarla olan ilişkisi planda belirlenmediği gibi, projenin de bu amaçla geliştirilen bir kararı yoktur.
Ekonomik yapıda geliştirici etki	-	Projenin açık bir kamusal alan yaratma ve tarihin sürdürülebilirliğini sağlama hedefleri vardır. Ancak, ekonomik bir kazanım hedefi yoktur.
Yeni Fonksiyonlar	+	Alanda eski işlevin canlandırılması hedeflenmektedir. Alanın yeni işlevi, geçmişteki işlevidir ancak alanın uzun zamandır boş olması nedeni ile yeni işlev kategorisinde ele alınabilir. Alanın yeni işlevi, spor ve rekreasyon ağırlıklı bir açık kamusal park olmasıdır.
Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi	-	Projenin, çevredeki sorunlu konut dokusunda iyileştirme hedefi yoktur ancak, projenin gerçekleştirilmesinden sonra çevresinde iyileştirici bir etki yaratması umulmaktadır.
Sosyal yapıda “gentrification” etkisi	+	Proje ile çevredeki konut alanlarında yaşayanlara yönelik bir etki hedeflenmemiştir. Ancak, yakın çevresindeki fiziksel dokuda bir değişim yaratma ihtimali yüksektir. Bu nedenle yakın çevrede yaşayanların bu değişimden etkilenmesi kaçınılmazdır.
Çevresel etkileri	+	Proje sürdürülebilirlik açısından hem doğal yapının hem de tarihin devamlılığını ve korunmasını hedeflemektedir.

		Derenin ıslahı, yeşil alanların korunması, alanın çöp ve atıklardan temizlenmesi ve Haliç'in temizlenmesi programlarına paralellik sağlaması açısından çevresel etkisi yüksek bir yapı taşımaktadır.
Kültürel yapıya etkisi	+	Projenin amacı, İstanbul'un tarihinde önemli bir yeri olan bir alanın korunması olduğu için bu projenin kültürel yapıya etkisi çok önemli olarak görülmektedir. Kentlilerde tarih bilincinin geliştirilmesi amacı ile alanın hem rekreasyon hem de kültürel amaçlı kullanımlara açılması hedeflenmiştir.

Fotoğraf 4.14. Kağıthane Deresi Islah Çalışmaları ve Çevre Konut Gelişmeleri

4.3.3.5. Miniatürk Projesi

Fotoğraf 4.15. Miniatürk Proje Alanı

Miniatürk projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilen ve ilk etabını tamamlamış bir projedir. Proje, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Görtuna'nın, "büyük bir ülkenin küçük bir modelini" gerçekleştirme hedefi ile ortaya çıkmıştır.

Projenin Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından tarifedilen amacı; Türk eserlerinin bir araya getirildiği bir park içinde tanıtılması ve Türk kültürünün yarattığı eserlerin sergilenmesidir.

Proje alanının gerçekleşen kısmında, Türkiye sınırları içinde ve geçmişte Osmanlı egemenliği altındaki ülkelerde yapılmış olan önemli mimari yapılar ve doğal değerlerin 1/25 ölçekteki maketleri sergilenmektedir.

Kapsamı

Miniatürk projesi, Haliç'in kuzeydoğusunda, Sütlüce ve Silahtarağa bölgeleri arasında, kıyıda yer almaktadır. Projenin üç etapta gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. İlk etabı gerçekleştirilen proje alanında, 105 eserin yerleştirilmesi planlanmıştır.

Mimari ve doğal eserlerin sergilendiği proje alanı Mini Türkiye Parkı olarak adlandırılmaktadır.

Miniatürk projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilen ve ilk etabını tamamlamış bir projedir. Proje, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Görtuna'nın, "büyük bir ülkenin küçük bir modelini" gerçekleştirme hedefi ile ortaya çıkmıştır.

Projenin Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından tarif edilen amacı; Türk eserlerinin bir araya getirildiği bir park içinde tanıtılması ve Türk kültürünün yarattığı eserlerin sergilenmesidir.

Proje alanının gerçekleşen kısmında, Türkiye sınırları içinde ve geçmişte Osmanlı egemenliği altındaki ülkelerde yapılmış olan önemli mimari ve doğal yapıların 1/25 ölçekteki maketleri sergilenmektedir.

Modelin Temel Özelliği - Özgün Yapısı :

Bu proje Türkiye'de ilk kez uygulanan bir projedir. Projenin çıkış fikri Büyükşehir Belediye Başkanı'na aittir. Öncelikle projenin kendisi oluşturulmuş, daha sonra uygun bir mekan arayışına gidilmiştir.

Miniatürk Parkı içinde yerleştirilecek olan eserlerin seçimi tamamlandıktan sonra, maketlerin yapımı özel şirketlere ihale edilmiştir.

Projenin oluşumu ve uygulanması, bir özel şirket olan Kültür A.Ş. tarafından yapılmıştır.

Alanın Seçim Kriterleri:

Projenin hızla uygulanması hedeflendiği için, öncelikle Büyükşehir Belediyesi mülkiyetindeki boş ve büyük alanların arayışına gidilmiştir. Ancak alanın seçim kriterleri içinde su kenarında oluşu ve Haliç'in kültür ve turizm koyu olması vizyonunun da önemli bir yeri vardır. Buna göre alanın seçim kriterleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Mülkiyetinin Büyükşehir Belediyesi'ne ait olması
- Projenin büyük bir alana ihtiyaç duyması nedeni ile alanın boş ve büyük bir alan olarak çekici olması,
- Alanın Haliç'te su kenarında olması
- Haliç'teki Feshane ve Sötlüce proje alanlarına yakın olması ile kültür turizmi potansiyeline sahip bir alan olması
- Haliç'in kültür koyu ve turizm alanı olarak belirlenen misyonunu desteklemesi.

Uzun ve Kısa Dönemli Hedefleri:

Kısa dönemli hedefleri:

- Miniatürk projesini Türkiye'de ilk kez gerçekleştirmek,
- İstanbul'da kültürel amaçlı bir turizm merkezi yaratmak,
- Haliç'in kültür koyu olması yolundaki hedeflerini desteklemektir.

Uzun dönemli hedefleri ise;

- İstanbul'un ekonomisine turizm açısından bir ivme kazandırmak,
- Türkiye sınırları içinde ve dışındaki eserlerin tanıtımı yolu ile ülkenin tanıtımını desteklemek,
- Sötlüce kültür merkezi ile birlikte kültürel aktiviteleri desteklemek, yeni bir kültür alanı yaratmak,
- Haliç'teki diğer projelerle birlikte Haliç'i canlı ve yaşayan bir merkez haline getirmektir.

Karar Mekanizması:

Miniatürk projesinin karar aşamasında etkin olan tek kurum İstanbul Büyükşehir Belediyesi'dir.

Büyükşehir Belediyesi projenin oluşumu ya da alanın seçim aşamalarında başka bir kurum ile herhangi bir işbirliği içine girmemiştir. Proje alanının sınırları içinde yer aldığı Kağıthane Belediyesi'nin karar süreçlerinde herhangi bir rolü yoktur.

Kaynakları:

Projenin kaynakları, Büyükşehir Belediyesinin bütçesinde ayrılan kaynaklardır. Projenin uygulaması Kültür A.Ş. tarafından yapılmıştır. Kültür A.Ş. yap-işlet-devret modeli ile yapılandırılmış bir şirkettir.

Aktörlerin tanımlanması:

Projenin baş aktörü, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Görtuna'dır. Projenin tanıtımında kendisi proje ile ilgili görüşlerini şöyle anlatmaktadır:

"... Dünya metropolü İstanbul'umuzun da böyle bir minyatür kente sahip olması, taşıdığı misyonun vazgeçilmez bir gereği idi. Miniatürk'ün hem İstanbul'un hem de Türkiye'nin gözbebeği bir turizm merkezi olacağına, ülkemizin tanıtımına çok büyük katkılar yapacağına inanıyoruz."

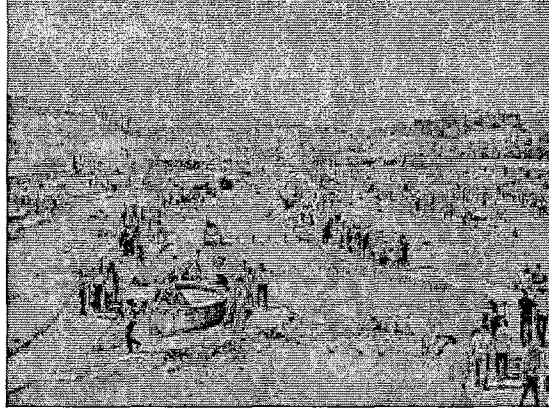
Fonksiyon değişimi:

Proje alanı Haliç kıyılarında büyük bir boş alan iken, bu projenin uygulanması ile yeni bir işlev üstlenmiştir. Alanın yeni işlevi, bir kültür parkı olarak turistik ve kültürel bir alandır.

Kullanıcı profili:

Miniatürk projesinin tüm İstanbul ve Türkiye'ye hitap eden bir alan olması planlanmıştır. Yerli ve yabancı turistler için bir çekim merkezi olması

hedeflenen alan, her yaştan ve sınıftan insanın ziyaret edeceği bir kültür parkı olarak tasarlanmıştır.

Fotoğraf 4.16. Miniatürk'ten Bir Görünüm

Fotoğraf 4.17. Miniatürk ve Çevre Konut Alanları

Tablo 4.6. Miniatürk Projesinin Değerlendirilmesi

DÖNÜŞÜM PROJESİNİN...	Var / Yok	Açıklama
Kent planı ile entegrasyonu	+	1/5000 ölçekli nazım imar planında proje alanı, kamuya ait açık alan olarak tanımlanmıştır. 1/1000 ölçekli uygulama imar planında da alan kamuya ait açık alan olarak tanımlanmıştır. Projenin temel amacı da planlarda belirtildiği gibi turizm ve kültür amaçlı kullanılacak kamuya ait açık bir alan olarak tasarlanmış ve uygulanmıştır. Bu nedenle projenin kent planı ile uyumu söz konusudur.
Koruma stratejileri ile paralellikleri	-	Alan, sit alanı değildir. Proje alanının içinde herhangi bir tarihi eser bulunmamaktadır.
Kentin gelişme stratejileri ile paralellikleri	+	Haliç bölgesi için oluşturulan bir plan yoktur ancak İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından alan için bir kültür koyu vizyonu geliştirilmiştir. 1/50.000 ölçekli nazım plan raporunda bu alan, rekreasyon alanı olarak belirlenmiştir. Alanın işlevi, nazım planı desteklemektedir.
Ekonomik yapıda geliştirici etki	+	Alanın turizm açısından kentin ekonomisine katkıda bulunması hedeflenmektedir. Park alanının hem yerli hem de yabancı turistler açısından bir çekim merkezi olması hedeflenmektedir. Bu sebeple kent ve ülke ekonomisine turizm geliri katkısı umulmaktadır.
Yeni Fonksiyonlar	+	Proje alanı, uygulama öncesinde boş bir alan olduğu için, kültür parkı işlevinin kendisi bu alan için yeni bir işlevdir.
Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi	+	Projenin, çevredeki sorunlu konut dokusunda iyileştirme hedefi yoktur ancak, projenin gerçekleştirilmesinden sonra çevresinde iyileştirici bir etki yaratması umulmaktadır. Mayıs 2000 tarihinde Kağıthane Belediyesi ile yapılan görüşmelerde, projenin uygulanması sırasında çevre konut alanında yenileme hareketinin başladığı tesbiti bildirilmiştir.

Sosyal yapıda “gentrification” etkisi	+	Proje ile çevredeki konut alanlarında yaşayanlara yönelik bir etki hedeflenmemiştir. Ancak, yakın çevresindeki fiziksel dokuda bir değişim yaratma ihtimali yüksektir. Bu nedenle yakın çevrede yaşayanların bu değişimden etkilenmesi kaçınılmazdır.
Çevresel etkileri	-	Projenin çevresel koruma ve sürdürülebilirliği sağlama hedefleri yoktur.
Kültürel yapıya etkisi	+	Proje kültürel amaçlı bir projedir. Projenin amacı, tarih ve mimarlık tarihi bilincinin geliştirilmesi ve kültür mirasına duyarlılığı artırmaktır. Ayrıca alanın hem rekreasyon hem de kültürel amaçlı kullanımlara açılması, İstanbul kenti için Sütlüce kültür merkezi ile birlikte bir kültür alanı yaratmaktır.

4.3.4. Haliç’te Uygulanması Tasarlanan Dönüşüm Projeleri

İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde uygulamada olan projelerin yanı sıra, projelendirme aşamasını tamamlamış ancak henüz uygulamaya geçilememiş olan projeler bulunmaktadır.

Bu projelerin uygulama aşamasına geçilmesini engelleyen faktörler genellikle, proje alanının mülkiyetinin Büyükşehir Belediyesi’ne ait olmaması nedeni ile yaşanan mülkiyet sorunu ya da finans kaynağının sağlanamamış olmasıdır.

Haliç’te uygulanması tasarlanan ancak henüz uygulama araçlarını geliştirmeyen bu projeler, Haliç’in sosyal, mekansal ve ekonomik yenileşmesini etkileyecek yapıda olan projelerdir. Sözü geçen projelerden;

- Silahtarağa ve Çevresi Rehabilitasyon Projesi
- Ayvansaray Rehabilitasyon Projesi
- Haliç Tersaneleri Dönüşüm Projesi

Haliç'in kültür koyu vizyonunun gerçekleştirilmesi ve Haliç'te kentsel yenileşmeyi sağlayıcı potansiyelleri açısından değerlendirilmiştir.

4.3.4.1. Silahtarağa ve Çevresi Rehabilitasyon Projesi

Silahtarağa Elektrik Fabrikası, İstanbul'un elektrik ihtiyacını karşılamak üzere Alibeyköy ile Kağıthane derelerinin birleşim Haliç'e döküldüğü alanda 1913 yılında kurulmuştur. Tesis, toplam 118.000 m2 alan üzerinde kurulmuştur. Macar Game firması tarafından kurulmuş olan santrali daha sonra 1914'te "Osmanlı Türk Elektrik A.Ş." devralmış ve kentin gelişen ihtiyaçlarına göre genişletilmiştir. 1937'de millileştirilerek İ.E.T.T. işletmesine bağlanmıştır.

1938-52 yılları arasında İstanbul'un elektrik ihtiyacını tek başına karşılayan Silahtarağa Elektrik Santrali, daha sonra yapılan diğer santrallerle entegre olarak çalıştırılmıştır. 1970 yılında T.E.K.'e devredilmiştir. Ama makinaların yıpranması ve kapasitesinin yetmemesi nedeni ile 1983 yılına kadar üretim yapabilmiş, bu tarihten sonra zorunlu olarak kapatılmıştır. Türkiye'nin ilk termik santrali olma özelliği taşıyan bina, 1. Ulusal mimari üslubunda yapılmıştır.

İşlevini yitirmiş olan Silahtarağa elektrik fabrikasının yeniden işlevlendirilmesi için İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bir girişimi bulunmaktadır. Haliç'in en kuzey ucunda bulunan bu tarihi yapı ve alanı, Haliç kültür koyu vizyonunu tamamlayıcı bir potansiyel alan olarak görülmektedir. 1986 yılında onaylanan Haliç Düzenleme Alanı Uygulama İmar Planı'nda Haliç düzenleme alanı içinde kalan Silahtarağa Elektrik Santrali, "gezi alanı, oyun alanı" şeklinde kullanılacak kamusal açık alan olarak belirlenmiştir. İçindeki korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı, Belediye tarafından kamulaştırılarak, binanın tarihsel yapısının korunması ve bir enerji müzesi olarak işlevlendirilmesi plan notunu taşımaktadır.

Ancak, binanın ve alanın mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi'ne ya da Eyüp Belediyesi'ne ait değildir. Bu nedenle projenin gerçekleştirilmesi için öncelikle alanın Belediye mülkiyetine geçmesi gerekmektedir.

Bu alan için uygulanacak proje için özel girişimciler teşvik edilmemiştir. Bu nedenle, projenin gerçekleştirilmemesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yatırım Planlama birimi ve Eyüp Belediyesi planlama birimi yetkilileri tarafından yalnızca mülkiyet sorununa dayandırılmaktadır.

4.3.4.2. Ayvansaray Rehabilitasyon Projesi

Fatih ilçesi sınırları içinde yer alan Ayvansaray, Tarihi yarımada'nın kuzeybatısında, kara surlarının Haliç surları ile birleştiği noktada yer alan tarihi bir bölgedir. İçinde bir çok Bizans ve Osmanlı yapıları ile merdivenli sokaklardan oluşan özgün bir dokusu vardır.

Ayvansaray, tarihi yapısının yanısıra çevre yollarının arasında kalmış merkezi bir konut alanıdır ve yoğun yapılaşmanın etkisi altındadır.

Ayvansaray tarihi bir sit alanıdır. İstanbul Tarihi Yarımada Koruma İmar Planında da, koruması gerekli alan olarak görünmektedir.

Ancak, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, konut alanlarının rehabilitasyonu konusunda projeler geliştirmemektedir. Ayvansaray bölgesi de İstanbul'un diğer tarihi konut alanları gibi sosyal, mekansal ve ekonomik olarak yenileşme ihtiyacındadır, ancak bu ihtiyaca yönelik bir proje geliştirilmemiştir.

Ayvansaray Rehabilitasyon projesinin uygulanmasına yönelik bir plan ya da proje yoktur sadece Büyükşehir Belediyesi'nin uygulama tarihi belirsiz hedefleri arasında yer almaktadır.

4.3.4.3 Haliç Tersaneleri Dönüşüm Projesi

Haliç'e gelen ilk sanayi tesisleri tersanelerdir. İlk tersaneler Bizans döneminde küçük tekneler için yapılmıştır. Fetih'ten sonra bunların yetmeyeceği kabul edilerek Haliç'te yeni tersaneler yapılmaya başlanmıştır. Galata'dan Kağıthane Deresi'ne kadar uzanan alanda tekneler yapılmıştır. Söğütözü'de yine aynı dönemlerde küçük gözler halinde Tersane-i Amire'nin küçük inşa kızakları yer alıyordu.

Tersane-i Amire tesislerinin en önemlisi, bugün hala kullanılan ve 15. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş Camialtı Tersanesi ile Taşkızak Tersanesidir. Hasköy Tersanesi Şirket-i Hayriye tarafından kendi vapurlarını üretmek için 1861'de kurulmuş ve 1884'te büyütülerek daha büyük teknelerin yapımı gerçekleştirilmiştir.

Haliç'in canlandırılması ve temizlenmesi yolundaki hedefler doğrultusunda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Haliç tersanelerinin boşaltılması ve yeniden işlevlendirilmesini öngörmüştür. 1/50.000 ölçekli Nazım Plan raporunda da bu görüş desteklenmektedir.

Haliç kıyısındaki, Denizcilik İşletmelerine ve askeriye'ye bağlı olan tersaneler ile Büyükşehir Belediyesi arasında uzlaşma sağlamadığı için, bu proje henüz gerçekleşmemiştir.

Bu projenin gerçekleşmesi, Büyükşehir Belediyesi ile Denizcilik İşletmeleri ve Donanma arasındaki uzlaşmaya bağlıdır.

4.5. BÖLÜM SONUCU

Haliç, 2000'li yıllarda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ve yerel ilçe belediyelerinin çok sayıda proje uyguladığı ve uygulamayı tasarladığı bir bölgedir.

Projelerin her birinin oluşumunun ve uygulamasının arkasındaki nedenler, gerekçeler, sorunlar birbirinden farklıdır. Haliç'i bir bütün olarak ele alan herhangi bir master plan ya da stratejik planlama yaklaşımı yoktur. Bu nedenle, uygulanan her proje diğerlerinden bağımsız, noktasal bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Kentsel yenileşme yaklaşımı bakış açısından geliştirilen tanımlama ve değerlendirme sonrasında, incelenen projeler, tezin teorik kısmında kentsel yenileşmenin dört bileşeni olarak tanımlanan:

- Fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak
 - Ekonomik yaşamı canlandırmak
 - Kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek
 - Her ölçekte katılımı sağlamak
- kriterleri ile değerlendirilmiştir.

Tablo. 4.7. Haliç Projelerinin Yenileşme Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Proje	Fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak	Ekonomik yaşamı canlandırmak	Kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek	Her ölçekte katılımı sağlamak
Fener-Balat	+	+	+	+
Eyüp	+	+	+	+
Sütlüce	+	+	+	-
Miniatürk	+	+	+	-
Sadabad	+	-	+	-

Tablo 4.7.'de incelen projelerin yukarıda tanımlanan kriterler açısından karşılaştırmalı değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu tabloya göre, incelenen projelerin temelde kentsel yenileşme etkisi yaratabilecek potansiyeller taşıdıkları görülmüştür. Projelerin hemen hepsinin, kültürel dinamikleri harekete geçirmeyi ve fiziksel dokuda iyileştirme ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlama kriterlerini içerdiği anlaşılmaktadır. Ancak, projelerin ekonomik dinamikleri harekete geçirmek, özellikle de yerel ekonomiyi canlandırma konusunda ve katılım boyutunu içermesi konusunda eksiklikleri olduğu görülmektedir.

Projelerin değerlendirilmesi sonucu, Haliç projelerini entegrasyonu amaçlı modele de veri oluşturmak amacı ile projeler özellikle de taşıdıkları sorunların kategorize edilmesi için şu başlıklar altında değerlendirilmiştir:

- Bütüncül Planlama Yaklaşımı Açısından
- Kurumlar Arası Entegrasyon Açısından
- Çevre Etkileri Açısından
- İşlevlendirme Açısından
- Özel Girişimcilik ve Belediye Ortaklıkları Açısından
- Mülkiyet Açısından
- Katılım Açısından
- Bütüncül Planlama Yaklaşımı Açısından:

İstanbul kentinin merkezinde çok önemli bir konumu olan Haliç'in tüm kenti etkileyen potansiyeller taşıdığı göz önüne alındığında, projelerin yalnızca kendi yakın çevreleri için değil, tüm kentin dinamiklerini etkileyecek yapıda olduğu, ancak bu kriterin göz ardı edildiği ve projelerin bütüncül bir yaklaşım içinde ele alınmadıkları görülmektedir. Hemen tüm projelerin alanın kendi sorunlarının çözümü ve potansiyellerinin değerlendirilmesi yaklaşımı ile geliştirilmesi ve söz konusu alanların mülkiyet yapısının temel belirleyici olması, noktasal projelerin oluşmasına neden olmakta ve projelerin bütünleşmesine ket vurmaktadır.

Birbirine çok yakın alanlarda uygulanan projelerin, bir kolajın parçaları gibi yan yana eklenen, ancak birbirlerine eklemlenmeyen projeler niteliği taşımasının bir nedeni de projeler arası etkileşimin dikkate alınmamasıdır. Bu projeler, Haliç'i bir bütün olarak ele alan ve Haliç vizyonunu destekleyen yaklaşımlarla ele alınırlarsa bir sinerji yaratabilirler. Aksi takdirde, projeler birbirlerini olumsuz etkileyebilir, hedefleri birbiri ile çatışabilir.

Projelerin birbirine ve İstanbul kentine eklemlenmesi sorununun çözümü gereklidir. Bu sorun, Haliç'i bir bütün içinde ele alan bir stratejik planlama yaklaşımının geliştirilmesi ile çözümlenebilir.

- Kurumlar Arası Entegrasyon Açısından:

İncelenen projelerde etkin bir rolü olan aktör kurumlar incelendiğinde; sit alanı olan ya da tescilli yapıların yeniden işlevlendirilmesi projelerinde, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun, kurumsal yapı içinde hiyerarşik bir üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. Kurulun getirdiği sit ve tescil kararına uyması gereken kurumlar ise; Büyükşehir Belediyesi ve yerel Belediyelerdir. Yukarıdan aşağıya olan bu karar sürecinde, Belediyeler koruma planlarını ve mülkleri olan tarihi yapıların restorasyon projelerini yapıp onaylatmakla yükümlüdürler ve bu tür alanlarda uygulayacakları projeler, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun denetimi ve kısıtları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir.

Haliç'in tamamı bir sit alanı değildir, ancak bazı projeler Tarihi Yarımada sınırları içinde bulunmaktadır. Büyükşehir Belediyesi ve yerel belediyeler arasındaki iletişim ve entegrasyon eşgüdüm eksikliği nedeni ile, örneğin; Fener Balat Rehabilitasyon projesi Tarihi Yarımada Koruma Planından bağımsız olarak geliştirilmiştir.

Koruma alanı olmayan bölgelerde ise; planlama yetkileri İstanbul Büyükşehir Belediyesinin elinde bulunmaktadır. Büyükşehir Belediyesi'nin bünyesindeki farklı birimler, bu alanlarda uygulanacak projelerin ihalesi, oluşumu ve uygulanmasının denetlenmesinden sorumludurlar. Alan araştırması süresince, Büyükşehir Belediyesi'nin farklı birimleri bünyesinde, projelerin karar ve uygulama aşamalarında etkin olan aktörlerle görüşmeler yapılmıştır. Projelerden sorumlu olan birimlerden bazıları; Yatırım Planlama Müdürlüğü, Kentsel Tasarım Müdürlüğü, Yerleşmeler ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü, Yapı İşleri Müdürlüğü olarak saptanmıştır. Sözü geçen birimlerin, projeleri hangi kriterlere bağlı olarak geliştirdiği belirlenememiştir. Projelerin ayrı birimler tarafından çalışılması, projelerin entegrasyonu sorununu

yaratmaktadır. Bu entegrasyon sorunu nedeni ile projelerin birbirleri ile etkileşimleri ve Haliç bütününe etkileri değerlendirilememektedir.

Büyükşehir Belediyesi'nin uyguladığı projeler, yerel belediyelerin idari sınırları içinde yer almaktadır. Ancak, projelerin karar ve uygulama aşamalarında yerel belediyeler ve Büyükşehir Belediyesi ortak bir çalışma zemini veya ortak çalışmaya olanak yaratacak kurumsal bir yapı bulunmamaktadır. Çoğunlukla Büyükşehir Belediyesi, yerel belediyelerin karar süreçlerinde yer almadığı yukarıdan aşağıya bir karar ve uygulama içerisindedir.

- Çevre Etkileri Açısından:

Projelerin çevrelerinde yaratacakları sosyal-ekonomik ve çevresel etkilerin bir sistem içinde ele alınmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Projeler genellikle yeniden işlevlendirilen, işlevini yitirmiş alanlarda oluşmuştur. Bu alanlara verilen yeni işlevlerin ise çevreleri ve kentle olan ilişkilerini değerlendiren bir sistem yaklaşımı yoktur. Kültürel etkinliklerin düzenleneceği bir alanın oluşumu kararları içinde, çevre bölgede yaşayan kesimin bu alanı kullanımı veya bu proje alanı içinde istihdam edilecek kesimin bu alanla ilişkisi konularında bir ön karar yoktur. Kentsel projelerin çevrelerinde yarattığı gentrification etkisinin yoğun bir şekilde tartışıldığı günümüzde, projelerin karar süreçlerinde bu etkinin önlenmesi konusunun ele alınmadığı görülmektedir.

Projelerin uygulandıkları çevrede ve kentin bütününde oluşturacağı sosyal ve ekonomik potansiyellerin değerlendirilmesi, kentin edineceği kazanımların artırılması ve yaratacağı sorunların önlenmesi için projenin yakın çevresi ve bölgesi içinde var olan dinamikler dikkate alınarak geliştirilmesi gereklidir. Bu nedenle yer seçimi, çevresi ve kente etkileri, çevreden ve kentten projeye girdiler bir bütüncül planlama sistemi içinde değerlendirilmeli ve karar süreçlerine yansıtılmalıdır.

- İşlevlendirme Açısından:

Yeni işlevlerin verilmesi sürecinde kararın yalnızca Belediye tarafından geliştirildiği görülmektedir. Haliç'te uygulanan projelerin işlevlerine bakıldığında, özellikle yeniden işlevlendirilen alanların ve binaların genellikle kültür amaçlı düzenlendiği, konut alanlarını da içeren bölgelerin dönüşümünde ise yeni işlevlerin konut alanlarının içinde yer almadığı görülmektedir.

Kentsel yaşam ile örtüşen planların üretilmesinde çok işlevli alanların yaratılmasının gerekliliği, çağdaş planlamanın temel savlarından bir olarak kabul edilmektedir. Kent mekanın çeşitli işlevlerle yaşayan, canlı alanlar olarak düzenlenmesi, özellikle yeniden işlevlendirilen yenileşme alanlarında çok işlevliliğin, sürdürülebilir mekanlar için gerekli olduğu görüşü yaygındır. Haliç, Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilen kültür koyu vizyonunun gerçekleştirilmesi için hemen bütün projelerde kültür alanlarının yaratıldığı bir bölge haline gelmiştir. Ancak, yine bütüncül yaklaşımın eksikliği nedeni ile kültür işlevi neredeyse bu bölgede “tek işlev” haline gelmektedir. Bölgenin sunduğu olanaklar farklı işlevler için bir potansiyel taşımakta ve ihtiyaçların çeşitliliği de işlevsel farklılaşmayı gerektirmektedir.

Boş alanların ve işlevini yitiren alanların yeniden işlevlendirilmesine ilişkin karar süreçlerinde, yerel ihtiyaçlar ve potansiyellerin dikkate alınması, yaşayan mekanlar oluşturulması ve proje alanlarının sürdürülebilirliği açısından önemlidir. İşlevlerin yer seçimi, yerlerin işlev seçimine dönüşmelidir.

- Özel Girişimcilik ve Belediye Ortaklıkları Açısından:

Haliç'te uygulanan projelerde, özel sektörün ve girişimcilerin proje üretim ve uygulamada etkin olmadığı görülmektedir. Parmakla sayılabilecek kadar az

sayıdaki özel proje girişimleri dışında hemen tüm projeler, Belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Belediyelerin yaşadığı kaynak sıkıntıları nedeni ile projelerin hem kapsamı daratılmakta hem de uygulamaları zaman zaman yarıda kalmakta ya da süreçler uzamaktadır. Zaman ve kaynak kaybının önlenmesi ve projelerin kısa zamanda etkin ve geniş kapsamlı olarak hayata geçirilebilmesi için özel sektör ile Belediyenin daha çok işbirliği yapabileceği bir sistem kurulmalıdır. Belediye'nin, kentin bütününden süzüp oluşturduğu vizyon ve planlama yaklaşımı içinde, bu alanlar için geliştirdiği kararlar sonrasında, özel girişimcilerin kaynak yaratma ve uygulama kapasitelerinin yüksek olması potansiyeli kullanılarak, kente kazanımlar elde edilebilir. Özel girişimciler, kentsel yenileşme alanlarında uygulanacak dönüşüm projelerinde, Belediye ile birlikte etkin bir aktör olarak rol almalıdır. Ancak, özel sektörün karlılık hedeflerinin kamu yararı üzerinde bir baskı yaratması riskini ortadan kaldıracak denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Özel sektörün kent mekanında yer seçimi, yaratacağı işlev alanı ve kapasitesi, kamu yararının göz ardı edilmemesi için Belediye'nin planlama yaklaşımı ile denetlenmeli ve yönlendirilmelidir.

- Mülkiyet Açısından:

Projelerin yer seçiminde en önemli kriter olarak "mülkiyet" ortaya çıkmaktadır. Belediye, mülkiyeti dışındaki alanlarda proje geliştirmeyi tercih etmemektedir. Dönüşüm ihtiyacı içindeki konut alanlarına müdahalenin eksikliği de karmaşık mülkiyet yapısına dayandırılmaktadır. Kamulaştırma, kiralama bedellerinin Belediye tarafından karşılanması, büyük kaynaklar gerektirmektedir. Bu nedenle, Belediyeler, öncelikle kendi mülkiyetindeki alanlara proje geliştirmektedir. Bu noktada, özel girişimcilerin rolünün önemi ortaya çıkmaktadır.

- Katılım Açısından:

Haliç'te uygulanan projelerin neredeyse tamamında tabandan katılım için örgütlenmenin zayıf olduğu görülmektedir. Öte yandan projelerin yapıları da katılımı içerebilecek oluşumlar içermemektedir. Örgütlenme olmadığı için proje alanları ve çevrelerinde yaşayanlar karar süreçlerine katılamamaktadırlar. Örneğin bir proje alanının çevresinde yapılan kamulaştırma, ulaşım kararları ve yeni işlevin ne olacağı vb. konularında yaşayanların ve kullanıcıların söz hakkı olmadığı görülmektedir.

Karar ve uygulama süreçlerine halkın ve kullanıcının katılımının nasıl olacağı sorunu, her projenin kendi dinamikleri ile çözülebilir. Haliç'te konut alanlarında uygulanan dönüşüm projelerinde yerel halkın katılımı için model arayışları görülmektedir ancak, sorunun örgütlenme tarafında yoğunlaştığı ve yerel halkın örgütlenmesi sonucunda aslında yerel yönetimlerin katılım konusunda açık oldukları anlaşılmaktadır.

BÖLÜM 5. İSTANBUL – HALIÇ DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN HİPOTETİK MODELLERİ

Seçilen Haliç dönüşüm projelerinin, kentsel yenileşme yaklaşımı bakış açısından geliştirilen yöntemle değerlendirmeleri sonucu; herhangi örgütsel, finansal ya da sosyal bir modele bağlı olmadan geliştirilmiş oldukları görülmektedir. İncelenen projelerin çoğunluğunda, proje alanının konumu ve işlevinin seçim kriterlerinin belirlenmesinde yönetimlerin yalnızca, mülkiyet ve imaj kriterlerine bağlı olarak karar ürettikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum; projelerin sürdürülebilirliğinin sağlanamaması ve sınırları belirli bir alan için çözüm oluştururken, çevresinde ve kentin bütününde kopukluklar ve yaratması, gibi tehlikeler taşımaktadır.

Bu bölümde projelerin hipotetik modelleri ile incelenen dönüşüm projelerinin sorun taşıyan, tamamlanması gereken boşluklarının saptanması ve bir modele giderken taşıdıkları potansiyellerin ortaya konmasını sağlamak amaçlanmıştır. İstanbul Haliç dönüşüm projelerinin modellerinin incelenmesi, önerilecek olan kavramsal modelin kurgulanmasında yola çıkılacak sorunlar ve potansiyelleri tanımlayacaktır.

Tezin alan çalışmasında ele alınan ve dördüncü bölümde kentsel yenileşme kriterleri ile değerlendirilen Haliç dönüşüm projeleri aşağıdakilerdir:

- Eyüp Koruma Planı (Eyüp Rehabilitasyon Projesi)
- Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi
- Sütlüce Mezbahası – Kongre ve Kültür Merkezi Projesi
- Sadabad Koruma Ve Geliştirme Projesi
- Miniatürk Projesi

İstanbul'da uygulanan dönüşüm projelerinin yapıları incelendiğinde; projeler, yapıları, konumları ve işlevlerine göre sınıflandırılmışlar ve bu sınıflandırmaya göre; dört tip dönüşüm modeli saptanmıştır:

1. Tarihsel konut alanlarındaki dönüşüm modeli:

Fener, Balat ve Eyüp gibi tarihi bir kimliği olan ve tarihi sit alanı içeren, konut ağırlıklı olmak üzere karma işlevsel bir yapıdaki kent bölgelerinde uygulanan dönüşüm projeleri modeli.

2. Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi dönüşüm modeli:

Sütlüce, Feshane, Silahtarağa gibi işlevini yitirmiş olan tescilli yapıların restorasyon yöntemi ile yeniden işlevlendirilmesi dönüşüm modeli.

3. Kamusal alanların yeniden işlevlendirilmesi dönüşüm modeli :

Sadabad, kıyı alanlarında dönüşüm projeleri gibi, açık kamusal alanların yeniden işlevlendirilmesi yöntemine dayalı projelerin modeli.

4. Tematik hedefli dönüşüm modeli:

Miniatürk gibi bir tema çerçevesinde oluşan projelerin oluşumu hedefli dönüşüm modeli.

Yukarıda sıralanan, dönüşüm modelleri tipleri, incelenen projelerin yapılarına bağlı olarak geliştirilmiştir ancak, bu dört tip dışında yeni dönüşüm projesi model tipler de geliştirilebilir. Dönüşüm projelerinin içerdiği eksiklikler ve potansiyellerin proje tipleri ile olan ilişki ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi ile modeller kategorize edilmiş ve tipler oluşturulmuştur.

5.1. TARİHSEL KONUT ALANLARINDAKİ DÖNÜŞÜM MODELİ

Eyüp Koruma Planı (Eyüp Rehabilitasyon Projesi) ve Fener-Balat Rehabilitasyon Projesinin uygulandığı alanlar ve hedefleri ortak özellikler taşımaktadır. İlk olarak; her iki proje de, sivil mimari ve anıtsal yapılardan oluşan tarihi bir dokuya sahip ve özgün kimliği olan alanlar oldukları için koruma altında olan alanlardır. İkinci olarak; her iki alan da işlevsel yapı bakımından konut ağırlıklıdır ancak, ticaret ve kültür gibi farklı işlevleri de

içinde barındıran karma alanlardır. Kısaca alanların ortak özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

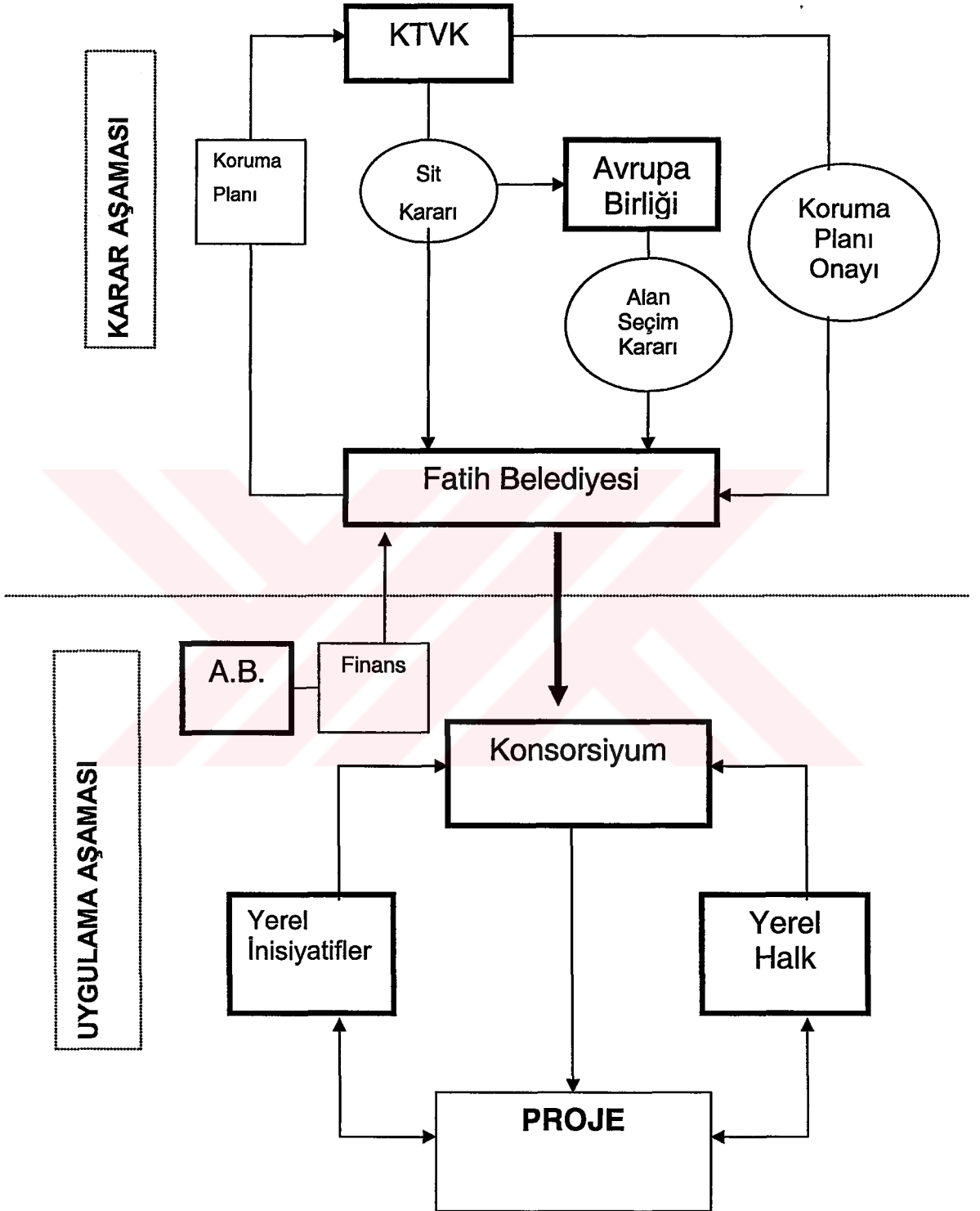
- İçerdikleri tarihi doku nedeni ile sit alanı statüsünde olmaları,
- Konut ağırlıklı olmak üzere karma bir işlevsel yapı içermeleri,
- İstanbul'un tarihi merkezinde yer almaları,
- Haliç'in kıyısında oluşmuş alanlar olmaları.

Her iki proje de uygulama alanının sorunlarını üç temel yaklaşımla çözmeyi ve potansiyellerini harekete geçirmeyi hedeflemektedir:

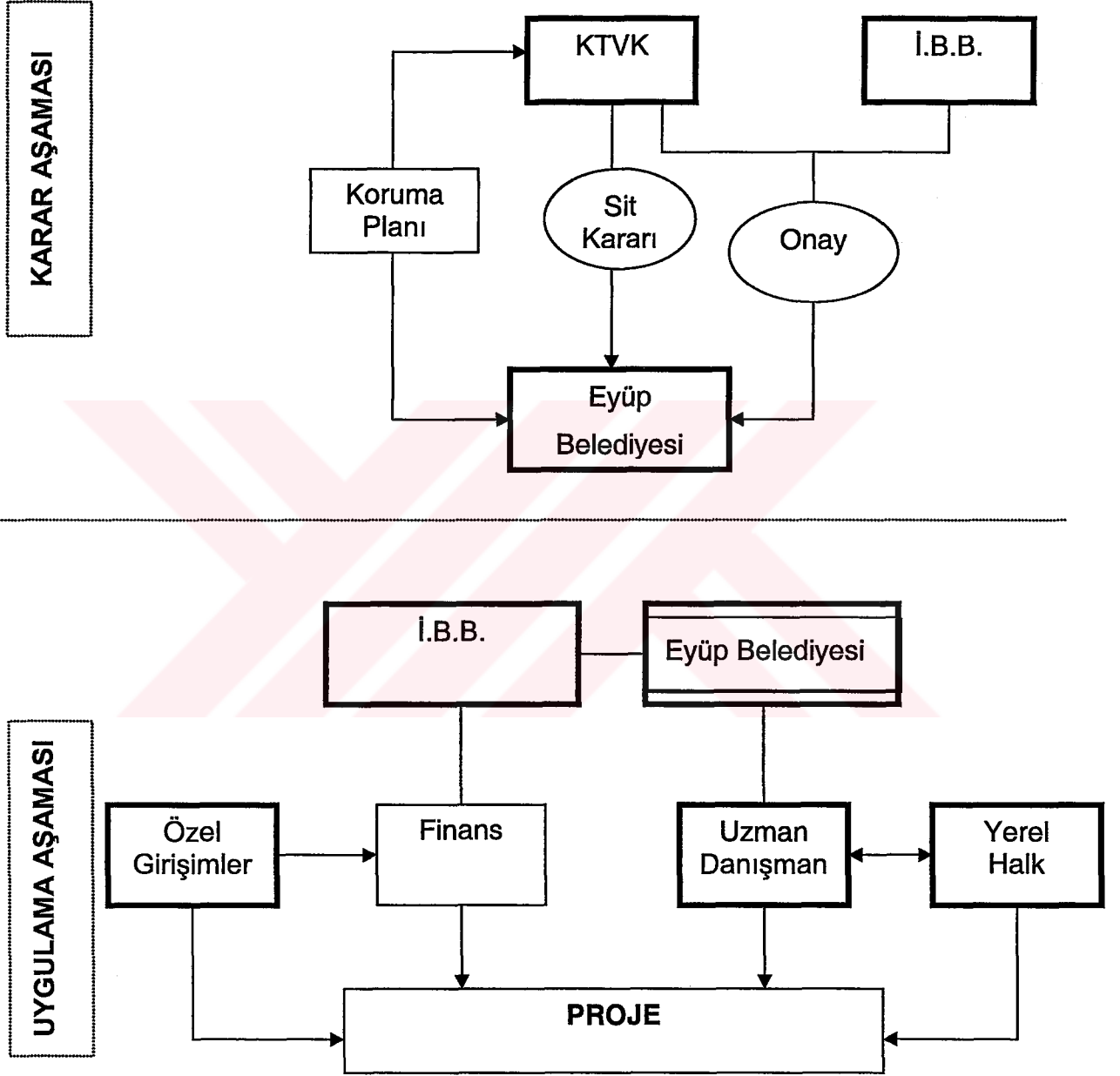
1. Tarihi ve mimari açıdan özgün dokuya ait binaların restorasyonu yolu ile fiziksel çevrenin iyileştirilmesi
2. Sosyal sorunların giderilmesi
3. Yerel ticaretin ve turizmin gelişmesi

Şema 5.1'de Fener – Balat Projesinin ve Şema 5.2'de Eyüp Rehabilitasyon Projesinin modelleri oluşturulmuştur.

Şema 5.1. Fener Balat Projesi Modeli

Şema 5.2. Eyüp Koruma Planı (Rehabilitasyon Projeleri) Modeli

Bütüncül Yaklaşım ve Kurumsal Entegrasyon:

Şema 5.1. ve 5.2.'den izlenebileceği gibi, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, her iki alanın da koruma alanı olması nedeni ile karar süreçlerinde en üst kademede yer almaktadır.

Fener Balat projesi, 1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı ile eşgüdümlü oluşturulmuş bir proje değildir. Avrupa Mimari Mirası içinde yer alan koruma alanları içinde yapısal fonlardan finans aktarımı için seçilmiş bir alandır. İstanbul'un fiziksel ve sosyal sorunlar içinde olan diğer tarihi bölgeleri içinde alanın seçimini öncelikli yapan kriterler anlaşılamamıştır. Çünkü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin İstanbul ve/veya Haliç için geliştirdiği bir master plan ve öncelikli müdahale alanlarını belirleyen bir politika yaklaşımı yoktur. Tarihi Yarımada'nın bütünü ile sit alanı olması ve 1/50.000 ölçekli Nazım Plan kararlarında bu bölgenin tarihi niteliği korunacak bir bölge olması yönündeki kararlara uygunluğu dışında, proje alanı ve çevresine bütüncül bir yaklaşım oluşturacak üst plan kararları yoktur. Eyüp Koruma Amaçlı İmar Planı, yalnızca Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ve Koruma Kurulu'nun üst kararlarına bağlı olarak geliştirilmiştir. Bu yasa dışında planı bağlayıcı bir üst plan olarak 1/50.000 ölçekli Nazım Plan vardır ancak o plan da yasallaşmamıştır. Eyüp Koruma Planı üst kararlardan bağımsız olarak gelişmiş bir plandır ve İstanbul bütünü veya Haliç bütünü ile entegrasyonunu düzenleyen başka bir plana bağlı değildir.

Eyüp Koruma Amaçlı İmar Planı; Eyüp Belediyesi'nin kendi bünyesindeki planlama birimi tarafından yapılmıştır. Planın yapımı ve uygulamasının aynı birim tarafından yapılmış olması avantajlar yaratmaktadır. Bu avantajlardan ilki; planın yapımından sonraki süreç içinde izlenmesi, zaman içinde planın işlemeyen taraflarının yerel yönetim tarafından direkt veri olarak sonraki kararlara yansıtılmasıdır. Belediye içindeki planlama birimi, alanı çok iyi tanıdığı ve planın her aşaması içinde bulundukları için, uygulama sürecinde

çıkan aksaklıkları izleyerek, planın işlemesi için yeni kararlar üretmektedirler. İkincisi ise; aynı birim, planın yapımı ve izlenmesi sürecinde, koruma amaçlı imar planının kısıtlayıcılarını, kullanıcı ve alanın iç dinamiklerini harekete geçirecek potansiyellere dönüştürecek projelerle planı desteklemektedirler. Bu projeler, koruma planını işler hale getirmekte ve alanın hızla yenileşme yolunda olmasını sağlamaktadır. Fener – Balat Projesi ise; Belediye dışında oluşturulan bir özel uluslar arası konsorsiyum tarafından gerçekleştirilmektedir. Belediyenin bu noktadaki konumu, projenin organizasyonu ve denetlenmesi yönündedir.

Finans ve Özel Sektörle İşbirliği :

Fener Balat projesinin finans kaynağı, AB programlarından aktarıldığı halde Eyüp Projelerinin uygulanması için herhangi bir dış kaynak bulunmamaktadır. Her iki projenin uygulaması da yerel belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Fatih Belediyesi, projenin yapımı ve uygulaması aşamasında, uluslararası bir konsorsiyumla işbirliği yapmakta, Eyüp Belediyesi ise; uzman danışmanlardan destek almaktadır.

Fener Balat projesinin restorasyon uygulamaları için özel sektörle kurduğu işbirliği herhangi bir program dahilinde geliştirilmemiştir. Eyüp projesinde ise; yerel ekonominin kalkınması için, restorasyon çalışmalarında ilgili iş kollarına bağlı yerel esnaf ile işbirliği yapılmıştır.

Katılım:

Fener Balat projesinde tabandan katılımın sağlanması amacı ile yerel inisiyatifleri ve yaşayan kesimi bir araya getirmek ve projenin uygulama ve karar aşamalarına dahil etmek için bir sosyal merkez içinde örgütlenme yaklaşımı geliştirilmiştir. Eyüp projesinde ise; katılımı örgütleyen herhangi bir model ya da yaklaşım yoktur, ancak belediye arabulucu ve yönlendirici rol üstlenmiş ve özellikle, restorasyon yapacak olan kesime proje sağlanması ve

bazı yapı adalarında esnafın mülkiyet haklarının birleştirilmesi yolunda ön ayak olmuştur.

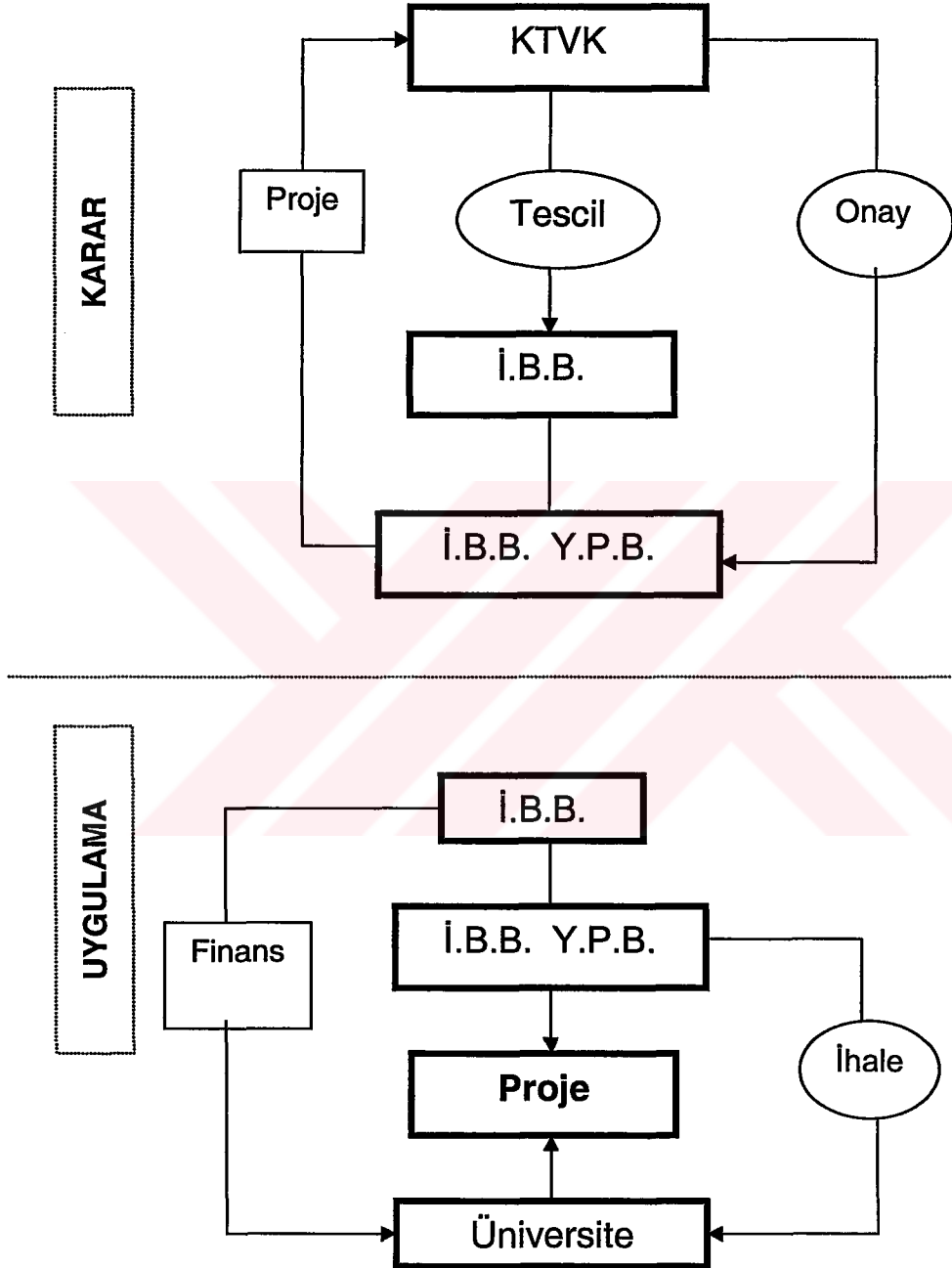
5.2. TARİHİ YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ DÖNÜŞÜM MODELİ

İncelenen dönüşüm projeleri içinde Sütlüce Mezbahası – Kongre ve Kültür Merkezi Projesi, yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların dönüşüm modelinin oluşumunda kullanılacak potansiyeller ve sorun teşkil eden noktaların anlaşılması için seçilmiş bir örnektir.

Şema 5.3.'de Sütlüce Mezbahası – Kongre ve Kültür Merkezi Projesi'nin modeli oluşturulmuştur.

Şema 5.3. Sütlice Mezbahası – Kongre ve Kültür Merkezi Projesi Modeli

Bütüncül Yaklaşım ve Kurumsal Entegrasyon:

Sütlüce Kongre ve Kültür Merkezi projesi, temelde, işlevini yitirmiş tarihi bir yapının restorasyon ve eklemeler yolu ile yeniden kent yaşamına katılarak korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasını hedefleyen bir projedir.

Bina, tescilli olması nedeni ile, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ve Yasa gereğince, Koruma Kurulu'nun kararlarına ve onayına bağlı karar süreçleri ile geliştirilmiştir. Bu projenin oluşumunda Koruma Kurulu, karar organları hiyerarşisi içinde en tepede bulunan yapıdır. Binanın İstanbul Büyükşehir Belediyesi mülkiyetinde olması nedeni ile, işlevlendirilmesi ve restore edilmesi kararı ise; İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilmiştir. Projenin finans kaynağı da Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilmiştir.

Projenin işlevlendirilmesi karar sürecini bağlayan ya da yönlendiren herhangi bir master plan bulunmamakla beraber, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin plandan bağımsız olarak geliştirdiği "Haliç Kültür Koyu" vizyonuna paralellik gösteren kültür işlevi verilmiştir.

Finans ve Özel Sektörle İşbirliği:

Proje için bir finans ya da işletme modeli yoktur. Bu nedenle, İstanbul Büyükşehir Belediyesi kaynaklarındaki yetersizlik sorunu nedeni ile, projenin uygulaması uzun süreçlere yayılmış ve son dönemde beklemeye girmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bu projede özel sektörle herhangi bir işbirliğine girmemiştir.

Katılım:

Proje, noktasal bir yeniden işlevlendirme projesi olarak ele alınmış ve çevredeki konut alanları ile ilişkisi düşünülmemiştir. Bu nedenle, katılımı içeren bir yapı da taşımamaktadır.

5.3. KAMUSAL ALANLARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ DÖNÜŞÜM MODELİ

Sadabad Projesi, dördüncü bölümde detaylı olarak incelenmiş ve yeniden işlevlendirilen açık kamusal alanlar için oluşturulacak dönüşüm projesi modeli için taşıdığı potansiyeller ve eksiklikler açısından irdelenmiştir.

Şema 5.4.2’de Sadabad Projesinin Modeli oluşturulmuştur.

Bütünsellik ve Kurumsal Entegrasyon:

Sadabad projesi, Haliç’in bir bütün olarak ele alındığı bir plan olmadığı için yalnızca, Haliç’in kültür koyu olma ve geçmişteki Haliç’in canlandırılması hedefi üzerine oluşturulmuş bir projedir. Çevredeki konut alanları ve ticaret fonksiyonları ile ilişkili bir karar içermemektedir. Osmanlı Dönemi’nin açık kamusal alanlarını yeniden canlandırılması yolu ile kente tarihi bir parkı yeniden kazandırmayı hedefleyen proje için 1/50.000 ölçekli Nazım Planda da herhangi bir karar getirilmemiştir.

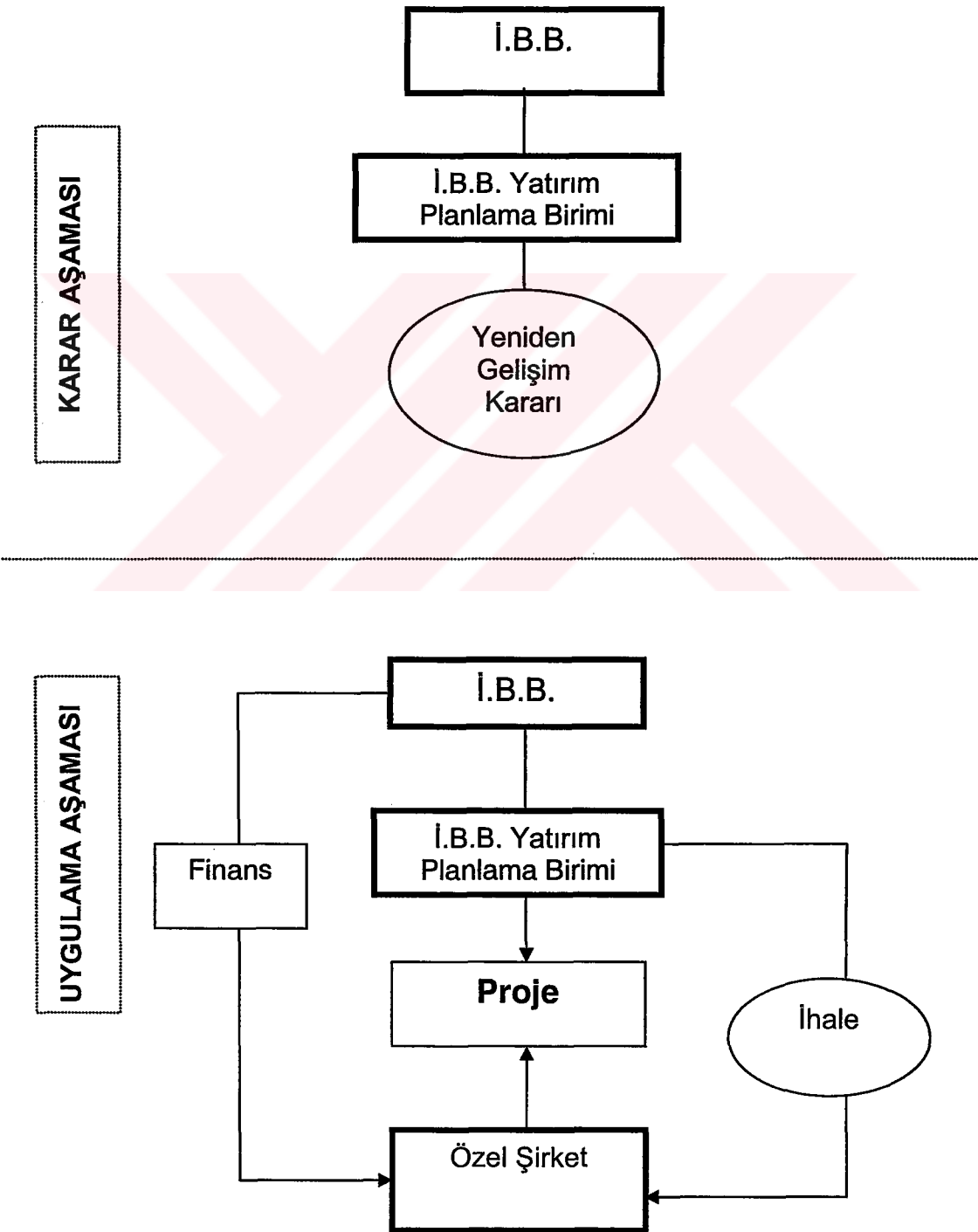
Finans ve Özel Sektörle İşbirliği:

Sadabad projesinin için herhangi bir finans modeli geliştirilmemiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin kaynakları kullanılmaktadır. Özel sektörle de bir işbirliği yoktur.

Katılım:

Proje, noktasal bir yeniden işlevlendirme projesi olarak ele alınmış ve çevredeki konut alanları ile ilişkisi düşünülmemiştir. Bu nedenle, katılımı içeren bir yapı da taşımamaktadır.

Şema 5.4. Sadabad Koruma ve Geliştirme Projesi Modeli

5.4. TEMATİK HEDEFLİ DÖNÜŞÜM MODELİ

Miniatürk Projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin mülkiyetinde olan bir kıyı alanının açık müze ve rekreasyon alanı olarak düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

Bütüncül Yaklaşım ve Kurumsal Entegrasyon:

Miniatürk projesinin uygulandığı alan için geliştirilmiş noktasal bir işlev kararı yoktur. 1/50.000 Nazım Planda Haliç kıyı alanları rekreasyon alanları ve yeşil alanlar olarak belirtilmiştir. Bu açıdan yasal olmayan ancak İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bazı mekansal kararlarda uygun davrandığı Nazım Plan kararlarına uygundur. Bu plan dışında Haliç bütünü için geliştirilmiş bir üst plan yoktur. Ancak yine, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin plandan bağımsız olarak geliştirdikleri "Haliç Kültür Koyu" vizyonunu destekler bir işlev taşımaktadır.

Finans ve Özel Sektörle İşbirliği:

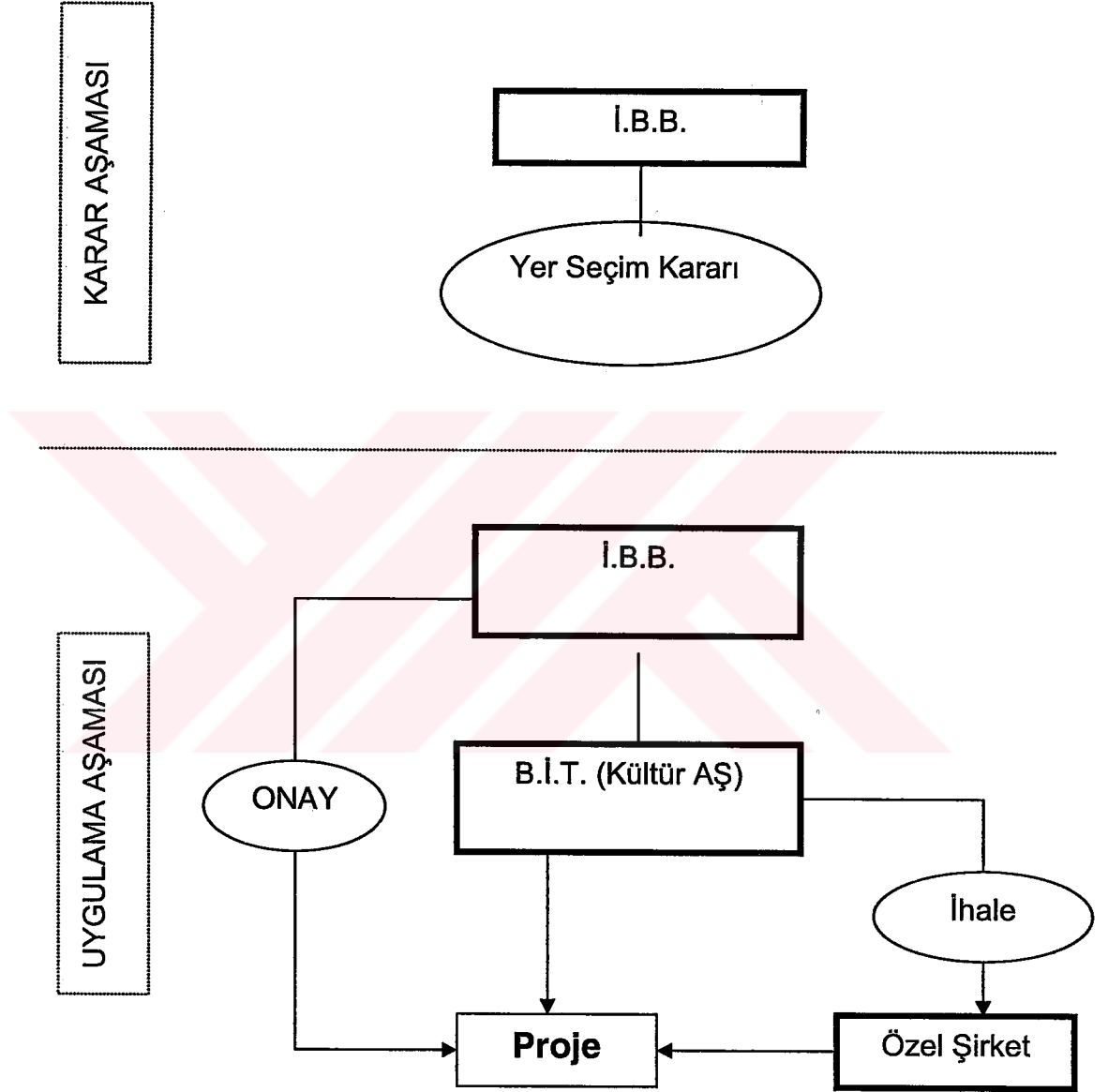
Miniatürk projesi, Haliç'te incelenen diğer dönüşüm projelerinden farklı olarak bir Belediye Özel Teşekkülü olan Kültür A.Ş. tarafından geliştirilen ve Büyükşehir Belediyesi destekli bir finans modeli üzerine kurgulanmıştır. Proje yüksek maliyetli bir proje olmasına karşın oluşturulan bu finans modelinin getirdiği kolaylıklar sayesinde hızla uygulanmıştır.

Katılım Açısından:

Proje, noktasal bir yeniden işlevlendirme projesi olarak ele alınmış ve çevredeki konut alanları ile ilişkisi düşünülmemiştir. Bu nedenle, katılımı içeren bir yapı da taşımamaktadır.

Şema 5.5'de Miniatürk projesinin modeli oluşturulmuştur.

Şema 5.5. Miniatürk Projesi Modeli

5.5. BÖLÜM SONUCU

Haliç'te uygulanan projelerinin yenileşme kriterleri açısından incelenmesi sonucu, kültürel, ekonomik ve fiziksel iyileşmeyi sağlama yönünde hedefler içerdikleri saptanmıştı. Ancak yenileşme etkisi yaratmada önemli olan katılım kriterini içermedikleri görülmüştü. Hipotetik modelleri incelendiğinde de uygulandıkları alanda ve çevrelerinde yaratacakları etkiler ve tehlikelerin belirlenmesi hedeflendi.

Tarihi konut alanlarında uygulanan dönüşüm projesi modellerindeki en temel sorunların:

- Bütüncül planlama yaklaşımı içinde ele alınmadıkları için projelerin birbirinden bağımsız oluşmaları,
- Üst plan kararlarına bağlı olmadan noktasal geliştirilmeleri,
- Yerel ilçe belediyelerinin aynı bölge içinde uygulamalar yapmalarına karşın birbirleri ile ve Büyükşehir belediyesi ile eşgüdümlü çalışmamaları,

Bu modellerin taşıdığı olumlu potansiyeller ise;

- Katılım sağlama yolunda örgütlenme modelleri yaratma çabaları olması
- Koruma planını projeler yolu ile hayata geçirme ve dinamik bir yapı kazanma girişimleri olması
- Esnaf, yaşayan halk ile Belediye'nin finans sorununu çözme amaçlı ortaklıklar ve anlaşmalar yoluna gitmeleri

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi yöntemi ile uygulanan dönüşüm projesi modelinde saptanan sorunlar;

- Bütüncül planlama yaklaşımı içinde ele alınmadıkları için projelerin birbirinden bağımsız oluşmaları,
- Üst plan kararlarından bağımsız oluşturulduğu için çevrelerinde ve kentte yaratacakları etkilerin öngörülmemesi,

- Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı bir birim tarafından üretilen projenin Belediye'nin diğer proje üreten birimleri ve yerel ilçe belediyesi ile eşgüdümlü çalışmaması,
- Finans modelleri geliştirmemesi,
- Çevre alanlarda yaşayanlar veya kentli katılımı içermemesi.
- Gentrification etkisi yaratma tehlikesi taşımasıdır.

Bu modelin taşıdığı olumlu potansiyel ise;

- Belediyenin projenin uygulama aşamasında Üniversite ile işbirliği yapmasıdır.

Kamusal alanların yeniden işlevlendirilmesi dönüşüm projesi modeli örneğinde saptanan sorunlar;

- Katılım içermemesi,
- Yerel ilçe belediyesi ile Büyükşehir Belediyesi proje biriminin eşgüdümlü olmaması,

Olumlu potansiyeller ise;

- Alanın geçmişteki işlevi ile yeni işlevi arasındaki sürekliliğin sağlanması.

Tematik dönüşüm projesi örnek modelinde ise saptanan sorunlar;

- Haliç'te uygulanan diğer kültür amaçlı dönüşüm projeleri ile birlikte bütüncül bir yaklaşımla gerçekleşmemesi,
- İlçe belediyesi ile Büyükşehir Belediyesi arasında eşgüdüm olmaması,
- Çevre konut alanları ile ilişkisinin düşünülmemiş olması,
- Gentrification etkisi yaratma tehlikesi taşımasıdır.

Taşıdığı olumlu potansiyel ise;

- Finans ve proje işletmesi bağlamında bir Belediye İktisadi Teşekkülünün kurulması ve olumlu bir model örneği oluşturmasıdır.

Yukarıda açıklanan yaklaşımların yanısıra, projelerin birbirlerinden çok farklı biçimde oluştukları ve hedeflerini karşılamada örgütlenme, finans veya uygulama süreçlerini hızlandıracak yöntem ve araç geliştirmedikleri söylenebilir. Sonuç olarak incelenen projelerin örgütlenmesini gösteren hipotetik modeller üç temel noktada sorun ve boşluk olduğunu göstermektedir.

- **Yasal ölçekte bir üst planın olmaması** nedeni ile ortaya çıkan parçacı bir yaklaşım ve projelerin sürekliliğinin ve çevre etkilerinin taşıdığı tehlikeler,
- **Kurumlar arasında eşgüdüm olmaması**, projelerin eş zamanlı veya ortak hedeflerle oluşmamları nedeni ile parçalanmış, kopuk mekanların oluşması tehlikesi,
- **Katılım içermemeleri** nedeni ile sosyal sorunlar ve gentrification etkisi yaratma tehlikesi.

Yukarıda sıralanan üç temel sorun, oluşturulacak kavramsal örgütlenme modeli için girdi oluşturacak ve bu girdiler ile uygulamadaki mevcut sistem için bir öneri geliştirilecektir.

BÖLÜM 6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez çalışmasının tartışmaları iki ana ekseninde oluşmuştur.

- Türkiye’de imar planlama ve koruma imar planlamasının içinde bulunduğu fiziksel bakış açısına dayalı yapı ve bunun yarattığı sorunların nasıl aşılabileceği.
- Türkiye’de mevcut planlama sisteminin statik kurumsal yapısına rağmen kentlerde uygulanan dönüşüm projelerinin kentsel yenileşmeyi sağlayıcı bir araca dönüşebileceği.

Bu soruların cevaplarını aramak amacı ile tez boyunca süren kuramsal tartışmalar, yurtdışı ve yurtiçi pratiklerin incelemeleri sonucunda;

- Batı’da kentlerin mekansal, ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümü için bütüncül ve sürdürülebilir bir planlama yaklaşımı olarak geliştirilen kentsel yenileşme yaklaşımının, Türkiye’deki planlama sistemi içindeki kavramsal boşluğu dolduracağı ve
- Türkiye kentlerinde biriken farklı ölçeklerdeki sorunların çözümünde dönüşüm projelerinin dinamik, yenilikçi ve yaratıcı araçlar olarak planlama sistemi içine eklenmesi ve kurumsal bir yer edinmesinin gerekliliği ileri sürülmektedir.

Tezin kavramsal çerçevesi, kentsel yenileşme yaklaşımının ve dönüşüm projelerinin Batı’daki gelişimi ve Türkiye’de bu kavramların karşılığı olan kurumsal yapı ve pratiklerle ilgili tartışmalar ile oluşturulmuştur. Yurtdışında uygulanan dönüşüm projeleri örnekleri; Poblenou ve Expo '98 projeleri de bu kavramsal çerçevenin oluşumuna geliştirdikleri kurumsal örgütlenmeler, finans ve katılım modelleri ile katkı sağlamıştır.

Poblenou ve Expo '98 projeleri, kentsel yenileşmenin ulusal politikalara uygun olarak gerçekleştirildiği, merkezi ve yerel yönetimlerin birlikte hareket ettiği örneklerdir. Örgütlenme yapıları yukarıdan aşağıya oluşan karar

süreçlerinde kurumların ortak hedefler çerçevesinde eşgüdümlü eylemlerini içermektedir. Projeler, üst plan kararları ve kent vizyonu ile uyumlu kentin bütününe ele alan bütüncül yaklaşımlar doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu bütüncül yaklaşım, projelerde etkin olan kamu ve özel sektör aktörlerinin ortak çıkarlar dengesi içinde hareket etmelerini de sağlamıştır. Ancak, projeler, yerel ölçekte katılım boyutu içermemesi ve sosyal sorunlar yaratacak etkiler barındırmaları ile eleştirilebilirler. Bu çerçevede karşılaştırıldığında Türkiye’de uygulanan örneklerin, üst ölçek plan kararlarından bağımsız oluşturulmaları, kent bütününe etkileri açısından olumsuz nitelikler taşımaktadır. Projeler genellikle mülkiyet ölçütüne bağlı olarak dönüşüm öncelikli alanların belirlenmesi yerine kamu arazilerinin dönüştürülmesi bağlamında gerçekleşen uygulamalardır. Kamu – özel sektör işbirliği içermedikleri gibi yerel katılımı sağlayıcı yapılar taşımamaktadırlar.

Kentsel yenileşme yaklaşımı, Batı’da sanayisizleşen kentlerde oluşan fiziksel ve sosyal çöküntü alanlarının ekonomik olarak canlandırılma yolu ile iyileştirilmesi politikalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kentsel yenileşme yaklaşımlarının Batı’da ortaya çıktığı 1980’ler, şehircilik tarihi için yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönemde üretimden iktidar ilişkilerine ve yeni yaşam biçimlerine kadar pek çok değişim yaşanmaya başlamış ve planlamaya bakış da değişmiştir. Bu dönemden önce yenileme, çöküntü alanlarında eski olanın yıkılıp yeniden yapılmasına dayalı, ağırlıklı olarak fiziksel ve kısmen ve ekonomik ve sosyal boyutu olan bir yaklaşım iken 1980’lerden sonra yenileme alanlarının küresel sermayenin çekilmesi için potansiyel alanlar olduğunun farkına varılmıştır. 1960’lardaki yenileme yaklaşımının küresel dönemde yetersiz kaldığı görülmüştür. Küresel işgücü için önemli olan yaşam kalitesi ve özgün bir yaşam çevresi taleplerini karşılamak üzere kent merkezleri gündeme gelmiş ve bu eğilim sonucu kent merkezlerinde bir dönüşüm süreci yaşanmaya başlamıştır.

1980’lerden sonra kentlerde sanayisizleşme ve neo-liberalizm ile yeni kent politikaları oluşturulmaya başlanmış ve bu yeni politikalar daha çok yeni

altyapılar, yatırım bölgeleri, eğitim ve istihdam üreten sosyal programlar ve doğal ve tarihi dokunun korunması gibi konular etrafındaki uygulamalarla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, tüm dünya kentlerinde özel sermaye ve kent yönetimlerinin birlikte hareket etmeye başlaması ile kentsel politikalarda dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Neo-liberal kent politikaları, 21. yüzyıla girerken, üçüncü dünya ve birinci dünya kentlerini ortak bir noktada birleştirmiş ve kentlerin planlama deneyimlerini etkileyen faktörler ve yaklaşımlar benzer hale gelmiştir. Benzerlikler daha çok kent merkezlerindeki mekansal yeni yapılanmalarda kendini göstermiştir. Kent merkezlerinde yerel yönetimlerin yanı sıra, özel sermaye ve ortaklıklar da, hızlı ve etkin operasyonlar yolu ile yeni kentsel imajlar yaratan projeler oluşturmaya başlamışlar ve küresel kentler arasında yer edinme yarışına girmişlerdir.

Küresel kentler arasındaki yarışta, kent merkezlerinin stratejik öneminin ortaya çıkması ile kent merkezlerindeki eskimenin fiziksel, sosyal, politik ve ekonomik boyutları arasındaki ilişkilere olan ilgi artmıştır. Bu nedenle, tek bir noktaya odaklı yaklaşım yerine bütүнleştirici bir yaklaşımın gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu dönemde planlama hem bütüncül yaklaşımlar geliştirmeye çalışırken hem de kentsel projelerin yarattığı parçacı-kısa vadeli yaklaşımları içeren bir yelpazede gelişmiştir.

Batı'da planlamanın kavramsal ölçekte ve pratikler düzeyinde gelişimi ile ilgili değerlendirmeler sonucunda, değişen dinamikler karşısında kendini yenileyen bir yapı içerdiği ve kentlerin gelişiminin tek bir planlama yaklaşımına bağlanmadığı, özellikle değişen ekonomik ve politik yapılara paralel olarak, daha iyi yaşam koşulları yaratmak için stratejiler yaratma yoluna gittiği söylenebilir.

Dünyada bugün geliştirilen planlama kuramları ve uygulamalar, kentsel planlama, kentsel koruma ve kentsel tasarım projelerinin birbirlerinden kesin sınırlarla ayrılmadıklarını göstermektedir. Bu projelerin ortak bir çerçevede değerlendirildiği yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Kentler, bölgeleri içinde

bir bütün olarak, sosyal, ekonomik ve mekansal verilerinin birlikte ele alındığı yaklaşımlarla planlanmaktadır. Kentlerin yarışabilirliğinin ve yaşam kalitelerinin artması için korunarak geliştirilmesi ilkesi, uluslararası ve ulusal politikalarla benimsenmiş ve bu politikalar, kentlerdeki ekonomik, sosyal ve fiziksel sorunların birlikte ele alındığı “**kentsel yenileşme**” yaklaşımlarının üzerine kurgulanmıştır.

Türkiye, kentlerin planlanması için hedef olarak batılı ülkelerin ulaştığı düzeyi belirlemiş olsa da bu hedef çeşitli nedenlerle tam olarak gerçekleşmemiştir. Osmanlı’dan Cumhuriyete kadar olan dönemde ve Cumhuriyet sonrasında da modernleşme Türkiye kentlerinin biçimlenmesindeki önemli bir belirleyici olmuştur. Kentlerde imar hareketleri ile fiziksel çevrenin düzenlenmesi başlangıcından bugüne dek Türkiye’de şehirciliğin kavramsal boyutunun gelişmesini değil daha çok yasalarla oluşan bir sistemin fiziksel mekana uygulanması sağlamıştır.

Türkiye 1950’lerden sonra hızlı bir kentleşme ve yeni ekonomik ve siyasal politikalar arama arayışına girmiştir. Bu dönemde planlama kuramsal açıdan çok zayıf kalmış ve kentler, bir takım denetimsiz toplumsal süreçlerin etkisiyle değişmeye başlamıştır. Kentlerdeki bu hızlı ve denetimsiz değişim karşısında ise planlama, yeni yaklaşımlar üretmek yerine, sorunlara geçici çözümler getiren fiziksel planları uygulama çabaları ile sınırlı kalmıştır.

Türkiye’de kent planlama, başlangıcından itibaren fiziksel sorunların yalnızca fiziksel müdahale içeren planlarla çözümü kapsamında ele alınmıştır. İstanbul ve diğer büyük kentlerin yönetimleri, uluslararası ölçekte yarışabilirliğinin artmasını hedeflerken, bunun altyapısını hazırlayacak uygulama araçlarını geliştirmemektedirler. İmar planları ve koruma amaçlı imar planları tek araç olarak ortaya çıkmaktadır. İmar planlama sisteminin; yalnızca fiziksel mekanın organize edilmesi için fiziksel kararlar geliştiren yapısı, kentlerdeki sosyal ve ekonomik sorunların çözümü için modeller ve araçlar geliştirmekten uzaktır.

Batı'da ve Türkiye'de kavramsal olarak büyük farklılıklar gösteren planlama yaklaşımlarına rağmen, dönüşüm projeleri, Batı kentleri gibi Türkiye kentlerinde de mekanların yeniden biçimlenmesinde bir araç olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle büyük kentlerde, 1990'ların sonlarından itibaren dönüşüm projeleri önem kazanmış, terk edilen sanayi alanları ve işlevini yitirmiş liman alanları gibi büyük alanların dönüşümü konusu gündeme gelmiştir. Bu alanların dönüşüm projelerinin elde edilmesi amacı ile yarışmalar açılmış, ancak bu projeler ve yarışmalar çoğunlukla "kentsel tasarım projesi" adı altında, salt fiziksel mekanın düzenlenmesi ve yeni bir işlevin verilmesi amacını taşıyan yaklaşımlar içermiştir. Kentsel dönüşümün, sosyal , fiziksel ve ekonomik boyutlarını birlikte ele alan bir yaklaşım geliştirilmemiştir.

Bu çalışma ile, bugün Türkiye'de kentsel planlama ve kentsel korumanın statik yapısından kaynaklanan sorunların çözümü için, gelişme ve sürdürülebilirlik hedeflerinin ortak bir buluşma noktası olarak kentsel yenileşme yaklaşımının geliştirilmesi önerilmektedir.

Türkiye'de planlama kurumsal ve kavramsal açıdan Batı'daki gelişmelerin gerisinde kalmış durumdadır ancak, kentsel mekanların dönüşümü için uygulanan projeler bu statik yapıyı değiştirmeye dönük potansiyeller içermektedir. Planlamanın gündeminde ön plana çıkan dönüşüm projeleri, fiziksel uygulamalarla sınırlı kalmakta ve arkasında kavramsal bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluğun doldurulması için kentsel dönüşüm projelerinin bütüncül bir yaklaşımla yeniden ele alınması gerekliliği açık bir gerçektir.

Türkiye'de planlama anlayışı içinde yer alan gecekondü alanlarının ıslah edilmesi, tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi ve son dönemde planlamanın gündemine yerleşmiş olan deprem riski taşıyan yapılaşmış alanların dayanıklı hale getirilmesi uygulamaları kentsel dönüşüm kapsamında ilk örnekler olarak ele alınabilir. Ancak, Türkiye pratiğinde sınırlı

bir kapsamda gerçekleşen bu uygulamalar, kentsel yenileşmede bir araç olarak değerlendirilmemiş ve planlama sistemine yenilikçi bir yaklaşım sağlamaktan uzak kalmıştır. Planlama sistemi içindeki kurumsal ve kavramsal boşluğunun doldurulması amacı ile kentsel yenileşme yaklaşımı ile geliştirilen dönüşüm projelerinin karar ve uygulama süreçlerinde, fiziksel boyutun ötesinde geniş kapsamlı sürdürülebilirlik hedefine yönelik kaynak yaratmaya dönük ve sosyal eşitlik ilkesini içeren yapılanmalara gidilmelidir.

Türkiye'deki dönüşüm projelerinin biçimlenmesi ve uygulanmasında en temel sorunlardan biri, ulusal politikalarla yerel uygulamalar arasındaki kopukluk noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu sorun çift yönlü olarak, bütüncül ve sürdürülebilir planlama politikalarının yetersizliği ile ulusal düzeyde, dar kapsamlı fiziksel planlama yaklaşımının sonucu olan parçacı uygulamalarla yerel düzeyde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye için kentsel yenileşme amaçlı bir dönüşüm modeli önerisi geliştirirken aşılması gereken üç sorun alanı şu şekilde ifade edilebilir:

- Planlama sisteminde **bütüncül** bir yaklaşımın olmaması
- Kurumlar arasındaki **eşgüdüm** eksikliği
- Planlama ve uygulama süreçlerine her düzeydeki **katılımda** yaşanan sorunlar.

Sonuçta, tez kapsamında önerilen modelin “**bütüncül planlama yaklaşımı**”, “**eşgüdüm**” ve “**katılım**”dan oluşan üç ana eksenini içermesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Bu üç sorun alanını **uluslararası**, **ulusal** ve **yerel** ölçeklerde ele almak gerekmektedir. İncelenen yurtdışı örneklerinin kentsel alanlardaki sosyal, ekonomik ve mekansal sorunların çözümü için bütüncül bir yaklaşım geliştirdikleri saptanmıştır. Bu örneklerde izlenen yenileşme yaklaşımının, kurumsal olarak uluslararası ölçekten yerel ölçeğe kadar inen bir sistem

içinde oluşmuş politikalar bütünü olduğu görülmektedir. Tez çalışmasında önerilen kavramsal model de bu sorun alanlarının aşılması amacı ile her düzey için öneriler getirmektedir.

Uluslararası düzey;

Ortak kentsel sorunlar yaşayan Batı kentlerinde yenileşme yaklaşımı uluslararası birlikler içinde geliştirilen ortak politikalar olarak kent mekanlarını biçimlendirmektedir. Avrupa kentlerinin gündeminde öncelikli müdahale alanları olarak öne çıkan çöküntü alanlarının, sosyal ve fiziksel olarak iyileştirilmesi için uluslararası ortak programlar oluşturulmaktadır. Fon ve bilgi alışverişi amaçlı oluşturulan bu programlar, kentsel yenileşme politikalarının uygulama araçlarıdır.

Geliştirilen modelde uluslararası düzey, bu tür fon ve bilgi akışlarının sağlandığı, ortak projeler yoluyla deneyimlerin paylaşıldığı bir düzey olarak tanımlanmıştır. Kentsel yenileşme politikalarının oluşmasında ulusal düzeye etki eder.

Ulusal düzey;

Ulusal ölçekteki kentsel yenileşme politikaları, kent mekanlarının dönüşümünde belirleyici bir rol oynamaktadır. Modelde kentlerin gelişme ve koruma stratejilerini oluşturan üst ölçek planlar, kentsel yenileşmeyi öncelikli ele almakta ve bu amaçla araçlar geliştirmektedirler. Geliştirilen bu araçlar üst ölçekli politikalar düzeyinden, yerel ölçekteki uygulamalara kadar inen bir sürece temel oluşturmaktadır. Bu süreç, kurumsal örgütlenmeyi yeniden yapılandıran, karar ve uygulama süreçlerine katılımı destekleyen ve kaynak yaratmaya yönelik farklı boyutları birarada içermektedir. Kentsel yenileşme politikaları ulusal politikalar düzeyinde oluşturulmalı ve gerekli kurumsal ve yasal düzenlemeler, merkezi yönetim tarafından bu düzeyde yapılmalıdır. Ancak uluslararası etkiler de bu politikaların biçimlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Ulusal düzey, yenileşme politikalarını destekleyen üst ölçekli kararlar ve stratejilerin oluşturulmasında önemli bir rol oynar. Üst ölçekli kararlar ve stratejilerin oluşturulmasında, ulusal düzeyde merkezi yönetimin yanısıra yerel düzeyde de yerel yönetimler belirleyici bir konuma sahiptir.

Yerel düzey

Dönüşüm projeleri, temelde bütüncül yenileşme yaklaşımını içeren ortak yapılarının yanı sıra yerele özgü farklılıklar da taşımaktadırlar. Yerelin taşıdığı ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler dönüşüm projelerinin özgün yanlarını ve zenginliğini oluşturmaktadır. Yerelin bu özellikleri aynı zamanda farklı yaklaşımlar ve uygulama araçları gerektirmekte ve bu deneyimlerin ulusal ve giderek uluslararası düzeyde de geri besleyici etkileri olabilmektedir. Yenileşme amaçlı dönüşüm projeleri, yerel yönetimler tarafından kurumsal olarak sahiplenilmekle birlikte, uygulamada merkezi yönetimin yerel düzeyde etkili olan birimleri, sivil toplum kuruluşları, girişimciler ve halk temsilcileri de yer almaktadır. Eylem planları ile birlikte dönüşüm projeleri yenileşme politikalarının uygulama araçları olmaktadır.

Sonuç olarak bu üç düzeydeki kurumsal yapılanmalar, yer yer iç içe girmekte ve kentsel yenileşme politikasının uygulanmasında ortak hareket etmektedir.

- **Kentsel yenileşme politikaları** uluslararası ve ulusal düzeyde belirlenmekte
- **Üst düzey karar ve stratejiler** ulusal ve yerel ölçekte, merkezi ve yerel yönetim tarafından biçimlendirilmekte
- **Eylem planları ve dönüşüm projeleri** yerel düzeyde, yerel yönetim ve yerel birimler tarafından oluşturulmaktadır.

Bu nedenle, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya örgütlenme süreçlerini içerecek yani; hem uluslararası, ulusal ve yerel ölçekteki politikaları ve

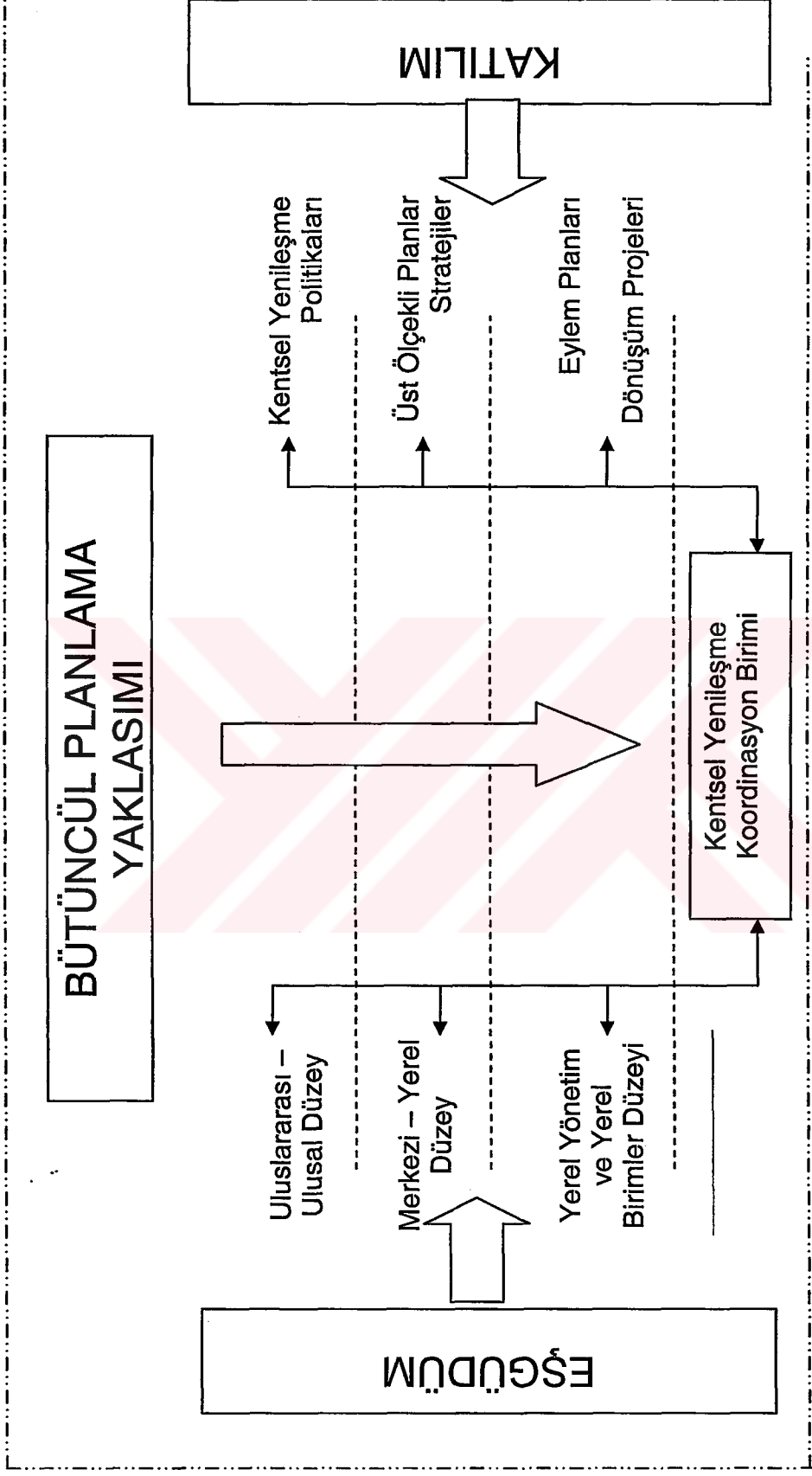
dinamikleri hem de kamu, özel sektör işbirliği ve yerel katılımı sağlayıcı yeni örgütlenme yapısı oluşturulmalıdır.

Kentsel Yenileşme Koordinasyon Birimi

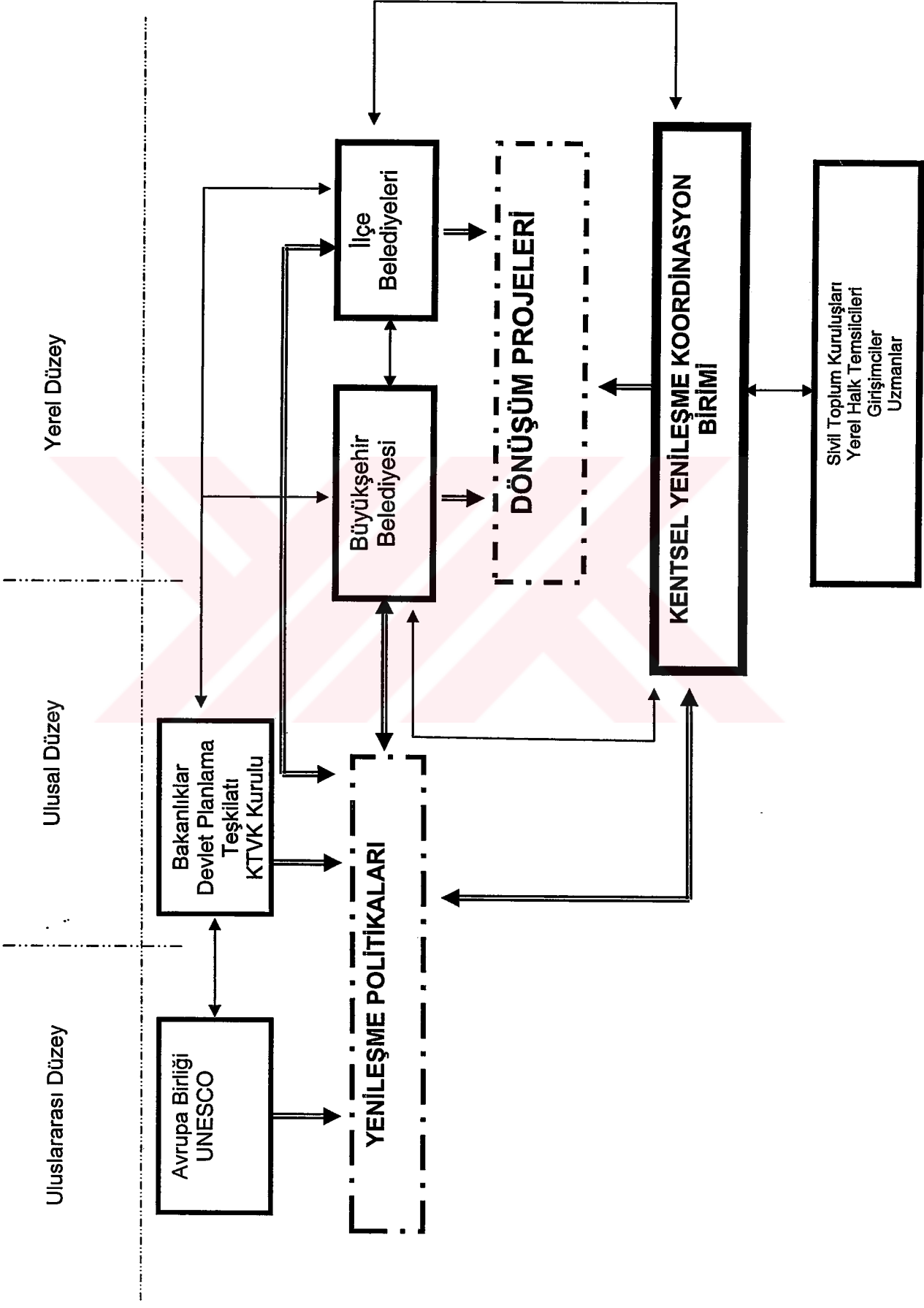
Model kapsamında politikalar ile uygulamalar arasındaki kopukluğun giderilmesinde kurumsal eşgüdümün ve her ölçekte katılımın sağlanması için yeni bir örgütlenme yapısı önerilmektedir. Yerel ölçekten gelen verileri üst ölçek politikalarına yansıtacak ve yerel ölçekteki uygulamaların üst ölçek politikalarla uyumunu sağlayacak yeni bir kurumsal aktör; Kentsel Yenileşme Koordinasyon Birimi olmalıdır. Böyle bir birim, kurumlar ve ölçekler arası bütünleşmeyi sağlayacak bir işlevi yerine getirecektir.

Merkezi, metropoliten ve yerel yönetim ölçeklerinde, girişimciler, sivil toplum kuruluşları ve yerel halk temsilcilerinin oluşturacağı bu yeni aktör, projelerin oluşumu aşamasında eşgüdümün sağlanmasının yanısıra projelerin sürekliliğini sağlayacaktır. Yatayda ve düşeyde uzlaşma sağlayıcı bu platform, her katmandan temsilcilerin proje geliştirme ve yönetiminde karar verici olarak rol almalarına ortam sağlayacaktır. Bu yeni aktörün varlığı, kentsel yenileşmenin temel kriterleri olan; fiziksel mekanın iyileştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması, yerel ekonominin canlandırılması, kültürel dinamiklerin harekete geçirilmesi ve her ölçekte katılım ile sosyal eşitlik ilkesini içerecek bir yaklaşımın geliştirilmesinde dönüşüm projelerine işlerlik kazandıracaktır.

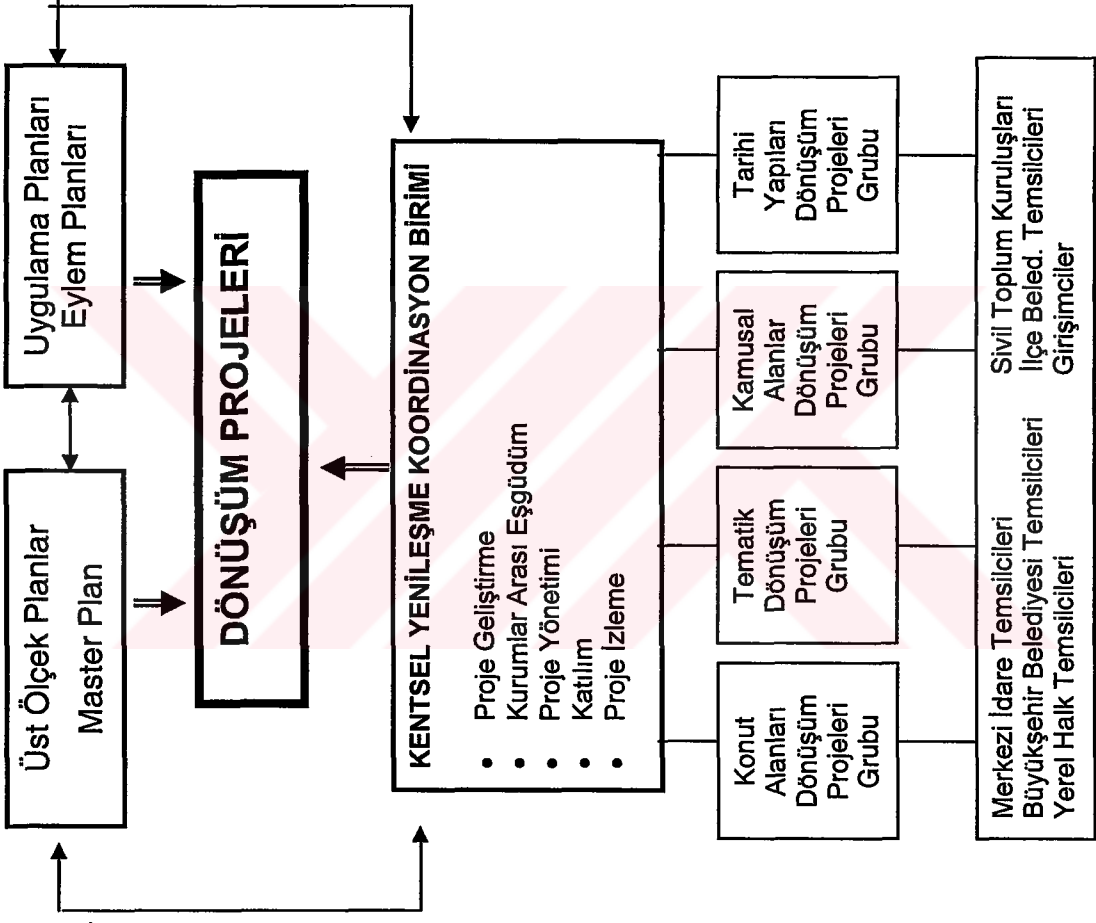
Şema 6.1.1. KENTSEL DÖNÜŞÜM ÖRGÜTLENME MODELİNİN KAVRAMSAL YAPISI

Şema 6.2. KENTSEL DÖNÜŞÜM ÖRGÜTLENME MODELİ

Şema 6.3. Kentsel Dönüşüm Örgütlenme Modeli Eşgüdüm ve Katılım İlişkileri

KAYNAKÇA

Altun L. (1999), "Nazım Plan Kapsamında Hazırlanan Dönüşüm Projeleri", *Kentsel Tasarım: Bir Tasarımlar Bütünü*, 10. *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, 26-28 Mayıs 1999, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Altun L. (2000) "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Yürütülen Kentsel Tasarım ve Dönüşüm Projelerinin Kapsamı ve Proje Yaklaşımı", *Kentsel Tasarım: Kentsel Çevreye Çok Disiplinli Bir Yaklaşım Aracı*, 11. *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, 29 Mayıs-2 Haziran 2000, MSÜ, İstanbul

Amin, A., Graham, S. (1997), *The Ordinary City*, Royal Geographical Society and Institute of British Geographers.

Barselona Belediyesi (2000), Modification of the PGM (General Municipal Plan) for the Renovation of the Industrial Areas of Poblenou, Barselona, İspanya.

Bartsch, C. (1999), "The Color of Redevelopment", *American City & County*, Nov. 99, Vol. 114, Issue 13.

Berg, L. V., Braun, E., Meer J. (1996), *Organising and Implementing Major Metropolitan Projects*, ERSA 36th European Congress, ETH Zürich, İsviçre.

Borja, J., Castells, M. (1997), *Local and Global, Management of the Cities In the Information Age*, Eartscan Publications, London.

Boyer, M. C. (1995), *Urban Design: Reshaping Our Cities*, College of Architecture and Urban Planning, University of Washington, Seattle.

Câmara Municipal de Lisboa (1995), PDM, Caracterização e Distribuição do Emprego, Câmara Municipal de Lisboa, Lisboa.

Câmara Municipal de Lisboa (1993), PDM, Relatório de Enquadramento, Ch 6 p176-179, Câmara Municipal de Lisboa, Lisboa

Câmara Municipal de Lisboa (1993), PDM, Relatório de Regulamento, Secção- Das Áreas Vertes, p 64-66, Câmara Municipal de Lisboa, Lisboa

Carmon, N., (1997), "Neighborhood Regeneration: The State of Art", *Journal of Planning Education and Research*, Vol.17, s. 127-145

Castells, M. (1989) *The Informational Mode of Development and the Restructuring of Capitalism*.

Coastal Zone Management in the Mediterranean, Elsevier Press., Vol.30. 1996 (Ed. B:Cicin-Sain)

- Cohen, N. (1999), *Urban Conservation*, MIT Press, Massachusetts.
- Coombes, M., Raybould, S. (1992), *Developing Indicators to Assess the Potential for Urban Regeneration*, Department of the Environment Inner Cities Directorate, London.
- Correia, P. V. D. (ed. English version) (1992), *PROTAML, Plan for Lisbon Metropolitan Region*, Document No.1.
- Costa Lobo, M. (1992), *Portugal, International Manual of Planning Practice*, ISoCaRP The International Society of City and Regional Planners, 2nd edition, Edinburgh.
- Couch, C. (2000) "Urban Renewal and Grants", *Introduction to Planning Practice*, Eds. Allmendinger, Prior, Reamaekers, Wiley Publications, London.
- Couch, C. (1992), *Urban Renewal, Theory and Practice*, Macmillan Press, London.
- Cullingworth, B., Nadin, V. (2001), *Town and Country Planning in the UK*, Routledge, London.
- Çelik, Z. (1986), *Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul
- Çubuk, M. (1996), *İstanbul Üzerine Bütünleşmiş Düşünceler ve Bir Kentsel Gelişme Senaryosu*, MSÜ, İstanbul
- Çubuk M. (ed.) (1993), "Büyük Kentsel Projeler, Tasarım ve Uygulama Yöntemleri, Teknikleri ve Araçları", 2. *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, 21-22 Mayıs 1992, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul
- Çubuk M. (ed.) (1992), "İstanbul'un Kentsel Gelişme Sorunları ve Avrupa Metropolleri", *Türkiye'de 16. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu*, İstanbul.
- Deben, L., Musterd, S., Van Weesep, J. (1992), "Urban Revitalization and the Revival of the Urban Culture", *Built Environment*, Vol.18, No.2, United Kingdom
- Dündar, Ö. (1997), *Changing Meanings of Urban Renewal: Ankara Dikmen Valley Development Project*, yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1979) *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Kalkınma Planı*.
- Emrealp S., (ed.) (1993), *Belediyelerde Proje Yönetimi*, IULA EMME, Kent Basımevi, İstanbul

Enlil, Z. (2000), "Yeniden İşlevlendirme ve Soylulaştırma", *Domus*, Sayı:8, s.46-99

Erden, D., Firidin E. (2003), "Kentsel Dönüşüm Projeleri: Kolaj Kentler", Yayınlanmamış Bildiri, 14. *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Erden, D. (2001) "Big Urban Projects, Big Cities and Big Impacts", *The Impacts of the Big Urban Projects in Metropolitan Cities*, NET Seminar, Instituto Superior Tecnico, Lizbon, Portekiz

European Commission (1999), European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the EU

Fainstein, S. S. (1997), "The Changing World Economy and Urban Restructuring", *Readings in Urban Theory*, Blackwell Press, Masechusetts.

Gdaniec, C., (2001), "Cultural industries, information technology and the regeneration of post-industrial urban landscapes: Poblenou in Barselona – a virtual city?", *GeoJournal*. 50, Netherlands.

Gibson, M., Kocabas, A. (2002), "London Sustainable Regeneration-Challenge and Response", 1. *Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşması Sonuç Kitabı*, MSÜ, İstanbul, s: 177-228.

Gökbulut, Ö. (1995) Urban Renewal; An Urban Dimension In Process of Change Within the Context of Globalization, Case Study Ankara: Portakal Çiçeği Urban Renewal Project, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTU, Ankara

Gürtuna, A., M. (2000), İstanbul İçin Büyük Dönüşüm Projeleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Harvey D. (2002), "From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism", *City Reader* içinde, Ed. Gary Bridge, Sophie Watson, Blackwell Publishing, USA, s. 456-463.

Harvey, D. (1999), Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul

Hoyle B.S., Pinder, D.A. (Eds.), (1992), European Port Cities in Transition, Belhaven Press. London.

Jacobs, J. (1996), Edge of Empire, Routledge Press, London.

Kadayıfçı, G., Yalçın, H. (1999), "Eyüp Camii ve Merkez Civarında Yürütülen Koruma Amaçlı Kentsel Tasarım Çalışma Ve Uygulamaları", *III. Eyüp Sultan Sempozyumu*, 28-30 Mayıs 1999, Eyüp Belediyesi Yayınları, İstanbul.

Karaman, A. (2003), "Dönüşüm Projelerinde Kentsel Tasarımın Rolü", *14. Uluslararası Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, 28-30 Mayıs, 2003, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Karaman, A., Baycan, L. T. (2000) "Assesing Istanbul's Potentials As A Port City", *Port Cities and Sustainable Development*, 7th International Conference, Marsilya, Fransa

Kaufman, Jerome, L. ve Jacobs, Harvey, M. (1997), "A Public Planning Perspective on Strategic Planning" (); *Reading in Planning Theory* içinde, Ed. S. Campbell, ve S. Fainstein, Blackwell.

Keleş, R. (1990), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.

Keleş, R. (1972), Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, AÜSBF Yayınları, Ankara.

Konuk, G., Ögdül, H., Erden, D. (1996) "Mekan ve İnsan İçin Yenileme – Kentsel Rejenerasyon", *Kentsel Koruma ve Yenileme Kolokyumu*, MSÜ, İstanbul

Kos K., (1995), İstanbul- Şehir Tarihi ve Mimarisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kuban, D. (1998), Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları, YEM Yayınları, İstanbul.

Levy J. M. (1997), Contemporary Urban Planning, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.

Marshall, T. (2000), "Urban Planning and Governance", *International Planning Studies*, Oct. 2000, Vol. 5, Issue 3.

Newman P., Thornley, A. (1996), Urban Planning in Europe: international competition, national systems and planning projects, Routledge, London.

O'Brien, C., (1997), "Form, Function and Sign: Signifying the Past in Urban Waterfront Regeneration", *Journal of Urban Design*, Vol.2, No.2.

Ögdül, H. (1999), Konut Alanlarının İyileştirilmesinde Toplumsal Bağların Rolü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Primeus, H, Metselaar, G. (1992), Urban Renewal Policy in A European Perspective, Delft University Press, Delft, Hollanda.

Ravetz, A. (1986), *The Government of Space, Town Planning in Modern Society*, Faber and Faber.

Roberts, P., Sykes, H. (ed.s) (2000), *Urban Regeneration*, Sage Publications, London.

Roberts, P. (2000), "The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration", *Urban Regeneration*, Roberts and Sykes ed.s, SAGE Publications, London.

Rydin, Y. (1988), *Urban and Environmental Planning in the UK*, MacMillan Press, London.

Sassen, S. (1991), *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press, New York.

Sassen S. (2002), "From Globalization and its Discontents", *City Reader* içinde, Eds. Gary Bridge, Sophie Watson, Blackwell Publishing, USA, s. 161-170.

Smith, N. (2002), *New Globalism, New Urbanism: Gentrification As Global Urban Strategy*, Blackwell Publishers, Oxford.

Smith, N. (1996), *New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*, Routledge, London.

Sökmen, P. (1998), "Türkiye'de Gelişmenin Kültürü ve İstanbul Metropolü", *Metropoliten Alan Planlama Sorunları Sempozyumu*, YTÜ, İstanbul.

Şengül, H., T. (2001), *Kentsel Çelişki ve Siyaset – Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*, Demokrasi Kitaplığı, WALD Yayınları, İstanbul.

Taylor, P. (1995), *World Cities and Territorial States*: Cambridge University Press, England.

Tekeli, İ. (2001), *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitabevi, Ankara.

Tekeli İ. (1994), *The Development of the İstanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning*, IULA-EMME, Kent Basımevi, İstanbul.

Tekeli, İ. (1980), *Türkiye'de İmar Planlaması*, ODTÜ Yayınları, Ankara.

The Overseas Coastal Area Development Institute of Japan Nippon KOEI Co LTD. (1997), *The Master Plan Study For The Ports Development at the Sea of Marmara in Republic of Turkey*, Ankara.

Touraine, A. (2002), *Modernliğin Eleştirisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Towards An Urban Renaissance, (1999), Final Report of the Urban Task Force, Chaired by Lord Rogers of Riverside.

Uzun, C. N. (2001), Gentrification in Istanbul: A Diagnostic Study, *Nederlandse Geografische Studies* 285, Utrecht, Holland

Uzun, C. N. (2000), Eski Kentte Yeni Kent Dokusu, *İstanbul Dergisi*, Ekim, Sayı:35, İstanbul

Ünsal, F. (2000), Planlamaya Kentsel Siyaset Çerçevesinde Bir Yaklaşım, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Wansborough, M., Mageean, A., (2000), "The Role of Urban Design in Cultural Regeneration, *Journal of Urban Design*, Vol.5, No.2.

Yüçetürk, E. (2001), Haliç Silüetinin Oluşum – Değişim Süreci, Haliç Belediyeler Birliği, İstanbul.

Zeren. N. (1991), Koruma Amaçlı İmar Planı Yapım ve Uygulama Sorunları, İTÜ UYGAR Merkezi, İstanbul.

Zeren, N. (1985), Historic Architectural Site Conservation in Turkey, unpublished Research Paper, University of Nottingham.

Zeren, N. (1981), Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, İTÜ, İstanbul.

Zeren N., Erkut, G. (1990), Relevance of Socio-economic & Physical Data for the Conservation Of Istanbul Historic Peninsula, Culture Space History, METU, Ankara.

5 Mayıs 1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu, Madde1-3

Web siteleri:

- www.parlamento.pt/index-uk.htm,
- www.state.gov/www/issues/economic/trade_...portugal97.html
- www.inforegio.cec.eu.int
- www.odci.gov/cia/publications/factbook/po.html
- www.tve.org
- www.cevre.gov.tr/yonetmelik.html – 14 Ocak 2002
- www.europa.eu.int – Nisan 2003

- www.ibb.gov.tr

Görüşmeler:

- Barselona Belediyesi
- Ezquiaga Arquitectura, Sociedad y Territorio S.L.
- Lizbon Metropolitan Belediyesi
- Lizbon, EXPO URBE Şirketi
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Yerleşmeler ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Yatırım Planlama Müdürlüğü
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kentsel Tasarım Müdürlüğü
- Fatih Belediyesi, Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi Birimi
- Eyüp Belediyesi, Araştırma ve Planlama Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

SOYADI: ERDEN
ADI: Y. Dilek
DOĞUM TARİHİ: 17.02.1970
DOĞUM YERİ: Ankara
YABANCI DİLLER: İngilizce, İtalyanca
ADRES: Hüsnü Savman Sokak, Hüsnüye Apt. No:18/4 Beşiktaş
İstanbul
MESLEĞİ: Şehir Plancısı, 1992'den itibaren MSÜ Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü'nde Araştırma Görevlisi

EĞİTİM

1996-2003 Doktora öğrencisi, MSÜ, FBE, Şehir ve Bölge Planlama
Ana Bilim Dalı
1999-2000 Doktora Tezi İçin Alan Araştırması, Lizbon Teknik
Üniversitesi, Portekiz.
1991-1994 Kentsel Koruma ve Yenileme Yüksek Lisans Diploması,
Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimar Sinan Üniversitesi
1994-1995 Doktora Öncesi Araştırma, Roma, La Sapienza
Üniversitesi, Şehircilik Bölümü, İtalya.
1986-1990 Şehir ve Bölge Planlama Lisans Diploması, Fen Bilimleri
Enstitüsü, Mimar Sinan Üniversitesi

TEZ, YAYINLAR, ARAŞTIRMA VE PROJELER

2003 "Kentsel Dönüşüm Projeleri: Kolaj Kentler", Bildiri, 14. Kentsel
Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, MSÜ
2003 "Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Gentrification Etkileri", Bildiri,
Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul Gözlem
Merkezi, Sempozyum, İstanbul.

- 2001 “Bütün İzler Yokoluyor”, Makale, Toplumsal Tarih Dergisi, Haziran Sayısı.
- 2001 “Big Projects and Big Effects”, Bildiri, Congress of NET, Lizbon Teknik Üniversitesi, Portekiz.
- 1999 “Kentlileşme Sürecinde Kentsel Yaşamda Kalite” Yayınlanmış Bildiri, TÜSIAD 8. Ulusal Kalite Kongresi, İstanbul.
- 1998 “İstanbul As A Special Region”, Yayınlanmış Bildiri , ERSAs Uluslar arası Bölge Planlama Kongresi, Roma, İtalya.
- 1996 Dar Gelirli Kesime Altyapısı Hazır Arsa Sunumu, Kitap, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi 11, Ankara
- 1996 “Mekan Ve İnsan İçin Yenileme, Kentsel Rejenerasyon” Kentsel Koruma ve Uygulamalar Kolokyumı, MSÜ
- 1995 Bursa Görükle Toplu Konut Alanı İçin Tasarım Rehberi, Dönersermaye Projesi, MSÜ.
- 1994 Balat – Tarihi Süreç İçinde Sosyal Yapının Değişimi ve Mekansal Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, MSÜ,
- 1992 İstanbul. Adalar Koruma Planı, Dönersermaye Projesi, MSÜ.
- 1990 Bursa, Tirilye - Sosyal ve Ekonomik Yapının Kentsel Korumaya Etkisi, Lisans Bitirme Ödevi, Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü, MSÜ.

DİĞER ÇALIŞMALAR

- 1996 “İstanbul’da Norm ve Standartlar” başlıklı Kısa Film, senaryo, çekim, montaj, Habitat II ve MSÜ Kentsel Tasarım Kolokyumı’nda gösterilmiştir.

FENER BALAT SEMTLERİNİN REHABİLİTASYONU PROJESİ GELİŞİM RAPORU - HAZİRAN 2002

-3- 14 Haziran 1996 : HABİTAT II Konferansı sırasında Yves Dauge (UNESCO Özel Danışmanı), Minja Yang UNESCO. Asya Pasifik Programı Müdürü) ve Remi Sutopuart arasında resmi olmayan ilk görüşmeler yapılmıştır.

-Ocak 1997 : UNESCO ve Fatih Belediyesi arasında ilk resmi görüşme gerçekleşti. Belediye Başkanlığınca Y Dauge ve Remi Stopuart'a projeleri tanıtıldı. Fatih Belediye Başkanı Hazine Müsteşarlığına projelere Avrupa Birliği ve UNESCO'nun desteğini elde etmek için yardım talebini içeren mektup yazılmıştır.

-Şubat-Mart 1997 : Avrupa Konseyince projenin fizibilite etüdünün gerçekleştirilmesi için finansman talebinde bulunuldu. Proje yazımı Yves Dauge, Remi Stopuart ve Stepuae Yerasimos tarafından gerçekleştirilmiştir.

-Nisan 1997 : Avrupa Konseyi fizibilite etüdünü finanse etmeyi kabul etmiştir.

1 Eylül 1997 : Balat Fener Rehabilitasyon Projesi çalışmaları resmen başladı ve UNESCO'nun yerel ekibi, Fa Belediyesine yerleşmiştir.

-Eylül-Aralık 1997 : Analiz ve sentez çalışmaları ve proje ara raporunun UNESCO'ya teslimi yapılmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan çalışmalar aşağıdaki gibidir :

- Sosyolojik anketler ve sonuçlarını içeren rapor.
- Mimari anketler ve sonuçlarını içeren rapor.
- Türkiye'deki yasal çerçevenin analizi ve çıkabilecek soruların tesbiti ve çözümlerini içeren rapor.
- Bir finansman olanağı olarak TOKİ ile ilk görüşme ve TOKİ'nin eskiyi değerlendirme konusunda yönetmeliği üzerine notlar.
- Şehirselsel Tasarım projesi ön çalışma raporu.
- Balat ve Fener'deki yapıların fiziksel durumlarının tesbitini içeren ön rapor.
- Tüm analizleri ve sonuçlarını değerlendiren ve önerileri de içeren ara rapor.
- Alaniz paftaları ve fotoğraf tespitleri.

- Ocak-Şubat 1998 : Müdahale ve finansman önerilerinin geliştirilmesi ve proje aktörlerinin tanımları yapılmıştır.

- Şubat 1998 sonu : Sonuç raporu UNESCO'ya teslim edilmiştir.

BALAT - FENER SEMTLERİ'NİN REHABİLİTASYONU PROJESİ

PROJE NİÇİN BAŞLAMIŞTIR:

Alt yapı ve donanım eksekliği, yetersiz ulaşım, bozulmuş bir kent merkezi, her yıl şehrin atıklarının bir bölümü döküldüğü ve açık bir kanalizasyona dönüşen Haliç'e yakınlık bu semtlerin çekiciliğinin düşük olmasını açıklay pek çok neden arasındadır.

O HALDE NEDEN BALAT VE FENER BÖLGESİ ? Balat ve Fener'in istisnai bir Kentsel Potansiyeli vardır. Kentin tam merkezinde kurulmuş olan Balat ve Fener, Fatih İlçesinde homojen olarak korunmuş olan yegane semtlerdir. Müdahalenin bu semte yapılması yönündeki tercih hiçbir şekilde rastlantıya veya keyfe değil, aksine benzersiz manzaraya yapılması gereken müdahalenin aciliyetine bağlıdır.

PROJENİN AMACI NEDİR? HEDEF NE DÜŞÜNÜLMÜŞTÜR? Projenin amacı İstanbul'un tarihi merkezinin geleceğini basit ve yanıltıcı bir yenileme ile turistik özellikli restorasyon seçenekleri arasında sıkışıp kalmadığını kanıtlamaktır. Ayrıca tarihi mekezi nüfusunu oluşturan mütevazı semt sakinlerinin yaşamlarını elverişli koşulları sürdürmelerine olanak tanımaktadır.

Alt yapı, toplumsal, eğitsel tesisler, mesleki eğitim, semtin kente eklenmesini ve genel olarak iyileştirilmesi tüm semt sakinlerini hedeflemektedir.

Amaç kredi sübvansiyonların, toplumsal amaca itibariyle statüsüne bakılmaksızın bir aile temel konfor şartları sağlamaktadır. Bu bakımdan proje mal sahibinin seslenirken evini kiraya veren mal sahipleri aracılığı ile kiracı küçümsenmeyecek bir bölümüne de yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

İSTANBUL EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL İŞBİRLİĞİ KONSEYİ PROJE İÇİN NASIL DESTEK VEREBİLİR?

Belediyemizin öncülüğünde bu bölgede yaşayan kişi ve kuruluşlarda "semtin liderleriyle" ayrıca Sivil Toplum Kuruluşları ve derneklerle ilişkileri geliştirerek projeye sahip çıkmalarının sağlanması, oluşum ve gerçekleştirme aşamalarına katılmalarıdır.

İnanıyorum ki; bugüne dek yeni konut üretimi, tarihi mekanların tabii tutulduğu basitçe yıkılıp yeniden inşa etme anlamına gelen yenileme veya turistik amaçlı restorasyon uygulamalarıyla sınırlı kalan anlayış, yerini daha geniş perspektiflere bırakacaktır. Birlikte tarihi çevreler gerçekten kurulabilecek Türkiye, Avrupa standartlarını yakalayabilecektir.

Balat Fener Projesi Kurban mı Ediliyor

Balat-Fener Rehabilitasyon Projesi için yürütülen çalışmaların; Rum, Yahudi ve Ermenilerin yeniden bölgeye gelmesi olasılığına karşı çıkan kimi çevrelerin rahatsızlığı nedeniyle son birkaç aydır tamamen durduğu belirtildi.

Balat. Net
14/03/2001 Serpil Kılıç

BİA- İstanbul'un 1985 yılında, UNESCO tarafından **Dünya Kültür ve Doğa Mirasını Koruma Sözleşmesi** 'ne dahil edilmesinin ardından, bu kentte gerçekleştirilen ilk çalışma olan **Balat - Fener Rehabilitasyon Projesi'nin** , ırkçılığa kurban edilmesinden endişe duyanlar artıyor.

1997 yılında gündeme gelen ve 1999 yılında ilk etap çalışması başlatılan proje kapsamında yürütülen çalışmalar , son birkaç aydır tamamen durdu.

Balat ve Fener'in rehabilite edilmesiyle, **bölgeye Rum, Yahudi ve Ermeni azınlıkların yeniden gelme olasılığına karşı çıkan kimi çevrelerin** , projenin yürütmesinden rahatsız oldukları belirtiliyor.

UNESCO'nun katkısı ve AB'nin finansman desteğiyle Fatih Belediyesi öncülüğünde 1997'de başlayan projenin kaderi, daha önce Sadettin Tantan'ın başkanlığını yaptığı **Fatih Belediyesi'nin son yerel seçimlerle Fazilet Partisi(FP)'ye geçmesinin ardından değişmişti.**

Bir süre eskisi gibi devam eden proje çalışmaları son birkaç aydır tamamen durdu. FP'li Fatih Belediyesi her ne kadar projenin devam ettiğini savunuyorsa da, çalışmalar fiilen bitmiş durumda.

AB'nin parasal desteği ile

Balat - Fener Rehabilitasyon Projesi'nin ilk etap çalışması için belirlenen **17 milyon Euro** 'nun büyük bölümü **Avrupa Birliği(AB) tarafından üstlenilmiş** ve ilk etapta **6 milyon dolar** sağlanmıştı.

Ancak UNESCO desteğindeki bu projenin ırkçı duygularla durdurulduğu konusunda **Balat ve Fenerliler arasında yaygın görüş** var.

Semt sakinleri, FP'li belediyenin bu iki semtte Rum, **Ermeni ve Yahudilerin yeniden mülk sahibi olmalarından rahatsızlık duyduğunu** belirtiyorlar. Proje

ile bölgenin yeniden bir çekim merkezi haline gelmesinin, azınlıkların bölgede mülk almalarını hızlandıracağını düşünen kimi çevrelerin çalışmaların engellenmesi için belediyeye baskı yaptığı belirtiliyor.

Semt halkı projeyi destekliyor

Balat'ın tanınmış isimlerinden serbest gazeteci **Hüseyin Movit**, Balat - Fener Projesi'nin dinsel düşüncelerin etkisiyle durdurulduğunu söylüyor. Movit, bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklıyor:

"Balat, tarihi özellikleriyle oldukça zengin bir semt iken azınlıkların bölgeden ayrılmasıyla çok şey değişti. Bölgenin gelir düzeyi oldukça düşük. Eğitim de halkın ekonomik güçsüzlüğüyle koşut gidiyor. **Balat - Fener Projesi ise her iki semtin canlanmasına önemli katkı sağlayacaktı**. Ancak proje ne yazık ki, durdu. Bunda en büyük etken, **ayrımcı dinsel ve etnik düşüncelerin öncelik kazanmasıdır**. Fatih Belediyesi'nin FP'li olması, projeyi olumsuz etkiledi.

"Balat Güzelleştirme Derneği'nin çalışmalarında da benzer engellemeler vadi. **Öyle ki, bazı çevreler, bölgedeki kilise ve sinogogların restorasyonunu kesinlikle istemiyordu**."

Sadettin Tantan'dan sonra projenin tamamen durduğunu hatırlatan Movit, "İş olsun diye birkaç sokağın kaldırımlarını yenilediler, o kadar" diyor.

Aman azınlıklar gelmesin!

Balat Güzelleştirme Derneği Yönetim Kurulu Üyesi **Mehmet Ateş** de, özellikle Fener'deki birkaç eski Rum evinin Rumlar tarafından satın alınmasının bazı çevreleri rahatsız ettiğini anımsatıyor ve bu duygularla projenin engellendiğini savunuyor.

'Balat ve Fener'in azınlıkların istilasına uğrayacağı' yönünde bir düşüncenin oluştuğunu belirten Ateş, "FP'li belediye bu düşüncelerden doğan baskıyla projeye ilgisiz kaldı. Rumlar, Ermeniler gelecek, buraları hep satın alacaklar denildi. **Oysa ben bir Balatlı olarak azınlıkların burada bulunmasından hiçbir rahatsızlık duymam**" diye açıklıyor görüşlerini.

Projenin tamamıyla terkedilmediğini de savunan Ateş, "Öğrendiğimiz kadarıyla projenin yeniden canlandırılması için çalışmalar başlatılacaktı. **Mart sonunda proje için yeniden ihale açılacağını** duyduk. Ben bu projenin semtlerimiz için son derece yararlı olacağına inanıyorum" diyor.

Farklı yaklaşımlar

Dernek içinde **farklı düşünceler** de var. Yönetim Kurulu Üyesi Mustafa Güçlü, çalışmaların durmasının **mali yetersizliklerden** kaynaklandığını savunuyor.

Dernek olarak projenin yeniden canlanmasını istediklerini ve kendilerinin de bu konuda çalışmalara destek olduklarını söyleyen Güçlü, kuracakları **kooperatifle**

Çalışmaların daha da kapsamlı olacağını kaydediyor.

Ağlarının açıklanmasını istemeyen bazı Balatlı azınlıklar ise, bu projeden, başından beri umutsuz olduklarını söylüyor ve gerek FP'li belediyenin, gerekse dernek yönetiminin azınlıklara ve azınlık yapılarına karşı tahammülsüz olduğunu ileri sürüyorlar.

UNESCO'dan yarım kalan projelere destek

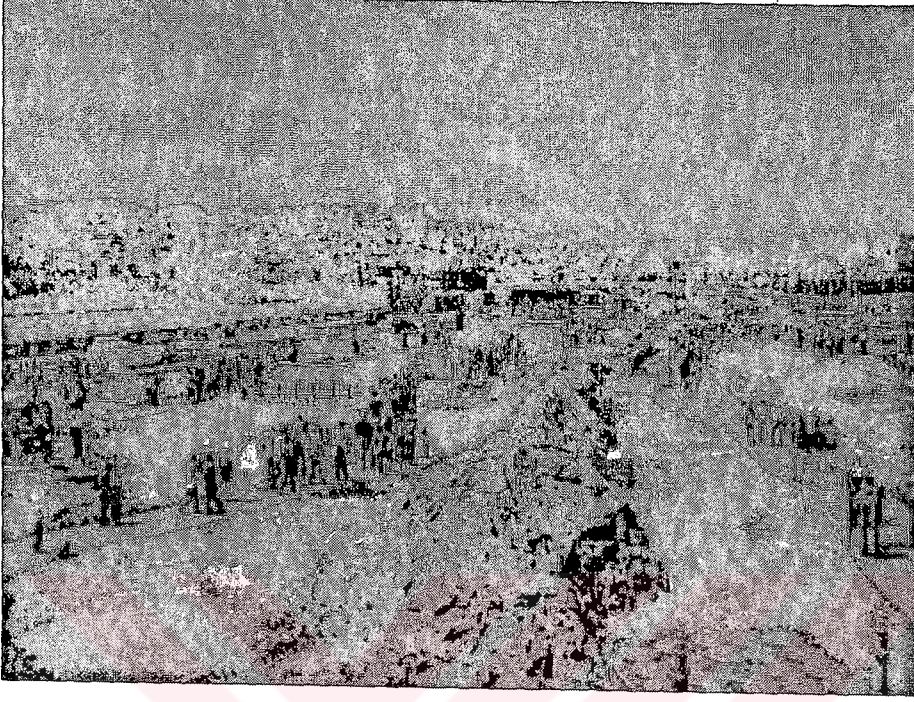
Öte yandan, geçen ocak ayında İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile UNESCO arasında, kentte çalışmaları duran projelerin yeniden canlandırılması konusunda işbirliği yapılması kararlaştırılmıştı.

Bu konudaki **detaylandırmalar** ise **Mart ayı sonunda** yapılması planlanan ikinci toplantıda ele alınacak.

Balat - Fener Projesi'nin de yapılacak bu toplantıda ele alınması bekleniyor. Her iki semtin esnafı da bu toplantıdan çıkacak sonucu bekliyor. Eğer olumlu sonuç alınırsa, önümüzdeki aylarda çalışmaların yeniden başlaması gündeme gelecek ve ihale aılabilecek.

İhale kararının çıkması durumunda çalışmaların **Haziran veya Temmuz aylarında yeniden başlayabileceğini** kaydediliyor. (YV/NU)

Miniatürk projesini yararlı bulanlar çoğunlukta...

Yapı ve Tasarım Portalı Arkitera.com'un "Mimarlığın topluma tanıtılması açısından Miniatürk ve benzeri projeleri yararlı buluyor musunuz?" sorusu ile düzenlediği anketin sonuçları belli oldu. Katılanların % 81'i projeyi yararlı buluyor.

Miniatürk projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından, Haliç'i arıtmak ve çevresini eski görkemine kavuşturmak için sürdürülen projenin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Türkiye'yi tanıtmaya amaçlı hazırlanan "Miniatürk" için eser seçim çalışmaları Prof.Dr.İlber Ortaylı ve Doç.Dr.Haluk Dursun'un danışmanlıkları ile bir seçici kurul tarafından yürütüldü. Anadolu, İstanbul ve eski Osmanlı dönemleri olarak üç gruba ayrılan eserler, Anadolu ve çevresinde hüküm sürmüş, izler bırakmış medeniyetlerden seçildi.

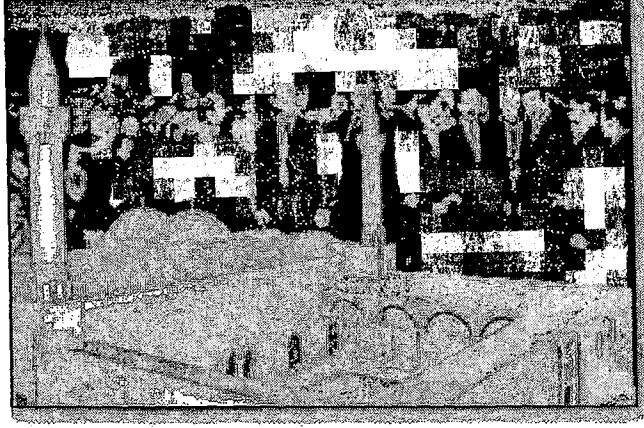
Bu projeye ilgili düzenlenen ankete katılan 208 kişiden % 81'i projeyi yararlı bulurken, % 18'i yararlı olmadığını düşünüyor.

Yine bu projeye ilgili düzenlenen Arkitera Forum'daki tartışmaya katılanların pek çoğu Miniatürk'ü henüz gidip görmemiş ama projenin Türkiye'nin tanıtımı açısından yararlı olduğunu, aynı zamanda Türk toplumuna da mimari duyarlılık kazandırabileceğini düşünüyor.

Miniatürk'ü gidip görme şansı bulanlar ise girişte seyir terasından tüm maketleri algılamamanın hoş bir etki bıraktığı görüşünde. Maketlerin kaliteli malzemeden yapılmış iyi maketler olduğunu belirten forum tartışmaları projenin bitirilmeden açılmış olmasının ise olumsuz olduğunu iddia ediyor. Yürüyüş parkurunun darlığı, çift yönlü yaya akışının olması ve maketlerin yol üstünde olmasının sıkışıklık yaratmasının da olumsuz bulunduğu projede en çok eleştirilen konu ise binaların çevresi ile ele alınmamış olması.

Foruma görüşlerini bildirenlerin üzerinde durdukları önemli bir nokta ise maketlerin yazılı bilgilerle desteklenmesinin gerekliliği oldu. Forumda yazılanları okumak, konuyla ilgili görüş bildirmek için **tıklayın**.

Kültür Sanat SERGI

Miniatürk açıldı

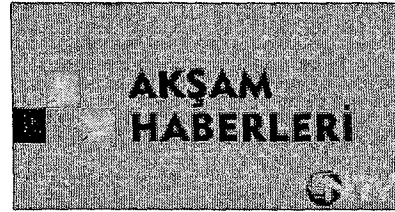
Sütlüce'de, 60 dönüm üzerine inşa edilen Miniatürk Parkı'nda, Anıtkabir, Galata Kulesi, Selimiye ve Süleymaniye camileri, Ayasofya Müzesi ve Mescid-i Aksa'nın da aralarında bulunduğu eserler yer alıyor.

AA

4 Mayıs— Temeli 30 Haziran 2001 tarihinde atılan, içinde Türkiye ve yurtdışından seçilmiş 105 eserin yer aldığı Miniatürk Parkı, 10 milyon dolara mal oldu. Miniatürk'ün gişelerinden Mayıs ayında elde edilecek gelir deprem bölgesine gönderilecek.

● HABERİN TÖMÜ →

NTVMSNBC REKLAM

Dün gerçekleşen törene, Başbakan Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan, İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, Sağlık Bakanı Recep Akdağ, İstanbul Valisi Muammer Güler, Anadolu Ajansı Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu Başkanı Hilmi Bengi ile kalabalık bir vatandaş topluluğu katıldı.

GÜRTUNA'NIN KONUŞMASI

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Görtuna, yılların getirdiği sorunların sadece hükümetin sırtına yıkılarak çözülemeyeceğini belirterek, "Türkiye'de artık sorun üretme döneminden çözüm üretme dönemine geçilmiştir" dedi. Görtuna, Minyatür Türkiye Parkı'nın (Miniatürk) açılış töreninde, bugün İstanbul için büyük önem ifade eden, vizyon yapacak bir eserin açıldığını söyledi.

Buruk bir sevinç yaşadıklarını, Bingöl'deki depremin herkesin yüreğini dağladığını kaydeden Görtuna, depremde ölenlere rahmet, geride kalanlara da sabır diledi.

Görtuna, 1994 yılında Recep Tayyip Erdoğan ile belediyecilikte altın bir çağın başladığını ifade ederek, "Sizin riyasetinizle başlayan çalışmalarla İstanbul artık yaşanılabilir bir şehir olmuştur" dedi. İstanbul'un altyapısının tamamen bitirilme noktasına getirildiğini, Haliç'in temizlendiğini anlatan Görtuna, yapılan yatırımlarla gelecek yıl İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi'nin her tarafında yüzülebileceğini kaydetti.

"İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT BAŞKENTİ OLACAK"

Görtuna, yapacaklarının bitmediğini, hükümetten alınan cesaretle yeni bir dönemi başlattıklarını belirterek, şöyle devam etti: "Dünya kültür ve sanat başkenti bir İstanbul sürecini başlatıyoruz. Herkesin, yılların getirdiği sorunları sadece hükümetin sırtına yıkmaya kolaycılığından kaçınması gerekir. Elbette bunun çözümünde hükümet bir büyük motor oluşturacak.

Yükü sadece hükümete yarak kenara çekilmek olmaz. Bunun Türkiye'ye bir faydası da olmaz. Hep beraber gönül gönüle, el ele mücadele veren Türkiye'yi bu millet üretecek. Türkiye artık sorun üretme döneminden çözüm üretme dönemine geçmiştir." Erdoğan'ın, belediye başkanlığının son döneminde, "Biz maraton koşucusuyuz" dediğini hatırlatan Görtuna, "Biz, hem maraton koşuyoruz, hem de engelli koşu yapıyoruz. İnaniyorum ki niyeti hayır olanların yapacağı iş de hayırlı sonuçlanacaktır" dedi.

İstanbul'un 2010 Hedefi Yılda 10 Milyon Turist

EMİTT 2003 Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm ve Seyahat Fuarının açılışında konuşan Başkan Grtuna İstanbul'un 2010 yılında 10 milyon turisti ağırlayacak potansiyele sahip olduğunu söyledi.

www.ibb.gov.tr/ibbtr/142/14201/haber_detay.cfm?sayfa=725

Tarih: 03.04.2003

3 Nisan 2003

7'ncisi bu yıl gerçekleştirilen fuarın açılış töreninde TOBB Başkanı Rıfat Hisarcıklioğlu, Türk Turizm Yatırımcıları Derneği Başkanı Tavit Köletavitoğlu, Türkiye Otelciler Birliği Başkanı Sinan Babila, TÜYAP Yönetim Kurulu Başkanı Bülent nel ile çok sayıda yerli ve yabancı işadami da hazır bulundu.

Törende konuşan Turizm Bakanı Güldal Akşit, Türkiye'nin 2002 yılında yaklaşık 13.5 milyon turisti ağırladığını hatırlatarak, bu yılki tanıtım çalışmalarına da başladıklarını söyledi. Güldal Akşit, turizmde Türkiye'nin rakiplerine oranla yaz mevsiminin uzun olması, çok 'alternatifli turizm paketleri, kaliteli konaklama-yiyecek, en ucuz tatil imkanı, en modern tesisler ve Türk misafirperverliği gibi nedenlerle daha avantajlı olduğunu vurguladı.

Ülkemizin Irak Savaşı'ndan turizm alanında olumsuz etkilendiğini de altını çizen Turizm Bakanı, şöyle konuştu; "Tanıtım, reklam ve halkla ilişkiler çalışmalarıyla Avrupa'dan Uzakdoğu'ya kadar ülkemizin bu savaşın dışında ve güvenli olduğunu anlatıyoruz" dedi. Törende konuşan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Grtuna, İstanbul'u altyapı, çevre ve sosyal doku olarak Türk turizmine hazırladıklarını belirterek, şehrin bir kongre ve turizm merkezi olması için çalıştıklarını söyledi. Grtuna, "İstanbul'un altyapı ve çevre, su, p gibi problemlerini bitirdik. Şimdi sosyal doku projelerimizle turizmi direkt olarak olumlu yönde etkileyecek bazı çalışmalar başlatıyoruz. Stlce Kültür ve Kongre Merkezi, Gaziosmanpaşa Şehir Parkı, Miniatürk Disneyland, Müzeler Sitesi ve Dev akvaryum inşası gibi projelerle İstanbul Avrasya'nın ve dünyanın en önemli turizm, fuar ve kongre merkezi olacaktır inşallah" şeklinde konuştu. İstanbul'da hedeflerinin 2005 yılına kadar 5 milyon, 2010 yılına kadar da 10 milyon turist çekebilmek olduğunu ifade eden Ali Müfit Grtuna, şöyle konuştu; "İnşallah cumhuriyetimizin 100. yılı olan 2023'de İstanbul'da 25 milyon turisti ağırlayacağız. İstanbul'da EMİTT gibi uluslararası bir fuarı gerçekleştirecek, şehrin tanıtımına büyük katkıda bulunan herkese çok teşekkür ediyorum ve bu fuarın Türk turizmine hayırlı olmasını diliyorum."

Toplantıda konuşan TOBB Başkanı Rıfat Hisarcıklioğlu da turizmin Türkiye ekonomisine katma değer yaratan en önemli sektör olduğunu altını çizdi ve sektörün direkt yada dolaylı olarak 2 milyon kişiye istihdam sağladığını kaydetti. Hisarcıklioğlu, savaş nedeniyle oluşan turist kaybının çok iyi bir tanıtımla giderilebileceğini de sözlerine ekledi. Konuşmaların ardından 7. EMİTT Fuarı'nın açılışını Turizm Bakanı Güldal Akşit ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Grtuna birlikte gerçekleştirdi. Fuarı dikkatle gezen Başkan Grtuna, Büyükşehir İştirakilerinden İDO ve İSTON'un standlarını da gezerek, yetkililerden bilgi aldı.

Dev Fuar Vatandaşları Bekliyor

3-6 Nisan tarihlerinde açık olan fuarı 3-4 Nisan'da yalnızca turizm sektörü çalışanları ziyaret edebilecek, 5-6 Nisan'da ise Fuar tüm ziyaretçilere açılacak.

Beylikdüzü TÜYAP Fuar Merkezi'nde gerçekleştiren EMİTT 2003, savaş nedeniyle durgunluk yaşadığı gözlenen sektör için turizmcilerin yeni umudu oldu. ABD'nin Irak'a saldırısıyla başlayan savaş ortamında yurtdışından rezervasyonlar durdu. Bu durumun iyi başlayan 2003 yılını olumsuz etkileyeceğini belirten otelci ve acentacılar 3-6 Nisan tarihlerinde yapılacak olan EMİTT Fuarı ile i turizmin canlandırılabilceğini belirterek bu nedenle savaş ile birlikte bu fuarın sektör için daha da önemli hale geldiğini söyledi.

EMİTT 2003 Gala Gecesi Kokteyli Mniatrk'de

EMİTT fuar etkinlikleri çerçevesinde gerçekleştirecek olan EMİTT 2003 Gala Gecesi

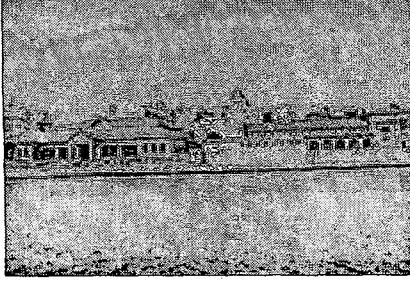
Kokteyli İstanbul'un yüz akı Miniatürk'de yapılacak.

Türkiye'nin turistik ve kültürel değerlerinin minyatür yapılar şeklinde aynı anlanda sergilendiği Miniatürk EMİTT 2003 Gala Gecesi'nde turizmcilere ikinci kez merhaba diyecek. Tüm EMİTT 2003 fuar katılımcılarının, sponsorların ve davetlilerin yer alacağı EMİTT Gala Gecesi'nde çeşitli gösterilerin yanı sıra fuar sponsorlarına teşekkür plaketleri verilecek.

Mezbahadan kültür merkezine...

Haliç'te Çevre Koruma Projesi'yle büyük dönüşüm sağlayan İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İSKİ, Haliç vadisini karış karış değerlendirerek Haliç'i kültür-sanat vadisi hâline getiriyor

www.istanbul.edu.tr/iletim/80/haberler/yasam5.htm
Tarih: Mayıs 2003

Haliç'i en çok kirleten binalar arasında yer alan Sütlüce Mezbahası, sinema, tiyatro, konser, kongre ve sergi gibi salonların bir arada bulunduğu Avrupa'nın en büyük kültür ve sanat merkezi oluyor. Mezbahanın kültür merkezine dönüştürülmesi işini 1989

yılında projelendiren İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 9 yıl sonra projeyi güncelleştirdi ve revizyona soktu. Yeni projelerle birlikte bu binalar Haliç'i kurtaran binalar arasında yer alacak. Yaklaşık 46 bin metre kare arsa alanı üzerinde bulunan ve Avrupa'nın en büyük kültür merkezi olan Sütlüce Kültür Merkezi, 26 bin 500 metre karelik inşaat oturma alanı üzerine yapılan 3 bin 500 kişi kapasiteli konser ve kongre salonu, bin 100 kişilik 3 adet sinema salonu, bin 800 kişi kapasiteli 4 adet lokanta, barkovizyon salonu, sergi ve seminer salonu, bin 300 kişilik tiyatro salonu, 5 katlı açık otopark, 12 adet dükkân, 500 metre boyunca uzanan rıhtım inşaatı ve 10 bin metre karelik gezi alanından oluşmakta. Merkez, aynı anda 12 bin kişiye hizmet verecek.

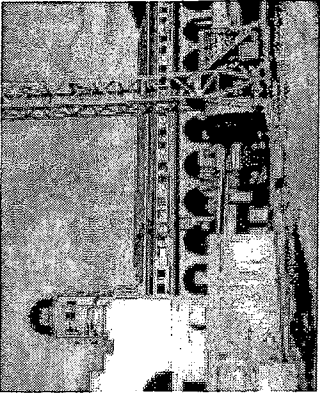
Kayalar İnşaat Şirketi'nden İnşaat Mühendisi Ertuğrul Çar, "Üzerinde çalıştığımız bu proje, işin sahibi olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile müteahhitliğini yapan Kayalar İnşaat Şirketi'nin birlikte yürüttükleri bir proje. Avrupa'da, sinema, sergi, tiyatro, kongre, konser gibi salonların bir arada bulunduğu bir tesisin olmadığı söyleniyor. Bu nedenle Sütlüce Kültür Merkezi, Avrupa'da sayılı bir tesis olacak." dedi.

Haliç Köprüsü'nden kültür merkezine ulaşımın sağlanacağını belirten Çar, kültür merkezinin İstanbul'un kolay ulaşılabilir, E-5 ile TEM otoyoluna çok yakın bir yerinde bulunduğunu; Haliç'in rehabilite edilmesiyle, tüm noktalarda en az 5 metreye ulaşan su derinliği sayesinde deniz otobüsleri ve teknelerle, deniz ulaşımının sağlanmasının çok kolay olacağını da söyledi. Çar ayrıca, "Burası, genelde resmî kongre merkezi ve büyük işlerin yapılacağı bir yer olacak. Çalışmalarımız son teknolojik sisteme göre yapılıyor. Mezbahanın mimarî yapısına sadık kalınarak yapılan tarihî doku tamamen korunuyor." dedi.

Tesis için harcanan para 34 trilyon

Sütlüce Kültür Merkezi inşaat çalışmalarına 1998 yılında başlanmış ve kaba inşaatla birlikte tüm alt yapı çalışmaları bitirilmiş. 2001 yılı birim fiyatlarına göre şimdiye kadar tesis için harcanan para 34 trilyon TL. Tesisin bitirilip hizmete açılabilmesi için ince inşaat imalatları, peyzaj, mekanik, elektrik, elektronik sistemlerin yapılması gerekiyor. Bununla ilgili ihale çalışmaları devam etmekte olup işin tamamen bitmesi için 2001 birim fiyatları ile 25 trilyon lira daha harcama yapılması gerekiyor.

Mezbahadan cennet yaratılıyor

Haliç'teki 80 yıllık Sütüce Mezbahası'nın yerine "Avrupa'nın en büyük kültür merkezi" inşa ediliyor. 1998 yılında başlayan inşaat bittikten sonra 46 bin metrekarelik alan üzerinde sinema, konser, kongre, tiyatro, sergi, toplantı binaları, sanatseverlerin hizmetine sunulacak. Eski Sütüce Mezbahası'nın yerine binaların yapılarına sadık kalarak dünya standartlarında bir kültür merkezi yapılıyor. Halesi 1998 yılında yapılan Sütüce Uluslararası Kongre ve Kültür Etkinlikleri Merkezi'nin müteahhidi Kayalar İnşaat Ticaret ve Sanayi AŞ yapıyor.

Proje danışmanlığını Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Cengiz Eruzun'un üstlendiği kültür kompleksinin inşaat çalışmaları ISKİ, TSK, İTÜ Zemin Kürsüsü ve Statik Betonarme Kürsüsü ile Mimar Sinan Üniversitesi'nin görüşlerine başvuruldu. Kültür kompleksinin bünyesinde 3 bin 200 kişilik konser ve kongre salonları, 1250 kişilik tiyatro salonu, 430 kişi kapasiteli 2 sinema salonu, 200 kişilik sinema-barkovizyon salonu, 300 kişilik lokanta, 200 kişilik açık hava tiyatrosu, 12 adet el sanatları ve turistik eşya satış yerleri bulunacak. 2003 yılının sonunda bitirilmesi planlanan restorasyonun 7 trilyon liraya mal olması bekleniyor.

Sütüce Mezbahası, İstanbul'un modernleşme atılımının bir örneği olarak 1920'lerde yapıldı. Cemil Topuzlu, Ahmed Burhaneddin, Osman Fitri ve Marko Logos'tan oluşan mimarlar grubu tarafından projelendirilen yapı, bir mezbaha binası içins ilginç özellikler taşıyor. Sadece endüstriyel bir tesis olmayan Sütüce Mezbahası, Avrupa başkentlerinde önemli kamu binalarının inşa edildiği, kent hizmetlerinde devrimlerin yaşandığı bir dönemde yapıldığı için kamu yapıları serisi içinde değerlendiriliyor. Haliç'te 2 bin 400 metrekarelik bir alanda bulunan mezbaha, zamanla yetersiz kalması ve Haliç'i aşırı derecede kirletmesi nedeniyle Tuzla'ya taşındı.

Cumhuriyet

1970'lerde mimarlık mirasının korunması tartışmalarında akademik çevrelere hâlâ bu akımın kalıntıları hâkimdi ve belki de bu nedenle 'Birinci Milli'ye ait birçok yapı (tıpkı diğer 'eklektik' yapılar gibi) korunmaya değer bulunmadı. Bugün Türkiye'deki mimarlık anlayışının bu 'ikinci Milli' çerçevesini aştığı da pek söylenemez. Türkiye gibi ülkelerde mimarlar ulusalcı bir mimarlık peşinde koşarken Avrupalı mimarlar modernliğin bir biçim sorunsalı olmadığını tartışıyorlardı. Mekân düzenleme konusu Batı'da diğer uzmanlıklara benzer bir entelektüel girişime sahne oldu.

İlginç olan Sütüce Mezbahası'nın yıkımına yol açan ve yaklaşık onun dört katı büyüklüğünde olan inşaatın bu 'ikinci Milli'nin bir kalıntısı olması. Ben bu tarzı 'Üçüncü Milli' olarak adlandırmayı öneriyorum. Neden dersiniz: Nasıl mezbahanın yapıldığı tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu ulusalcı dinamiklere bir cevap vermeye çalıştıysa, bugün 'Avrupa'nın en büyük kültür merkezi' denen inşaat bu düşüncedeki sürekliliğe işaret ediyor.

'Üçüncü Milli' kamu işlevlerinin hesap verebilirlik, şeffaflık ve iletişim içinde tanımlandığı yeni siyasal değerlerin içinde hâlâ tepeden inme bir duyarlılığın ve tek biçimli bir kamu yararı kavramının ne boyutlarda bir soruna yol açtığını gösteren tipik bir örnek.

Avrupa'nın 'en büyük' merkezi

'Avrupa'nın en büyük kültür merkezini' inşa ediyoruz. Ama değil Avrupalıların, İstanbulluların bile haberi yok. Birakin İstanbulluları, kültürle ilgili insanların haberi yok. Belki bir gün inşaatı biter. Havai fişekli, lazer gösterili, görkemli bir açılış töreni yapılır.

Oysa Avrupalılar ne kadar sabırsızlar, ne kadar konuşmaya meraklılar: Daha ortaya bir ircaat koymadan, inşaatı değil, projeye bile başlamadan konuşmaya başlıyorlar. Üstelik kültürle siyaseti de birbirine karıştırıyorlar: Kültür üretimini siyasal değerleri, kültür ilişkilerini sorgulamaya yarayacak araçlardan biri olarak görüyorlar.

Proje yönetimini (kültür bakanları, yerel kamu görevlileri, yöneticileri kültür işlerinden hiç anlamadıkları için) sivil toplumun kültür üretimi alanında öne çıkan kişilerine havale ediyorlar. Kamu görevlileri, üretmek yerine yalnızca programlara destek veriyorlar, adam kayırmaya, mahal vermeyecek düzenlemeler, tanımlanmış görevler için çalışıyorlar.

Kültür merkezleri sokaklara, meydanlara, mahallelere, hayata yayılıyor. Sonra? Mimarlık, müzik, tiyatro, görsel sanatlar, sinema gibi bölümlerde sanatçılar, düşünürler, organizatörler bağımsız olarak kendi alanı ile ilgili projeler hazırlıyor. Yani tam kakofoni. İşin sahibi yok. Gelsinler, bizden öğrensinler. 'Avrupa'nın en büyük kültür merkezi' nasıl tasarlanır, nasıl inşa edilir, nasıl istetilir abstrinler

Dev kültür merkezi 'hayaleti'

Haliç'teki tarihi Mezbaha binasının yerine 'Avrupa'nın en büyük kültür merkezi' inşa ediliyor. Ama bundan, sanat dünyası dahil hiç kimsenin haberi yok

Haliç'te yer alan Söğütözü Mezbahası, İstanbul'un modernleşme atılımlarının bir örneği idi. 1990 yılına kadar yaklaşık yetmiş yıl mezbaha, bir süre de depo olarak işlev gören bu yapı, düzensiz koşullarda yapılan kesim işlerini sağlık ve saklama koşullarına uygun bir biçimde yapılmasını ve denetlenmesinin sağlamak amacıyla yapılmıştı.

Bu yapının teknik olduğu kadar bir mezbaha binası için ilginç sayılabilecek mimari özellikleri de vardı. İstanbul'a binlerce yıldır hayat veren bir doğal liman olan Haliç, bir taraftan geçmişten beri yiyecek ambarları, denizcilik tesisleri gibi yapılarla donatılmışken, modernleşme atılımları ile bu işlevlerde yeni yapılarla değişiklikler yaşanmaktaydı.

Yalnızca 'endüstri tesisi' mi?

Bu yapının bu açıdan yalnızca bir 'endüstriyel tesis' olduğu söylenemez. Mezbaha binası, denizden bakıldığında adeta bir cami, okul, hatta bir saray gibi azametli ve gösterişli bir yapıydı. Neden bir mezbaha binası için böyle bir yapı yapılmıştı? Belki de mezbahanın yapıldığı dönem (biraz gecikerek, 1920'ler) Avrupa başkentlerinde önemli kamu yapılarının inşa edildiği, şehrsel hizmetlerde devrimlerin yaşandığı bir dönemdi. 20 yüzyıl başında dünyanın dördüncü büyük ticaret şehri olan İstanbul'un da bu dönemde birçok Avrupa şehriyle eşzamanlı olarak birçok yeniliğe sahne olduğu biliniyor. Söğütözü Mezbahası'nı da yalnızca bir mezbaha olarak değil, belki bu 'kamu yapıları serisi' içinde değerlendirmek gerekiyor.

Haliç çevresinde başta Galata ve Eminönü olmak üzere bir çok ticari yapıda 'art nouveau', eklektik (neoklasik, neogrek, neobarok) mimari tarz görülürken birçok kamu binasının sonradan 'Birinci Milli' diye adlandırılan bir mimari tarzda inşa edildiği söylenebilir. (Bu tarz, Osmanlı mimarlığına gönderme yapan eklektik bir tarzdı.) Galata Köprüsü gibi tamamen yurtdışında yapıp getirilen bir çelik yapıdan vapur iskelelerine, Düyun-u Umumiye'den Osmanlı Bankası binasına, okul yapılarından elektrik trafolarına kadar birçok mimarlık ürünü bu tarzdaydı.

'İkinci Milli' denen tarz ise Cumhuriyet döneminde bu tarza karşı bir tepki olarak çıktı. 'İkinci Milli' bu Osmanlıca tarza bir tepki olduğu kadar siyasal alanda zayıf kalan bir kimlikleşme girişiminin tasfiye hareketiydi.

'İkinci Milli' olarak adlandırılan mimarlık tarzı ise tıpkı dildeki arınma çabaları gibi, 'halk mimarisi'ne doğru yöneldi. Böylece 'İkinci Milli'ciler Batı'da hakim işlevselci akımla, 'saf', 'ağdalı olmayan', 'halk mimarisi'ne gönderme yaptıkları kendi mimarlık anlayışları arasında bir köprü kurmaya çalıştılar.

Yapılar 'gözden çıkarılıyor'

SADABAD PROJESİ

" Tarih ayağa kalkıyor "

İstanbul'un mümtaz köşelerinden edebiyat eserlerine ilham salan ve ölümsüz aşklara ev sahipliği yapan Sadabad, bütün ihtişamı ile yeniden geri geliyor. Tarihi Sadabad'tan geriye kalan dokuz yüz

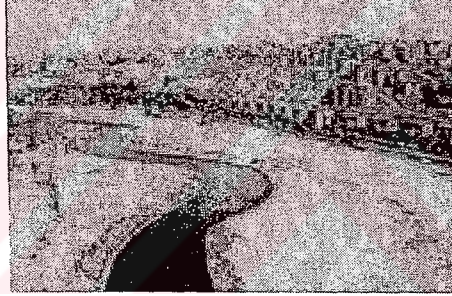
dönümlük arazi üzerindeki proje ile eski Sadabad'a mümkün olduğunca sadık kalınarak, ortaya çıkarılacak büyük projenin son etabına başlandı.

İstanbul'un en büyük projelerinden biri olan

Sadabad mesire alanı projesinde son etaba girildi. Osmanlı döneminin önemli merkezi Sadabad'dan günümüze kalabilen 900 dönümlük bölüm, harap halinden kurtarılarak, tarihteki görünümüne uygun hale getiriliyor.

Bu çerçevede yaklaşık dört yıl önce başlatılan çalışmaların ikinci etabı tamamlandı. Derenin tarihi yatağına çekilmesi, kenar rıhtımlarının yapılması, Aziziye Camii'nin ve saray duvarları restorasyonunun bitirilmesi, hünkar iskelesinin inşası, atık su kolektörlerinin döşenmesi, birinci etapta bitirilen işler arasında yerini aldı.

Sadabad projesinin son etabında ise tarihi Cetvel-i Sîm ve çevresinin yeniden inşası tamamlanacak. Çağlayanlar, seyir kameriyeleri, tarihi havuzlar, kuşulu gölet, çadır köşkü, cirit alanı, Sadabad Sarayı, İmrâhor kasrı , midilli ahırn gibi unsurlar bu etapta vücut bulacak.

22.000 ağaç dikilip, 750 metrekaresi ise çayırılık hale getirilecek alanda ki çalışmalar bittiğinde İstanbul, tarihi kimliği olan büyük bir yeşil alana kavuşmuş olacak.

Böylece Sadabad, bütün İstanbul'un kayda değer çekim alanlarından biri haline gelirken, cirit, okçuluk gibi geleneksel etkinliklerin merkezi olma hüviyetine de bürünecektir.

16 Kasım 2002 Cumartesi
Ana Sayfa > Haberler

Sadabad yeniden yaşam buluyor

Büyükşehir ve Kağıthane Belediyesi tarafından ortaklaşa yürütülen Kağıthane Sadabad Mesire alanı projesinde son etaba girildi. Sadabad'dan günümüze kadar kalabilen 900 dönümlük arazi üzerinde sürdürülen çalışmalar neticesinde, eski mesire alanı harap halden kurtarılarak tarihi misyonunu yeniden kazanması yolunda oldukça önemli mesafeler katedildi.

Uzun süredir sürdürülen çalışmalar sonucunda derenin tarihi yatağına çekilmesi, kenar rıhtımların yapılması, Aziziye Camii'nin ve saray duvarları restorasyonun bitirilmesi, hünkar iskelesinin inşası, atık su kolektörlerinin döşenmesi gibi çalışmalar 1. etapta tamamlandı.

Sadabad projesinin son etabını ise tarihi Cetvel-i Sim ve çevresinin yeniden inşası oluşturuyor. Çağlayanlar, seyir kameriyeleri, tarihi havuzlar, kuşulu gölet, çadır köşkü, cirit alanı, sadabad sarayı, imrahor kasrı, midilli ahır gibi unsurlar son etapta vücut bulacak. 22.000 ağaç dikilip, 750 metrekaresi ise çayırılık hale getirilecek alandaki çalışmalar sona erdiğinde İstanbul, tarihi kimliği olan büyük bir yeşil alana kavuşmuş olacak.

Ayrıca Sadabad, bütün İstanbul'un kayda değer çekim alanlarından biri haline gelirken, cirit, okçuluk gibi geleneksel etkinliklerin merkezi olma hüviyetine de bürünecek.

İBB

Sadabad eski günlerine doğru

Erdoğan, Sünnet Köprüsü ve restore edilen Sadabad Camin hizmete açtı, mesire alanının da temelini attı.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e, Dünyaya Taşımak Geçmiş Sahiplenmek ve Korumak" sloganıyla yola çıkan İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bir zamanlar İstanbul'un en ünlü mesire yerlerinden olan Sadabad'ı eski günlerine kavuşturuyor. Belediyenin, Ha temizleme çalışmalarıyla start verdiği Sadabad Projesi kapsa bulunan tarihi Sadabad Camii ve Sünnet Köprüsü'nü hizmeti İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan Kağıthane Sadabad Mesire Alanı'nın da temelini attı. "Üçürlü mumlu yer" anlamına gelen Sadabad, tarihte Türk bahçe ve mimarisi ile mesire anlayışının en mükemmel örneklerinden olarak gösteriliyor. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kağıthane Deresi'nin Haliç'e döküldüğü yol kavşağına kadar uzanan 2.1 kilometre uzunluğundaki geniş vadiyi yeniden canlandırmayı hedefliyor. Haliç Islah Projesi'nin bir ayağını oluşturan Sadak Projesi'nde, Sadabad yeşil mesire alanının yeniden canlandırılması Aziziye Camii'nin yanında bulunan eski karakol binasının kır olarak restore edilmesi, Imrahor Köşkü'nün farlı bir alana taş Sadabad Camii'nin ve Sünnet Köprüsü'nün restore edilmesi yapılacak çalışmaları oluşturuyor. Kağıthane Sadabad Mesir düzenleme çalışmalarında istimalak bedeli olarak 2 trilyon lira harcandığı belirtiliyor. Projenin toplam maliyeti ise 1998 birim fiyatlarıyla 9 trilyon lirayı bulacak.

MUAZZAM HALIÇ ÇEVRE PROJESİNİN SAFHALARI

- Etüt ve Proje Safhası
- Tarama Safhası
- Atıksu Kuşaklama

Kollektörleri ve
tesislerinin inşası
safhası

- Çevre düzenleme
safhası

- Turizm, Kültür, Sanat

ve Rekreasyon Vadisi olarak tanzimi safhası, olmak üzere 5
büyük safhada gerçekleştirilmektedir.

ÇEVRE DÜZENLEME FAALİYETLERİ

- Kağıthane Sadabad Mesire Alanı Düzenlenerek hizmete alındı
- Alibey Deresi Tanzimi ve Ağaçlandırma yapıldı.
- Küçükköy Deresi Tanzimi ve Ağaçlandırma yapıldı
- Haliç Kıyı Dolgu ve Adaları Düzenleme İnşaatı devam ediyor.

KÜLTÜR-SANAT VADİSİ HALIÇ

- Sütlüce Mezbahası'nın Kültür Merkezi'ne Dönüştürülmesi İnşaatı
- Eyüp Feshane Binası'nın Bakım, Onarım ve Çevre Düzenleme İnşaatı
- Eyüp Pierre Loti Bölgesi'nin Tarihi Mezarlık Alanı ve Çevre Düzenleme İnşaatı
- Haliç Bölgesi'nde Minyatür İstanbul Maket Şehri ve Rekreasyon Alanı Düzenleme İnşaatı
- Sâdabat'ın yeniden ihyası

İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İSKİ'nin son 6 yılda 500 Milyon Dolar harcayarak yürüttükleri ortak projeler ile Haliç, bataklık olmaktan kurtarıldı.

Haliç'i kirlilikten kurtarmak için İSKİ, Kuzey ve Güney Haliç Projeleri'ni gerçekleştirdi. Bu projelerin muhtevasında inşa edilen devasa atıksu arıtma tesisi, deniz deşarjı, kara boru hattı, tüneller, kollektörler, terfi merkezleri ve atıksu şebekeleri ile atıksu şebeke yatırımları %99 oranında tamamlandı. Haliç'e ve İstanbul Boğazına evsel ve endüstriyel atıksu girişi önlendi. Yıllardır Haliç'te biriken 5 Milyon m3 çamur taranarak Haliç, etrafı rahatsız edici kötü kokudan

Ya Gürtuna, Dalan'ı örnek alırsa?

Tepeden inme projeler uygulandıkça, İstanbul banal, sıradan bir şehir haline gelmekten asla kurtulamayacak

KORHAN GÜMÜŞ

Eski İtalyan komünist sanayici patronuna "kültür danışmanlığı" hizmeti veren mimar Renzo Zorzi, bir gazetecinin "kültür size fazladan kaç para kazandırıyor?" sorusuna, "eğer bir kuruluş yaptığı işin toplumun kültür hayatı ilgili olduğunu değil de, yalnızca şu kadar ton mal üretmek, şu kadar para kazanmak olduğunu düşünüyorsa, bu Moliere'in 'Kibarlık Budalası' adlı eserlerindeki ebedi bir tarz olarak 'nesir konuştuğunu' bilmeyen Mösyö Jourdain'in durumuna benzer" yanıtını vermişti.

Zorzi'ye göre, kuruluşlar iktisadi faaliyette bulunurken, mal ve hizmet üretirken, toplumların kültür hayatında rol oynarlar. Sorun bunun farkında olup, olmamaktadır. Şehir için kültür meselesi biraz daha çetrefil bir konu. Ne zaman bir yerlerden geçsem belediyenin düzenlemiş olduğu bir parkı, bir meydanı görsem, irkiliyorum (Bunun en son örneği Beşiktaş Belediyesi'nin meydana diktiği gökdelen heykeli).

Keşke belediyeler yalnızca su şebekesi döşetseler, yol yaptırırsalar, doğalgaz dağıtımını düzenleseler, ulaşımı kolaylaştıracak projeler yapsalar, hatta kültürle ilgili altyapı yatırımları yapsalar, ama hiç mi hiç sanatla, kültürle, mimarlıkla uğraşmasalar diyeceğim geliyor.

Peki bu işleri kim yapacak?

Belediyelerden başka şehir meydanlarını düzenletecek, anıtlar diktirecek, kültür merkezleri yaptırabilecek kuruluş da yok.

Geçtiğimiz mart ayında İstanbul Büyükşehir Belediyesi hazırlattığı projeleri kamuoyuna sundu. Projelerin büyük bir bölümü Taksim Meydanı, Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Projeleri, Eminönü Gülhane Parkı'nı Düzenleme Projesi, Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi gibi henüz uygulanma fırsatı bulamamış önemli projeler. (Bu projeler şu anda koruma kurullarında onay bekliyor.) Bir kısmı da Sütlüce Mezbahası Kongre Merkezi, Topkapı-Şehir Parkı Projesi gibi uygulamaları başlatılmış projeler.

Belediye şehrin düzensizliğini, keşmekeşini bol bol proje yaparak halletmek istiyor. Bu son derece olağan bir durum. Bugün belediyelerin asfalt fabrikası nasıl asfalt üretiyorsa, beton fabrikası beton üretiyorsa, proje bölümleri de proje üretmiş. Belediyenin projelerden sorumlu bölümü, İstanbul gibi bir şehrin yönetiminde olması gereken kapasiteyi harekete geçirmek, bilgi birikiminden yararlanmak ve projelerin tutarlı yöntemlerle geliştirilmesinden sorumlu olmak yerine, ufkü geniş olmayan bir müteahhitlik şirketi gibi önüne gelene proje ihale etmiş.

Mimarlar, peyzajcılar, korumacılar koltuklarının altına sıkıştırdıkları projelerle belediyenin eşğini anlaşılan epey aşındırmışlar.